

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת נצבים וילך תש"פ

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת נצבים וילך תש"פ ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ז
מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? [ביאורים לרצף הפסוקים]..... ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים..... י
"כל האומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו" (המושג של 'תשובה' שמוגדר "תריס מפני הפורענות")..... י

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים טז
"בענין תקנת אמירת מאה ברכות בכל יום"..... טז

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי כב
בענין 'לא בשמים היא'..... כב

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... לא
אם תשובה פוטרת מעונשי ב"ד של מטה..... לא

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים לג
"ובחרת בחיים" זו אומנות..... לג

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ..... לה
התודה והתשובה..... לה

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה..... מב
אם מותר לעשות בדיקת קורונה בערב שבת..... מב

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'..... מה
השבת האחרונה בשנת תש"פ - פרשת "נצבים וילך"..... מה
ערב ראש השנה – יום שישי כ"ט אלול תש"פ..... מה

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק מח
אמירת סליחות בחודש אלול לבחורי ישיבה..... מח

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
 זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק נד
מנהג הסליחות [הזמן הראוי לאמירת הסליחות | ביחידות | בשטחים
פתוחים אשר עלולים לגרום רעש לשכנים!]..... נד

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. נח
פניני עיון בפרשת השבוע..... נח

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,
 דומ"צ באשדוד סב
הצדיקים מגן עדן מסייעים לבניהם ותלמידיהם במיוחד בתפילות הימים
הנוראים..... סב

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
 מרוגוטשוב סו
בירור שיטת הרמ"א ומנהג פולין בענין אמירת סליחות ופסוקי תחנונים
לפני ברכת התורה..... סו

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
 מלכים ושא"ס עא
ביאור דמיון גאולת ישראל לצמיחת הזרעים..... עא

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית..... עד
ענייני בקשת מחילה איש מרעהו..... עד
ענייני ראש השנה ויום הכפורים..... עז

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) צג
'שמחת חתן' - מכתב לחתן בתקופה זו..... צג

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק צו
בענין אם מותר להרהר בתשובה בביהכ"ס..... צו

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
 סופרים קו
קבלת "נעשה ונשמע", התוספת ב"שבועת הנשמה", ו"שבועת הגוף" בלידה
"תהי צדיק"..... קו

לְדַעַת - אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל קט
נא כל מדה נכונה חלי פני מלכך בתחנה' - לחקר נוסח סליחת שלש עשרה
מידות..... קט

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קיג
תשובה מתוך 'צרות'..... קיג

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר) קיח
הוכחה ברורה שנוכה השנה לשנת רחמים!..... קיח

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... קכב
מה שורש הויכוח בין החכם לטיפש אם אפשר לדעת את כל התורה?...קכב

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר
דרך'..... קכז
גדולה וענוה במצות התשובה.....קכז
חזקו ואמצו - תנאי לגדלות.....קכט

מאחורי הזמנים / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל,
ומח"ס 'כתבינו לחיים' ו'עומק הלב' (קרית ספר)..... קלג
היום! מתי?..... קלג

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס..... קלו
מנהג אכילת 'ראש כבש או ראש איל או של דג' בראש השנה.....קלו

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... קלח
דין אבידת גוי.....קלח

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קמא

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קמו
בענין בטחון ובחירה.....קמו
בענין מהותו של בטחון.....קנא

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית קנד
דעת מול סחף.....קנד

משפטי צדק / הרב יהודה טננהויז, מח"ס משפטי צדק על חו"מ..... קנט
הדרך ישכון אור.....קנט

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קסא
שתמליכוני עליכם - להרגיש משפט - הדרך לזכות בדין.....קסא

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס
קסה.....
לימוד על חיים רוחניים..... קסה

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתא דספיקות'..... קסז
מאמר בענין חצי שיעור, ובעצת הגר"י סלאנטר לחולה ביוה"כ..... קסז
שמועות הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א..... קעג

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קעח
מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו!..... קעח

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר..... קפ
ימים שיחשב בהם עם קונו..... קפ

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קפד
האחדות היא כח – עצה ליום הדין..... קפד
אתם נצבים 'היום' - היום הוא ראש השנה..... קפז
האם על חטא בשוגג ובאונס אומר חטאתי עויתי ופשעתי..... קצ

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קצג
'אתם נצבים' – התייצבות לקראת יומא דדינא..... קצג

חינוך..... קצה

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קצה.....
הנגלות לנו ולבנינו..... קצה

חידות..... קצז

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קצז
שאלות בפרשת נצבים..... קצז
שאלות בפרשת וילך..... קצז
חידותא דאפטרטא נצבים-וילך (ישעיה סא-סג)..... קצז
תשובות לחידותא כי תבא..... קצח
חידותא דאפטרטא כי תבא (ישעיה ס)..... קצט

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ ר
כתב חידה לפרשת נצבים ר
כתב חידה לפרשת וילך ר
פיתרון כתב החידה לפרשת כי תבוא: 'דרך' רא

פולמוס רג

פולמוס / הרב נפתלי גלינסקי קרית ספר, ורבני ולומדי אספקלריא רג
הפסיק באמצע הלל רג

אספקלריא לדרך היומי רח

אספקלריא לדרך היומי – הארות במסכת עירובין רח
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים רח

סיפור ריג

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים
וינשטוק ריג
פרק ל"ז " תהליך עזיבת השידוך" ריג

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב רכג
תרופה למחלה הידועה ל"ע – עדות אישית מצמררת!! רכג

אספקלריא לפרשת נצבים וילך תש"פ

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? [ביאורים לרצף הפסוקים]

בספר 'אהבת עולם' מבאר:

אשרי האיש שלמרות שהיה בדרך לחטוא "לא עמד" בדרך זו ופירש מיד ולא חטא, וזה יכול לקרות רק במי ש"בתורת ה' וגו'", שהתורה מצילתו מהחטא. [אהבת עולם (רנ"ש אלגזי)^א]

*

בספר 'אהל ישראל' מבאר:

אשרי האיש שלא ישב במקום שישבו בו בעבר לצים, וכך התאפשר לו שיהיה בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וגו', כי המקום גורם^ב.

כן כתב בספר "אהל ישראל" (ר"י רבינוביץ), וראה משמעות כזו בפירוש השל"ה, וכך גם נכלל בדברי ה"שפת אמת".

ועל פי דבריו אלו יש להשלים את מה שביארו בספרים הקדושים את המשנה באבות פ"ג מ"ב "שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים, שנאמר ובמושב לצים וגו'" שהכוונה שמה שאינם יכולים ללמוד זה בודאי כי ישבו באותו מקום בעבר לצים (כפי שכבר התבאר בהרחבה בנידון משנה זו), ולדבריו מבואר מהי ראיית המשנה מהפסוק.

*

הגאון רבי שלמה קלוגר מבאר:

אשרי האיש שנמנע מעבירה, כאילו עשה מצוה בפועל [כדברי חז"ל (ירושלמי קדושין פ"א ה"ט (כב,ב)) בהבנת מזמור זה], כי שכר מצוה הוא רק על המחשבה, שהרי גם כשעושה מצוה בפועל, כגון שלומד תורה, הרי זה לא מכוחו, אלא "תורת ה'", כדברי חז"ל: "יצרו של אדם וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", וכך "בא ליטהר מסייעין

^א עי"ש מה שמיישב בזה.

^ב סוטה מה, א; סנהדרין יד, ב; פז, א; ע"ז ח, ב.

^ג קדושין ל, ב; וקצת בשינוי לשון: סוכה נב, א-ב.

^ד יומא לח, ב, ומובא בשבת קד, א ועוד.

אותו, ורק בגלל מחשבתו נחשב כאילו ב"תורתו" יהגה. המחשבה והרצון הטוב הוא כן ביד האדם (יא"ק: ה'בחירה'), כמו שאמרו חז"ל "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". [תהלות ישראל (ר"ש קלוגר, מח"ס "חכמת שלמה")]

*

ומבאר רבי שלמה קלוגר זיע"א את המשך המזמור בדרך זו, שהשכר הינו עבור המחשבה ואינו עבור העשייה בפועל:

והיה כשהצדיק עושה מעשה טוב זה כדוגמת עץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו וגו' וכל אשר יעשה יצליח – שכשעץ מצליח תולים הרואים את ההצלחה בעץ עצמו ולא במים, כך נתלית המצוה בצדיק ולא ביצר הטוב.

לא כן הרשעים כשעושים עבירות כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח – כמוץ הנידף ברוח שהרואים תולים את האשמה ברוח ההודפת ולא בקלות המוץ, כך נתלית העבירה ביצר הרע ולא ברשע עצמו.

על כן – מפני שינוי זה, לא יקומו וגו' – לא ידונו את הרשעים והצדיקים באותו משפט אלא בנפרד, כדי שלא ייחשב הדבר כסתירה פנימית. [לשונו: "תרתי דסתרי" (ראה ביצה יד, א תוד"ה תרתי) וראה בדומה ב"בינה לעתים". ובלדוד ברוך (רב"צ מאשקאוויטש, אב"ד פאקש שב'פעסט') אודות פירוש דומה: במשפט – בטענה שבפיהם].

והסיבה לשינוי זה בין דין הרשעים לדין הצדיקים: כי יודע ה' דרך צדיקים – ה' יודע שהמחשבה שממנה נובע מעשה המצוה של הצדיקים היא מהם עצמם, ודרך רשעים תאבד – וגם הרשעים זו בעצם דרכם ומחשבתם, שגם הם היו רוצים לעבוד את ה', אלא שדרכם זו אובדת על ידי היצר, אם כן מן הצדק הוא שהמצוות ייתלו בעושים והעבירות ייתלו ביצר הרע. אם כן אכן מוכח שהשכר הינו עבור המחשבה ואינו עבור העשייה בפועל.

*

בשולי דבריו של גאון ישראל נראה לציין כמה ציוני דרך לפום ריהטא:

א. אולי מפרש "דרך" במונח "מחשבה", ושמא יובן כדברי המלבי"ם (יחזקאל טז, מז, ועוד מקומות בדומה) שכתב "הדרכים הם דרכי הנפש שמהם צומחות הפעולות", ו"דרך" יתפרש כמו "דרך מבוא", שהמחשבה היא הדרך המובילה למעשה המצוה או העבירה, וראה תפארת ראובן (ר"ר הכהן כ"ץ) שגם בדבריו נראה לבאר כך.

ב. המעיין בדבריו יראה שנראה שמחלק בין ה"נפש" ל"גוף", שאף שאצל הרשע מצטרף גם הגוף עם היצר הרע, מכל מקום אין זה נובע מעצם נפשו, שב"נפש" בודאי גם הוא היה רוצה לעבוד את ה'. בענין זה ראה חובות הלבבות (שער עבודת האלקים, ריש פ"ב)

^ה ברכות לג, ב ועוד.

שהגוף מצטרף עם היצר, וראה בחתם סופרי שמבאר כך את "ובמושב לצים לא ישב",
ש"לצים" הכוונה לגוף והיצר יחד.

ג. נראה שיתפרש פסוק "כי יודע וגו'" באופן נוסף: **כי יודע וגו'** – כי ממעשיהם הטובים
של הצדיקים ה' "יודע" ומתחשב בהם, ואילו **דרך רשעים תאבד** – כביכול אבדה ואינו
מוצאה, שמתעלם מחלקו של הרשע בעבירה ומתיחס לכך כאשמתו של היצר בלבד.

¹ על התורה, פרשת שלח ד"ה ויקרא משה [ומצוין בהערה: "כתב ידי העתקת הג"מ ר' אליעזר בר"י ז"ל". והובא גם
בחתם סופר על התורה חלק ג, עמוד קכז, ד"ה שנים, ושם הוא ליקוט. ונקוב המקור: שנת תקנ"ד פרשת נח,] עי"ש.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"כל האומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו" (המושג של
'תשובה' שמוגדר "תריס מפני הפורענות")

וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִּשְׂרָרוֹת לְפָנַי
אֵלֶיךָ כּוֹ, לֹא יֵאבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ כִּי אִזּוֹ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה (כט, יח-יט)

פיוסו של משה מנגד להאומר "שלום יהיה לי"

א] רש"י בתחילת הפרשה מביא מה שאמרו במדרש (ילקו"ש נצבים רמו תתקמ): "למה
נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים כו',
הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום,
הרבה הכעסתם למקום, המסות הגדולות גו', ותבואו אל המקום הזה גו', ואתם לא
שמעתם בקולי ואמרתם לפני דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשיתי אתכם
כלייה, ולא עוד אלא שאמרתם לעגל אלה אלהיך ישראל, ולא עשה אתכם כלייה והרי
אתם קיימים לפניו".

ולא מובן, מהו באמת תוכן הפיוס – וכי משה רבנו אומר שלא צריך לחשוש מכל
העונשים שהתורה מתרה בעם ישראל?

גם עלינו לבאר שלא יסתור דבר זה למה שנאמר בהמשך הפרשה (כט, יט): "פן יש בכם
כו' והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כו' לא
יאבה ה' סלוח לו, כי אז ישען אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה
בספר הזה ומחה ה' אתש מו מתחת השמים". ופרש"י: "והתברך בלבבו - לשון ברכה,
יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר, לא יבואוני קללות הללו, אך שלום יהיה לי".

והרי מפורש בזה, שאדם שמרגיע את עצמו מהקללות, זה עצמו סיבה לחרון אף חמור.
ואם כן היאך משה רבנו מרגיע את ישראל ואומר להם שלא לחשוש מהקללות?!

כיוצא בזה יש לבאר את נוסח התפילה (בימי בה"ב בתפילת 'והוא רחום') שאומרים:
'לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו'. 'אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו
כרוע מעללינו'. גם אומרים (בסליחות): 'אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר

חטאנו¹. ויש להבין, איך מבקשים אנו מהקב"ה שלא יעניש אותנו על העבירות שעשינו, הרי כבר לימדונו חז"ל (ב"ק נ, א) "כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו"².

ובאמת מקור תפילה זו, היא ממה שאמר דוד המלך (תהלים קג, י) "לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו" – הנה דוד המלך מעיד לנו, שד' יתברך לא עשה ולא גמל לנו כמו שאמור היה להיות לפי חטאינו ועונותינו. והרי זה מקביל לפיוס שפייס משה רבינו את כלל ישראל שאמר להם: "הרבה הכעסתם למקום ואמרתם דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשה אתכם כלייה".

ולכן גם אנו מתפללים לד' יתברך, כמו שבעבר לא עשית וגמלת לפי מעשינו הרע, כך גם בעתיד אל תעשה ותגמול לנו לפי מעשינו הרעים. ועלינו להבין מהו עומק הענין בכל זה.

"כל האומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו"

בן ופתח הדבר מצינו במדרש (במד"ר פרשה כ) שאמרו עה"פ (שם כט, לד) "ויאמר בלעם אל מלאך ד' חטאתי": "שהיה (בלעם) רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו, כי לא ידעתי ועתה אם רע בעיניך אשובה לי בו".

ומבואר שמי שאומר ומצהיר "חטאתי", אין רשות למלאך ליגע בו! ואף מבואר מלשון המדרש שזה מועיל לידיעה שידע בלעם "שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה". ומבואר שעצם ההצהרה שהאדם אומר "חטאתי" מכלילו בכלל "תשובה" וגורם שאין רשות למלאך ליגע בו.

וכמובן עלינו להבין, איזה "תשובה" היא זו – הרי כבר לימדונו רבותינו שמעכב בתשובה עזיבת החטא חרטה וקבלה, ואילו האדם שאומר "חטאתי" כמו בלעם שלא עמד לשוב בתשובה, ודאי איננו בכלל תנאי ומערכת התשובה, ואם כן מהי תשובה זו שגורמת שאין רשות למלאך ליגע בו.

"תשובה הוא תריס מפני הפורענות"

ג] אך באמת שנינו במשנה באבות (ד, יא) "תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות".

¹ מקור תפילה זו, הוא מה דכתיב (במדבר י"ב-י"א) 'ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו. אך התם בקשת סליחה ממהה הוא [וע"ש באור החיים שדן מצד חכם שמחל כל כבודו שכבודו מחול]. אך היאך מבקשים אנו כן מהקב"ה.

² ראה בנפש החיים (א, יב) מה שביאר בזה, שהגם שכל אדם איש חסד מתנהג במידת הותרנות, אין הכונה כאן על דרך העונש והנקימה רק שהחטא עצמו הוא עונשו, דרך משל כמו האוכל מאכל שבטבעו מקלקל ומזיק לגוף, ומוכרח האדם לקבל דינו מחמת כוחות הטומאה שהגביר במעשיו וע"י כן יתקן הפגם, או ע"י עסק התשובה, ע"ש.

והנה בשלמא "מעשים טובים" מובן שזה מהוה תריס בפני הפורענות. אבל מדוע
"תשובה" מוגדרת כתריס בפני הפורענות, והרי האדם שעושה תשובה אז יש לו כפרת
העוונות, ומדוע זה מוגדר כ"תריס"?

וביאר בזה הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל (קול דודי עמ' קסא) ע"פ מש"כ מרן הג"ר
ישראל סלנטר זצ"ל באגרות (אגרת ל), לבאר מה שאמרו חז"ל (נדה ע, ב) כתוב אחד
אומר (יחזקאל יח, לב) "כי לא אחפוץ במות המת" וכתוב אחד אומר (שמואל א ב, כה)
"כי חפץ ה' להמיתם"?! ומשני כאן בעושי תשובה כאן בשאין עושי תשובה.

וקשה, אם עושי תשובה פשיטא. ומבאר הגרי"ס: "אם האדם ע"פ ידיעה השכלית
מוכשר לתשובה, אזי הקב"ה מאריך אפו וממתין על תשובתו וחי. אבל אם ע"פ ידיעה
שכלית אינו מוכשר לתשובה, אזי ח"ו חפץ להמיתו (אם לא יהיה להאדם זכות מכריע
לחיים)".

וממשיך הגרי"ס: "ומהו היסוד שיהיה האדם מוכשר לתשובה? הוא ההרגש שיהיה חי
מרגיש בחסרונו, ואז התקוה שיתעורר לתשובה. אבל אם אין הרגש, התשבה מאין
תולד".

הרי מבואר, שעצם מה שהאדם מכיר בחסרונו, הרי זה מכלילו ליחשב כ"בעל תשובה"
שעליו נאמר שהקב"ה "לא אחפוץ במות המת". ולכן האדם שמצהיר "חטאתי" דהיינו
שמכיר בחסרונו, אז אמנם זה לא גורם לו עדיין כפרת עונות – באשר לא קיים את כל
תנאי התשובה, אבל זה גורם כבר תריס ומגן מפני הפורענות, ואין רשות למלאך ליגע בו!
ומצינו לזה גם מקור בחז"ל (מדרש תהלים נא) שאמרו: "מיכן אתה למד שכל מי שיודע
שחטא ומתפלל על החטא ומתיירא ממנו ונושא ונותן עם הקב"ה שהקב"ה מוחל לו. וכך
גם כותב הרבינו יונה (שע"ת ד, טו): "בזמן שאדם עובר עבירה ונושא ונותן בלבו תמיד
על ענין חטאתו אשר חטא וחרד ומפחד עליה הקב"ה מוחל לו, ובזמן שמעביר העבירה
מנגד עיניו והיא קטנה וקלה לנגד עיניו - דומה למי שנשכו עקרב והוא בו לנשיכה, ודוחק
רגלו על הארץ להעביר הארס, ורואיו יאמרו לו הלא ידעת כי תעלה מכף רגלך ועד
קדקדך".

^ט וראה בחרדים מצוות התלויות בא"י פרק ג מש"כ בזה.
^י כאן מבואר גם לשון של "מחילה", ונראה שזה זה הגדר של "תריס בפני הפורענות", כי "סליחה" הוא סליחה על
עצם החטא ולא כן "מחילה" הוא רק מחילה אבל עצם החטא עדיין קיים. וכפי שכותב המלבי"ם (אילת השחר פרק
לח אות שנו): "ויש הבדל בין לשון סליחה ליתר הלשונות, שלשון סליחה מורה שמעביר החטא כאילו לא היה
במציאות כלל, משא"כ בלשונות "מעביר עון" עדיין ישנו במקו"א. וכן נושא עון ה' נושא. תם עונך הי' לו מציאות
בזמן עבר. אבל העון הנסלח דומה כאילו לא היה מציאות כלל. ולכן לא נמצא לשון סליחה מאדם לאדם. כי אין
האדם יכול ע"ז לעשות דבר שהיה כאילו לא היה". אך אין הדברים ברורים, ראה בערוה"ש (תרז, ו) ובאבודרהם
(בברכת סלח לנו בשמו"ע), וצ"ע.

שני סוגים של בעל תשובה

דן ויש להרחיב מתוך פרשת השבוע בדברי הגרי"ס הנ"ל, שאכן מצינו שיש ב' דרגות של "בעל תשובה".

והוא מה שכותב דרשות הר"ן (הדרוש העשירי): "דהמשלים חוק תשובתו הרי זה משובח, אמנם גם מי שאינו משלים אותה ורק מתחיל אותה ולא גמרה ג"כ הקל מחטאתו, שאפילו מי שמשלים אל לבו דעת לשוב בתשובה מיקל עונשו.

והר"ן כותביא שלמד דבר זה ממה שנאמר בפרשת השבוע נצבים (דברים ל): "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה כו' והשבות אל לבבך כו' ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו כו' ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים כו'".

ויש לדקדק, שבתחילה אמר "והשבות אל לבבך" ואחר כך אמר "ושבת עד ד' אלוקיך". וכן מאידך אצל הקב"ה כתיב "ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך" ואמר עוד "ושב וקבצך מכל העמים".

וצ"ב מה הם ב' החלקים בתשובת האדם ובשובת ד'.

ומבאר הר"ן, ש"השבות אל לבבך" הוא הרהור תשובה בלב בלא שלימות נבלא עשייה בפועל], ואחר כך תתחזק להשלימה וזהו "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו". ואמר שעל ב' שני דברים הללו ד' יגמלך על כל אחד כפי ענינו, על הרהור התשובה אמר "ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך" שיתנך לרחמים לפני כל שוביך ויניח לך מעצבך אבל לא יוציאך ד' בשביל זה בלבד לרוחה [כשם שאתה לא השלמת חק תשובתך]. ואם תשלים חוק התשובה היינו "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו" עלה אמר "ושב וקבצך שישלים הוא גאולתך מכל.יב

מעשה דרבי אלעזר בן דורדיא

הן ובספר לב אליהו (פר' נצבים) מביא בשם הג"ר איצליה בלאזר זצ"ל לבאר דבר נפלא. והוא במעשה הנודע המובא בגמ' (ע"ז יז, א) על רבי אלעזר בן דורדיא: "שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות, בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים כו'

^א וכיוצ"ב כותב הג"ר א בפירושו לשה"ש ב, ט.

^ב ויש לצרף מה שכותב הרמב"ן בפרשת השבוע וילך (דברים לא) על מה שנאמר (שם, יז-יח): "ואמר ביום ההוא הלוא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני כו' ואנכי הסתר אסתיר". ומקשה הרמב"ן, מכיון שכבר אמרו "על כי אין אלוקי כו'" הרי שנתחרטו ואמאי איכא הסתר פנים. ומבאר הרמב"ן, דאי"ז וידוי גמור כענין "והתודו את עונם", אלא הוי רק הרהור וחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם, והסתר אסתיר פני פעם אחרת לא כמסתר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתר פני הגאולה, עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה, כמו שנזכר למעלה (ל, ב) "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו כו' ושב ד' וקבצך כו'".

אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים כו' אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים כו', אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי כו', אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא". וראוי להבין, מה היתה המטרה של אותה אשה שאמרה לו שלא יקבלו אותה בתשובה – הרי ודאי היא רצתה שהוא יעשה עמה את העבירה.

ומבאר, שיש שני סוגים של בעלי עבירה, יש אדם שעושה עבירה אבל לבו נוקפו ולא נוח לו במצבו, ויש בעל עבירה שלא אכפת לו כלל ממצבו ולא דאוג ואין לבו נוקפו כלל. והיא ראתה בו שאמנם עושה עבירה אבל לבו נופקו ואין עושה את העבירה בנקל, ורצתה שיעשה את העבירה בלי שום נקיפות לב. ולכן רצתה לייאש אותו שבלא"ה אין לו סיכוי לשוב בתשובה – ולכן שלפחות עתה יהנה לגמרי מהעבירה.

ואכן מסופר בגמ' (חגיגה טו, א) על אחר שזה מה שגרם לו לצאת לתרבות רעה, מאחר ש"יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר", ואז אמר: "הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא, ליפוק ליתהני בהאי עלמא, ונפק אחר לתרבות רעה". אך אצל ר"א בן דורדיא אדרבה זה מה שגרם לו לשוב בתשובה!

ולכן בעל עבירה שלבו נוקפו, ולא טוב לו ממצבו, זה גופא נחשב תחילת "הרהור תשובה". ולכן האדם שאומר "חטאתי" ומצהיר ומודה שאינו מתנהג כדבעי, זה עצמו סיבה שהקב"ה לא יעניש אותו וימתין לו לשוב בתשובה שלימה.

"הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי"

ו[וזהו ההבדל בין האדם שאומר "שלום יהיה לי" שאין לבו נוקפו כלל ולא מפחד כלל מהתוכחות – שאז "לא יאבה ה' סלוח לו", לבין אדם שמוטרד מאוד ודאוג ממצבו – שאז זה עצמו שהוא דאוג ממצבו, זה סיבה שהקב"ה לא יעניש אותו, וכפי שביארנו לעיל שהתשובה הזו היא תריס ומגן מפני הפורענות, וכל מי שאומר "חטאתי" אין הקב"ה נותן רשות למלאך הרע ליגע בו!

וכפי שכותב הרבינו יונה (שע"ת ג, ה) לבאר מדוע "העובר על דברי חכמים חייב מיתה" יותר מאדם שעובר על מצות עשה ועל מצות ל"ת. ואלו דבריו: "כי העובר על דברי חכמים אשר מלאו לבו לעשות כן כי תקל מצותם בעיניו לא מהתגבר יצרו עליו כו' ולא יטרח לקיים מאמרם כי לא נכתב בספר התורה, ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו ויירא וייצר לו כי ישיאהו יצרו לחטוא, על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל דבריהם הטובים כו'" – ומבואר שדרך של בעל עבירה הראויה היא, שיהיה נפש מרה לו וירא וייצר על מה שעבר עבירה. ואם אינו מתנהג כך אזי משפט מות יהיה לו!"

²⁷ ומטעם זה כותב הרמ"א (תרג, א) שספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי מתחרט יותר כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת. ומקור הדברים ברבינו יונה (ברכות א, ב

ודבר זה שכיח מאוד בעברות שאדם דש בעקביו – ושם צריך זהירות יתירה שלא יאמר האדם "שלום יהיה לי". ובפרט בדברים הללו ובשאר הדברים שנעשו כהיתר, צריך שימת לב להיות האדם מרגיש בחסרונו ושאינו מתנהג כדבעי.

וכותב החפץ חיים (בהקדמה בהג"ה) דבר נפלא, על תועלת נוספת שיש בעצם לימוד הענינים, שע"ז ידע האדם בנפשו שחטא לפני ה', וכמו שאמר הכתוב (ירמיה ב, לה) "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי", משא"כ אם ישליך ח"ו את הדבר אחר גוו ואינו חושבו לעוון כלל.

וזה מה שמשה רבינו אומר לעם ישראל: "הרבה הכעסתם למקום ואמרתם דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשה אתכם כלייה", וכל זה בגלל שאכפת לכם ממצבכם, ולכן אתם יכולים להיות בטוחים שאין רשות למלאך ליגע בכם. אבל אדם שחושב בלבו ברכת שלום ש"לא יבואני קללות הללו אך שלום יהיה לי" לא יאבה ה' סלוח לו ורבעה בו כל האלה כו'.

וזהו גם נוסח התפילות: "לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו" – כי דוקא זה שהאדם עומד ומודה שעשה עבירות, זה סיבה למנוע ממנו את העונש. ולכן דוד המלך אומר "לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו" מקביל לפיוס של משה רבנו.

[ז] ונסיים מאמר זה בהעתקת דברים נפלאים שכתב הגר"ש פינקוס זצ"ל (בספרו תפארת תורה עה"ת עמ' טו), ואלו דבריו:

"וזה לימוד גדול למעשה, שמצות תשובה היא מצות עשה גמורה וחיוב מן התורה שכל אחד חייב בה, והעולם מתרשלים בה. והיינו שכל אדם אחרי שעובר איזה חטא במחשבה בדיבור או במעשה חייב לחזור בתשובה. וזו הנהגה נפלאה לומר מיד בפה מלא: "רבש"ע, חטאתי, ואני מתחרט על מה שעשיתי....". ויעשה זאת דוקא תוך כדי דיבור לחטא או למחשבה הרעה שנפלה במוחו, או מה שיותר מוקדם. וגם תועלת עצום שעל ידי כך לא ישאר מלוכלך בחטא המכוער שמיד יגרום לו לעוד חטאים ויביא עליו עונשים ויבטל כל עבודתו ותורתו ותפילתו לא יהיו מקובלים, אבל אם פטר עצמו מן החטא מיד אז הוא נקי מכל זה, ולמה לחכות עד יום כיפור או לזמן התפילה.

והכח הזה לשוב מיד על כל חטא, אינו ענין למדרגה גבוהה, אלא הרגל שצריך להתרגל בו, להתודות מיד בפה מלא ולהתחרט על כל חטא קטן או גדול, וכל התחלות קשות כמו בכל הרגל, ואשרי הקונה מידה זו!"

לתגובות: 5322906@gmail.com

בדה"ר) שכותב: "והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי? אומר מורי הרב, שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב, ולזה החמירו בו יותר".

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"בענין תקנת אמירת מאה ברכות בכל יום"

אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם (כט, ט)

ובפני רש"י (שם יב) באמצע ד"ה והוא יהיה לך לאלקים, ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו, עכ"ל. כ"ה בתנחומא (אות ב).

-א-

"וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַנְיָךְ וְדַבַּרְתָּ בָם וְכו' וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ" ע"כ. (ואתחנן ו ז)

ובבעל הטורים (שם) ובקומך. תגין על הק', לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות (עי' מנחות מג ב) וינצל מצ"ח קללות (עי' פר' כי תבוא) ועוד שתיים, גם כל חלי וכל מכה" (שם כח סא), עכ"ל.

וכ"ה בספר הרוקח (הלכות ברכות סי' שכ) סדר ברכות, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, יתברך שמו מפי קדושו אשר חשק בבני ישראל ושאל ממנו לברכו בק' ברכות כל היום, כדאמר ר' [מאיר] במנחות בפ' התכלת (מג ב) חייב אדם לברך ק' ברכות בכל יום. "מה ה' אלקיך שואל מעמך" (עקב י יב) אל תקרי מה אלא מאה, להגן על צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה (בפרשת כי תבוא), וכשתדרוש "גם כל חלי וכל מכה" (שם כח סא) הרי ק'. לכך נבנה בית המקדש גבוה ק' אמה (מדות פ"ד מ"ו) כנגד "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" (שם). י"ד לכך רמז בשיר המעלות "אשרי כל ירא ה'" (תהלים קכח) כל אותיות א"ב במזמור לבד מן ק', וכתב "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'" (שם ד) יברך כתיב, כי כן בגימטריא ק' יברך על שם ק' ברכות יברך. וכו"ו, עכ"ל.

-ב-

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֲרָצְךָ" וגו' ע"כ (לך לך יב א).

ובספר פענח רזא (לך לך) בד"ה לך לך פי' רש"י להנאתך וכו' דשם אתה זוכה לבנים, לכן ל"ך ל"ך בגימטריא מא"ה, לרמוז על מאה ברכות שעתידין בניו לברך בכל יום, וכן רמוז בפסוק "הנה כ"י כ"ן יבורך גבר" (תהלים קכח ד), כ"י כ"ן בגימטריא ק', עכ"ל.

^י בבעל הטורים (וילך לא טז) וקם העם. תגין על הקו"ף. לומר שימאסו בק' ברכות ובבנין של שלמה שהיה ההיכל ק' אמה (מדות פ"ד מ"ו), עכ"ל.

^ט שם: וכנגד כל ברכה י' זהובים שכר, כדאמרינן בשחיטת חולין בפ' כיסוי הדם (פז א). וסימניך כי סמך "עשרה זהב משקלם" (חיי שרה כד כב) אצל "ברוך ה' אלקי אברהם" (שם כז), הרי לק' ברכות אלף זהובים "האלף לך שלמה" (שיר השירים ח יב), עכ"ל.

"וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל-לְעִלְיוֹן קִנְיָה שְׁמַיִם וְאַרְצָךְ" ע"כ (לך לך יד יט)

בבעל הטורים (שם) בד"ה ברוך אברם לאל עליון. שבעה פסוקים בתורה שכתוב בהם ברכה להקב"ה. "ברוך ה' אלקי שם" (נח ט כו). "וברוך א-ל עליון" (לך לך יד כ). "ויאמר ברוך ה' אלקי אדני אברהם" (חיי שרה כד כז). "ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה'" (חיי שרה כד מח). "ויאמר יתרו ברוך ה'" (יתרו יח י). "ואכלת ושבעת וברכת את ה'" (עקב ח י). "ולגד אמר ברוך" (וזאת הברכה לג כ). ובהם ק' תיבות כנגד ק' ברכות שבכל יום (עי' מנחות מג ב) וכו', טז עכ"ל.

-ג-

בפירושי סידור התפילה לרוקח (א מאה ברכות) ברוך ה' אלקי ישראל אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם ישראל, אשר קדשו לעולם ובראם לכבודו להללו בכל עת. כי כל הנקרא בשמו לכבודו בראם. וחפץ לצדקנו, ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ולפי שחטאנו לפניו חרב בית המקדש ואין מזבח וקרבן, וחפץ בשלום עמנו, [ציוונו] לומר לפניו מאה ברכות, כמו שהבטיח לאברהם אבינו שנאמר "במה אדע כי אירשנה" (לך לך טו ח), אמר אברהם אבינו לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם תודעני באי זו זכות בני מתקיימים בעולם, אמר לו "קחה לי עגלה משולשת" (שם ט), ויהו מקריבים לפני קרבן, אמר אברהם, תינח בזמן שביית המקדש קיים, בזמן חרבנו מה תהא עליהם, אמר לו, יהו אומרים לפני ק' ברכות בכל יום, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות. לכך תיקנו ק' ברכות, כנגד ק' פסוקים שיש במקרא שבהם כל הקרבנות, וכו' טז עכ"ל. יח

-ד-

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֵׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וְלֹאֲהַבָּה אֹתוֹ וְלִעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, ע"כ (עקב י יב).

מנחות (מג ב) תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי, ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה מה ה' אלקיך וגו' - קרי ביה מאה, עכ"ל.

^{טו} שם: ו' פסוקים כנגד ז' ברכות שבשבת ויום טוב. ובה' מהם השם אצל ברוך כנגד חמשה חומשי תורה שצריך לברך עליהם תחילה (ברכות יא ב), ואם תצרף עמהם "וברוך אל עליון" יהיו ו', כנגד ו' סדרים, עכ"ל.

^{טז} שם: ואנחנו נפרש כל אחד ואחד. להודיע לבני אדם ביאור כל אחד, וכמה תיבות בכל אחד, בלי לגרוע ובלי להוסיף, כפי אשר קבלנו מרבתינו [ועתה ישראל מה השם [אלקיך] ש(ו)אל מעמך" וגומר (עקב י יב), ואמרו רבותינו ברוך שבחר בדבריהם (מנחות מג ב) אל תיקרי מה אלא מאה ברכות. ומי איכא מידי דלא רמזה משה באורייתא, ורמו כי באותו פסוק יש ק' אותיות, כנגד ק' ברכות אם שואל מלא, ואם אינו מלא אלא תצטרף כל הפסוק במקום אות אחת, עכ"ל.

^{יז} בספר שפתי כהן (סוף פר' ויקרא, גימטריאות) ד"ה מכם גימטריא מאה, רמו למאה ברכות בכל יום, שכל האומר מאה ברכות בכל יום כאילו הקריב קרבן, עכ"ל.

ובתוספות (שם) בד"ה שואל מעמך - פי' ר"ת דהוי מלא ויש מאה אותיות בפסוק וי"מ דמה עולה בא"ת ב"ש מאה ובקונטרס פירש אל תקרי מה אלא מאה כלומר שחייב ק' ברכות וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרית מאה הרי כולן, עכ"ל.

הדר זקנים (עה"ת עקב י יב) ומזה הפסוק רמזו חכמים לומר מאה ברכות בכל יום מדכתיב מה אל תקרי מה אלא מאה וכשתוסיף א' תקרא מאה. ותמצא מאה אותיות בפסוק והשתא איכא תרתי טעמים שאתה קורא מאה. ולפיכך אנחנו כורעים במודים, לפי שמודי"ם בגימטריא ק' כנגד מאה ברכות שאדם חייב לומר בכל יום, עכ"ל. ועי' עוד מש"כ בארוכה בזה **ברעת זקנים מבעלי התוס'** (שם).

-ה-

ברכות (לג ב) ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" (עקב י יב). אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג ו), אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, ע"כ.

בפי' כלי יקר (עקב י יב) "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה". חז"ל אמרו (ברכות לג ב) וכי היראה מילתא זוטרתא היא, אין לגבי משה זוטרתא היא. **ומקשים כאן** וכי בעבור זה אמר לכל ישראל מה ה' שואל מעמך. **ויש מתרצים** לגבי משה היינו כשהיו ישראל אצל משה שהיה מדריכם במדת היראה אז זוטרתא היא וכו', י"ט עכ"ל.

בספר צרור המור (עקב י יב) ורז"ל אמרו לתרץ קושיא מה ה' אלקיך. אל תקרי מה אלא מאה. וזה רמז על ק' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. כי זה דבר שהוא ביד האדם לברך ק' ברכות בתפלתו ובברכת מזונו. כי אינו דבר גדול להתפלל לשם ולברך על מזונו, ובזו משלים ק' ברכות, וכו'. **והמשלים ק' ברכות בכל יום, חשוב עליו כאלו מקיים ליראה את ה' וללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' ולשמור מצותיו.** והוא עובד מאהבה ומיראה ועובד את השם והולך בדרכיו ושומר מצותיו. בענין שבזה מקיים כל

^ט **שם:** ואני אומר שזהו כוונת הפסוק שאמר "ועתה ישראל", מה הוא ועתה, אלא לפי שנאמר אחר כך "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו את מוסר ה' אלקיכם" וגו' (שם יא ב), וכל הסיפור "עד עיניכם הנוראות את כל מעשי ה'" וגו' (שם ז), כך ביאורו אילו בקשתי היראה מן בניכם אשר יקומו מאחריכם אשר לא ראו כל הנוראות אשר עשה ה' למען תהיה יראתו על פניהם, אז ודאי הייתי שואל דבר גדול כי ודאי קשה להכניס את האדם בעול היראה כי רב הוא. אמנם ועתה רצה לומר הדור הזה אתם ראו (ירמיה ב לא) כי בעיניכם ראיתם כל הנוראות אשר עשה האלקים כדי שייראו מלפניו וכבר אתם מורגלים במדת היראה, לפיכך ועתה באשר הוא שם שאלה קטנה ה' שואל מעמך. וזה שאמר לגבי משה זה דור המדבר שהיו בזמן משה להם ודאי מילתא זוטרתא היא היראה, ומן היראה יבוא למדריגת האהבה זה שאמר הכתוב ולאהבה אותו. ומסיים לטוב לך היינו קיבול שכר כפירוש רש"י, והזכירו בסוף לומר שסוף השכר לבוא מעצמו ולא שתהיה תחילת כוונת עשייתך לשם קיבול פרס, וכו' עכ"ל.

^כ **שם:** ובשבת שאינו משלים י"ח ברכות. אמרו שם רבי חייא בריה דרב הוה אמר בשבתא וביומא טבא טרח וממלא באספרמקי ומגדי. פירוש שחייב אדם בשבת לאכול מיני מגדים ופירות ולברך עליהם תחלה וסוף עד שישלים ק' ברכות ומה שאמרו אל תקרי מה אלא מאה הוא כדמות אסמכתא. לפי שיש בזה הפסוק צ"ט אותיות ועם האל"ף שמוסיפין הם מאה אותיות כנגד ק' ברכות. וכל אות ואות כנגד ברכה אחת, עכ"ל.

התורה כולה. ולפי שזה אינו טורח גדול לאדם בהשלמת ק' ברכות. אמר מה ה' אלקיך שואל מעמך, עכ"ל. ומתיישב בזה שפיר מה שנתקשו בזה [הובא בכלי יקר].

ובספר בן יהוידע (מנחות מג ב) שם היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך" (עקב י יב). כתבו התוספות פירש בקונטרס אל תקרי מה אלא מאה ע"ש. והדבר פשוט הוא, כי תיבת מה יש לה מספר כולל שהוא אחד כמשפט כל מספר שיש לו אחד יתר עליו, ואם תוסיף על מה יהיה אותיות מאה. אמנם נ"ל בס"ד הענין הוא על דרך כל אל תקרי דאמרינן בעלמא, והוא כי על פשט הפסוק הקשו בגמרא (ברכות לג ב) וכי יראה מלתא זוטרתא היא דקאמר עלה מה, ומתרץ אין לגבי משה רבנו ע"ה מלתא זוטרתא היא. אך מלבד זה י"ל כי הנזהר במאה ברכות בכל יום הרי זה בודאי יהיה בעל יראה בנקל, כי יתקדש ע"י המאה ברכות ומלבשתו יראה, על דרך שאמר ר' מאיר גבי תורה לשמה ומלבשתו ענוה ויראה (אבות פ"ו מ"א), ואם כן לאיש זה היראה היא מלתא זוטרתא, ולזה אמר אל תקרי מה למדרש דיראה מילתא זוטרתא היא, אלא תקרי תחלה מאה דהיינו למדרש במאה ברכות שיהיה נזהר בהם בכל יום, ואז תקרי מה ביראה לומר שהיא מילתא זוטרתא, עכ"ל.

באמרי אמת (ליקוטים, עמוד קטז) בחור אחד שאלו, איך מגיעים ליראת שמים, והשיבו שחז"ל (מנחות מג ב) דרשו מהפסוק, "ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כ"א ליראה" וגו' (עקב י יב), שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, מכאן שאם נזהרין במאה ברכות מגיעים ליראת שמים, עכ"ל.

-ו-

במהרש"א ח"א (מנחות מג ב) שם חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר כו' פרש"י קרי ביה מאה עכ"ל, לפי מה שהבינו התוספות מפירושו דר"ל אל תקרי מה כו', אינו מפורש טעמו אמאי נימא אל תקרי מה כו'. ולולי דבריהם היה נראה לקיים פרש"י כפירוש ר"ת, דר"ל קרי ביה בפסוק אותיות מאה. ועי"ל אל תקרי מה כו' דלפי פשוטו דקאי מלת מה אכי אם ליראה כו' קשה וכי יראה מלתא זוטרתא היא כו' כדמקשינן בפרק אין עומדין ובפ"ג דמגילה, וע"כ דרשו מיניה אל תקרי מה אלא מאה וה"פ דקרא מה ה' אלקיך שואל וגו' מאה ברכות ששואל הקדוש ברוך הוא מעמך, אין כוונתו כ"א ליראה וגו' שהיא ודאי מלתא רברבי וכו', כ"א עכ"ל.

ונראה דבא ליישב קושיית הגמרא וכי יראה מילתא זוטרתא היא, והוא דמכיון דלא קרינן מה אלא מאה א"כ לא נתפרש כאן דהיראה מילתא זוטרתא היא.

-ז-

^{כא} שם: וע"פ דעת חכמי האמת בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל דלכך היו ק' ברכות שמעשר מן המעשר מהם יבא לחלק הנשמה ברכה אחת שהיא חלק אלוה ממעל, ורמזו על זה חסר הא' ממאה שהיא הברכה האחת ממאה הברכות היא בסוד הנשמה ממעל ליראה ה' וגו', ובזולת הא' הוא מה שהוא מורה על דבר קטן, אבל אם אות הא' שהוא חלק הנשמה נעשה מאה בסוד אי"ק וק"ל, עכ"ל. וכ"ה עדר"ז בח"א מהרש"א עירובין (נד ב) ד"ה תנא ליה.

"וַיְהִי מֵאֵת כְּפַר הַכֶּסֶף לְצִקָּת אֶת אֲדֹנָי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֲדֹנָי הַפְּרֹכֶת מֵאֵת אֲדֹנָיִם לְמֵאֵת
הַכֶּפֶר כְּפַר לְאֲדֹן" ע"כ (פקודי לח כז)

בעל הטורים (שם) מאת האדונים. כנגד "מיוסדים על אדני פז" (שה"ש ה טו), וכנגדם
תקנו מאה ברכות בכל יום (עיינן מנחות מג ב), עכ"ל.

בספר מגלה עמוקות (ואתחנן אופן עה) כתב, כי כבר התחיל משה לתקן לישראל מאה
ברכות, כשנתן מאה אדונים למשכן שהם כנגד מאה ברכות וכו', עכ"ל.

בחידושי הרי"ם (פ' פקודי שם) איתא בד"ה מאת אדונים למאת הככר ככר לאדן. מאת
אדונים הוצרכו למשכן, ומאה ברכות צריך האדם לברך בכל יום, וכמו שהאדונים היו
היסודות של המשכן, כן הם הברכות היסודות של קדושת ישראל, של קדושת כל יהודי
ויהודי, אדן מלשון אדנות, ועל ידי הברכה מעידים שהקב"ה הוא האדון של הבריאה
כולה, מאת הברכות הם ממלאים את מאת האדונים למשכן של כל יהודי, כב עכ"ל.^{כג}

-ח-

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים" וגו' ע"כ: (וזאת הברכה לג א)

בעל הטורים (שם) משה איש האלקים. ר"ת מאה וס"ת השם וס"ת משה. וזהו "ה' אלקי
אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" (לעיל א יא) שאמר תנו לו מאה ברכות בכל יום
(מנחות מג ב), ובכל ברכה וברכה יו"ד זהובים (חולין פז א) הרי אלף. לכך אמר יוסף השם
עליכם ככם אלף פעמים משלי. ויברך אתכם משלו (דב"ר א יג). הפסוק מתחיל בוי"ו
ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים, עכ"ל.

מבואר דתקנת מאה ברכות בכל יום, היתה כבר ע"י משה רבינו, וצריך ביאור הא
לכאורה עדיין לא נתקן סדר הברכות עד אנשי כנסת הגדולה.

בספר בן איש חי (שנה ראשונה פרשת בלק, הקדמה) ודע דאע"ג דכל הברכות אנשי
כנה"ג שהם עזרא הסופר ובית דינו תיקנום, אל תסבור לומר דמימות מרע"ה עד כנה"ג
לא היו מברכים כלל, דדבר זה לא יתכן מכמה טעמי תריצי. אך הענין הוא כמו שהיה
בתפילה, דקודם אנשי כנה"ג היה כל אחד מסדר תפילתו כפי צחות לשונו, עד שבאו
אנשי כנה"ג ותקנו י"ח ברכות על הסדר שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה, וכן היה ענין
הברכות שהיה כל או"א מברך ומסדר ברכותיו כפי צחות לשונו, ובאו אנשי כנה"ג ותקנו

^{כב} ובספר אמרי אמת לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל כותב: אי' בשם החי' הרי"ם ז"ל שמאת אדונים שהיו במקדש הם רמו
למאה ברכות שבכל יום, וי"ל דששים אדני הנחושת שהיו בחצר הם כנד ששים הברכות הפותחות באשר קדשנו
במצוותיו, ובפתח המשכן היו עוד חמשה אדנים נגד ה' אקב"ו שמברכים בכל יום עכד"ק. (כ"ה בדף על הדף מנחות
מג ב).

^{כג} בח"א מהרש"א (שבת לא א) אמונת זו סדר זרעים כו'. עיין פירש"י ותוס', ועי"ל דעל מסכת ברכות שהיא
הראשונה בסדר זרעים קאמר אמונת ע"ש מאה ברכות שנזכרים בה וגדול העונה אמן עליהם, עכ"ל.
הזן עשיר (ברכות פ"ט) ברכות מתחיל במם, ומסיים בהא, הרי מה. על שם הכתוב "מה ה' אלקיך שואל מעמך" (עקב
י יב) שאמרו רז"ל (זוהר רע"מ קורח קעט. ועי' מנחות מג: וברש"י ותוס' שם) אל תקרי מה אלא מאה, אלו מאה
ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. ומספר זה של מאה תמצאנו בתיבת מה, כשתמלאנו כזה, מ"ם ה"י, שעם ארבע
אותיות והכולל הם מאה, עכ"ל.

נוסח כל הברכות שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה, וכמ"ש הרב ידי אליהו גאליפפה ז"ל (דף ב') יע"ש וכו', כד עכ"ל.

וי"ל לפי זה דהביאור בתירוץ הגמרא 'לגבי משה מילתא זוטרתא היא', היינו לאחר שתיקן שיברכו מאה ברכות ושיהיו נזהרים בהם בכל יום, אז תקרא היראה 'מה' לומר שמילתא זוטרתא היא, ועד"ר שנתבאר בספר בן יהודע.

-ט-

קרן אורה (מנחות מג ב) שם גמרא, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה מה כו' ופירש"י ז"ל אל תקרי מה אלא מאה. נראה שכיוונו ז"ל לישב האי דיוקא דמשמע דשואל מעמך מה היינו מילתא זוטרתא, וכקושיית הש"ס בברכות (לג ב) לזה אמר (דאין תאמר) [דאל תיקרי] מה אלא מאה ברכות היינו שחייב לברך בכל יום מאה, דעיקר הכוונה בברכה להדבק בו יתברך בכל ברכה וברכה, ואמרינן במסכת חגיגה דף ט ב אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, **מבואר מזה דהרוצה לשנות פרקו ולא יהי שכוח ממנו הוא מאה פעמים ואחד**, ובמאה עדיין נקרא לא עבדו, כי באפשרי שימשול השכחה בו אף על פי שלא נחסר אלא האחד אחר המאה, ועיקר משנה הפרק היא לשום בזכרונו אהבת ה' ויראתו, וכיון שאמר מה ה' שואל כו' ש"מ דמאה ברכות בכל יום המה חיובי למען הדבק בו זכרון השם הגדול ואהבתו ויראתו, וע"ז נאמר מה ה' שואל מעמך, כ"א עוד תוסיף אחד תהי' עבודתך שלימה ולא תסור מאחריו אפילו כרגע, וזש"כ שם כ"א ליראה כו' לטוב לך, יכוין כי לא יגע בכך רע לבא לידי שכחה ח"ו אפילו כרגע, כאשר יקרא השונה פרקו מאה פעמים בשם לא עבדו, יזכנו ה' לעבודתו התמה בירושלים עיר הקודש בב"א. ועי' מהרש"א ז"ל בח"א.

"וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים בְּלַחֲמֵי הַיּוֹם" (ואתחנן ד ד)

ובבעל הטורים (שם) ואתם הדבקים. תגין על הק', רמז לברך ק' ברכות בכל יום (עי' מנחות מג ב), עכ"ל.

הרי שרמז לנו הכתוב כי בסיבת וע"י שיברך מאה ברכות יגיע לידי דבקות בהשי"ת.

^כ **שם**: וקודם דאתא דוד הע"ה לא היו מדקדקים לברך כל או"א מאה ברכות כפי צחות לשונו הן בדרך תפילתו והן ע"פ הנאותיו אלא כאשר יזדמן, יש מברך עשרים ברכות יש ארבעים יש ששים או יותר, עד שבא דוד הע"ה ותקן לברך כל או"א מאה ברכות בכל יום, אך עדיין אין הנוסח שוה, ואתו כנה"ג ותקנו נוסח שוה לכל אדם, עכ"ל.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס

באר צבי

בענין 'לא בשמים היא'

לא בשמים הוא (ל, יב)

בתמורה (טז). א"ר יהודה אמר שמואל שלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל, אמר 'לא בשמים היא', אמרו לו לשמואל שאל אמר להם 'אלה המצות' (ויקרא כז, לד), שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. א"ר יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל א"ל לא בשמים היא, אמרו ליה לאלעזר שאל אמר להם אלה המצוות וכו'. ע"כ.

לכאורה צ"ב טובא בדברי הגמ': א' אחר שיהושע כבר אמר דלא שייך לשאול משום ד"לא בשמים היא", מה חזרו וביקשו את שמואל ופנחס ואלעזר שישאלו. ב', מ"ש שיהושע ופנחס אמרו את הפסוק "לא בשמים היא", ואילו שמואל ואלעזר אמרו את הפסוק "אלה המצוות" וגו'. נוכח עמד בזה בחידושי הגרי"ז, וביאר דמעיקרא שאלו ליהושע שיחזיר את ההלכה בנבואה וישאל בירורה, וע"ז אמר 'לא בשמים היא', ואח"כ אמרו לשמואל לשאול היינו שתהא בתורת הלכה מחודשת שניתנת כעת, ע"ז ענה שאין הנביא רשאי לחדש. אולם הרמב"ם (בפ"ט מיסוה"ת) הביא על שניהם את הפסוק לא בשמים היא, גם על בירור ההלכה וגם על לחדש דבר. יעוי"ש בדבריו. עוד כמה תמיהות יש לתמוה בדברי הגמ' שם, חדא, מאי שייטא הכא ששאלו את שמואל שהיה כמה דורות לאחר מכן. ועו"ק, גבי חטאת שמתו בעליה, איך הקדימו לשאול את פנחס קודם לאלעזר אביו. וצ"ע].

והנה הקשו האחרונים מהא דאיתא בגמ' (שבת קד., מגילה ג.), גבי מנצפ"ך צופים אמרום, ופריך מאלה המצוות וכו' ומשני אלא שכחום וחזרו ויסדום. [וצ"ב איך זה יתכן, וכי לא היו ס"ת ותפילין שיבדקו איך כתוב שם, הלא בכל פרשה של תפילין ומזוזה כתיב 'בכל לבבך' היינו כף כפופה וכף פשוטה. ועיין בפנ"י במגילה שם]. ועכ"פ מבואר, דהיכא שאין הנביא מחדש הלכה שלא היתה ידועה עדיין, אלא רק מזכיר הלכה שנשתכחה, בזה אין חסרון ד"אלה המצוות" וכו', [וכמו כן ליכא חסרון ד"לא בשמים היא"], ואילו בסוגיין מבואר דאף בכה"ג אין הנביא רשאי להזכיר מה שנשתכח, דהא הכא מיירי באותן הלכות שכבר היו ידועים לישראל קודם, אלא שנשתכחו בימי אבלו של משה.

והפני יהושע במגילה שם כתב ליישב, דמה דאמרו "שכחום וחזרו ויסדום" אין הכוונה שנביאי הדורות שאלו הדין מפי הגבורה, דודאי דאין רשות לנביא לשאול מפי הגבורה דינים והלכות, וגם הלכות שנשתכחו הוו בכלל זה, אלא שנביאי הדורות חזרו ויסדום לא

ע"פ נבואה אלא ע"פ ראיות שסמכו לדבריהם, וכמו דאמרינן בסוגיין גבי עתניאל בן קנז שהחזירן בפלפולו, עכ"ד.

אולם כבר העירו בזה הרש"ש והמהר"ץ חיות בסוכה (מד.), מהא דאיתא בסוכה שם א"ר אבוה א"ר יוחנן ערבה יסוד חכמים הוא וכו', והאמר ר' יוחנן משום ר' נחוניאי איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני, אישתומם כשעה חדא ואמר שכחום וחזרו ויסדום. ופירש רש"י וז"ל: וחזרו נביאים אחרונים ויסדום ע"פ הדיבור. עכ"ל. הרי מבואר ברש"י שהמובן "שכחום וחזרו ויסדום" אינו ע"י כללי הלימוד ופלפול כמש"כ הפנ"י, אלא הכוונה ע"י נבואה, וא"כ שוב הדרא קושיא לדוכתא, דלכאורה הגמ' במגילה והגמ' בתמורה סותרות זו את זו. וצ"ע.

עוד צ"ע, דהנה בתענית (ד.) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, ג' שאלו שלא כהוגן לשנים השיבו כהוגן וכו' אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי. והרש"י שם (בד"ה ולא עלתה על לבי) כתב וז"ל: ובאגדה קא חשיב כלב בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו', ורבי יונתן דלא חשיב ליה, דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנסתכחו בימי אבלו של משה, כדאמרינן בתמורה (טז.), ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר, כדאמרינן בנדרים (לח.). שאין שכינה שורה כו'. ומבואר בדבריו דמה שהחזירו ההלכות שנסתכחו בימי אבלו של משה היה זה מכוח רוה"ק, וכבר תמה שם בהגהות מהר"ץ חיות מהמבואר בתמורה שם דעל החזרת הלכות באמצעות נבואה ורוה"ק קרינן 'לא בשמים היא', ועיקר החזרת ההלכות ע"י עתניאל בן קנז היה דוקא ע"י פלפולן לבד.

עוד קושיות ותמיהות כיוצ"ב

ונביא עוד שאלות ותמיהות בהאי עניינא, שנראה לכאורה שנפסקו הלכות ע"פ גילויים מן השמים:

א', ביומא (עה.) תניא רבי יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי, אמר להם משה לבוקר משפט, למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו, אם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו. והקשה בספר תוספת יוה"כ (למהר"מ חביב) איך היה ניתן לסמוך על זה הא רק ע"פ שני עדים יקום דבר ואפילו לא ע"פ נביא. ועיי"ש שתירץ [וכ"כ החת"ס בפ' בשלח], דבאמת אה"נ דמשרע"ה לא הכריע ופסק את דינם ע"פ המן, אלא רק לפי כללי ההלכה, ורק כדי להוציא מליבם של המפקפקים אמר להם הסימן של המן. [ואין להקשות שאותם המפקפקים יטענו ד'לא בשמים היא', כי ע"ד כלל אלו המרננים הם אלו שמתפעלים יותר ממופתים...].

אולם לכאורה בתו"י שם על אתר מוכח שסמכו על הגילוי של המן לבד, שכתב (בד"ה אי) דמאחר שהמן היה בודקן לא הוצרכו לעשות הבחנה ג' חדשים לידע אם בן ט'

לראשון או בן ז' לאחרון. וא"כ הדקל"ד איך סמכו על הבירור של המן, הא לא בשמים היא.

ב', בשבת (לד.). איתא דכשטיהר רשב"י את העיר טבריה, במקום שהיה ספק קבר שאל אי איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה, א"ל ההוא סבא, כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה, וקאמר דעבד איהו נמי הכי וכו'. ופירש"י, היה מקצץ תורמסין ומשליכן שם, ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם, וציינו למקום הקבר וכו'. עכ"ל. וקשה איך סמך רשב"י לטהר מקום הטמא מספק, על פי נס, הא 'לאו בשמים היא'.

ג', בהוריות (יב.). וכן בכריתות (ה:): ת"ר כשמן הטוב היורד על הראש וגו' כמין שתי טיפין מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו וכו' ועל דבר זה היה משה רבינו דואג, שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה, יצתה בת קול ואמרה כטל חרמון שיורד על הררי ציון, מה טל אין בו מעילה אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה, ועדיין אהרן היה דואג שמא משה לא מעל ואני מעלתי, יצתה בת קול ואמרה לו הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, מה משה לא מעל אף אתה לא מעלתי. ע"כ. וגם בזה יש להקשות איך ניתן לסמוך בזה לדינא אם היה כאן מעילה על דברי הבת קול, הא לא בשמים היא.

ד', בזבחים (סב.). בשלמא בית מינכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי [מקומן], אמר רבי אלעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום. וביאר המהרש"א דהיינו שראו ע"פ נבואה. וגם כאן יש להקשות איך סמכו לדינא ע"פ מראה הנבואה?

ה', בסוף פרשת שופטים בפרשת עגלה ערופה (דברים כא, ח) כתב בתרגום יב"ע שלאחר שהיו עורפים את העגלה, היו יוצאים תולעים מהעגלה עד לרוצח וב"ד היו דנים אותו. [ואע"פ שהיה בלי התראה, כבר ביאר הכלי חמדה שהיו מכניסים אותו לכיפה, שזה שייך גם בלא התראה]. ובריקנטי כתב שזה גם מרומז בפסוק שכתוב (כא, ט) ואתה תבער הדם הנקי וכו'. וקשה איך דנים את הרוצח ע"פ בירור של התולעים, הא לא בשמים היא.

בבירור המציאות אין חסרון ד'לא בשמים'

והנה בעיקר הקושיה מהגמ' ביומא הנ"ל, כבר תירצו המשנה למלך (בפ"ט מאישות ה"י), וכן הברכי יוסף (או"ח סי' ל"ב ס"ק ד') דמה דאמרינן שאין סומכין על נבואה או בת קול משום ד'לא בשמים היא' זהו דוקא בספיקא דדינא, היינו כשמן השמים באים להכריע לנו איך לפסוק להלכה, על זה יש גזירת הכתוב דאין לסמוך על מה שנאמר מן השמים, אבל כאשר הספק הוא לא בדין, אלא בבירור המציאות איך היא, בזה אין כל חסרון ושפיר ניתן לסמוך גם על בירור שנעשה ע"פ שמים, אם זה נבואה או בת קול. וכן תירץ שם בהגהות מהר"ץ חיות על אתר. [ודלא כמו דמוכח מקושיית המהר"מ חביב הנ"ל דס"ל דאפילו בספק במציאות אין להכריע על פי גילוי מן השמים].

והברכי יוסף הוכיח כדבריו מתשובות הרשב"א (ח"א סי' י') שביאר לגבי מיכל בת שאול איך הותרה לדוד לאחר שהיתה עם פלטי בן ליש וכדאיתא בסנהדרין (יט:), הא לכאורה

היתה הוי ספק סוטה, דהרי נתייחדה עם פלטי בן ליש ע"פ ציווי שאול, ואף שע"פ האמת לא נגע בה, וכדאיתא שם בגמ' שהוא נעץ חרב בינו לבינה וכו', אבל מ"מ איך היא הותרה לדוד. ותירץ הרשב"א (בתירוץ השני), דעשה ע"פ נביא שידע שלא נבעלה. וחזינן שבבירור המציאות ניתן לסמוך על נבואה.

[ויש להוסיף שמצינו עוד כה"ג גבי אאע"ה ואבימלך, דכתיב (בראשית כ, ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא וגו'. ופירש"י מב"ר, דמאחר ונביא הוא ויודע שלא נגעת בה לפיכך 'ויתפלל בעדך'. וחזינן שלענין בירור המציאות סמכינן נמי על נבואה. אמנם שם אי"צ לזה דהא קודם מ"ת היה, ואף שאאע"ה קיים כל התורה מ"מ כל עיקר הענין דתורה 'לא בשמים היא' לא היה שייך אלא רק לאחר מ"ת, וכמו שכתב בנפש החיים (שער א' פכ"ב) "ומשבא משה והורידה לארץ לא בשמים היא". ובאמת שבשו"ת יד אליהו (סי' מ"ג) הוכיח כן מהא גופא שאאע"ה סמך על נבואתו, שקודם מ"ת לא אמרינן 'לא בשמים היא'. אולם להנ"ל אין כל ראיה, דהא הכא הוי רק בירור המציאות, שבזה י"ל דאף לאחר מתן תורה אפשר לסמוך על נבואה וכו"ל].

ועכ"פ על פי זה יישב הברכ"י את הקושיה מהגמ' ביומא הנ"ל לגבי בירור ע"י המן, כי שם היה ג"כ רק בגדר בירור המציאות אי בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון, או של הבעלים על העבד, ובכה"ג ליכא חסרון.

וכן כתב הקובץ שיעורים (קונטרס דברי סופרים סי' ה' אות ה') דמה שכתוב במשנה ביבמות (קכב.) שמשאיין את האשה ע"פ בת קול שמת בעלה, דמאחר ודרוש לנו רק בירור המציאות אם הוא מת, שפיר אפשר לסמוך גם על בת קול. [ולא צריך להגיע לתירוץ התויו"ט שביאר שאין הכוונה לבת קול מן השמים דאין משגיחין בה אלא זה שם מושאל והכוונה לקול ששמעו מאדם].

ובזה מובן גם בכל המקומות שמבואר שניתן לסמוך על אליהו הנביא, כי שם השאלות והספיקות הם בבירור המציאות. [כגון בברכות לה: לכשיבוא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא, וכן בפסחים יג. שמא יבוא אליהו ויטהר את הספק. וכן בב"מ לו. יהא מונח עד שיבוא אליהו. ועוד רבים. ובוזה לא צריך להגיע לביאורו של החת"ס (חו"מ סי' צ"ח) שלגבי פסיקת ההלכות צריך אליהו לבוא כאדם ולא כמלאך].

ובזה נראה דמיושב נמי השאלה מהגמ' בשבת לגבי רשב"י שטיהר את טבריה ע"י נס, דגם שם היה זה רק בירור המציאות היכן נמצא מת והיכן לא.

וכן מיושבת הגמ' בזבחים שביררו מן השמים היכן היה מקום המזבח, שזהו ג"כ בירור המציאות. וכן נראה דמיושב נמי השאלה מעגלה ערופה שב"ד סומכים על התולעים שיוצאים ממנה. כי זה רק מברר מי היה הרוצח, ועל גילוי מילתא בעלמא סמכינן על כל בירור שהוא. [ושו"מ שכן תירץ בספר משחת שמן ח"ב סי' נ"ז].

וכן נראה דמיושב נמי הגמ' בהוריות וכריתות לגבי מעילה בשמן המשחה, דזה גם היה רק שאלה בבירור המציאות האם נעשה כאן מעילה או לא, דהנה חששו של משרע"ה שמעל פירש רש"י בכריתות שם שחשש שמא נטל יותר מכפי הצורך למשיחת אהרן, וע"ז

יצאה ב"ק שלא היה כאן שום מעילה. אולם לגבי אהרן צ"ב מה שייך בו מעילה הרי הוא לא נטל כלום, ויש שביארו, שחששו של אהרן היה שמא בשעה שמשחו משה הוא עשה תנוחה לא נכונה עם הראש וזה גרם שירד מן השמן על זקנו, ונמצא שנטל הנאה משל הקדש. ועכ"פ גם ע"ז יצאה ב"ק שלא מעל אלא היה על דרך נס שהגיע שם שמן. והיינו שהב"ק ביררה המציאות שלא היה שום תנוחה לא נכונה שגרמה לשמן ליפול על זקנו.

יישוב סתירת הסוגיות ב'שכחום וחזרו ויסדום'

אלא שלכאורה לפי"ז אכתי לא יתיישבו דברי רש"י בתענית הנ"ל. וכן בסוכה מד. לגבי שכחום וחזרו ויסדום. דהא בתמורה הנ"ל מבואר דלגבי החזרת ההלכות שנשתכחו איכא חסרון של 'לא בשמים', ואין זה רק בגדר בירור המציאות איך היתה ההלכה. אולם ראיתי בברכי יוסף הנ"ל שיישב בדבריו גם את הגמ' דמנצפך צופים אמרום וכו' שכחום וחזרו ויסדום, דמאחר וכבר היה ידוע להם מתחילה ורק נשכח מהם, שפיר אפשר לסמוך גם על נביאים שיאמרו איזו אותה היא לאמצע התיבה ואיזו בסופה, דהוי ג"כ כבירור המציאות. ויש לעיין מה החילוק בין זה לבין שאר ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה. ומהמצפה איתן בסוכה שם תירץ, דהתם בסוכה לא מיקרי שחידשו דבר חדש, דהוי רק כהכשר מצוה (היינו למצות ניסוך המים או לצורך המזבח), וצ"ע].

וראיתי לבאר (עי' שו"ת יד אליהו סו"ס מ"ג, פלאות עדותיך סי' א'), דהנה בקרא דלא בשמים נכלל תרי הילכתא, חדא דכל התורה ניתנה למשה בסיני ולא יהא עוד שום הוספה או שינוי בתורה, ואידך, דפירוש התורה מסור לחז"ל, והיאך שחז"ל יכריעו בן יקום הגם דבשמים נתפרש באופן אחר. והנה במנצפך וערבה לא באים ע"פ נבואה לפרש התורה וגם לא לחדש דבר חדש, אלא רק ליסד מה ששכחו, דזה היה ידוע דבערבה ומנצפך היה בזה הלכה ורק דנשכחה, אבל בהלכות שנשתכחו באבלו של משה מבואר שם בגמ' דהחזירים עתניאל בן קנז מתוך פלפולו, והוכיח סופן על תחילתן שהם כשאר כל התורה, דבודאי ידעו יהושע ושמואל שאפשר לחזור וליסד הנך הלכות ע"י פלפול, רק לא עלה בידם עד שהגיע עתניאל בן קנז וזכה להחזירם בפלפולו, ונמצא דהלכות אלו הוה כשאר כל התורה שנמסר לחז"ל היאך לדורשם לפרשם וללומדם, ומשו"ה לא רצו לשאול ע"ז, ואמרו 'לא בשמים היא', דרק הלכות שלולא נבואה א"א ולא שייך להחזירם, בזה שפיר שואלים לשמים, אבל כה"ג שאפשר להחזירם בפלפול הוה בכלל כל התורה שנמסרה לחז"ל היאך לפרשה ולהכריע בהילכותיה וספקותיה, ואין נשאלים לברר ההלכות לשמים.

ביאור בבת קול שאמרה שהלכה כב"ה

אלא דאכתי צריך ליישב לפי"ז מה שכבר עמדו בזה התוס' (בברכות נב. וביבמות יד. ד"ה רבי יהושע, ובב"מ נט: ד"ה לא בשמים), דאיזה כח היה לבת קול לפסוק הלכה כב"ה, הא לא בשמים היא, והתוס' כתבו משום שהבת קול לא היתה בניגוד להלכה מאחר וב"ה היו הרוב, וכל הסיבה שהיה צריך את הבת קול, משום דב"ש היו מחדדי

טפי. אך אכתי נשאלת השאלה דממ"נ, אם מה שמחדדי טפי זה סיבה שלא לפסוק כהרוב, שוב קשה מה יועיל בזה הבת קול לפסוק כהרוב, הא לא בשמים היא.

וכן צ"ע לפי תירוצם השני של התוס', שתירצו דלעולם סמכינן על בת קול אף בדבר שהוא נגד דין התורה של אחרי רבים להטות, ומה שלא פסקו כר"א הוא משום ששם יצאה הבת קול רק משום כבודו דר"א שאמר מן השמים יוכיחו, והא דאמר ביבמות שם דר' יהושע ס"ל דאין משגיחין בבת קול, היינו דמדאמר רבי יהושע לא בשמים היא שכבר ניתנה משמע דבשום מקום אין משגיחין, אך אין הלכה כרבי יהושע ולכן הלכה כב"ה בכל מקום. ע"כ. וקשה איך שייך לסמוך להלכה על הבת קול שקבעה הלכה כב"ה, הא 'לא בשמים היא'.

ושמעתי לבאר בזה, דבאמת אין הפשט שהבת קול פסקה כאן הלכה, אלא ג"כ רק ביררה את המציאות, והיינו שאם אכן ב"ש מחדדי טפי באופן שאין להחשיב את ב"ה כלל כברי - פלוגתא כלפיהם, א"כ הרי שאין תוקף גם למה שב"ה הם הרוב. [וע"ד משל, לו יחלוק הגר"א זי"ע על אלף למדנים של זמנינו, הרי ברור שהם כלל לא ברי-פלוגתא כלפיו, ולא שייך לומר בזה שהם מרובים]. אולם כאשר הבת קול קבעה שניתן כאן ללכת אחר הרוב אע"פ שב"ש מחדדי טפי, הרי שהיא ביררה את המציאות, שגם ב"ה הגם שאינם מחודדים כב"ש מ"מ יש בהם ג"כ הבנה אמיתית באופן שהם ברי-פלוגתא לב"ש, וממילא שוב יש ללכת לפי ההלכה הרווחת של אחרי רבים להטות.

איך מהני להוציא ממון

אלא דעדיין צ"ע, דכל ראיותיו של הברכי יוסף שם דלגבי בירור המציאות שפיר שרי לסמוך על נביא או נס, הכל מיירי לגבי איסורים, שבהם סגי גם עד אחד, כי כל עניינם הוא בירור המציאות ותו לא, וממילא מאחר וכל עיקר הראיה שצריך זה רק בירור שפיר אמרינן שניתן לברר גם ע"י נביא ורוה"ק. אבל בספק ממון לקבוע למי שייך הממון, הרי בזה יש גזירת הכתוב מן התורה דבעינן דוקא שני עדים, ולא שום בירור אחר, וא"כ מה יועיל בזה בירור המציאות ע"י המן או נביא ורוה"ק.

ובפשטות צ"ל דהבירור שהיה ע"י המן גרר בעקבותיו את הודאת הבע"ד. וכן מבואר בקוב"ש (ב"ב אות תר"מ) דלגבי מנה שלישי דאמרינן יהא מונח עד שיבוא אליהו מאחר והוי דין ממון דבעינן שני עדים אין אליהו נאמן לברר של מי הוא, אלא הכוונה דכשיבוא אליהו יודה הבע"ד בעצמו שיתבייש לכפור בפני אליהו.

חילוק בין משרע"ה לשאר נביאים

ובספר 'פני דוד' להחיד"א בפ' בשלח (עה"פ וחס השמש), ובמשך חכמה (ר"פ שמות) כתבו לחלק בין משרע"ה לשאר נביאים, דמשרע"ה שפיר היה יכול לפסוק גם ע"י נבואה, ולא היה אצלו חסרון של 'לא בשמים היא' מאחר שבכל פעם מסר לו הקב"ה מצוות פרטיות. וע"כ שכל הדין של 'לא בשמים היא' נאמר רק על זמן של אחרי נתינת כל התורה ע"י משה. וכ"כ ה'כלי חמדה' בפרשת ויקהל אות ה' (עמ' קנ"ח), פרדס יוסף שמות ט"ז ל"א, בשם עטרת טוביה. וכן מדוייק גם בלשונו של הפנ"י במגילה (ג. ד"ה בגמ' עמוד כז

אלא שכחום), שכתב וז"ל: ודאי שייך בו אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש לאחר מיתת משה, והיינו מטעמא דלא בשמים היא כדאיתא התם להדיא וכו' עכ"ל.

אך לכאורה עדיין צ"ב, דהא ניחא שלגבי דינים והלכות שמשרע"ה קיבל מן השמים בודאי דלא שייך בזה חסרון ד'לא בשמים היא', דאע"פ דאין נביא רשאי לחדש, ה"מ שאר הנביאים, אבל משרע"ה שכל הזמן היה מקבל הדינים מהקב"ה, לא היה שייך אצלו חסרון זה, ונכמו שהיה גם שואל ההלכה מהקב"ה בשעת מעשה, כמו בפסח שני, ובמקושש ובבנות צלפחד], אולם כאן הרי מיירי בבירור המציאות ע"י המן, וא"כ מה שייך לומר גם ע"ז שיכול לברר המציאות שלא ע"פ עדים משום כך שאין את החסרון ד'לא בשמים', הא רחמנא אמר "על פי שנים עדים יקום דבר"? [ובאמת דכד נדייק הלשון דקושיית המהר"מ חביב הנ"ל שהקשה איך בירר משרע"ה ע"י המן, לא הקשה מכח הפסוק ד'לא בשמים היא', אלא דבעינן שני עדים. וממילא י"ל דגם הוא ס"ל הכי שגבי משרע"ה עצמו אין את החסרון של 'לא בשמים היא', ואפ"ה שפיר הקשה].

חוקר מאיזה טעם ל"ש חסרון ד'לא בשמים' לגבי משרע"ה

ונראה, דהנה יש לחקור במה דאמרינן שגבי משרע"ה אין את החסרון של 'לא בשמים היא', האם זה אמור רק על מה ששומע ישירות מהקב"ה, או אף על כל מה שמתגלה לו ע"י בת קול וכל סוג של גילוי מן שמיא, וגם לו יצוייר שאת ההלכה של בנות צלפחד היה משרע"ה מקבל ע"י בת קול, ג"כ לא היה שייך בזה החסרון של 'לא בשמים היא'?

וצדדי הספק הם, דהנה ביאר הרמב"ם (בפ"ז מיסוה"ת ה"ו) שהחילוק בין נבואת משה לשאר הנביאים הוא מה שהעידה עליו התורה (במדבר יב, ח) שדיבר עמו הקב"ה פה אל פה, ותמונת ה' יביט, כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו וכו'. משא"כ שאר נביאים שראו באספקלריא שאינה מאירה (יבמות מט:), היו צריכים לפרש את החזיון כפי מדרגתם. וביארנו (בבא"צ ח"ב סי' ע"א) דמה שמשרע"ה היה רואה הדבר על בוריו זה היה מוכרח, דמאחר והיה מוסר התורה, לא היה שייך מצב שיפרש מדעתו איזו הלכה. ועל כן כתב הרמב"ם (בפיהמ"ש לפרק חלק) דאם משוים את נבואת משרע"ה לשאר נביאים הו"ל ככפירה בעיקרי הדת, דהא מערער בזה על כל מסירת התורה של משרע"ה מפי הקב"ה. עיי"ש.

וממילא מעתה יש לומר דמה שלגבי משה אין החסרון של 'לא בשמים היא' זה דוקא לגבי כל הדינים וההלכות ששומע ישירות מהקב"ה באופן הברור ביותר, דזה שייך לעצם נתינת התורה, משא"כ כשמגלים לו דבר ע"י נס או בת קול, דאז יש מקום לומר דבאופן זה אין עדיפות למשרע"ה על שאר הנביאים. או"ד דמה שלגבי משרע"ה אין את החסרון ד'לא בשמים היא' אינו שייך למסירת התורה דוקא, אלא שזה שייך לעצם מעלתו של משרע"ה, שכל מה שגילו לו מן השמים בכל צורה שהיא אין בזה את החסרון של 'לא בשמים'.

ונראה להוכיח כהצד השני, דמה שלגבי משרע"ה אין החסרון של 'לא בשמים היא' זה לא מדין מסירת התורה, אלא שזה שייך לעצם מעלתו של משרע"ה. דהא חזינן

דלמשרע"ה היה דין מיוחד וכדלהלן דמבואר בכ"מ שהיה יכול לדון שלא בעדים ושלא בהתראה, וזה מגודל חכמתו ועומק דעתו שהיה יודע גם מה שבמחשבות בני אדם, ואפילו יותר משלמה המלך ע"ה שהרי שלמה לא ידע טעם פרה אדומה, ואילו משרע"ה ידע גם זה. וכן מצאנו דאיתא בר"ה (כא:): 'נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחת שנאמר (תהילים ח, ו) ותחסרהו מעט מאלוקים וכו'. ביקש קהלת להיות כמשה וכו' לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה, יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת על פי שנים עדים וגו' (דברים י"ז ו'). ועיין בתשב"ץ (ח"א סי' פ') דהקשה מגמ' זו על דברי רבינו האי גאון שכתב דאזלינן בדיני בתר אומדנא, וכתב התשב"ץ ליישב בזה וז"ל: וענין שלמה המלך היה ביותר מאמדן דעתא ע"פ רוח"ק ונמנע מזה משום דלא בשמים היא ולא היה רשאי לדון אלא במה שאחרים רשאים. עכ"ל. ומבואר דבאמת לא שייך לדון ע"פ נבואה ורוה"ק משום דלא בשמים היא, אולם בניגוד לשלמה המלך ושאר נביאים, הרי דמשרע"ה שפיר היה יכול לדון שלא בעדים.

וכן מוכח בסנהדרין (דף ו:): דמשה היה אומר יקוב הדין את ההר, לפי שברוח קדשו ידע עם מי הדין, ומש"ה היה אסור לו לבצוע, כדאמרינן שם דאם אתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו וכו'.

ובסנהדרין (עח:): אמרינן מגדף הוראת שעה היתה כיון דלא נאמר בו אלא לפרוש להם ע"פ ה', שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו, ופירש"י דההוראת שעה דקתני קאי אחבישה. וקשה דלכאורה הרי גם המיתה היתה הוראת שעה, (וכדפירש שם היד רמה). ובשו"ת הרדב"ז (סי' ב' אלפים רי"א) כתב לבאר וז"ל: ומגדף שהיה בימי משה לא תקשה כלל, דגלוי וידוע לפניו דמזיד היה ולא שוגג, ואפילו היו מתרין בו [לסקילה] היה מקבל התראה, ולפיכך צוה לסקול אותו, אבל הדבר המסור לב"ד שאין יודעין מה שבלב בני האדם אמרה תורה שלא יהרגוהו אלא בעדים והתראה, עכ"ל. ומבואר בדבריו, דמאחר שהיה גלוי לפני הקב"ה שהיה מתיר עצמו למיתה תו ליכא חסרון בהתראה ושוב אין מיתתו משום הוראת שעה. וע"כ צ"ל דמש"כ הרדב"ז דמשרע"ה שפיר היה רשאי להורגו בלא עדים והתראה זהו דווקא גבי משרע"ה ולא בשאר נביאים, וכדמוכח מדברי התשב"ץ דלעיל, וזהו משום דגבי משרע"ה לא שייך כלל החסרון דלא בשמים היא, וכנ"ל.

ובשבועות (דף ל:): א"ר הונא מחלוקת (אי דיינין בישיבה ובע"ד בעמידה) בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה, דכתיב (שמות י"ח י"ג) וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם וכו'. ולכאורה צ"ב דמנ"ל דהאי קרא דוישב משה לשפוט וכו' איירי דווקא בגמר דין הא בקרא כתיב "ויעמוד העם וכו' מבוקר עד ערב", וא"כ מאי ראייה מייתי על שעת גמ"ד טפי מעל שעת מו"מ, אם לא דנימא דגבי ב"ד של משרע"ה שהכל גלוי לפניו כל מה שעמדו לפניו היה זה בבחינת גמר דין, ואף אמנם דגם גבי משרע"ה היו באים עדים עם התראה, דהא אף הרדב"ז לא כתב אלא דמשרע"ה לא הוצרך לעדים והתראה מ"מ כשהיו מסתמא גם משרע"ה היה מקבלם ושומעם, אולם מ"מ מייתי ראייה מיהא על גמר דין לחודיה דבודאי בעינן בזה דיינין בישיבה ובע"ד

בעמידה מאחר וגבי משה היו דינין כאלו שבהם לא היה אלא גדר של גמר דין בלבד. אלא דיש לדחות, דיעויין בשבת (דף י.) דמסקינן בגמ' דאף דכתיב ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב אין הכוונה שהיה דן כל היום כולו, דא"כ תורתו מתי נעשית, אלא לומר שכל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעה"כ וכו', ולפי"ז באמת דן רק שעה אחת, ועיי"ש במהרש"א. ואשר לפי"ז שפיר אפ"ל דהיינו דווקא גמ"ד ממש.

ומעתה, לפי המבואר שכוחו של משרע"ה בנבואה היה כה גדול עד שהיה יכול לפסוק הדין אפילו שלא בעדים והתראה, [וגם לענין זה נאמר דליכא חסרון דלא בשמים, וכדלעיל], נראה דגם לפי ה'פני דוד' והמש"ח הנ"ל שביארו דאין חסרון דלא בשמים, מ"מ גם לדידהו אין הפשט שההכרעה היתה ע"י המן, דבאמת משרע"ה לא הוצרך גם לזה, [ומאידך י"ל דהמן היה מברר גם לכל הדיינים ולא דווקא למשרע"ה], ואפשר שגם לדבריהם צריך להגיע לסברא שכתבו בספר תוספת יוה"כ והחת"ס, שכל הסימן של המן לא היה אלא בכדי להוציא מלבם של המפקקים.

ומעתה נראה, דמיושב נמי מה שהקשנו על דברי המהר"מ חביב והחת"ס ממה שכתב התו"י ביומא שם שסמכו על המן לגמרי בכך שלא הוצרכו לג' חדשי הבחנה, די"ל דמש"כ התו"י כן היינו דוקא לגבי ספק זה דבן ט' לראשון או בן ז' לאחרון, דהוי איסורא, וממילא בזה שפיר בעינן לענין של נבואה גמורה שבאה בדמות ירידת המן, משא"כ תירוצם של התוס' יוה"כ והחת"ס קאי בעיקר על מה שמשרע"ה הכריע ע"פ המן בדיני ממונות, שבזה אמרה תורה שרק ע"פ שנים עדים יקום דבר, ואיך סמך על המן, וע"כ שפיר כתבו דלא המן הוא שקבע, אלא רק להשתיק המפקקין, וכפי שנתבאר דבאמת גם בדיני ממונות לא הוצרך משרע"ה לעדים וחקירה.

ולפי"ז גם תו לא קשה מידי מהגמ' בהוריות ובכריתות גבי מעילה בשמן המשחה שיצאה בת קול שלא מעל, דכפי שנתבאר לגבי משרע"ה ליכא כלל החסרון של 'לא בשמים' אפילו כאשר הגילוי הוא ע"י בת קול.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

אם תשובה פוטרת מעונשי ב"ד של מטה

וּשְׁבֶּתָ עַד ה' אֶלְקִיךָ וּשְׁמַעְתָּ בְּקִלּוֹ כָּכֵל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּבְנִיךָ כָּכֵל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (ל, ב)

קיי"ל דבתשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות, וכ' הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ז ה"ד): דהבעל תשובה הרי הוא "כאילו לא חטא מעולם". ומעתה יש לעיין, במי שחטא ועבר על זדונות והתרו בו והעידו בו כדת וכדין, והלה אומר ששב בתשובה, אם ב"ד הורגים אותו, דהא אם מעלת התשובה כמי שלא חטא מעולם, א"כ צ"ע מדוע הורגין אותו. ותלמוד ערוך הוא במכות (יג:) דמי שנתחייב עונש בב"ד, תו לא מהני ליה תשובה, ונענש בכל אופן. וכמ"ש מרן החיד"א בס' עין זוכר (מע' מ' אות כ'), דמי שנתחייב עונש בב"ד של מטה תו לא מהני ליה תשובה ואינה מצלת מן העונש. וע"ש מה שהאריך בראיה זו, ושכן מפורש בד' התוס' בסנהדרין (כב:).

ובאמת שכבר עמדו בחקירה זו גדולי האחרונים. ובנודע ביהודה מהדו"ק (או"ח סי' לה) כ' ליישב זו"ל: אלא ודאי גזירת הכתוב הוא, שאלמלא כן בטלו עונשי תורה בכללן ואין אדם שיומת בב"ד, כי יאמר חטאתי והנני שב, וכיון שהקב"ה רצה ליתן עונש מיתה על קצת עוונות כדי שיתירא האדם מלעבור, לכן נחוץ הוא שלא תועיל התשובה להציל ממיתה בב"ד. ע"ש בכל דבריו שרצה להוכיח מזה שאין לסיגופים ותעניות עיקר מן התורה. ועכ"פ פשיטא ליה להנו"ב שאין תשובה מועילה למי שנתחייב עונש בב"ד של מטה, דגזירת הכתוב היא.

אמנם מרן החיד"א הביא דברי הנו"ב בכמה מקומות, ולא ניחא ליה בתירוצו שכל זה רק מגזה"כ, ואיהו גופיה כ' ליישב, דכיון דעיקר התשובה הוא בלב, והאדם יראה לעיניו וזה יראה ללבב, ואפשר שמחמת פחדו מהעונש קיבל ע"ע תעניות וסיגופים, אבל באמת אין כוונתו לשוב באמת בתשובה, ומשו"ה אינו נפטר מעונשי ב"ד. כ"כ בספרו שמחת הרגל (דף יג ע"א). ובס' טוב עין (סי' ו' ד"ה והנה). ועוד. ועימש"כ להעיר ע"ז בשו"ת אור גדול ממניסק (דף יח ע"ג).

והראני ידידי מהר"ש אפל שליט"א, דכבר עמד בזה החתם סופר (כתובות ל.) וכ' זו"ל: ואולי אם שב לפני ה' ונתרצה ונתכפר, לא יזמין ה' העדים, ואם יבואו לא יעמדו בחקירתם, כי לא ירשיע ה' נפש צדיק. עכ"ל. ודבריו מופלאים, דנמצא דכיון ששב בתשובה וקיבל ה' תשובתו, לא יזמין ה' עדים שירשיעו אותו בב"ד. ומצאתי כעין דבריו בתשו' חיים שאל להחיד"א ח"ב (סי' כה), זו"ל: כתב המהרח"ו ז"ל דמי שהרג ועתיד למיפק מיניה זרעא מעליא, הקדוש ברוך הוא עושה שלא ימצאו עדים ולא יהרגו לרוצח, ויצא לאור זרע קודש ממנו. עכ"ל. ועמש"כ עפ"י בחיבורי כתר מלכות (סוף מאמר ח').

וכשאני לעצמי היה נ"ל ליישב קושיא זו בפשיטות, דמשו"ה אין מועיל תשובה ליפטר מעונשי ב"ד של מטה, דכבר לימדנו רבנו האריז"ל דמידת העונש היא כפי גודל הפגם, ואין העונשים בתורת נקמה, אלא בתורת כפרה, ולכן אחר שחטא צריך תעניות וסיגופים כפי גודל חטאו. ולפ"ז נראה דא"א ליפטר מעונשי ב"ד של מטה, כיון דמ"מ צריך לכפר על חטאו. ויש לזה סיוע ממש"כ מהרח"ו והביא דבריו החיד"א בס' לב דוד (ריש פ"ו). ע"ש. ושור"ר אחר זמן שכ"כ המבי"ט בבית אלקים (שער התשובה פ"ב) וז"ל: ולכן היתה התשובה כוללת לכל העונות קלים וחמורים, ואחריה מקבל העונש בעונות החמורים, ולזה אינה מספקת התשובה לסלק מעליו עונש ב"ד מלקות או מיתת ב"ד, כי גם שחזר בתשובה בוידוי ונחשב צדיק, צריך הוא לקבל עונשו, וגם מצד כי אין ב"ד יכולין לחקור את לבו אם גמר תשובה בלבו אם לאו, ואין דבר שיכפר העונות בלי תשובה כי אם שעיר המשתלח ביוה"כ. עכ"ל בקיצור. והמעייין יראה שבתו"ד רמז גם לדברי החיד"א הנ"ל. וכן מצאתי עוד שכ"כ ליישב בקיצור הגרצ"ה מלובלין בס' תקנת השבים (סי' ח'), וע"ש מש"כ עוד ליישב לפי דרכו.

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלויזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

"ובחרת בחיים" זו אומנות

הַעֲדַתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
וּבַחֲרַת בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה וְזֶרְעֶךָ (ל, יט)

בירושלמי קידושין פרק א' הלכה ז' אמרינן כמקור לכך שחייב אדם ללמד את בנו אומנות:

תָּנִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל "וּבַחֲרַת בַּחַיִּים" זו אומנות (שע"י אומנות מתפרנס כדי חיו)

הנה בעוד שבירושלמי מביא להא דחייב אדם ללמד את בנו אומנות מהפסוק של "ובחרת בחיים" מבואר בבבלי (קידושין ל:): דיליף החיוב מקרא בקהלת ר'איה חיים עם אֲשֶׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּת (קהלת ט, ט), וביארה הגמ' כוונת הפסוק "עם אשה", אם כפשוטו "אשה" ממש, א"כ הלימוד הוא כשם שחייב להשיאו אשה כן חייב ללמדו אומנות, ואם אינה כפשוטו אלא "אשה" הכוונה לתורה, א"כ הלימוד כשם שחייב ללמדו תורה כן חייב ללמדו אומנות, והיינו פי' הפסוק 'ראה חיים' אומנות, שתחיה בה עם אשה, כן פי' רש"י.

אולם כאמור בירושלמי אתי ליה חיובא מקרא בפרשתן "ובחרת בחיים", ודריש לה, זו אומנות. והמפרשים דקדקו דדברי הירושלמי מרפסין איגרי דפי' לא כפשוטו, דהרי רישא דקרא אתי על תורה ומצות, דברישא פתח, "כִּי הַמְצִיחַ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וְכוּ', ר'איה אָנֹכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע וְכוּ', הַעֲדַתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וּבַחֲרַת בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה וְזֶרְעֶךָ, לְאַהֲבָה אֶת ה' א' לְשִׁמְעַ בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָה בּוֹ, כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ, לְשִׁבְתָּ עַל הָאֲדָמָה" וכו', וא"כ איך אפשר להסיט העניין, ולפרש הפסוק לעניין אחר, ובפרט על לימוד אומנות. ובספר מטל השמים כתב לבאר בכוונת הלימוד בירושלמי הלומד אומנות מקרא ד"ובחרת בחיים" דאיירי בתורה, שבא ללמדנו שהאומנות אינה תכלית, רק כאמצעי לקיום התורה, ולא כתכלית בפני עצמו.

והנה הגה"ח ר' עזריאל טויבר זצ"ל בספרו "פרקי מחשבה" גם כן מדקדק שבמושכל ראשון דברי הירושלמי "ובחרת בחיים זו אומנות" תמוה ביותר, כי היינו מבינים שאזהרת התורה לבחור בחיים משמעותה היא לעסוק בתורה, להתפלל, לקיים מצוות, אולם אומנות, מאן דכר שמיה?

אולם חכמים באו ללמדינו – כותב הרב עזריאל טויבר זצ"ל - שלא יאמר אדם, אם דרך הייסורים היא כה חביבה, אם כן אבחר בה בעצמי, ואחיה חיי צער ועניות. עלינו לדעת שאין זה רצונו יתברך, נאמר: "ובחרת בחיים", עסוק בפרנסה וכו', ודוקא משם תבקש את

ה' אלוקיך. נאמר: "ואנשי קודש תהיון לי", רצונו של הקב"ה הוא שנהיה אנשים ולא מלאכים, אנשים המתעסקים בעניני העולם ויחד עם זאת מקדשים אותו. מאידך, עלינו לדעת שכאשר הקב"ה מביא עלינו יסורים, זוהי מתנה נפלאה, שהרי היסורים מקרבים אותנו אליו בלי שיעור, וע"י כך אנו דבקים במי שאמר והיה העולם.

*

לע"נ גיסי הגדול הרב ישראל ביבלחט"א הרב אליעזר זוו' האשה החשובה חיה מרים בת יבדלחט"א יצחק מתתיהו. ת.ג.צ.ב.ה.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

התודה והתשובה

וְשַׁבַּת עַד ה' אֶלְקִיךָ וְשִׁמְעֶתָ בְּקִלּוֹ כָּכֵל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם (ל, ב)
'זבח התודה' - 'זובח יצרו ומתודה'

בסנהדרין (מג:): אמר רבי יהושע בן לוי, כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב זבח תודה יכבדנני. ופירש רש"י 'זובח את יצרו, לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו, שני נונין דריש לשני כיבודים, ובפשוטו הוא השאלת לשון 'זבח התודה' למעלת מעשה התשובה, בו 'זובח יצרו ומתודה', אך בעומק הענין באמת עניינם אחד, כפי שיבואר בעז"ת.

החידוש במצוות התשובה

הנה הרמב"ן בהמשך הפרשה (שם פס' יא) ביאר את הכתוב 'כי המצוה הזאת לא נפלאה היא ממך', שהיא נסובה על הכתוב 'ושבת עד ה' אלקיך', וכתב שהיא מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ולכאורה תמוה, שהרי בירושלמי (מכות פ"ב ה"ו) מצינו, ששאלו לחכמה חוטא מה עונשו, אמרה 'חטאים תרדף רעה', שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, אמרה 'הנפש החוטאת היא תמות', שאלו לתורה חוטא מה עונשו, אמרה יביא אשם ויתכפר, שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו אמר יעשה תשובה ויתכפר, וכיצד לא ידעה תורה את המפורש בה, שחיובו של חוטא הוא לחזור בתשובה.

אכן, כבר תמהו הקדמונים 'איך יתקן האדם את אשר עיות, והחטא כבר נעשה, הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה, היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות', והשיב במסילת ישרים (פ"ד) 'שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי וכו', הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו, אך לא התבאר כיצד מועילה עקירה למפרע לתיקון מציאות פגומה וקיימת.

התשובה מנתקת את מעשה החטא מהבחירה

והנה נאמר על התשובה (הושע יד ג) 'ושובו אל ה', וביומא (פו.) מצינו שגדולה תשובה שהיא מגעת עד כסא הכבוד, וביאר מהר"ל (נתיב התשובה פ"ב) שהאדם נברא מתחילתו בלא חטא, וכאשר הוא שב אל ה' הוא חוזר אל תחילתו, ונשמתו חצובה מכסא הכבוד, הרי לנו פתח כפתחו של מחט, ועדיין טעון הרחב דבר.

אמנם, שאלה זו ותשובתה התפרשו בנבואת ישעיהו (נה ט) 'יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי וגו', כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם', ומבואר מפי השי"ת, כי טעם קבלת התשובה, הרחמים על החוטא, וכח הסליחה, שורש

הכל נעוץ באי השגת דרכי הקב"ה, וכיון שכה אמר ה' בידי עבדיו הנביאים, הרי שיש בזה מקום להשגת ישראל בענין התשובה.

והענין מבואר בדברי הרמב"ם (תשובה ה ה) שכלל בסוף הלכות תשובה את הנידון הנודע, איך תתכן ידיעת הקב"ה כאשר ניתנה בחירה לאדם, ולכאורה נידון זה מקומו בהלכות יסודי התורה. אולם פתרון הדבר נמצא בלשונו 'כשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי, כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך', והיינו שכוחו של אדם מוגבל לבחירה, אף שהכל תלוי בידיעת השי"ת, וזו היא תשובת השי"ת 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם'.

והיינו, כי כאשר החוטא מבטל רצונו ומשליך את בחירתו ברע, הרי הוא שב לשורשו כעושה בלא בחירה, ומעשה החטא אינו מתייחס לרצונו, ושייכותו אליו נעקרת למפרע, והוא תלוי בידיעת הקב"ה גרידא, ובה אין רע, וכנודע שלעתיד לבא יתברר איך כל מעשה הצטרף לתכלית הנהגת היחוד, ומשום כך נהפכות הזדונות לזכויות, שהרי אחר שנפרד מעשהו משורש בחירתו לרע, הרי ממילא נמצא שהוא נכלל בכל פעולות המציאות העתידים להתברר שתכליתם רק לטוביה.

ויש מקום לומר, שתשובה זו של חזרה לשרש, ידעה התורה, כי אין בה חידוש של כפרת העוון לחוטא, שהרי המעשה אינו מתייחס אל החוטא, וגם החוטא אינו שייך לחטא אחר שובו לשרשו, ולא על תשובה זו שאלו את התורה והחכמה, כי אם על התשובה המכפרת על החטא אף שהחוטא לא התעלה, ומעשה החטא עומד בעינו, ועל כך אמרו שימות או יביא אשם, כי ללא שיבה אל ה' כיצד יתכפר, ורק הקב"ה חידש שהתשובה מכפרת.^כ

^כ וראה ברמב"ם (יסודות א ג) שאף אברהם עבד תחילה ע"ז עם אבותיו, ורק אחר שגילה את הקב"ה שב בתשובה, ושמעתי ממור הגר"מ שפירא זל"ה שהרמב"ם הוצרך להזכיר שעבד ע"ז, משום שאין יכולת עקירה לחטא, אלא למי ששייך בו, והיינו כמבואר לעיל, שעקירת החטא והפיכתו הוא רק מצד עשייתו, שהמעשה נהפך לצד הטוב בהנהגת היחוד. ואין לתמוה איך יתכן שמעשה ע"ז יהפך לטוב, שהוא היפך כל ההנהגה. כי רק באברהם נאמר כן, שהרי הוא שורש ישראל, והוא בא אחר עקירת ע"ז, אך מי שעובד ע"ז הרי הוא מתחבר לחטא שקודם שורש ישראל, ובו לא שייכא תשובה זו, וכמו שאמרו שאני מינות דמשכא, ואין לה תשובה אלא מיתה. וראה בהקדמת הרש"ש לרחובות הנהר (ז:): שתיקון חטא אדם הראשון נעוץ בהנהגת היחוד שהכריחה את חטאו, והרחיב בזה המשך חכמה (דברים לא כט ד"ה יומא).

^כ והראני ידידי הרה"ג ר' מרדכי רוזנטל שליט"א, את דברי בעל הטורים (בראשית כב, ה) 'ונשתחוה ונשובה אליכם, ו' במסורת ונשתחוה ונשובה. נתנה ראש ונשובה (במדבר יד, ד). לכה ונשובה (ש"א ט, ה). נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה (איכה ג, מ). השיבנו ה' אליך ונשובה (שם ה' כא). לכו ונשובה אל ה' (הושע ו, א). בזכות אברהם שאמר נשתחוה ונשובה זכו ישראל לעשות תשובה, והיינו לכו ונשובה, ואם לא זכו אומר נתנה ראש ונשובה. ולכא' מאי שייטא של חזרת אברהם לישמעאל ואליעזר עם תשובה מן החטא, וביאר, ששיבת אברהם ויצחק אחר העקדה, היתה כשיבה אל השורש, אחר מסירות נפשם, והיא עניינה של כל שיבה שבתורה.

תשובת ישראל משיבה אל השורש

והנה מצינו בתנחומא [האזינו] שאין תשובה לגויים, וכבר תמהו שהרי ראשון לשבים היה קין, וגם ישמעאל ואנשי נינוה שבו בתשובה ונתקבלה תשובתם. וכתב המבי"ט בבית אלקים (תשובה פי"ד) ג' חילוקים, א. תשובת ישראל מועילה בעוה"ז ובעוה"ב, ואילו תשובת האומות שאין שבים עד ה' בכל נפשם ובכל מאודם אינה מועילה להם אלא בעוה"ז שלא יענשו על מה שחטאו, אך לא בעוה"ב. ב. לישראל זדונות נעשות כזכיות, אבל האומות די להם שלא יענשו על העון בשובם ממנו, ולא שיחשבו להם כזכיות. ג. תשובת רבים מישראל מועלת לפרטים מהם שאינם שבים, אך באומות אין התשובה מועילה אלא לשבים, ולכן הוצרכו בנינוה ללבוש שק גם קטנים ובהמות, כי אין תשובת הרוב מועילה למיעוט.

רצ"ה (תקנת השבין אות ג) הוסיף, שתשובת גויים אינה מועילה כמו לישראל, כי לישראל התשובה עוקרת את עוונותיהם למפרע, ואילו לגויים רק מרפאה ומגינה עליהם מן הפורענות מכאן ולהבא, כמו שמצינו במדרש (ב"ר כב יג) שיצא קין שמח ואמר לאדם הראשון 'עשיתי תשובה ונתפשרתי', כי לא הועילה למחוק את עונו למפרע, אלא רק לעשות פשרה, ולכן אמרו (ב"ר פד יט) שראובן פתח בתשובה תחלה, כי רק בתשובת ראובן התחדש שתעקור למפרעיו ויש להתבונן כיון שהחוטא עשה תשובה ונתקבלה, מה טעם חלוק תיקון התשובה בין ישראל לעמים.

אכן להנ"ל הרי הדבר פשוט, כי כבר כתב מהר"ל (גבורות ה' פ"ח), שחטאי ישראל נחשבים כמקרה, כי הם נובעים רק מחמת היצר המכשילם, והיינו שתשובתם מועילה להשיבם לשרשם, ומעשיהם לא פגמו עצמם, כמבואר בנפש החיים (א יח) שנשמת ישראל אינה נפגמת בחטא, כי היא חלק אלוה ממעל, וחצובה מעולם המשומר ממגע זרים, ולכן די להם בתשובה המנתקת את בחירת החוטא מעצם המעשה, ובכך להשיבו אל הנהגת הייחוד^כ. אולם תשובת האומות אינה מועילה אלא לכפר עליהם במשפט, כי למניעת העונש די בתשובה המכפרת, אך כיון שחטאי הגויים נובעים מצד שהם פגומים בעצם, ואין להם לאין לשוב ולהתעלות, ובתשובתם אינם חוזרים לתקן שרשם, הרי לעולם לא יכללו בייחוד עם קוב"ה וישראל.

זובח תודה' בתשובה שיש בה כבוד ה'

מעתה מבואר מה שאמר רבי יהושע בן לוי, כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמים, וכפי שביאר מהר"ל (ח"א סנהדרין שם, נתיב היצר ג, נתיב התשובה, ועוד), 'שהיו המינים אומרים שאי אפשר שיהיה התחלה

^כ וראה דרך ה' (ח"ב ד) ונפש החיים (א ב) שדנו מתי החל תיקון החטא בתשובת אדם הראשון, ובסו"ס קובץ הערות הרחיב בזה.

^{כב} בזהר (ח"ג קכב:) מבואר שיש תשובה עילאה שמקורה בבינה, ותשובה תתאה שהיא במלכות, והיינו כנ"ל, שהרי מצינו (מגילה יב.) שדניאל חישב את שנות גלות בבל, וטעה, שנאמר 'בינתי בספרים' מכלל דטעה, ומבואר שבינה היא ההכרה האמיתית המתבררת ע"י הכרת הטעות ועוקרת את ייחוס המעשה אליו, וזו התשובה המעולה ביותר, ואינה רק כפרה מצד חרטתו וקבלתו לעתיד.

אחת יוצא ממנו הטוב והרע, ולכך אמרו שיש כאן ב' התחלות האחת התחלה לטוב והשני התחלה לרע... וכשהוא מסלק היצר הרע, עד שאין שניות, לא נשאר רק היצר טוב וזה מורה שהשי"ת אחד וכו', וכוונתו כמבואר, שכל ענין התשובה אינה עקירת החטא בתיקון המעשה, אלא היא גילוי שהבחירה היתה טעות, וממילא הכל שב לידיעה, שבה כלול הכל באחדות גמורה לכל מעשי העולם^{כט}.

וכבר הובאו (בפר' כי תבא) דברי מהר"ל, שענין התשובה והתודה הם בהודאה שבה מוסר נפשו אל השי"ת, והן הן הדברים, כי כאשר מגיע אל עומק התפיסה שאין בידו לעשות מאומה, וכל מעשיו ומקרייו ידועים ומושגחים, הרי הוא מבטל בחירתו, וכולל פעולתו בהנהגת הרצון העליון ב"ה.

לפיכך בחר הכתוב להמשיל את השב מחטאו דוקא אל ה'זובח תודה', ולא נקט 'מביא חטאת', כי תשובה שיש בה כבוד ה', היא רק זו שעל ידה שב לשרשו, ואינו מסתפק בכפרת חטאו, ורק באופן זה ההודיה והתשובה הן שתי תנועות מקבילות, ומצרפות את כבוד ה' בשני עולמים^ל.

תשובה גמורה כתודה

על פי האמור יש ליתן טעם נפלא בסדר דברי הרמב"ם (תשובה פ"ב), שבתחילה כתב 'איזו היא תשובה גמורה, כגון שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשלוך כח וכו'^{לא}. ואח"כ כתב (ה"ב) ומה היא התשובה, שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, וכן יתנחם על שעבר ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. ויש לעיין, שהלא כאשר הגיע עד מצב שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, ודאי כשיבא לידו דבר שעבר בו יפרוש ולא יעשנו מפני התשובה, ונמצא שאין זה אלא סימן שאכן השלים תשובתו כראוי, וכן משמעות לשון הגמ' (יומא פו:) שאם בא שוב חטא לידו וניצל ממנו 'הרי זה בעל תשובה', דהיינו שבזה ניכרת מעלת הגברא, ואם כן

^{כט} ובפנים יפות (שמות כג ח) כתב, ש'זובח תודה יכבדנני', רומז בשני נונין שעולה מעומק הטומאה שיש בו נון שיערים כמנין 'טמא', ועולה בנן שערי קדושה, והן הן הדברים, ומקורם במאמר הזו"ח על ב' נונין שהם 'כבודו של הקב"ה ממש, והן עיקרו של עולם', והתבאר בהרחבה לעיל פרשת בהעלותך.

^ל ולכך באה ההקדמה ל"ג מידות בשתי שמות 'ה' ה', כי כח התשובה בא בהארת הנהגת השם העליון שקודם החטא, אל השם התחתון, שבו ההנהגה שלאחר החטא, ולפיכך נאמרו מידות אלו אחר חטא העגל, כי לא בא לידי ישראל אלא כדי לגלות סדר תשובה (ע"ז ד.), שעל ידו מתגלה כבוד ה' בשני עולמים, ומתברר שכל פעולה, שנעשית בכל בחירה לטוב ולמוטב, נמשכה מן הרצון העליון.

^{לא} ובלחם משנה שם הקשה שהרי ביומא (פו:) אמרו היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, ולמה לא הזכיר הרמב"ם פעם ראשונה ושניה. וכתב שנראה שלא היה בגרסתו אלא כגון שבאת לידו דבר עבירה ופירוש, וכן גורס הרי"ף בהל' מכות, אכן קושיא זו היא רק אם הביאור כפשוטו שאם פעם א' באה לידו עבירה וניצל עדיין אינו מוחזק כבעל תשובה, שמא פעם אחרת יעשה עבירה ולא יכבוש את יצרו, אכן בתוספת יום הכיפורים שם ביאר, שרק אם שנה בחטא ונעשה לו כהיתר, הרי כשיבא לידו ויכבוש יצרו, ייחשב כבעל תשובה, אבל מי שעשה עבירה פעם אחת באקראי, הרי אף אם תבא עבירה לידו ויניצל אין לו מעלת בעל תשובה, כי יתכן שאם היה שונה בחטא, לא היה יכול לכבוש יצרו, וראה עוד בהערה הבאה.

יש לדקדק בסדר דברי הרמב"ם, למה הקדים לפרש את הסימן להשלמת התשובה כראוי, קודם שפירש את סדר שלבי התשובה^ל.

ברם, להאמור, הרי דברי הרמב"ם הם כמין חומר, כי בתחילה פתח ששיבה אל ה' היא רק ב'תשובה גמורה', דהיינו באופן שבא לידו דבר שעבר בו ופירש ולא עשה מפני התשובה, שהרי באופן זה התברר שאינו עומד בדרגתו הנמוכה שבה חטא, אלא התעלה ממנה, ועומד בנקודת בחירה גבוה יותר, שבה אין החטא יכול להכשילו, ולענין זה אין צורך לכל דרכי התשובה, שהרי התבררה מעלתו, ובודאי אין צורך שיגיע דבר חטא לידו בפועל, אלא כיון שהתעלה בתשובתו למצב שאף אם בא חטא לידו אינו מכשילו, כי אינו מתאוה לו בנקודת בחירתו העליונה, הרי היא תשובה גמורה^ל. ובדרגה זו נראה כבוד ה' של ה'זובח את יצרו', שאינו רק שב על מה שכבר עשה, אלא משנה את מקומו, ועליו נאמר 'זובח תודה יכבדני', ולכך יזכה בדין ל'ישע אלקים'^ל.

ואמנם עדיין חל עליו חיוב תשובה לכפר חטאו שעבר, ולכך נתקנו עיקרי התשובה, ועליהם המשיך וכתב הרמב"ם (ה"ב) 'ומה היא התשובה, שיעזוב החוטא חטאו, ולצורך הכפרה צריך שישוב עד שידע יודע תעלומות שלא יבא מצד עצמו לידי חטא, כי יגבור על תאוותו, אף שמצד בחירתו יתאוה לו, אך קיום כל עיקרי תשובה אלו אינו מועיל לרומם את האדם אלא רק לכפר עליו, וזה הוא החידוש שחידש הקב"ה שדי בתשובה כזו לכפר על חטא, אף שאינו כמי שזכה ל'תשובה גמורה' שאין מציאות החטא שייכת לו, ושוב אינו יכול להכשילו^ל.

המשך לעניינא דיומא

והנה הרמב"ם ורבינו יונה במנותם את זמני התשובה ועיקריהם [תשובה פ"ב ה"ו ושער א] לא הזכירו את ענין חודש אלול, ומשמע שזמני תשובה המנויים, הם אלו שנקבעו לאחרטה וידידי על חטא, והם אחר הדין, כי הדין תלוי במצבו של אדם באשר הוא שם,

^ל אמנם נראה שהבנה זו תלויה במחלוקת, כי המשך חכמה (דברים ל ב) כתב שהניצל באותו פרק באותו אשה נקרא תשובת המשקל (וציין לרוקח ה' תשובה), ולדבריו הרי עצם הצלתו מבנסיון הוא מעשה התשובה. וא"כ מסתבר שדי בפעם אחת, כי למה יצטרך לעקור יותר ממעשה העברה. אך רבינו יונה (א מט) כתב, שאם לא הזדמן לידו כענין הזה, יוסיף בנפשו יראת השם דבר יום ביומו, ככה כל הימים וכו', עד אשר בוחן לבות יבין ונוצר נפשו ידע, שאם יבוא לידי נסיון ויגיע לידו כענין הראשון, יציל את נפשו מיד יצרו. הרי שאין הנסיון וההצלה מהחטא נחשבים כעצם התשובה, אלא הם רק סימן שנעשית תשובה כשיעור הראוי.

^ל ובוה מובן דקדוק לשון הרמב"ם שלא כתב כרש"י ביומא ששם שיצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא קום עשה מה שעשית כבר, אלא רק השווה את אהבתו וכו', כי כיון שהגיע לתשובה גמורה, הרי עניינה הוא שאין יצרו מתגבר עליו, ואדרבא כל השוואת התאוות, היא להורות שאף בתאוות אלו אין יצרו מתגבר עליו.

^ל והן הן דברי הרד"ק (ספר השרשים אות י) שהתודה היא הזבח שמתוודה עליו כל עונותיו, כאמור 'זבח לאלקים תודה' (תהלים נ, יד), כי החטאת והאשם באים על עון מיוחד, ותודה על כל עונותיו, כשהיה רוצה להתודות ולשוב לדרך הטובה, והיינו שאיננה רק וידידי על העבר, אלא עמידה על דרך טוב.

^ל ומעתה, הרי אף אם העמידה בנסיון היא התשובה, הרי אין צורך שתהיה בפועל, אלא היא שיעור התשובה, עד שתשתנה נקודת הבחירה באופן שלא יתאוה לחטא כלל, ואין זה כתשובה לכפרה, שבוחן לבות יודע שיתגבר על יצרו ולכן לא ישוב אליו, אף שיתאוה להם. וא"כ מובן שהרמב"ם נקט שרבי יהודה סבר שעצם התשובה היא להנצל מהחטא, ולכן אמר שצריך פעם ראשונה ושניה, אך להלכה ההצלה היא רק סימן לקיום התשובה, ולכן לא נקט שצריך פעם שניה.

ואין עתידו תלוי בחטאיו, אלא שצריך לשוב עליהם טרם כפרת יוה"כ, אך אין ענין התשובה רק כפרת חטאיו, אלא העמדת עצמו כחפץ קירבת אלוקים, והיא 'תשובה גמורה', שנעשית בחודש אלול, וכמשמעות מזלו 'בתולה' שכתב הרמב"ן שעניינה מורה על קרבת ישראל לקב"ה, וכמו שדרשו א"י ל'דודי ו'דודי ל'י'ל, כי הדין בר"ה הוא על עוה"ב והוא קביעת דרגת האדם, ורק אחר דין זה נקבע עניינו בעוה"ז, ולכך באים זמני התשובה ועיקריהם ויום הכיפורים שבהם יכול השב להתנקות ולהתכפר מחטאיו, כדי להיטיב החתימה ביום הכיפורים, אך כפרה זו מועילה רק לתקן את פגמי החטא, ולכפר מעונש, אולם אינה התשובה המעולה הנצרכת קודם הדין לעוה"ב, שהוא תלוי במדת קירבתו לעמוד לפני הקב"ה, והיא 'תשובה גמורה'.

זאת ועוד, כי בכל תפילות ימים הנוראים באה הבקשה 'ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם' על כל הנמצאים בעולם העשיה, וביאר רמח"ל (במאמר החכמה) שבבקשה זו נכללים כל פעול ויצור, והיינו שגם אומות העולם יהיו מתאחדים עם ישראל ועם ברואי מעלה לעשות רצונו ית', והטעם שבחג הסוכות אין בקשה זו, הוא כמש"כ הגר"א שסוכות הוא כנגד הזמן שבו יהיו כל האומות משועבדים לישראל, כאמור 'ורעו אחרים צאנכם', והנה בע"ז (ג.) אמרו שלעת"ל כל אחד ואחד מהאומות נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכאו"א מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר ננתקה את מוסרותימו, וראה רש"י (זכריה יד טז) שעל כך נאמר 'והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות', ולכאורה תמוה, שהרי התבאר בגמ' שהאומות אינם עומדים בנסיון מצוות סוכה, ואיך יתקיים בהם הצירוף לעבודת ישראל.

אכן, כאמור, עיצומה של בקשת הימים הנוראים נסובה על התיקון בהנהגת המשפט, והיא הנהגת ימי העולם הזה בתיקונה, בה יופיע עלינו השי"ת בימות המשיח, ובהנהגה זו יש חלק גם לעבודת האומות, ועל כך באה הבקשה שיהיו חפצים להכלל בעבודת ישראל, ויעלו בחג הסוכות לכבודו ית', אך בהנהגת היחוד לעתיד לבא, כאשר יתעלה העולם ליחוד גמור עם קוב"ה, ויבואו ישראל לעולם השכר, ודאי אז לא יהיה לאומות מקום כלל, שהרי אז עתידין צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה, שנאמר כל הנקרא בשמי (ב"ב עה:), ובזה ודאי לא יזכו האומות ח"ו, וכמו שכתוב במעשה רב על סעודת לוייתן, המורה על העולם השכר, שהיא סעודה לישראל לבדם, דוגמת לעתיד לבא שלא יתערב זר בשמחתינו.

התשובה בשמחה בחג הסוכות

שנינו בפסיקתא (והובאה בילקו"ש ויקרא תרנג) למה עושים סוכה אחר יום הכיפורים לומר לך, שכן אתה מוצא בראש השנה יושב הקב"ה בדין על באי העולם, וביום

¹⁵ וראה באו"ז ומהרי"ל שעניינו של חודש אלול הוא לקיים 'נירו לכם ניר ואל תורעו אל קוצים', והיינו כמו דמרגלא בפומיה דמו"ר הגראי"ל זיע"א, שתכלית האלול הוא להרגיל עצמו לעבודה טרם הגעת זמני התשובה, והכנת עצמו להיות ראוי עומד באופן קבוע בדרגה גבוהה, שעל כך עומק הדין בראש השנה.

הכיפורים הוא חותם את הדין, שמא יצא דינם של ישראל לגלות, ועל ידי כן עושין סוכה וגולים מבתיהם לסוכה, ולכאורה תמוה למה חוששים דוקא על עוון גלות יותר משאר עוונות. ולהנ"ל יתכן, כי אף שזדונות נהפכים לזכויות, משום שעצם המעשה טוב הוא בהנהגת היחוד, מכל מקום הלא גלות באה על שגגה, אף שלא נעשה בה מעשה בבחירה, וכלל לא ידע שיש תוצאת מיתה למעשהו, ועל כך לא תועיל אף תשובה עילאה, ולכן הוצרכו לגלות הסוכה, ויל"ע בזה.

והנה אמרו בזהר (ח"ג ריד) ש'מינו תחבקני' הוא סוכות, וכבר נודע מהגר"א (ס"ד פ"ה) שהמועדים בעוה"ז כנגד מהלכי העתיד לבא, וכשם שהדין בר"ה ואח"כ סליחת עונות ביה"כ ואח"כ סוכות ושמיני עצרת ושמחתן, כן לע"ל תחלה יום הדין הגדול, ואח"כ זורקתי עליכם מים טהורים וטהרתם כו' (יחזקאל לו) כי אסלח לאשר אשאיר (ירמיה נ). ואח"כ בסוכות חופות שבע, והיינו שימי הסוכות הם בהנהגת העוה"ב אחר זיכוך הדינים ותיקון חסרון העוה"ז. וכן חלוקת ענייני העבודה בימים אלו, שבר"ה תוקעים בשופר, ומצד האדם הוא רק הוצאת הבל בלבד, שאינו נרגש כלל בשום חוש בעולם הזה, ומאן דנפח מתוכו נפח ומפנימיותו, והיינו שפנימיות האדם גוברת על החומר, ואף שהיצר בתוכו הוא גובר עליו, וביוה"כ העינוי ממשיך קדושה לנפש, כי הוא מבטל את כל הנאות הגוף, וכאילו כולו רוחני, ואין החומר חוצץ כלל, והיצר עומד בחוץ ממש, ובסוכות מקדש אף את החומר עצמו, ומבטל את היצר עצמו, שהרי רק בסוכות יש מצוות הנעשות בידים, שהם הכי חיצוניות באדם, כאמור (נדה מג). מה ידיו מאבראי, והוא יותר ממצה בפסח, שהיא עשיה גשמית, אך המאכל נכנס בפנימיותו, אבל נטילת לולב היא רק בחיצוניות הגוף, ומקדשת את כל אבריו אף היותר חיצוניים, וכן הסוכה נעשית מפסולת גורן ויקב, ומקיימים בה מצוות בכל הגוף, ואף בשינה.

ואמנם, הנהגת התשובה בעוה"ז, בו שולטת הנהגת המשפט, חלוקה מהנהגתה בהנהגת היחוד, כי בהנהגת המשפט לא יתכן צדק במשפט אלא אחר קיום כל עיקרי התשובה, שבהם יכופר עוון, ולפיכך ההנהגה בכל ימי התשובה היא בתשובה מיראה המכפרת את העוונות, אולם חג הסוכות הוא אחר אמירת שבעה כורתי ברית בסיום נעילה, שבה עולה הנהגת כל ההויה המתנהלת תמיד בהנהגת המשפט, ונכללת בהנהגה העליונה, שהיא הנהגת היחוד, והנהגה זו נמשכת לימי הסוכות, שבה אור מקיף על התחתונים, ולכן אין צורך בה תשובה לכפרה, הכוללת ארבעת חלקי התשובה ובהם צער וחרטה, אלא רק בתשובה עילאה, שהיא עמידה בהנהגה שלימה בשמחה פנימית, והיא הנהגת היחוד שאין בה רע וטוב, ואין השפע או הצמצום תלויים בכפרה, אלא בדביקות בה' ובצורך העמדת העולם כתקנו, ולפיכך אופן התשובה בחג הסוכות הוא בעצם שמחת החג, שהיא כעין שמחת השלימות דלעתיד לבא.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

אם מותר לעשות בדיקת קורונה בערב שבת

בגיליון עומק הפשט (גיליון 272) דנו בשאלה אם מותר לבצע בדיקת קורונה ביום שישי, כאשר ישנו סיכוי גבוה שיגרם מכך חילול שבת במעבדה כאשר פיענוח הבדיקה תתבצע על ידי ישראל בעיצומו של יום השבת קודש, הכרוכה בכמה איסורים, כותב, צובע, הפעלת מכשירי חשמל ועוד. וכיון שבדרך כלל הבדיקות מפוענחות תוך שעות מעת לקיחת המדגם, 48 שעות, ואם מתאחר מפוענח תוך 24 נמצא שפעמים רבות הבדיקה ביום שישי גורמת כמעט בוודאות לחילול שבת.

והנה, מבואר **בשולחן ערוך** (סי' רמח ס"א) שאסור להפליג בספינה בערב שבת, וכתב הרמ"א שם שקודם שלושה ימים לפני שבת שרי. ועיין שם **במשנה ברורה** בהקדמתו לסימן שהביא על הא דאי' בגמ' (שבת יט.) שאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, כמה פירושים בראשונים, ו**שהרמב"ן** פירש שהטעם הוא משום שמא יעשה הגוי בעל הספינה עבורו מלאכה בקשירת הקלע ושאר חילולים בשבת, ולפי זה הטעם שאסור שלושה ימים קודם שבת משום ששלושה ימים קודם השבת מקרי קמא שבתא וחל עליו ליזהר שלא יבוא לידי חילול שבת.

ומטעם זה כתבו בשו"ת **משנה הלכות** (ח"ח סי' נד) ו**בשמירת שבת כהלכתה** (פל"ב סל"ג) שמזה נלמד לענין ניתוחים וזריקות וזירוז לידה ושאר טיפולים רפואיים מתוכננים אשר לפי דעת הרופאים אין בהמתנה משום חשש סיכון כלל וגם אין לו עתה צער וכאבים שיש ליזהר שלא לקבוע את הטיפול ג' ימים קודם השבת.

ולפי זה נראה לכאורה שלענין בדיקת קורונה שאין שום חשש סכנה כלל, מאחר שמי שנבדק נשאר בביתו ואינו יוצא מביתו עד שהוא עושה בדיקה ומקבל תשובה שלילית, כך שאינו יכול להדביק אחרים כלל, וגם בביתו הוא נזהר לא להדביק את בני משפחתו, ואין חשש סיכון כלל, אם כן לכאורה אין לו שום היתר לעשות את הבדיקה ג' ימים קודם השבת ולא רק בערב שבת אסור אלא כבר מיום רביעי יהיה לו אסור. אלא אם כן הוא חולה בסיכון כמושתל כליה וכדומה שאם הוא נדבק בקורונה הוא נזקק לטיפול אנטיביוטיקה שאז אולי מותר מצד חשש פיקוח נפש.

ואף **שבשו"ת ציץ אליעזר** (חי"ב סי' מג) כתב שמותר לעשות ניתוח קודם השבת גם אם אין בזה כרגע חשש סכנה, משום שעצם הענין שרשאי לעשות הטיפול והניתוח הוא מפני כי במחלתו ענין של צער או סכנה לגוף, ולא גרע מהא דהתירו לשאר צרכי מצוה. מכל מקום כבר כתב **בביאור הלכה** (סי' רמח ס"ד ד"ה ופוסק) שאין להתיר משום צורך מצוה אלא במקום שאין וודאות שיהיה חילול שבת, אם כן בנידון דידן אם יעשה הבדיקה

בערב שבת בודאי שיבדקו את התשובות בשבת, ורק ביום רביעי שאין ודאות שיבדקו את הבדיקות בשבת יש להתיר, וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבת שבתון הכנות ליום כיפור ס"ב) שאין להקל בזה אלא במקום חולי ויסורים.

ואכן, שמעתי מהגרמ"מ קארפ שליט"א שאסור לעשות בדיקת קורונה בערב שבת משום שגורם לחילול שבת שיבדקו את התוצאות בשבת.

אמנם בגיליון עומק הפשט (שם) הביאו שלדעת הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א בכל הנבדקים החדשים (למעט חולה מאומת שעושה בדיקה כדי לצאת מבידוד) מותר וצריך לבצע את הבדיקה בהקדם האפשרי גם ביום שישי, למרות שאין לו תסמינים ונכנס לבידוד עקב שהייה בקרבת חולה מאומת, שגם זה בכלל חשש 'פיקוח נפש' שיוכלו לשמור ולהינצל מן הנגיף המסוכן. והביאו שכן הורה הג"ר חיים יוסף דוד וויס שליט"א (במכתב תשובה שכתב להג"ר גמליאל רבינוביץ), שאם יש שהות שיכולו לפענח את הבדיקה לפני שבת מותר, ולכתחילה יבקש מהם שלא יעשו בשבת.

ועוד הביאו (שם) שלדעת הג"ר שריאל רוזנברג שליט"א יש לחלק בין הסיבות לבדיקה, אם סיבת הבדיקה היא מחמת תסמינים כגון קשיי נשימה, וקיים חוסר וודאות האם הוא חולה בקורונה או סתם דלקת ריאות, יבצע בדיקה גם בערב שבת, גם אם אין לו מחלות רקע, שמצב כזה שיש לו תסמינים הוא בגדר פיקוח נפש שמחללים עליה את השבת, שהידיעה חיונית ביותר ועלול לבוא לידי סכנת חיים, כמעשים שהיו שלפעמים תוך שעות ספורות המצב מדרדר מאוד, ואנשים הגיעו עד שערי מוות מחמת חוסר ידיעה, והרופאים לא ידעו איזה טיפול להעניק לחולה. וגם כדי להודיע לסובבים שיכנסו לבידוד שלא ידביקו אנשים נוספים, וכפי שהעיד ד"ר משולם הרט שיש חשיבות לערוך בדיקה כמה שיותר מהר בשביל שנדע איזה טיפול לתת לו. אך אם לנבדק אין תסמינים, וכל סיבת הבדיקה היא בגלל נוהל של משרד הבריאות, כגון שהייה בקרבת חולה מאומת למשך רבע שעה, במוסד לימודים או באוטובוס וכדומה, או שהנבדק חזר לארץ מחוץ לארץ, או אדם שחש בטוב ורק יש לו חשש בעלמא, אין להיבדק בערב שבת, שאין לו דין חולה לחלל עליו את השבת, וישהה בבידוד מוחלט עד אחרי שבת, ויבדק אחרי שבת, ולפעמים בדיקה מוקדמת מידי אינה יעילה, והיו מקרים שבבדיקה המיידית הראשונה התוצאה היתה שלילית, ורק בבדיקה שאחריה כעבור מספר ימים התוצאה היתה חיובית, כך שאין סיבה למהר. אמנם אדם שחייב בבידוד, ובפועל אינו יכול לשהות בבידוד מוחלט כמו חולה, שיעשה בדיקה בערב שבת.

וכן שמעתי מהג"ר משה ברנדסדרופר שליט"א שמשום פיקוח נפש מותר לעשות בדיקת קורונה אפי' בערב שבת.

אמנם גדולי תלמידי מרן בעל השבט הלוי זצ"ל לא הסכימו לכך, ובגיליון עומק הפשט (שם) הביאו מבית ההוראה לעניני רפואה בראשות הג"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א (במכתב מיוחד שפורסם מתאריך יום חמישי ג' תמוז תש"פ) שהורה שאין לבצע בדיקות קורונה בערב שבת, שגורם לחילול שבת לצוות המעבדה, ורק נבדקים שמוגדרים

כקבוצות סיכון, מחמת הגיל המופלג או מצב בריאותי סבוך, רשאים לבצע בדיקה גם בערב שבת, משום חשש פיקוח נפש, שהידיעה על הקורונה יכולה להציל חיים במקרה של קושי נשימה אם יצטרך להתפנות לבית חולים שידעו איך לטפל בו. ובמקרה של הוראה מיוחדת מהרופא על חשיבות הבדיקה המיידית כבר בערב שבת, יעשו שאלת חכם.

ובמכתב נוסף שפורסם, לאחר התייעצות עם גורמי הרפואה, אין לפנות לבדיקת קורונה כי אם לאחר 48 שעות לפחות, מהופעת הסימפטומים, או מהזמן שחום הגוף עלה יותר מ-38 מעלות. ואלו החשים בתסמינים כלשהם, צריכים לשהות בבידוד מוחלט, ויזהרו משהיה בקרבת אנשים, ולא ילכו לבית כנסת ולשאר מקומות ציבוריים, עד לבירור מצבם הרפואי.

ובמכתב מענה לרבני הילכתא (מובא בגיליון עומק הפשט שם) הוסיף לבאר את שיטתו, שפשוט וברור שאסור לבצע בדיקות מעבדה בשבת במבחנה של סכנה של אדם צעיר שאינו בקבוצת סיכון, ואין אפילו 1% של סכנה, וכדומה, והפוסקים דנו במיעוט המצוי של 5%, והחשש שמא הדביק אדם אחר שיגיע לידי סכנת נפשות הוא חשש רחוק ביותר, וספק ספיקא ואין מחללים עליו את השבת כאשר אין הסכנה בפנינו, וכיון שביצוע הבדיקה בערב שבת, הוא כאילו מצווה לפענח את התוצאות בעיצומו של יום השבת, נמצא שמכשיל את צוות המעבדה באיסורים דאורייתא, ואף שהיהודים במעבדה אינם מודעים לחומרת הדבר ומחללים שבת בשוגג, יש שיטות שיש איסור דאורייתא של לפני עור גם כאשר המחלל הוא שוגג, וגם לשיטות הסוברים שאין לפני עור כאשר הבודק סבור שעוסק במצוה רבתי של הצלת נפשות, וכי יעלה על הדעת שמותר לערב לכתחילה מבחנות של חולים מסוכנים שמחללים עליהם את השבת, עם מבחנות של בריאים שאין מחללים עליהם את השבת, כדי שיבודק את כולם כאחד בשבת, וגם כאן הבדיקה שלו אינה חיונית ואין בה היתר של פיקוח נפש. ורק בזקנים וקבוצות סיכון מוגדר כפיקוח נפש, שיש הצלה ותועלת ישירה שאם ירגיש קושי בנשימה או תסמין אחר, שידע לטפל כהוגן ובמידת הצורך להתפנות לבית החולים, אבל בבריאים אינו פיקוח נפש, שהרי לוקח כמה ימים להודיע לכל הסובבים על חובת הבידוד, ואם כבר נדבקו מה התועלת בהודעה בשבת, ובפרט כאשר הולכים עם מסכות ושומרים מרחק, שחשש ההידבקות רחוק מאוד, ואין מחללים עליו את השבת.

ועוד הביאו בגיליון עומק הפשט (שם) שלדעת הג"ר משה שאול קליין שליט"א לעולם אין היתר לבצע בדיקות בערב שבת, שעלול לגרום חילולי שבת, למרות שיש לנבדק תסמינים או שסובל ממחלות רקע, שכן הענין סובל דיחוי לחכות עד יום ראשון, ודוחה את סברת המתירים שיש תועלת בידיעה כדי שיכנס לבידוד הוא וסובביו, שהרי יכול כבר עכשיו להיכנס לבידוד מוחלט, ואין כאן פיקוח נפש להתיר חילול שבת, ומה שטענו המתירים שמא יתדרדר מצבו ויבוא עד שערי מוות וחשש פיקוח נפש, הרי במצב כזה בכל מקרה יאשפזו אותו בבית החולים ומה נפקא מיניה אם הוא מאומת כחולה קורונה או חשש חולה קורונה.

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

השבת האחרונה בשנת תש"פ - פרשת "נצבים וילך"

אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו, שנאמר: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע" (ישעי' נ"ו, ב) 'מחללו', אל תקרי 'מחללו' אלא 'מחול לו'.

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:14 מרכז - 6:30 צפון - 6:23 ודרום - 6:34

משתדלים לקבל שבת זו מוקדם יותר, לכל המוקדם, מ"פּלג המנחה" - 5:31

צאת השבת: ירושלים - 7:25 מרכז וצפון - 7:27 דרום - 7:26 רבנו תם - 8:05

במוצאי שבת אומרים "ויהי נועם וגו'" כי לפנינו ששת ימי המעשה (משנ"ב רצ"ה, ג)

בני אשכנז מצטרפים אף הם ממוצש"ק לאמירת ה"סליחות" ומעתה עם שלם יעמוד בפתח שערי התשובה, ויזעק כאיש אחד בלב אחד: "השיבנו אבינו אליך, ונשובה"

רבים מבני אשכנז, נוהגים להתענות ביום א' דסליחות, עד מנחה, שיקרע גזר דינם בימי הדין, ויחיד הצם אומר עננו בתפילת מנחה "עננו ... ביום צום התענית הזה וכו'" אבל הש"ץ אינו אומר כברכה בפני עצמה, ואפילו יש עשרה מתענים, אין קוראים "ויחל" (משנ"ב תקפ"א, ט"ו). ובני ספרד לא נהגו בזה (כה"ח, נ"ה).

*

ערב ראש השנה – יום שישי כ"ט אלול תש"פ

קיבלו חז"ל שכל המתפלל ומתוודה ועושה תשובה ביום האחרון של השנה - כאילו שב כל השנה, ועולה לו "יום לשנה", שהכול הולך אחר החיתום. (חיי אדם) על כן, נהגו להשכים הרבה (נץ החמה - 6:24) ומרבים בסליחות (נהוג בקהילות אשכנז), והוא אחד מהימים שמעירים גם את הקטנים לבוא לסליחות (הגרי"י קנייבסקי זצ"ל). ואף הטורחים בהכנת צרכי החג לא יסיחו דעתם מן התשובה ויזכרו חשיבות היום. ובעבירות שבין אדם לחברו, יקדימו לבקש מחילה בערב ראש השנה ולא ימתינו לערב יום כיפור. היה רגיל לציין הצדיק רבי אהרן מקארלין זי"ע שבמנחה האחרונה של השנה (יש המתפללים כבר סמוך לשקיעה - 18:45) אומרים: "ברך (ברכנו וכו') את השנה הזאת לטובה..." והרי לא נותרו מן השנה אלא דקות ספורות...? אלא שיש קונה שנתו כעת, שהכול הולך אחר החיתום!

תענית ערב ר"ה

יש נוהגים להתענות בערב ר"ה (שו"ע תקפ"א, ב). עכ"פ עד חצות היום (12:33) ואין צורך בקבלה ביום שלפניו ולא בהשלמה עד השקיעה, אלא לבריא - עד "פּלג המנחה"

5:24 ולחלוש - עד מנחה גדולה 1:04 (משנ"ב תקי"ב, י). ולדעת הרמ"א יחיד אומר "עננו" במנחה, כשעדיין צם (משנ"ב תקס"ב, י). ובמשנ"ב תקפ"א, ט"ז: שאף נער שהגיע ליג ונערה שהגיעה ליב - מתענים... וכיום לא נהגו בזה הבנות והנשים ואף לא כל האנשים. ובהרגשת אפילו קצת חולי - אין מתענים (מט"א, ל"ח). ובויקרא רבה פרשה ל ובמדרש תנחומא, אמור: "בשכר תענית זו, נמחלים שלישי מעוונותיו של אדם".

התרת נדרים

אחרי תפילת שחרית עושים "התרת נדרים" (ואף שאפשר לעשותה כל היום, לכתחילה יעשו קודם חצות היום 12:33 - סידור בעל שו"ע הרב) והיינו, לנדרים שנשכחו, (אבל שזכורים, צריך לפרטם בשעת ההתרה - שו"ע יו"ד רכ"ח, יד) שמא נדרנו במשך השנה וקיבלנו על עצמנו הנהגות של מצוה, ולא אמרנו "בלי נדר" ולא קיימנו, ואיך נעמוד לפני הבורא וניחשב חלילה כ"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

א. נשים נהגו לסמוך על אמירת "כל נדרי" בליל יום כפור (הליכות שלמה, מועדים, ר"ה). ואישה נשואה יכולה למנות את בעלה כשליח לבקש להתיר גם את נדריה, שאשתו כגופו (ש"ך יו"ד רל"ד, ג). ותאמר לבעלה בשעת מינויו לשלוחה "אני מתחרטת על כל נדרים ושבועות וחרמות וכו' ואתה תהיה שלוחי לפני בית דין, להתיר לי הנזכר" והבעל אומר בפני המתירים: "שנדרנו ושנשבוענו אני ואשתי וכו'" ובית הדין יאמרו: "הכול מותרים לכם וכו'" - שו"ת רב פעלים או"ח ד, לד. ובקהילות ספרד באות הנשים והבנות לעזרת הנשים של בית הכנסת, ועושים להן התרה. כמו כן, יש מבנות ונשות אשכנז שמתאספות בבית אחת מהן, ועושים להן התרה.

ב. המתירים יכולים להיות קרובים זה לזה וגם קרובים לשואל ההתרה, פרט לבעל שאינו יכול להיות בין השלשה המתירים נדרי אשתו, ש"אשתו כגופו". אבל אב בן (גדול) ואח - יכולים. (בידינו תצלום שמרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל עומד ומבקש התרה משלושה, שאחד מהם, בנו רבי שמואל זצ"ל). ואפשר לכתחילה שיעמדו רבים אצל הג' ויתירו לכולם כאחד, וכן נהגו אצל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ואמר שאין צריך שישמעו המתירים את כולם, ודי לדעת מה ברצונם.

ג. אין יוצאים ידי התרת נדרים על ידי שידור, אפילו ישיר, ולא דרך טלפון או פלאפון (כשר), מפני שהמבקש צריך לעמוד בפני השלשה המתירים ולשמוע ישירות את ההתרה. ד. קטן בן י"ב וקטנה בת י"א ומעלה גם כן יתירו נדריהם, ש"מופלא הסמוך לאיש", נדריו נדרים מן התורה - ש"ך יו"ד שלא, ס"ג וראה שו"ת שבט הלוי ה, קכ"ט. וקטן שנעשה גדול, לא מצטרף למתירים, אלא כשנתמלא זקנו. ה. לא הספיקו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה אפשר בעשרת ימי תשובה (מטה אפרים) וכן נהג החתם סופר זי"ע לעשות בערב יום כפור. ומנהג ויזניץ ביום י"ג מדות. כל שלא הספיקו, יבואו ל"כל נדרי" בכניסת יוה"כ, ויאמרו כל מילה עם הש"ך והיא התרת נדרים גמורה.

ביקור קברי אבות וקברי צדיקים

יש נוהגים לעלות לקברים לקראת יום הדין (וכן בערב יום הכיפורים) "ששם מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם ביותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מהד' יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר ושילמדו זכות עלינו, וייתן לצדקה לפני אמירת התחינות". בנות ונשים בימי ראייתן לא תעמודנה בארבע אמות של קבר (לגר"ח נאה זצ"ל – 1.92 מטר) ובוודאי שלא תכנסנה באהל המת, ראה משנ"ב פ"ח, זפת"ש יו"ד קצה, י"ט חיי אדם ג, לח. וביערות דבש דף סח שלא ילכו אנשים ונשים ביחד.

האיסור לקרוא שמע, להתפלל, ללמוד תורה ולקיים מצוות ליד קברים

שולחן ערוך אורח חיים ע"א, ז: "אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות [1.92 מטר] של מת או בבית הקברות. ואם קרא - לא יצא" שולחן ערוך מ"ה, א: "אסור להיכנס בבית הקברות או בארבע אמות של מת ותפילין בראשו, משום לעג לרש, ואם הם מכוסים - מותר. שולחן ערוך כ"ג, א: "אסור להיכנס לבית הקברות בציצית, אבל כשהם מכוסים - מותר.

ספר "פסקי תשובות" כ"ג, א בשם משנה ברורה מ"ה, א ובאור הלכה בשם הטור עפ"י הגמרא ברכות י"ח ע"א: "ואין ללמוד או להתפלל ולומר שם שאר דברי קדושה ושאר מצוות, והטעם, משום "לעג לרש חרף עושהו" שנראה כמחרף את המתים, שאינם יכולים לקיים את המצוות. ואפילו אינו נמצא בסמוך בד' אמות [1.92 מטר] לקבר, אלא כל שנמצא לפניו מן הגדר של בית הקברות, יש להקפיד על כל הנזכר. ובביאור הלכה שם, שיש מקום להקל בקצה בית הקברות במקום שאין שם כלל קברים. וב"שדי חמד" שנתינת צדקה ליד הקבר, רק לעילוי נשמת הנפטר ואין לקיים "שילוח הקן" בתוך בית הקברות. ושמעתי מהגר"ח קנייבסקי שליט"א, שההיתר להתפלל ליד קבר צדיק "אך ורק אם יש מחיצה או בריחוק ד' אמות".

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

אמירת סליחות בחודש אלול לבחורי ישיבה

וּמַל ה' אֶלְקִיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לִבְבִּי זָרַעַךְ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֶלְקִיךָ כָּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ
לְמַעַן חַיֶּיךָ (ל, ז)

ובבעל הטורים עה"ת (דברים ל' ו') כתב "את לבבך ואת לבב" ר"ת אלול, לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך, וכן לולא האמנתי לראות בטוב השם (תהלים כז יג) לולא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד השם.

ובשו"ע סימן תקפ"א סעיף א' כתב נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך עד יום הכיפורים עכ"ד, ומקור דבריו הוא ע"פ רבינו האי גאון והובא בספר מאה שערים להרי"צ גיא (עמוד מג) ובטור שם, ושמענו שבקצת מקומות קמים מר"ח אלול דביה סליק משה להר סיני בפעם השלישית ונחית בלוחות השניות ביום הכיפורים עכ"ד, והיינו משום שבר"ח עלה משה רבינו עלה לקבל לוחות שניות, ובו התחילו הארבעים יום ובו נתרצה הקב"ה, כן מבואר בר"ן בר"ה דף טז ע"א, שלכן יש אומרים סליחות מאז, וכן הביא בספר המנהיג (הל' ר"ה אות כה) ע"ש, ולכן אלו ימים רצון לתשובה, וכן כתב במשנ"ב בהקדמה לסימן תקפ"א שבימים אלו התשובה מקובלת ביותר, ואיכא אסמכתא לזה מקרא אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול וס"ת עולה מ' כנגד ארבעים יום ע"ש.

וכן בבית יוסף הביא מש"כ בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה) וכך איתא שם: בר"ח אלול אמר לו הקב"ה למשה עלה אלי ההרה (שמות כד יב) והעבירו שופר במחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה, והקב"ה נתעלה באותו השופר, שנאמר עלה אלקים בתרועה, וכן כתב הרא"ש (ר"ה יד ע"ב) ועוד כמה ראשונים, וכן הוא בספר המנהיג (ר"ה עמ' שכט) וכתב מנהג כל ישראל להשכים ולומר תחנונים מראש השנה ועד כיפור שהם ימי רחמים כדאמרינן בר"ה (יח א') דרשו השם בהמצאו (ישעיהו נה ו') אימתי בעשרה ימים שבין ר"ה לבין יום הכיפורים, ויש מקומות שבספרד שמתחילין מר"ח אלול, ויש לי סמך למנהגם מפני שעלה משה למרום בר"ח אלול לקבל לוחות האחרונות וירד ביום הכיפורים ולכך הוקבע לדורות יום מחילה וסליחה שנאמר לו (במדבר יד כ') סלחתי כדברייך, ע"ש, ובבעל הטורים עה"ת (דברים ל' ו') כתב "את לבבך ואת לבב" ר"ת אלול, לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך, וכן לולא האמנתי לראות בטוב השם (תהלים כז יג) לולא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד השם, וכן הוא בפרי צדיק לרבנו צדוק הכהן מלובלין (נצבים יח' ו').

ועוד איתא בתנא דבי אליהו (זוטא פרשה ד') וז"ל: ארבעים ימים האחרונים שעלה משה שנייה להר סיני להביא תורה לעמו גזרו ישראל יום צום יום תענית יום האחרון שבכולם שהוא סוף ארבעים גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצר הרע

ולמחרת השכימו ועלו לפני הר סיני הן בוכין לקראת משה ומשה בוכה לקראתם עד שעלתה אותה בכייה למרום באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה עליהן ובישרה אותן רוח הקודש בשורות טובות ונחמות ואמר להן בניי נשבע אני בשמי הגדול שלי שתהא לכם בכייה זו בכיית שמחה ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות ע"כ.

ומ"מ אינו אלא מנהג וכמו שכתב בב"י שם, ואנו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול וכו'. וכן מתבאר מדברי הר"ן דהוא לא נהג לומר סליחות רק מכ"ה אלול ע"ש, וכן הוא משמע מדברי הרמב"ם בהל' תשובה פרק ג' ה"ד וז"ל: ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום עכ"ד, ומשמע דנהגו בזה רק בעשי"ת, וכן מבואר בארחות חיים (הל' ר"ה סימן ב'). וכן כתב בספר אבודרהם (סדר תפילת ראש השנה) כתב, ורבינו האי כתב מנהג לומר תחנונים בעשרה ימים בלחוד ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימן מר"ח אלול, וכתב הרב רבי יצחק אבן גיאת אנו מנהגינו כהני דקיימי מתחלת אלול, ומפני שיום זה (ראש השנה) הוא יום הדין נהגו כל ישראל להקדים מחמשה עשר יום באלול להשכים ולומר תחנונים ולשאול רחמים מהשם יתעלה עד יום הכיפורים שהוא יום חתימת הדין, ויש מקומות שנוהגין להשכים מר"ח אלול כי בר"ח אלול עלה משה להר וכו' ע"ש, ומ"מ י"ל דמה שהשו"ע כתב שנהגו צ"ל דרך נהגו במקומו בעיה"ק צפת.

ומרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקפ"א סק"ו) כתב, יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים הרב טור ברקת, וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות והחיבורים ובחדש אלול היו מניחין מקצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים עכ"ד. וכן הביא דבריו בשע"ת (שם סק"א) ובכף החיים (סק"ז). וכן כתב לדינא בבן איש חי (פרשת בשלח אות ז') ע"ש. וכן כתב במטה אפרים (סימן תקפ"א סעיף יב) וז"ל: אין לפרוש מהציבור בעת אמירת הסליחות ואפילו מי שחשקה נפשו בתורה והוא מתמיד בלימודו מאוד, בעת הזאת ישתתף עם הציבור השופכים לב כמים לפני אבינו שבשמים מלך חפץ חיים עכ"ד, ואע"ג דהמשנ"ב (ס"א סק"ד) כתב שמי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד יכול למנע עצמו מלומר הרבה תחינות ובקשות וטוב יותר שילמד במקומם, י"ל דכ"ז בשאר ימות השנה משא"כ בחודש אלול שהוא זמן של רחמים.

וכן כתב הגר"ח פלאג"י ברוח חיים (או"ח ס"א כו), וכן כתב גם בכנסת הגדולה (או"ח תרכא) שכתב בשם רבנו ישעיה אחרון ז"ל כי אותם תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בבית הכנסת ביום הכיפורים בשעה שבציבור מתפללים ומשתמטים מלהתפלל אותם תפלות וסליחות ותחנונים עמהם לא יפה עושים עכ"ד, והביא דבריו בשו"ת מלאכת שלמה קמחי, (או"ח סימן ו) גבי המנהג הקודם להתאסף ביום ר"ה אחר סעודת שחרית ולקרוא תהילים בצוותא, והיה תלמיד חכם שרצה לפטור עצמו מלקרוא עמהם וכתב כי אינו יכול לפטור את עצמו כי יש סגולה בקריאת התהילים להכרית כל החוחים והקוצים ונחשב כסליחות ותחנונים ע"ש, וע"ע בזה מש"כ בקובץ באר התורה מס' ו לענין אמירת תהילים בר"ה במקום ביטול תורה.

וכן נלמד מדברי האריז"ל בשער הכוונות (דף פט) והו"ד בכה"ח (סימן תקפ"א סקט"ז) שהיה אומר סליחות מר"ח אלול עד יו"כ, וכך איתא שם: ענין הסליחות של בני ספרד באשמורת הבוקר ליל חדש אלול עד יוה"כ העיד לי כהר"י סגאי"ש ז"ל שהוא ראה למוז"ל שהיה אומר מלה במלה עם הציבור עכ"ד, וכן הוא בספר פרי עץ חיים (שער ראש השנה פרק א') העיד הרי"ס ששמע ממורי זלה"ה שהיה אומר תמיד הסליחות שאנו אומרים בליל אשמורות ר"ח עם הציבור מילה במלה, ואשר לא צדה ר"ת של אנה לידו ושמתי לך הוא אלול, לרמז כי חדש הזה נתנו הש"י לכפרה לכל מי ששג וחטא, ועשה שום עון בכל השנה והוא קרוב לוקראיו בחודש הזה שהוא ר"ת אלול וכן ר"ת אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול עכ"ד,

וכן כתב בסדר היום (סוף עמוד נז) וז"ל: דאל יאמר החכם או הדיין למה אבטל לימודי כדי להשתתף עם הציבור בסליחות ותחנונים יתפללו המה ואני על משמרתי אעמודה וכו' כי ת"ת כנגד כולם, חלילה לבעל נפש לומר כן, כי אע"פ שת"ת אין ערוך אליו וכו' זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, ואדרבה מוטל על הת"ח והזקינים שבדור להעתיך ולבקש רחמים מלפני השי"ת על עם ד' ונחלתו, כי הם המגינים על הדור, ותפלתם מתקבלת ברצון עכת"ד.

וכן כתב הרב חמדת הימים (ח"ד אות לד ואילך) וז"ל: והתלמידי חכמים גם המה חיובא רמיא עליהו לעורר לב העם בימים האלה ולקום בראש אשמורות לומר הרחמים והסליחות ולהתעורר בבכי ומספד כדי להכניע לב הציבור עמהם, וללמוד אליהם אחר הסליחות דברי כבושים בספרי חכמה ומוסר המכניע לבות בני אדם.

ורייב לי על רבים מבעלי תורה שבדורינו אשר הורו היתר לעצמן לאמר שיותר טוב תלמוד תורה מלהרבות הרחמים והסליחות, ועל כן בחרו המה אף בימים האלה לפרוש עצמן מן הציבור לבלתי הבטל מלימודן לבא לומר התחנונים והסליחות, ואם כוונתן מפני כך תעו במושכלם וכבר אמרו⁵² זמן תורה לחוד, והא דקרי ר' זירא לרבי ירמיה מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה היינו לפי שהיה עוסק בתורה ובא להפסיק, אבל לא אמר למי ששתי המצוות לפניו דודאי בכי האי גוונא כולי עלמא מודו דזמן תפילה לחוד. ומה גם למאי דכתב הרי"ף ז"ל דהיינו דווקא למי שתורתו אומנותו ובדורינו אין לנו מי שתורתו אומנותו, דהשתא ר' יוחנן אמר על עצמו כגון אנו שאין תורתנו אומנותינו, אנחנו אזובי קיר לא כל שכן דפשיטא ופשיטא דמחוייבים אפילו אם עסוקים בתורה לבטל מתלמודם לבא להצטרף עם הציבור לומר הרחמים והסליחות יחדיו יהיו תמים עם הציבור, וכבר אירע מעשה לתלמיד אחד מתלמידי הרמב"ן עליו השלום שנפשו חשקה בתורה בחשק נפלא וכמעט לא נתן שינה לעיניו ותמיד עיניו ולבו אל הספר ולא היה מתפלל מרוב אהבת התורה, והיה הרמב"ן מזהיר אותו תמיד לאמר לו אכול בשעת אכילה ותישן בשעת השינה והתפלל תפילתך בשעת התפילה וזכות התורה יהיה עמך ותשמרך, אך לא תפשע עמה כי התורה תתבע עלבונך לפני הקדוש ברוך הוא ותתענש על זה חס ושלום על כן הזהר בתפילה. ולא השגיח התלמיד על דבריו ולא שם אל לבו, ולא היו ימים מועטים שהלך התלמיד אל השוק לקנות איזה דבר וכאשר שב אל ביתו

מצא פרש אחד שוכב עם בתו הבתולה באונס על גבי אותה השלחן שהיה לומד תמיד עליה ונתאבל עליה ימים רבים, ואמר לו רבו עליו השלום הלא אמרתי לך שתהיה זהיר בתפילה שתקנו חז"ל שצריך האדם להתפלל בכל יום, יהי רצון מלפניך ה' או"א שתצילני היום מאדם רע מפגע רע ואתה מדוע לא שמעת בקולי כי על כן באה על בתך הצרה הזאת, ומשם והלאה הכיר התלמיד כי השגחה פרטית היתה בעון ביטול תפילה וישוב להתפלל בכוונה רצוייה ובוזהירות רב. ע"ש עוד.

ועוד כתב שם באות מב ועל כן נכון וראוי אליהם להיות המה ראשונים לכל דבר שבקדושה להשתתף עם הציבור ולעמוד עמהם בבית ה' בלילות לומר הרחמים והסליחות ולשוב ולהתחרט מאשר חטאו על הנפש כמה דברים קשין כגידין שהאדם דש בעקיביו והוא לא ידע ואשם, כי לפעמים יעשה מצוות שלא לשמה כי מי עסק בתורה שלא נשתמש להקרא רבי או נתייהר ובא לכלל כעס ולכלל טעות כמו שהארכנו בסוף פ"ח מיום הכפורים בס"ד. והנה מה טוב יהיה להם כי יזכו את הרבים כי מהם יראו שארית ישראל וכן יעשו ליתן לב לשוב באמור, אם בארזים ארזי הלבנון נפל החיוב כל שכן אנחנו אזובי קיר אשר קטנם עבה ממתנינו, וכבר העיד מהרח"ו ז"ל על רבינו הגדול האר"י זלה"ה וזה לשונו, ראיתי למורי שהיה אומר תמיד הסליחות שאנו אומרים בחדש אלול באשמורת עם הציבור מלה במלה עמהם ע"כ, ויאחז צדיק דרכו של הרב ז"ל ואל יפרוש מן הציבור במקום דהוי תפילה ותשובה דרבים דנפיש זכותייהו ונפיש ברחמים והן אל כביר לא ימאס. עכ"ד החמדת הימים.

ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן קלג) כתב, שכיון שכבר הוקבע המנהג בקהילותינו זה כמה מאות שנים לקום בכל יום ויום מימי חדש אלול וכפי שנזכר בתשובת רב האי גאון שהובאה בטור במנורת המאור (פרק רצ) ומהרי"ץ בעץ חיים בהקדמה לאשמורות דאלול וכיון שכבר נתקבל כך המנהג גם בעלי תורה לא ישמיטו מלאומרם ע"ש, שהוא לשיטתם לענין אמירת הקרבנות. וכן ראה בשו"ת שלמת חיים (סימן שד"מ) שכתב שאותם הפורשים מן הציבור באמירת הסליחות עוברים משום ואל תטוש תורת אמך.

וכן בספר תרחם ציון (עמ' יא) מבואר דעת הגרב"צ מוצפי שליט"א שלת"ח ג"כ יש לומר סליחות, ולא הביא את הקולות להקל בזה כדיתבאר לקמן. וע"ש שהביא מש"כ עוד בספר חסידים (סימן רנו) כשאומרים סליחות בהשכמה היה אחד מן הקהל לאחר שמסיימים יוצא מב"ה וכשאומר ברכות ושבחות לא היה אומר אמר לו זקן אחד מה דעתך שהסליחות אתה אומר ובשבחות אינך חושש אמר לפי שזה בכל יום. אמר לו מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה כי השבחות ברוח הקודש נאמרו והסליחות תקנו חכמים ונביאים ושמעו החכמים שהיו סביביו אומר הקרובך במשך והפסוקים היו ממהרים אמר להם הפסוקים הם יסוד הקרובך שמהם נתייסדו כשם שאתם מנגנים את הקרובך במשך כך תעשו להפסוקים שלא יהיו הפיוטים עיקר ואשר ברוח הקדש טפל. לא שימהר פסוק כאשר קצים בו ולטורח עליהם וכתוב (משלי ג' יא) ואל תקוץ בתוכחתו ע"כ דברי הס"ח.

ומ"מ כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ב סימן כח אות ח') שכ"ז נראה דמיירי באופן שהיו רגילים להשכים ודרכם בכך אלא שמתבטלים קצת מלימודם הרגיל כדי לומר סליחות אבל לאלה שלא הורגלו בכך ועל ידי שמשכימים לסליחות נגרמים להם ביום מיחושי ראש ועייפות וגם מתנמנמים באמצע לימודם ותורתם נעשית קרעים, סנהדרין (עא) וטור ושלחן ערוך (יו"ד סי' רמו סט"ז), נראה דעדיף טפי שימשיכו בלימודם שתלמוד תורה כנגד כולם ואין ללמוד מן הפרט על הכלל ולכן ישכימו בקצת לילות כדי שלא לפרוש מן הצבור לגמרי והוא הדין למלמדי תינוקות וכיוצא בהם וכמבואר בירושלמי פ"ז דדמאי כבבית יוסף חו"מ ס"ס שלדו ואסור למלמד תינוקות להיות ניעור בלילה יותר מדי שלא ימעט ממלאכת שמים שבידו, וכן פסק הרמ"א בהגה (סימן של"ג ס"ה) וכתב שהמשנה ידו על התחתונה ומעבירים אותו ע"ש, ושכ"כ בשו"ת שמש ומגן (ח"ג חאו"ח סימן נו אות ב') ע"ש. עכ"ד.

וכן כתב בחזו"ע (ימ"נ עמ' ט) שאף שכתב החיד"א דראה שהיו מתבטלים שנראה דמיירי באופן שהיו רגילים להשכים ודרכם בכך אלא שמתבטלים קצת מלימודם הרגיל כדי לומר סליחות אבל לאלה שלא הורגלו בכך ועל ידי שמשכימים לסליחות נגרמים להם ביום מיחושי ראש ועייפות וגם מתנמנמים באמצע לימודם ותורתם נעשית קרעים קרעים נראה דעדיף טפי שימשיכו בלימודם וישכימו במקצת לילות כדי שלא לפרוש מן הצבור לגמרי. ע"ש.

וכהאי דינא כן יש להוכיח מדברי מרן החיד"א בספר עבודת הקודש (אות רמד) שכתב בזה"ל: לא בשביל אמירת סליחות יתפלל תפילה שלא בזמנה וישן בתפילין כי יצא שחרו בהפסדו וטוב לו להתפלל כהוגן ולא יאמר סליחות עכ"ד, וכן מבואר בלקט יושר (או"ח עמ' קכח) וז"ל: מקצת בני אדם עומדים לסליחות ואח"כ הולכים לצורכיהם או ישנים ולא באים לבית הכנסת לברכו ולקדושה, הם טועים כי התפילה בכל יום במקום קרבן התמיד והוא עיקר יותר מהסליחות כי הסליחות אינם באים רק כדי שיהא התפילה לרצון עכ"ל, וכן הובא בספר מועד לכל חי (סימן יא סקכ"ג) ע"ש, ולכן כיון דיגרום הפרעה ובתפילה לא יתפללו כראוי אין חובה לומר סליחות.

וכן מתבאר בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סימן מד) כתב שהמנהג של אמירת סליחות מר"ח אלול לא נתפשט בכל המקומות כדכתב רב האי גאון שהמנהג לקום לסליחות בעשרת ימי תשובה בלבד, ושכ"כ רבינו יצחק בן גיאת ח"א עמוד מג, בשם רב כהן צדק, וכן הוא ברמב"ם בפ"ג מהל' תשובה ה"ד, והרא"ש בסוף מס' ר"ה, ולכן כתב שם שאברכים ובחורי ישיבות שתורתם אמנותם ואי אפשר להם להשכים קום בכל חודש אלול שע"י כן יתבטלו מסדר לימודם יש להם על מה לסמוך ולקום רק בימי שני וחמישי של חודש אלול שהם ימי רחמים ביותר, אולם במקום שאפשר ישתדלו לומר סליחות בחצות הלילה ע"ש, [וכן מתבאר בשו"ת אגרות משה ח"ב או"ח סימן קהל ענין אמירת סליחות בחצות הלילה].

ומ"מ כתב שם ביחוד שציבור שא"א להם יכולים לאמר בשעות הבוקר או להקדים אמירת הסליחות לתפילת מנחה, וע"ע בשו"ת בנין אב, ומ"מ כדברי הגרע"י כן כתב

להאריך בילקוט יוסף ר"ה עמ' לה, ע"ש באריכות. ומש"כ להשיב נגד הטוענים לו דהרי סו"ס השו"ע כתב לומר סליחות כל ר"ח אלול, ולענ"ד י"ל דכיון דמדברי האריז"ל והשו"ע נראה שבעיר צפת נהגו לומר כל חודש אלול, אבל מ"מ היה מנהגים שונים וכמו שמתבאר מדברי הר"ן, וע"כ י"ל דאין אנו חייבים לנהוג בזה כדברי מרן והאריז"ל.

ומ"מ האי דינא די"ל בשני ובחמישי, כן משמע בדברי המאירי בחיבור התשובה (עמ' רנ) וז"ל: ומזה נהגו במקומות אלו לקום בלילות לומר תפילות ותחנונים בכל שני וחמישי של חודש אלול כדרך שעושים הכל בעשרת ימי תשובה עכ"ד, וא"כ י"ל שפיר דיש לקום רק בימי שני וחמישי שהם ימי רחמים, וכמו שמבואר בגמ' במסכת תענית דף י' שכאשר יש צורך מתענים בשני ובחמישי וכמו שכתב בשו"ע או"ח סימן תקע"ה ע"ש, וכן הביא גם הגרע"י בחזו"ע ימים נוראים (עמ' ט') ע"ש.

וכן יש להוכיח מדברי התוס' בב"ק דף פב ע"ב בד"ה כדי שלא, שכתבו, וא"ת מ"ש שתיקנו שני וחמישי, ותרצו וי"ל: משום דאמר במדרש (תנחומא פרשת וירא טז) משה רבינו עלה בחמישי לקבל לוחות האחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום ולפי שהיה עת רצון באותה עלייה וירידה קבעו בשני וחמישי ולכך נהגו נמי להתענות בב' וה' ואע"פ שעלה בהשכמה וכו', וכן איתא ברוקח (רט) ע"ש, והיינו דימי שני וחמישי הינם ימי רצון. ולכן נהגו בימי שני וחמישי להאריך באמירת והוא רחום ומקצת סליחות ואל ארך אפים.

וכן מתבאר בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"א תשובה ג') וז"ל: תשובה אין להמנע מאמירת סליחות בימים אלו ואף לא תלמידי חכמים העוסקים בתורה כל היום ואף אם מתבטלים מעט מלימודם משום כך לא יאבדו אפילו יום אחד מאמירת סליחות ורק אם על ידי קימה מוקדמת ראשם כבד במשך היום ומפריע ללימודם רשאים להמנע מאמירת הסליחות וישתדלו לקום לפחות בשני וחמישי או ביום ששי שאין כל כך הפרעה ללימוד ביום זה ובעיקר יש להקפיד לומר סליחות בימים האחרונים של חודש אלול ובעשרת ימי תשובה ורשאים לדלג חלק מהסליחות אם אין פנאי לאמרם בשלימותן ועל כל פנים יאמרו את הסליחות ביחידות בזמן הנוח להם עכ"ד, ומ"מ מדבריו משמע שאין להקל, וכן כתב שם בביאורים, שלכתחילה אין לאבד אף יום אחד מאמירת הסליחות ולכן עכ"פ יש לקום בימי שני וחמישי שהם ימי תחנון או לכל הפחות בימי ששי שאין בהם כ"כ ביטול תורה כיון שעסוקים בצרכי שבת, וכתב שם שביותר יש להזהר בימים האחרונים של חודש אלול מתי שבני אשכנז נוהגים לומר, וכ"ש בעשי"ת שהוא מדינא, וכמו שמשמע מדברי הרמב"ם, והיינו דימים אלו הוה חיוב ולכן יש להזהר שלא לפרוש בימים אלו מן הציבור באמירת הסליחות.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ
בירושלים עיה"ק
מנהג הסליחות [הזמן הראוי לאמירת הסליחות | ביחידות | בשטחים פתוחים אשר
עלולים לגרום רעש לשכנים!]

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ בירושלים עיה"ק

**מנהג הסליחות [הזמן הראוי לאמירת הסליחות | ביחידות |
בשטחים פתוחים אשר עלולים לגרום רעש לשכנים!]**

מנהג כל ישראל לומר סליחות בציבור בזמן 'עת רצון' (שהוא רק מחצות הלילה ואילך),
כל אחד כפי מנהגו.

מי שלא יכול להגיע לבית הכנסת לומר סליחות בצבור – יאמר את הסליחות גם ביחיד
(אחר חצות הלילה), אבל ידלג על הי"ג מדות ועל הבקשות בלשון תרגום.

אין לערוך מנינים לסליחות בשטחים פתוחים וכדומה (בחצות הלילה או מוקדם בבוקר),
אשר יכולים לגרום להפרעות (רעש) לשכנים.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

מנהגי הסליחות

[א] השו"ע (תקפא, א) כותב: "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח
אלול ואילך כו'. הגה: ומנהג בני אשכנז כו' עומדים באשמורת לומר סליחות ביום א'
שלפני ר"ה".

ובטעם המנהג של הרמ"א להתחיל בים ראשון שלפני ר"ה, יעו"ש במשנ"ב שכתב או
מצד השלמת י' ימי תענית, או מצד ד' ימי ביקור דומיא דקרבן. ובביאור הגר"א האריך
שזה כנגד ימי בריאת העולם, למ"ד שבתשרי נברא העולם ואדה"ר נידון בר"ה ויצא
בדימוס, נמצא שהעולם נברא בכ"ה באלול.

והנה מנהג הסליחות הוא מנהג נפוץ וקדום בכל כלל ישראל כל אחד לפי מנהגו,
ובודאי שיש להשתדל לומר סליחות כדין בציבור. וכפי שכותב המטה אפרים (תקפא, יא):
"אין לפרוש מהצבור בעת אמירת הסליחות, אפילו מי שחשקה נפשו בתורה והוא מתמיד
בלימודו מאוד, בעת הזאת ישתתף עם הצבור השופכים לב כמים לפני אבינו שבשמים
מלך חפץ בחיים".

עיקר זמן הסליחות

ב] ועיקר זמן הסליחות כותב השו"ע שהוא ב"אשמורת", והוא בסוף הלילה שאז הקב"ה שט בעוה"ז והוא עת רצון (משנ"ב). וברמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) כותב: "ונהגו כולם לקום בלילה כו' ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום". וכותב המט"א (שם, יא): "וזמן אמירת הסליחות הוא בסוף היום סמוך לאור הבוקר" (היינו סוף הלילה קודם עלה"ש שבג' שעות אחרונות הקב"ה שט כו', אלף המגן. וכל' הרמב"ם הנ"ל).

וכן נהגו רבים וטובים להקפיד על כך, ולמשל מרן הגריש"א זצ"ל שכל השנה (מטעמים שעמו) לא הקפיד להתפלל עם הנץ החמה, עכ"ז בימי הסליחות היה מפקיד לאמרם באשמורת ולהתפלל אח"כ בנץ. אמנם בעולם הישיבות לא הקפידו על כך – וכנראה מחמת זהירות בסדרי הישיבה, ובפרט בעבר שהיה שעון חורף שזה היה יוצא מוקדם מאוד.

וכותב האלף המגן: "ומ"מ אף אם נתאחר לומר עד אחר שהאיר היום, לא יבטל באמירת הסליחות, לפי שהימים אלו הם ימי רצון, ואף לאחר עלות השחר הוא עת רצון".

ויש שנוהגים לכה"פ ביום הראשון לאמרו באשמורת (או בלילה אחר חצות), וכפי שכותב המט"א: "ומ"מ ביום ראשון משכימין יותר קצת בכדי שיתכן לשון הפזמון שאומרים "בזעקתם בעוד ליל" וכן "רצה עתירתם בעמדם בלילות". וכותב באלף למטה שאם מתחילין הסליחות קודם עה"ש סגי בזה.

בתחילת הלילה

ג] ולגבי אמירת סליחות בתחילת הלילה, כותב המשנ"ב (תקסה, יב): "אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות, ולא י"ג מדות בשום פנים לעולם, חוץ מביום הכפורים".

ומרן הגריש"א זצ"ל היה נחרץ, שחלילה לומר סליחות קודם חצות (וע"ע באג"מ ב, קה). וגם אדם שאומר סליחות ביחידות (ומדלג על הי"ג מדות וכדלהלן אות ד), אין ענין שיאמר אותן קודם חצות, מאחר שאי"ז זמן סליחות, והרי זה כמי שאומר אותם באמצע השנה. וכן ראיתי שכתב גם ידידי הגרמ"מ קארפ שליט"א בספרו.

וראה בגליון פ"ר וילך תשע"ט (גליון 55) שהרחבנו עוד בכללי הדינים, והאם עדיף בלילה אחר חצות או בבוקר באור היום קודם שחרית, וכן באמירת סליחות אחר תפילת שחרית.

סליחות ביחידות

ד] הנה בעת הזאת – ישנם אנשים שיאלצו לומר סליחות ביחידות – הן החולים והמבודדים, או אלו שחוששים לבריאותם להתקהל.

ומצינו בפוסקים התייחסות לאמירת הסליחות ביחיד. ראה במשנ"ב (תקפה, יג) שכותב:
"חזר ושנה הרמ"א בשם או"ז דאפילו סליחות לחוד ג"כ אין לומר ביחיד, אבל האחרונים
תמהו על עיקר הדין דלמה לא יאמר היחיד סליחות דהוא תחנונים והסכימו, דסליחות
בלא י"ג מדות יכול יחיד לומר".

וכך כותב המשנ"ב (תקפא, ד): שניתן לומר את הסליחות גם ביחידות, אבל את
הסליחות שנוכר בהן י"ג מדות ידלג את אותן התיבות, וכן אותם הבקשות שהן בלשון
תרגום כגון "מחי ומסי" ו"מרן די בשמיא", לא יאמר כשאינן שם מניין עשרה.

עריכת מנינים לסליחות בחוץ

הן והנה לפי המצב בצל נגיף הקורונה בעולם, עדיין ישנם מקומות שעורכים את
המנינים בחוץ במקומות פתוחים (וכגון בקהילתינו), ויש לדון האם מותר לערוך מנינים
אלו בחצות הלילה או מוקדם בבוקר – כשזה יכול לגרום הפרעות לשכנים.

דהנה כותב הרמ"א (חו"מ קנו, ב): "וי"א דכל מה שעושה בחנותו ובביתו, אפילו
לכתחילה אינן יכולין למחות" – דהיינו אפילו אם עושה רעש.

ומוסיף השו"ע (ס"ג): "וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים
יכולים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן. והוא
הדין לכל מילי דמצוה, שאינם יכולים למחות בידו".

הרי שההיתר נאמר רק "בתוך ביתו", אבל אין היתר לדבר מצוה לעשות כן בשטח בנין
או שטח עירייה פתוח – באם זה יכול לגרום רעש והפרעה לשכנים.

ועוד יש לציין בזה מה שכותב הערוך השולחן (שם, ד): "דבאמת בגמ' וברמב"ם לא
נמצא רק מלמד תורה דשרי ותלמוד תורה שקולה כנגד כל המצות וקנאת סופרים תרבה
חכמה אבל שאר דבר מצוה יכולים למנוע, וזהו דעת הרמב"ן [הובא בב"י] ורבותינו בעלי
הש"ע שכתבו דה"ה לכל מילי דמצוה זה הוא דעת הטור כו".

ולכן לא נוכל להתיר לערוך סליחות כשזה לא בתוך הבית או מבנה סגור, ובפרט שאי"ז
דבר תורה, וגם לא חיוב ממש.

ובעבר (תשס"ט) אמר לי מרן הגריש"א זצ"ל שאפילו אם יש טענה הלכתית בקשר
לרעש שמפריע לשכן, שצריכים להסתדר עם השכנים, וכ"ש אם יש שם זקנים או
איסטניס (עי' שו"ע חו"מ קנה, לט).

ובאמת גם כשעורכים תפילה וכדומה פנימה בתוך בית הכנסת שיש לדונו כמי שעושה
בתוך ביתו, אבל נראה שאם השכנים מוחים יש לחפש עצות – כגון להתפלל נמוך יותר
ושאר עצות. כי ההפרעה לשכנים הוא מדברים שבין אדם לחבירו שחמור מאוד, ושלא
יהיה יצא שכרו בהפסדו, ובפרט יש להקפיד על זה בימי אלול וימי הדין.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ
בירושלים עיה"ק

מנהג הסליחות [הזמן הראוי לאמירת הסליחות | ביחידות | בשטחים פתוחים אשר
עלולים לגרום רעש לשכנים!]

ומסתבר שבמקום שיש אומדנא שלא יקפידו השכנים על עריכת סליחות באופן חד
פעמי בחצות הלילה בלילה הראשון, אז ניתן לערוך סליחות בלילה הראשון גם אם זה
יגרום קצת רעש לשכנים, כי לא יקפידו על כך באופן חד פעמי כאשר נהוג בלילה
הראשון לאומרו בחצות, ובאשר המצב גרמא. ויש להתייעץ על כך עם הרב והגבאים של
כל מקום ומקום.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כט, כח: הנספחות לה' אלקינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם.

כתב רש"י דנקוד על לנו ולבנינו, לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקיבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה.

והחזקוני כתב להיפך, נקוד על לנו ולבנינו, לומר שמשעברו את הירדן וקיבלו את התורה ונעשו ערבים זה לזה אף [נענשים על] הנספחות, לנו ולבנינו. ושוב הקשה א"כ הוא דממעטינן נספחות מלה' אלוקינו, היה לו לנקוד על ה' אלוקינו [ולא על לנו ולבנינו]. אלא אינו דרך לנקוד עליו [על שם ה'] מפני שנראה כמוחק, ולפי שהנקודה של "לנו ולבנינו" במקום הנקודה שהיה לו לנקוד על ה', נקודה אף העי"ן שב"עד" עולם, כדי להשלים י"א אותיות שבלה' [להויה] אלקינו.

ומקשה החיזקוני לפירש"י למה נקוד על עי"ן שבעד וכדאיתא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מג, ב). ובעיקר הדבר צריך ביאור מה המשמעות לנקוד חצי מילה ולא מילה שלימה. שוב ראיתי בבעל הטורים שיש כאן רמז דע' יום היה מאחד בשבט שהתחיל משה לבאר את התורה עד י' בניסן שעברו הירדן, שאין לנו ולבנינו ליענש עכ"ל. ולפי זה מבואר דהניקוד בא למעט ע' יום שאין לנו ולבנינו ליענש עליהן.

ובבכור שור עה"ת כתב דע' משמע עבירה, לומר דיש חילוק בין קודם עבירה ללאחר עבירה. ובגור אריה כתב דעי"ן שבעד נקוד ג"כ, כי לשון עד מורה על עתיד, ומקצת זמן עתיד לא יענשו ג"כ, דהיינו עד שיעברו הירדן לכן נקוד על מקצת עד, ומקצת עד נשאר לדרוש עם "עד עולם" דודאי עד עולם יענשו.

ובדעת זקנים כתב דבמסורת הגדולה שנינו דבעי על הנקודה הזאת דלנו ולבנינו למאי אתא, ומשני שכך אמר עזרא הסופר כשכתב בתורה, אם יבוא משה רבינו וישאל למה כתבת זה, אומר לו לכך נקדתי עליהם, ואם יאמר משה רבינו יפה כתבת - אעביר הנקודה מעליהם. משמע שהיה מסופק בנגלות אם הם לנו ולבנינו קודם שעברו ישראל את הירדן אם לאו, ולפיכך ניקד עליהם עכ"ד.

וצריך ביאור בשלמא הנקודות עזרא הסופר כתבם מפני הצורך, אבל המילים עצמן משה רבינו כתבם ועזרא רק העתיק ממנו, א"כ למה היה מסופק עזרא כשיהיה תחיית המתים [עיין בנין יהושע על אבות דרבי נתן פרק לד] ויקומו משה ועזרא לתחיה שיאמר לו משה למה כתבת כך, הלא אינו אלא מעתיק מה שמשרע"ה כתב וצריך עיון. [ועיין עוד בכתנות אור עה"ת לבעל הפנים מאירות כאן]

*

ל, ב: ושבת עד ה' אלוקיך.

בדרשות הר"ן דרוש השישי כתב "בענין התשובה כי היה ההיקש מורה ומחייב שעבד סכל שהמרה מלך גדול שהיטיב לו בתכלית הטוב, שאם יתן כל הון ביתו בכופר עונו בוז יבוזו לו ויהא כוסף לתת כל אשר לו גם בניו ובנותיו בכפרת חטאיו, זה היה מן הראוי, אבל ה' יתברך היקל על זה ובחר בתשובה וציוה עליה, וביאר ענינה בדבר קל מאד, והוא החרטה על שעבר והטבת המעשה על העתיד, והבטחנו בזה הבטחה שלימה, שאם יעשה כן יכופרו העוונות הקודמים לגמרי וזה פלא עצום וחסד נשגב מאד. ומשמע מדבריו דענין התשובה הוא חסד הגדול ביותר מכל החסדים שהקב"ה עושה עם האדם יום יום.

אמנם ראה באהבת חסד [ח"ג פרק ד ד"ה ועתה] שכתב דעיקר תפקיד האדם בעולמו שלא יחסר לו אפילו יום אחד מלימוד התורה כי זהו העיקר שבכולם שיתחזק עצמו בלימוד התורה, ועל ידי זה בא האדם אחר כך ממילא לתשובה ומעשים טובים, דהרי בברכת התשובה תקנו לנו מתחילה לבקש על תורה ואחר כך "וקרבנו מלכנו לעבודתך" כי הרחוק מן התורה ממילא רחוק מעבודת ה' עכ"ד. א"כ הרוצה לעשות תשובה בראש ובראשונה יש לו להתחזק בתורה.

וכבר אחז"ל [פסחים נ, א] לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ועל לימוד לשמה איתא באבות [ו, א] ומכשרתו להיות צדיק וכו' ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות, עיין שם. א"כ ע"י לימוד התורה לשמה ממילא בא לידי תשובה ומעשים טובים. ועיין בב"ח [או"ח ריש סימן מז] שחידש דתורה לשמה לאו היינו רק לידע הדינים למעשה כיצד לנהוג, אלא כדי להיות מרכבה לשכינה, עיין שם. [ממו"ר הגר"ש אלטמן שליט"א]

אמנם בעץ יוסף [בריש פתיחה דאיכה רבתי אות ב ד"ה המאור שבה] חידש "דאפילו על לימוד שלא לשמה גם עליו אמרו דהמאור שבה היה מחזירן למוטב", וצ"ע בזה.

*

ל, ג: ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך, ושב וקיבצך מכל העמים אשר הפיצך ה'.

כתב באילת השחר דמשמע שיהיו ב' דברים, דבתחילה ירחמך, ואח"כ ישוב לקבצך. ובפסיקתא איתא ושב ה' קאי על גלות בבל, ושב וקבצך קאי על גלות טיטוס ואספסיינוס, וזה מדוייק בפסוקים דבגלות בבל לא נפוצו להרבה מקומות ומשם ישיב ה' את שבותך, ובגלות טיטוס שגלו להרבה מקומות כתיב ושב וקבצך שצריך לקבצך כדי לגאלם עכ"ד.

אמנם נראה דקיבוץ יכול להתפרש גם אי נמצאין כולן בתוך מדינה אחת ולא בהרבה מקומות, אולם מדכתיב בסיפא דקרא וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה, הפצה זהו בהרבה מקומות כענין דכתיב בדור הפלגה שהקב"ה הפיץ אותן משם לשבעים אומות.

*

ל, ד: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחך.
איתא בפסיקתא "משם יקבצך" בגלות ראשון, "ומשם יקחך" בגלות שני.
והנה בכתב והקבלה פירש יקבץ אתכם מן הגלות ויקח אתכם לו לעם כמקדם.

ולדברי הפסיקתא הנ"ל נראה ליתן טעם אמאי מוזכר לשון קיחה על גלות שני דוקא, כיון דבבית שני לא נהגו שמיטין ויובלות, כיון דלא היו כל יושביה עליה, ואילו בקיבוץ שני שיהיה לעתיד לבוא כתב הרמב"ם פי"א ממלכים ה"א המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה וכו' ומקבץ נדחי ישראל וחוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה עכ"ל. א"כ כשחוזרים כל המצוות להיות נוהגין כבתחילה, זהו קיחה לעם כבתחילה.

*

ל, ו: ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך.

בילקוט גרשוני [הובא בקובץ מפרשים עמ"ס יומא] כתב בזה"ל ראיתי בספר בני יששכר [חודש תשרי מאמר גדולה תשובה דרוש עד אות לט] וז"ל ד' חילוקי כפרה אינם רק להשב מיראה, אבל השב מאהבה אין צריך לד' חילוקי כפרה, רק מתכפר הכל בתשובה לבדה, וכתב כן בשם הרב החיד"א שכן כתבו גדולי קדמונים ולא נודע מקומם איה וכו'. והנה נעלם מעינו הברדולח שכ"כ הריא"ף בעין יעקב. וכן נעלמו דברי הריא"ף הנ"ל מהגאון בעל מנחת חינוך [שסד, לה] שכתב וז"ל גם נ"ל הא דתשובה לחוד אינה מועילה בחמורות היינו תשובה מיראה דאין זה תשובה גמורה, אבל תשובה מאהבה דזדונות נעשו לו כזכויות א"כ אפילו על החמורות מועיל כיון דנעשין כזכויות א"כ למפרע הוי להו מצוות ע"ש, ולא זכר שם דברי הריא"ף.

והנה לפי החיד"א ועוד גדולים הנ"ל יש לומר דגם בעבר על חילול השם שהוא הכלל חילוקי כפרה כמו שכתב מהרש"א, אם שב מאהבה התשובה לבדה מכפרת בלא מיתה.

ולפי זה פירשתי מאמר הכתוב "ומל ה' אלוקיך את לבבך וגו' לאהבה את ה' אלוקיך למען חיך", דעוון חילול השם אינו מתכפר עד שימות כמבואר בגמ' כאן, ואם התלמיד חכם אינו זהיר ומדקדק הרבה בכל עניני התורה ועבודת ה' כבר יש בידו חילול השם כמבואר בגמ' כאן, ומי יאמר זכיתי לבי נזהרתי מעוון חילול השם החמור מאד עד שאינו מתכפר כי אם במיתה [א"ה עיין בספר עבודת המלך פ"א מתשובה ה"ד וצ"ע]. על כן התרופה לזה לשוב בתשובה מאהבה וזה מועיל אפילו בחמורה שבחמורות ויכול לחיות.

וזה שכתוב ומל ה' אלוקיך את לבבך וגו' לאהבה את ה' אלוקיך וגו', היינו שתתן בלבבך לשוב בתשובה מאהבה, ולמה יעשה כן לזה אמר "למען חיך", כלומר למען שתוכל לחיות ולא תצטרך למות בשביל עוון חילול השם רחמנא ליצלן, ואתי שפיר.

*

ל, ח: ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום.

יש לדקדק אמאי לא כתיב הכא ה' "אלוקיך" כמ"ש בפסוקים שלפניו ואחריו.

וכדי ליישב נקדים מה שראיתי בספר אילת השחר וז"ל **ושמעת בקול ה'**, הנה עשיית כל המצוות מפורש בהמשך הפסוק, ומה הכוונה כאן. והנה הגר"א וסרמן זצ"ל [בקונטרס דברי סופרים סימן א' אות כא] מפרש דלפני מתן תורה אע"פ שלא היו מצווים, מ"מ הם עשו דברים שידעו שהן רצון ה' יעו"ש. ואולי זה הכוונה כאן שחוץ מהמצוות המפורשות בתורה שחייבין לעשותם, **תשמע בקול ה' לעשות דברים שאתה יודע שרצונו שיעשו אותם.**

וזה מדוייק במש"כ "ועשית כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום", משום שאי אפשר לחדש מצוות לבד וכדאמרו במגילה [ג, א] שאין נביא רשאי לחדש דבר אלא רק מה שאני מצוה היום, **אבל דברים שהן רצון ה' יכולים להתחדש תמיד**, וכגון מה דמצינו בשבת [לג, ב] דבזמן שרשב"י יצא מהמערה כל מה שהיה נותן עיניו היה נשרף, עד שראה זקן אחד רץ עם ב' הדסים לכבוד שבת ושאלו למה לוקח שנים ואמר אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ונחה דעתו דראה שישראל מחבבין את המצוות, והנה הנהגה זו היא לא מצוה דאורייתא ולא דרבנן אלא הרגשת הלב, והרגשים כאלו שייך שיתחדשו תמיד עכ"ל.

ולפי"ז י"ל דלכך לא מוזכר בפסוק זה שם אלקים רק שם הוי"ה, כיון דכידוע שם הוי"ה מורה על מידת הרחמים, ושם אלקים מורה על מידת הדין. והנה מידת הדין היינו עונש על אי עשייה בעוברי רצונו, ועל דברים שרצונו של הקב"ה שיעשו אבל לא נצטוינו על זה בפירוש לא שייך להעניש כיון שאינו ממרה פי הציווי, רק שאינו עושה דברים שרצון ה' שיעשו, ולכך במכוון לא מוזכר כאן שם אלקים.

*

ל, י: **כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה'.**

יש לדקדק דלהלן פסוק טז כתיב אשר אנכי מצוך היום וגו' "ולשמור מצוותיו וחוקותיו ומשפטיו", ואילו כאן לא כתיב משפטיו.

והנה בספר מנחם משיב נפש [בקונטרס אחרון עמ"ס ביצה טו, א ד"ה תקעו] כתב וז"ל דהנה מצות התשובה הוא ענין חוקי (ללא טעם), דמצד הדין לא מהני תשובה לחוטא נגד ממ"ה הקב"ה, אך יען שישראל מקיימין מצוות וחוקים שהמה בלי טעם, ככה מועיל תשובה להם בלי טעם. ואחז"ל דשאלו לנבואה נפש החוטאת במה תתכפר א"ל נפש החוטאת תמות וכו', שאלו לקב"ה אמר יעשה תשובה, וזוהי כוונת הפסוק כאן שע"י עשיית המצוות והחוקים יהא מועיל תשובתך (שהוא ג"כ חוק דמהני) עכ"ד. ולפי"ז יתבאר דלכן לא הזכיר כאן משפטים כיון דיש בהם טעם, ולכך אינו תנאי המעכב לקבלת התשובה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

הצדיקים מגן עדן מסייעים לבניהם ותלמידיהם במיוחד בתפילות הימים הנוראים

וַיֵּצֵא אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְגו' וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ (לא, כג)

רש"י מפרש שהקב"ה אמר פסוק זה ליהושע, וכ"פ כל המפרשים.

וכן משמע בגמרא סנהדרין (ח, א) כתיב כי אתה תבוא (לא, ו), וכתיב כי אתה תביא (הפסוק שלנו לא, כג), אמר רבי יוחנן: אמר לו משה ליהושע: אתה והזקנים שבדור עמהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: טול מקל, והך על קדקדם, - דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור.

מבאר רש"י, משה אמר לו זקנים שבדור עמהם - על פיהם עשה מעשה, ולא תשתרר עליהם, דההוא קרא דכי אתה תבוא - משה אמרו, כדכתיב ביה אל הארץ אשר נשבע ה' וגו', ובמקרא דכי אתה תביא אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וגו' - אלמא דהקדוש ברוך הוא בעצמו אמרו.

אולם בזוהר הקדוש (ח"ג רפד. כמ"ש הרמ"ק) משמע שהכוונה כלפי משה, שמשה רבינו אמר ליהושע 'ואנכי אהיה עמך', שכוחו יתלזה עמו יחד הלאה, שנשמת משה תאיר בנשמת יהושע.

וכן מצאתי ברבינו אפרים שמפרש שמשה אמר זאת, 'ואנכי אהיה עמך', וכיון על העוה"ב ששם יהיה עמו ביחד.

מצאתי בעוד ראשונים - פענח רזא והדר זקנים מבעלי התוס' שמביאים בשם ר"י מאורליינש (נלב"ע י"ט אלול) שהקב"ה אמר למשה קרא את יהושע וגו' ואצונו, והיכן מצינו שאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע כי אתה תבוא כמ"ש רש"י כאן, אלא ואצונו פי' כלומר על ידך שאתה תצוהו, ככתוב באתחנן וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו וגו', שאתה תאמר לו כי אתה תביא וגו' בשמי, והלשון מוכרח כן ומסודר יפה לפ"ז, שאמר הקדוש ברוך הוא למשה קרא את יהושע ואח"כ ויקרא משה ליהושע וגו' ויצו את יהושע וגו', ובשביל שקראו לעיני כל ישראל ובמעמד חלק כבוד מתחלה לזקנים ואמר כי אתה תבוא את העם דמשמע עם עצת הזקנים כפירש"י. אבל באמת הש"י לא אמר לצוותו, כי אם אתה תביא וגו', דבר אחד לדור וכו' לכן א"ל פרשה שניה אח"כ את דברי ה' כענינן וכהווייתן,

כעין הנזכר בזוהר הק' לעיל, כתב הרה"ק משאץ בספר דעת שלום וז"ל, עי' רש"י ורמב"ן ז"ל, ובעניי נ"ל פשוט דידוע מכמה צדיקים שהבטיחו לתלמידיהם ובפרט

לתלמידיהם שישבו על כסאותיהם (ומלאו את מקומם) שיבואו להיות עמם אחרי פטירתם [א"ה, בהמשך הבאתי כמה מהם], וכן היה שבאו אליהם אחרי פטירתם, ומשה רבע"ה היה כללות הדעת וענינים קדושים מכל ישראל ואתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא הבטיח ליהושע ע"ה ואנכי אהיה עמך והבן.

(ועי' זוה"ק עה"פ קרא את יהושע ואצונו למה קרא ליהושע, שהרי לפי הזוהר פסוק כ"ג הם דברי משה ליהושע, ועד כאן מפורש בכתוב שהם דברי ה' למשה, א"כ לא דיבר ה' עם יהושע כלל, ומה הפי' ואצונו).

וכן כתב הרבי הקדוש בעל לב שמחה זצ"ל משה קיבל תורה, שמשה רבינו ע"ה היה בו הכח לקבל כל התורה, ומסרה ליהושע, שיהושע לא היה לו הכח הזה לקבל, רק משרע"ה מסרה לו בע"כ והאיר בו מכוחו, ואפשר דלכן כתיב ואנכי אהיה עמך, וממילא יהיה לו כל התורה כי הוא יהיה עמו. (בשעה שעסקתי בעריכת הסה"ק לב שמחה הגעתי לזוה"ק הנ"ל).

המגיד מקוזניץ עומד לצד בנו ממלא מקומו רבי משה אליקים בריעה זצ"ל

חתנו של המגיד הרה"ק ר' אביעזרא שפירא אב"ד גרעניץ היה תלמיד חכם גדול ובעל מדרגה, זוגתו הצדקת מרת פערעלע בתו של המגיד הייתה בעלת רוח הקודש, והייתה מאד חשובה בעיני אביה המגיד זי"ע, ובעיני אחיה רבי משה אליקים בריעה. היו שפנו אליו שיקבל את ההנהגה. הוא חשב להתייעץ בעצמו עם גיסו רבי משה'לי בדבר. והחליט להכנס אליו עם זוגתו הצדקת ויחד יתיעצו בענין ההתמנות. וכאשר אך פתחו הדלת של רבי משה'לי, אמרה לבעלה נלך תיכף מכאן, ואין מקום לשאלה כזאת. היות והנני רואה את אבי הקדוש זכרונו לברכה יושב לימין אחי. וכך השיב רבי אבי עזרא לאלה שפנו אליו להנהגת החבורה. לאחר עובדא זאת קיבלו כולם כאחד את מרותו של הרה"ק רבי משה, ומאז היה לממלא מקום המגיד הקדוש זי"ע.

הרבי ר' בונם מפשיסחא עומד מאחרי כסאו של ממלא מקומו הרבי מקאצק (טומשוב)

סיפר הרבי ר' העניך מאלכסנדר זצ"ל:

אחר הסתלקות מורי ורבי הרבי ר' בונם... היו לי געגועים על הרבי מפרשיסחא ז"ל והיה חסר לי רבי, ונפל עלי תרדמה, וחלם לי שאני בטאמשוב, וראיתי את הרבי מפרשיסחא עומד מאחורי הכסא. ורצתי אל הרבי מפרשיסחא ז"ל ובכיתי לפניו אמרתי רבינו איך הניח אותי? ואמר לי: אין אתה רואה? ורמז לי באצבע על הרבי מטאמשוב. ונסעתי תיכף ומיד לטאמשוב, וכאשר נכנסתי אצלו אמר לי: ועתה ידעת מי הוא הרבי אחר פרשיסחא. (קונטרס פדיון הבן באלכסנדר).

מרן החתם סופר הבטיח לבנו הכתב סופר שיעמוד לימינו

בלילה קודם הסתלקותו בירך את בנו רבי אברהם שמואל בנימין בעל כתב סופר ברכות רבות, ולבסוף סיים ואמר: זקינך רבי עקיבא איגר מימינך, זקינך מהרשש"ך משמאלך, ומלאך פלוני על ראשך, וגם אני אבוא אחריך.

האבות הק' והצדיקים מגן עדן מתפללים עמנו בימים הנוראים

אמרו בגמרא (ר"ה לב, ב) מה טעם בר"ה אין אומרים הלל, אמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה.

כתב החתם סופר לפרש, ע"ד שקבלנו שבר"ה ויוהכ"פ הנשמות הקדושות שכבר מתו ונשמות האבות מצטרפין עמנו בבהכ"נ בתפילתנו, והמתים אעפ"י שמתפללים עמנו ותפלתם עושה רושם, מ"מ שירה אינם יכולים לומר עד תחיית המתים, דאז כתיב (ישעיה כו, יט) הקיצו ורננו שוכני עפר, אבל בעוה"ז לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה (תהלים קטו, יז). ע"כ כיון שספרי חיים וספרי מתים פתוחים, אי אפשר לומר שירה מפני כבודם של המתים המצורפים אתנו בתפילתנו, והיינו דכתיב (שם סה, יד) עמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו, כשהעמקים יעטפו בר, הם שוכני ממעמקי קבר, אז יתרועעו בראש השנה, וגם ישירו שיאמרו שירה אפילו ביום תרועה. (דרשות חת"ס מובא בחת"ס ע"מ ר"ה).

סיפר הרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל שבשנה הראשונה לאחר הסתלקות רבו היהודי הקדוש זצ"ל, היה שליח ציבור בתפילת מוסף של ראש השנה, ומשעה שהתחיל הקדיש עד סוף כל התפילה היה עומד אצלו הרב היהודי ז"ל ממש, ולא היה מפסיק מלהביט בו כל התפילה. אחר סיום התפילה רצה להביט עליו, ואיננו, כי נסתלק למעלה. (רמתים צופים לתדא"ר סי' א' אות סה).

פִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנֶנּוּ פֶּה עֲמָנוּ עִמָּד הַיּוֹם לְפָנֵי ה' וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶּה עֲמָנוּ הַיּוֹם (כט, יד)

הרה"ק ר' יהושע מבעלזא זצ"ל אמר ביומא דהילולא של אביו הקדוש (הרה"ק ר' שר שלום נלב"ע כ"ז אלול): כתיב 'כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום', יש לדקדק מפני מה כתיב עומד אצל אשר ישנו פה עמנו, ולא כתיב עומד אצל אשר איננו פה עמנו. אלא ידוע מהזוהר הקדוש (ח"ב לב, ב ועוד) שבכל מקום שנאמר היום הכוונה לראש השנה, לפני ר"ה באים אנשים רבים אל הצדיק שיתפלל בעדם שהמוחל עוונות יסלח להם, והיות ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, צריך גם הצדיק להתפלל על עוונותיו. לא כן הצדיק אשר הוא בעולם העליון היושב בגן עדן הוא יכול להתפלל בעד כלל ישראל. זה שאמרה התורה כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום, הצדיק שנמצא בעולם הזה עמנו הוא עצמו עומד היום להתפלל לפני ה' שימחל לו, אך לא כן את אשר איננו פה כי אם הוא בעולם העליון הוא יכול להתפלל בעדנו, לכן אבי, הנני מבקשך התפלל נא בעדנו. (אדמורי בעלזא ח"ב עמ' צא).

החסיד ר' אלי' מאגרובער ז"ל היה בעל שחרית אצל הרה"ק ר' יהושע מבעלזא וגם אצל בנו המהרי"ד.

פעם אחת, לאחר שגמר תפלת הלחש של שמ"ע והמתין עד שיסיים הרבי את תפלתו, פרץ לפתע בבכי עז, הרבי שעמד עדיין באמצע התפלה, פנה אליו ורמז לו שיתחיל

בחזרת הש"ץ, ר' אלי' החל להתפלל מתוך בכיה רבה.

אחר גמר התפלה סיפר ר' אלי' כי בעת שהמתין לרבי שיסיים את תפלת הלחש, ראה את כ"ק מרן מהר"י זי"ע עומד ליד כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, המחזה ריגש אותו כל כך עד שפרץ בבכי. מרן שהרגיש בזה, פנה אלי' מיד שאתחיל בחזרת הש"ץ ושוב לא ראיתי כלום.

בבואו לביתו הרגיש ר' אלי' שמצבו אינו בכי טוב, והיה רתוק למיטתו עד אחר החג ואז החזיר נשמתו ליוצרו. אמר על כך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לבנו של ר' אלי': אם אביך לא היה מגלה מה שראו עיניו, לא הי' הדבר מזיק לו כל עיקר. יש שהביאו בנ"א: אמר מרן, מכך שזכה ר' אלי' לראות את המחזה הזה, הבנתי שהגיע זמנו להיפטר מהעולם. (תכין לבם, קובץ פארות).

הרה"ק ר' שלום מבעלזא אמר לבנו רבי יהושע ביום הבר-מצוה שלו: "היום בשעת התפילה עומד אתה על ידי, אבל יבוא הזמן שאני אעמוד על ירך" ... (אדמור"י בעלז ח"ב עמ' י"ג).

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בירור שיטת הרמ"א ומנהג פולין בענין אמירת סליחות ופסוקי תחנונים לפני ברכת התורה

הנה בכל הראשונים (סרע"ג, מחזור ויטרי סי' פ"ט, המנהיג, רוקח סי' ש"כ ובסודות התפילה ובפי' התפילה שלו, על הכל סי' א', אבודרהם) מבואר שברכת התורה נאמרת אחרי כל ברכות השחר, לפני אמירת הקרבנות, וכ"ה בסידור מעגלי צדק ובכל סידורי נוסח אשכנז המערבי, וכ"כ בלבוש או"ח סי' תקפ"א ובמקור חיים להחוי"י סי' מ"ו סעיף ט' וסי' מ"ז סעיף ט' שמנהג אשכנז שמאחרין ברכת התורה אצל וידבר, וכ"כ בספר נוהג כצאן יוסף, וכן היה מנהג אשכנז עד הדורות האחרונים, וגם היום יש יוצאי אשכנז הנוהגים כן, וכן הוא מנהג התימנים.

וכן בטור או"ח סי' מ"ו כתב שבסידורי אשכנז מקומה של ברכת התורה הוא אחרי כל ברכות השחר ואחרי רבון כל העולמים ואתה הוא עד שלא נברא העולם וכו', אמנם כתב על זה הטור: "והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה ונהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלקי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת כהנים ולסדר הברכות ויהי רצון ורבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה'".

(ועי' בביאור הגר"א או"ח סי' מ"ו ס"ט שהכריע כמו המנהג הקדמון, וכתב שכן הוא בכל הספרים קדמונים ואחרונים מיום שתקנו אבותינו את התפילות, והביא ראיה לזה מדברי הרא"ש והרמב"ם).

ושיטת הטור נתקבלה במנהג אוסטרייך כמ"ש בלקט יושר ח"א עמ' ז': "ואח"כ מיד אמר הנוסח מסדורי אושטרייך אשר יצר וברכת התורה וברכת כהנים ואלו דברים וכו', ואלקי נשמה שנתת בי", ונראה שמשם בא מנהג זה לפולין, כידוע שהרבה ממנהגי פולין באו ממנהגי אוסטרייך.

ובשו"ע שם ס"ט כתב: "לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים, ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה", וכתב ע"ז הרמ"א:

"אבל המנהג כסברא אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה, ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות".

וכבר הרגישו האחרונים דלכאורה שני המנהגים שהביא הרמ"א סתרי אהדדי, דהמנהג לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה הוא כמנהג אשכנז דלא כשיטת הטור, והמנהג

לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר הוא משום שיטת הטור שאין לומר פסוקים לפני
ברכת התורה.

ואכן בלבוש או"ח סי' תקפ"א כתב דשני המנהגים הללו פליגי אהדדי, וז"ל: "ונ"ל לדידן
שאנו נוהגין בכל השנה בברכת התורה כדעת הר"י ז"ל בעל הטורים שמברכין אותו קודם
שיאמר שום פסוק, ואפילו קודם לאותן פסוקים שנוהגין לומר משום שבח וריצוי,
כדאיתא לעיל סימן מ"ו סעיף ט', יש לנו לנהוג כן ג"כ באלו הימים שאומרים הרבה
פסוקים קודם הסליחות, יש לנו לברך ברכת התורה קודם להם, דבשלמא בני ארץ אשכנז
שאינן נוהגין לומר בכל השנה ברכת התורה עד קודם פרשת התמיד, וחושבין הפסוקים
שקודם לכן לפסוקי ריצוי שאין צריך לברך עליהם ברכת התורה, הכי נמי באלו הימים
אין צריכין לברך קודם סליחות, אבל אנו שבכל ימות השנה מברכין ברכת התורה מיד
קודם כל הפסוקים, דסבירא לן שאע"פ שאינם אלא משום שבח וריצוי צריכין ברכה
לפניהם, הכי נמי יש לנו לעשות כן בימי הסליחות לברך קודם כל הסליחות והפסוקים,
ואי לא עבדינן כן עבדינן דברים דסתרי אהדדי והוינן ככסיל ההולך בחושך", עכ"ל.
והביאו המג"א ס"ק ט"ו, ונראה דאתא לאפוקי מהרמ"א שצירף את שני המנהגים הללו
יחד.

וכן בספר מקור חיים (להחות יאיר) תמה על הרמ"א שצירף יחד את שני המנהגים
הללו, וכתב שאין זיווגן עולה יפה, ע"ש.

ובמאמר מרדכי כתב שבאמת שני המנהגים שכתב הרמ"א פליגי אהדדי, דמה שכתב
שנוהגים לומר פסוקים קודם ברכת התורה, הוא מנהג אשכנז, ששם נהגו כל השנה לומר
פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה דלא כהטור, ומה שכתב שנהגו לומר ברכת התורה
אחרי אשר יצר הוא מנהג פולין, והיינו כשיטת הטור, (ותמה על ספר מטה יהודה למהר"י
עייאש שכתב שדוחק לומר כן).

אכן במחכ"ת דוחק גדול מאוד לפרש שהרמ"א הביא בתוך כדי דיבור שני מנהגים
החולקים זה על זה, ולא ציין אפילו ברמז דפליגי אהדדי, ואילו היה כך היה לו לכתוב
להדיא "אבל מנהג אשכנז כסברא אחרונה וכו'", אכן מנהג ארצינו כסברא ראשונה לסדר
ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות", ועוד, דידוע דסתם "נהגו" שברמ"א
כוונתו על מנהג פולין, ואם כוונתו למנהג ארץ אחרת היה כותב זאת להדיא, כדי שלא
יטעו בני ארצו לנהוג כן, ועוד, דאין דרכו של הרמ"א להביא את מנהגי אשכנז החולקים
על מנהג פולין.

ובמשנ"ב ס"ק כ"ח ביאר את דברי הרמ"א, שמה שכתב שבימי הסליחות אומרים
סליחות ואח"כ ברכת התורה זהו מעיקר הדין, וכמ"ש הב"י בשם מהרי"ל שכן המנהג
באשכנז, אך כהיום נהגו העולם להחמיר כדברי הטור שלא לומר שום פסוקים קודם
ברכת התורה, וזהו שמסיים הרמ"א שנהגו לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר.

אכן גם זה דוחק גדול, דהא כל דברי הרמ"א בזה הם בלשון הווה, שהרי כתב: "אבל המנהג כסברא אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה", ולפי דברי המשנ"ב היה לו לכתוב: "אבל המנהג היה כסברא אחרונה שהרי בימי הסליחות היו מתפללים הסליחות וכו', אלא מוכח שכוונתו שכך המנהג בימיו.

ועוד דהלשון "אבל המנהג כסברא אחרונה" משמע שבא לדחות את פסק השו"ע שנכון לחוש לסברא ראשונה, אך לפי דברי המשנ"ב הרי הרמ"א מסכים לפסק השו"ע, ולמה כתב "אבל", ועוד קשה דאם כיום כבר אין נוהגין כן א"כ היה לו להביא זאת בדרכי משה ולא כאן, כי בהגהת השו"ע מביא רק הלכה למעשה, אלא ודאי שכוונת הרמ"א שבזמנו נהגו הלכה למעשה כסברא אחרונה שמותר לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה, ומ"מ נהגו לומר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר.

וכן בביאור הגר"א שם כתב: "ומה שהקשה הטור היינו לסברתו דסבירא ליה כסברא הראשונה אבל לסברא אחרונה וכמו שהסכים בהג"ה אין לחוש", הרי דהבין דהרמ"א הסכים לסברא אחרונה, וכ"כ באלף המגן שהמנהג לומר סליחות לפני ברכת התורה כמ"ש הרמ"א.

וכן מצינו להדיא במטה משה (שהיה תלמיד מהרש"ל וסמוך לזמנו של הרמ"א) ח"א סי' ל"ו שגם בזמנו נהגו לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר ומ"מ נהגו לומר בכל יום פסוקים לפני ברכת התורה, ובאמת נתקשה דלכאורה שני המנהגים סותרים זל"ז, וזה לשונו:

"ונוהגים לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ותמהני על מנהג זה, דאם נוהגים כך על דעת הטור או"ח שנהג כך דאין לומר פסוקים קודם ברכת התורה, אם כן למה אנו אומרים מה טובו ושאר פסוקים קודם ברכת התורה, אלא צריכין לומר דאין לחוש כיון דאין אומר אותו דרך לימוד רק דרך בקשה ורצוי, כמו שכתב האגור בשם מהר"י מולין, אם כן גם ברכת התורה נאמר קודם פרשת התמיד כי שם נתקנה, והרוצה לצאת ידי כולם אזי בקומו ממטתו יטול ידיו ויברך אשר יצר מיד וברכת התורה, ויאמר ברכת כהנים ואלו דברים כו', ואלקי נשמה עד לפגרים מתים, ובבואו לבית הכנסת יברך על נטילת ידים וסדר הברכות כולם, ואז הוא יוצא לדעת כולם".

וכן עינינו רואות בכל הסידורים הישנים כמנהג פולין עד לפני כמאה שנה שהסדר הוא: מה טובו, יגדל, אדון עולם, על נטילת ידים, אשר יצר, ברכת התורה, אלקי נשמה, וכן בסידורים שנדפסו קרוב לתקופת הרמ"א כמו סידור לובלין שי"א וסידור קראקא שנ"ז (קראקא היתה עירו של הרמ"א כידוע), בכלם נדפסו פסוקי מה טובו לפני ברכת התורה.

ואמנם גם המטה משה נתקשה שלכאורה יש כאן צירוף שני מנהגים סותרים, ולכן כתב שראוי לברך ברכת התורה לפני שבא לביהכ"נ, עכ"פ מבואר מדבריו שבזמן הרמ"א באמת נהגו בפולין את שני המנהגים הללו יחד, ולא כמ"ש המשנ"ב שהמנהג הראשון

כבר בטל בזמן הרמ"א, וא"כ מבואר שהרמ"א הסכים לשני המנהגים הללו, אף שלכאורה יש סתירה ביניהם.

וכן המנהג לומר סליחות לפני ברכת התורה לא נתבטל כלל בזמן הרמ"א, שהרי באו"ח סי' ו' ס"ב כתב הרמ"א "ומי שלומד קודם שיכנס לבהכ"נ, או מתפלל קודם, יברכם בביתו ולא יברך בבהכ"נ, ואפילו בכהאי גוונא, יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בבהכ"נ ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה)", וכתב הט"ז שם סק"ה: "היינו מה שנוהגים רוב המון עם להתפלל סליחות קודם אור הבוקר בימי הסליחות ושם מוזכרים כמה פסוקים ואח"כ מברכים על נטילת ידים והתורה, ולענין ברכת התורה יש ליישב דאותן פסוקים א"א אותם אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברכות התורה", והעתיקו במשנ"ב שם^ל, הרי דאפילו בזמן הט"ז נהגו כך בפולין, דהיינו כמה דורות אחרי הרמ"א.

ומה שהקשו האחרונים דשני המנהגים סותרים זה לזה, הנה כעין סתירה זו מצינו גם בשו"ת מהרש"ל סי' נ"ו, שכתב שמנהג הקדמונים היה לומר ברכת התורה קודם פרשת התמיד אלא שעל פי הטור נשתנה מקומה, וכתב על זה: "ועל עיקר טעמו של הטור שהקדימה משום הפסוקים חשש תוהו כמו שכתב מהרי"ל בתשובה כל הפסוקים שאומרים דרך ריצוי ובקשה אין צריך לברך לפניהם ברכת התורה וכך נוהגים באשכנז, וכן מצאתי בתשובת האחרונים, והביא ראייה מימי הסליחה שאומרים הסליחות באשמורת וברכת התורה אנו אומרים אח"כ בבקר בעת התפילה ואין אנו חוששים לפסוקים הכלולים בתוך הסליחות", הרי דהמהרש"ל דחה את שיטת הטור, אמנם אח"כ כתב: "ולכן אני נוהג לומר ברכת התורה מיד אחר שנטלתי ידי בביתי וברכתי ברכת אשר יצר ואלקי נשמה", הרי דאף שדחה את טעמו של הטור מ"מ המשיך לנהוג כשיטתו לומר ברכת התורה אחרי אלקי נשמה, וע"ע שם סי' ס"ד.

ונראה לבאר דאף שהרמ"א והמהרש"ל סברו דעיקר הדין הוא כדעת הראשונים דמותר לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה מ"מ כיון שכבר נשתרש המנהג ע"פ הטור להקדים את אמירת ברכת התורה לא רצו לשנות מהמנהג, ואולי גם לזה רמו הרמ"א במה שכתב "ואין לשנות", דהיינו דאף דאין לזה הכרח מצד הדין מ"מ כיון שכבר נהגו כן אין לשנות^{לח}.

ואפשר לומר עוד דבאמת מה שנוהגים לומר ברכת התורה לפני ברכות השחר אינו מחמת דעת הטור, אלא הוא משום שבלילות הארוכים רוב האנשים היו משכימים לקום לביהכ"נ, ובכניסתם היו אומרים מה טובו וענט"י ואשר יצר ואלקי נשמה, ואח"כ היו עוסקים בתורה עד שבא החזן ואמר את שאר הברכות, וממילא נתחייבו לומר ברכת

^ל ואמנם המשנ"ב לטעמיה שינה קצת מלשון הט"ז, וכתב: "ולענין ברכת התורה יש ליישב קצת דאותן הפסוקים אין אומרים אותן אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברכת התורה לפי דעת איזו פוסקים כמו שנתבאר בסימן מ"ו ס"ט בהג"ה ועיין שם במ"ב", דקדק לכתוב שיש ליישב "קצת" אבל לא לגמרי, והוא רק "לפי דעת איזו פוסקים" ולא לדינא, ולכן גם רמו לעיין במשנ"ב שם, אכן הט"ז עצמו כתב את דבריו בהחלט גמור וללא כל פקפוק.
^{לח} אבל עיקר כוונתו היא לומר שנהגו לאומרה אחרי אשר יצר ולא אחרי אלקי נשמה כדעת הטור, וכמ"ש בד"מ.

התורה כבר לפני ברכות השחר, ולכן הנהיגו שבכל השנה יאמרו ברכת התורה לפני
ברכות השחר, כדי שלא יתבלבלו בין החורף לקיץ.

העולה מדברינו: דעת הלבוש והמג"א שהנוהגים כמנהג פולין צריכים להחמיר שלא
לומר פסוקים לפני ברכת התורה, אך לדעת הרמ"א והמהרש"ל גם הנוהגים כמנהג פולין
מותר להם לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה, וכן דעת הט"ז, וכן היה המנהג
בפולין מזמן הרמ"א עד הדורות האחרונים, (והמאמר והמשנ"ב הבינו בדעת הרמ"א
כשיטת הלבוש והמג"א, אך דבריהם תמוהים).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס ביאור דמיון גאולת ישראל לצמיחת הזרעים

פִּי כְּאֶרֶץ תּוֹצִיא צְמִיחָה וּכְגִנָּה זְרוּעֶיהָ תִּצְמִיחַ כִּן אֲדָ' אֱלֻקִּים יִצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל
הַגּוֹיִם (הפטרת נצבים, ישעיה סא, יא)

הנביא מדמה את הגאולה העתידה לבוא וצמיחת ישועתם של ישראל בעת הגאולה,
לענין צמיחת הזרעים ושאר הצמחים היוצאים מן האדמה.

ויש להבין, איזה הדמיון וקשר ישנם בין ענין הגאולה שיגאלנו השי"ת לענין צמיחת
הזרעים מן האדמה שהשוה ביניהם הפסוק.

ויש לפרש דהנה דרכו של כל צמח מתחיל מהזרע הנזרע בו, ודרכו של הזרע הוא
שלאחר שנותנים אותו באדמה הוא נרקב בה ונכלה לגמרי, ורק לאחר הרקבון הוא
מתחיל להצמיח את הצמח או את הנטיעה שממנה נוצר האילן מתוך האדמה, ולא
שייכת צמיחה ללא ריקבון הזרע קודם.

וענין זה עצמו יהא אף בגאולה העתידה, שטרם הגאולה יגיע מצב של ריקבון הזרע,
שכן הדור שלפני ביאת המשיח נקרא "דור עקבתא דמשיחא", וביאור לשון "עקבתא",
לפי שדורות ישראל נמשלים לאיברי האדם, הדורות הראשונים היו כנגד האיברים
העליונים והחשובים שבו, כגון הראש העינים האוזן והפה, ואילו הדורות האחרונים
נמשלים לאיברים שבסוף גוף האדם, והם העקביים של הרגל, שהשימוש בהם הוא
השימוש הנמוך ביותר באדם, שדרכו לדרוך ברגליו על עפר וטיט. ולכן כינו את הדור
שלפני הגאולה "דור עקבתא דמשיחא", היינו דור העקביים, לפי שפעולותיו יהיו באופן
הנמוך ביותר.

ועל זה הענין אמרו חז"ל (סנהדרין צ"ח ע"א): "ואמר רבי יוחנן: אין בן דוד בא אלא בדור
שכולו זכאי, או כולו חייב וכו', בדור שכולו חייב - דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי
אין מפגיע, וכתיב למעני אעשה".

וביאר רבינו המהר"ל בספרו נצח ישראל (פל"ט) עומק ענין זה וז"ל: "ועוד אמר "אם
ראית דור שנתמעט וכו'". פירוש, כי הדור אשר יבוא בו משיח הוא דור שפל יותר מכל
הדורות. ואלו יזכו אל המשיח, כאשר אין כאן הויה בעולם כלל, ויש כאן העדר, ואז
יתחדש הוית המשיח, ויש בו הויה אל כל העולם. וכאשר שהוא כאן חסרון הויה לגמרי
בעולם, כפי חסרון הויה יתחדש הויה שלימה, ודבר זה מבואר.

וכבר העיד רבינו האוה"ח הקד' (שמות, ג', ח'), כי בדור האחרון שלפני הגאולה יכנסו
ישראל לתוך שער החמישים של שער הטומאה, ויצאו ממנו רק בזכות התורה, וזה
לשונו: "וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה מה

שאינן כן דורות האחרונים באמצעות תורתם **ישיגו ליכנס לשער הנ'** ולהוציא בולעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה" עכ"ל.

מעתה נבין מדוע כאשר חזו האמוראים הקדושים את הנסיונות הגדולים שיהיו לפני הגאולה, לא רצו להיות בדור זה, עד שאמרו: "אמר עולא ייתי ולא אחמיניה, וכן אמר רבה ייתי ולא אחמיניה" (סנהדרין שם, וילקוט ירמיהו ש"י) היינו שלא אראנו מחמת שלא אהיה שם, כי יהיה זה דור פחות וירוד מאוד במדרגתו. וכמו שמבואר שם שלא פחדו מן המלחמות אלא מן החטאים: "א"ל אביי לרבא מאי טעמא אילימא משום חבלי של משיח? התניא שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלי של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים וכו', אמר: **שמא יגרום החטא**" ע"כ. הרי שהעידו על התגברות החטאים שתהא אז.

וכן העיד הרה"ק ר' ישראל מרוזין זצ"ל (חיים באמונתם עמ' רל"ז) על דור זה בזה"ל: "דידוע דיש נו"ן שערי קדושה ולעומת זה יש נו"ן שערי טומאה ר"ל, ושער הנו"ן שבטומאה הוא מינות ואפיקורסות, שעליה נאמר כל באיה לא ישובון, ובגלות האחרון בעקבתא דמשיחא יהיה נפתח שער הנ' שבטומאה שהיא מינות ואפיקורסות רח"ל, ושרי מעלה מן השמים ישליכו מינות ואפיקורסות עלי ארץ, ויתפשט לאורכה ולרוחבה וכל מדרך כף רגל יהיה מלא מינות ואפיקורסות וכפירה ופריקות עול תורה רח"ל, עד שיצטרך לנפש ישראל כשר התאמצות גדולה ויתירה להתחזק באמונה שלא יפול ברשתם" עכ"ל.

ונראה שלזה דימה הנביא את הגאולה ל"גנה זירועיה תצמיח", שכמו שצמיחת הזרעים אינה מגיעה אלא לאחר ריקבונם המוחלט באדמה, כך טרם הגאולה יגיע ישראל למצב של העידר וחיסרון וריקבון הקודש, ודווקא מתוך זה תבוא הגאולה, ועל זה ממשיך מיד הנביא ואומר: "כן ה' יצמיח צדקה ותהילה נגד כל הגויים", היינו כנגד הריקבון כך תהא הצמיחה והגאולה.

וכך מביאים חז"ל שתהא הגאולה בדרך של חושך תחילה ואח"כ אור, כמו שידוע שהחושך הסמיך ביותר הוא החושך של איילת השחר שלפני הזריחה, וכמובא בירושלמי (פ"א דברכות): "רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא: **"כי אשב בחושך - ה' אור לי"** (מיכה ז ח).

ונראה דמשום כך מנהגנו מנהג בני תימן, לקרוא קודם ההבדלה פסוקים המדברים מענין הסרת החושך והגאולה העתידה לעתיד לבוא, כמו הפסוקים: "כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה, והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחך" (ישעיה ס' ב' - ג'), ובתוך הפסוקים נכנס גם פסוק זה של: "כי כארץ תוציא צמחה" וגו', כי אכן כל הפסוקים מדברים על ענין אחד, על החושך שיהיה לפני הגאולה, שעליו אמר: "כי הנה החושך יכסה ארץ", ומתוך החושך: "ועליך יזרח ה' וכבודו עליך

יראה", וממש כנגד זה דימה את הגאולה לצמיחת הזרע, כי אף היא תבוא כאמור דווקא מתוך הריקבון וההעדר, ועל זה מכוונים בהבדלה, שיבדילנו ה' מבין הגויים ויגאלנו ולא נשקע ביניהם, אכ"ר.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

ענייני בקשת מחילה איש מרעהו

אתם נצבים היום פלכם לפני ה' אלקיכם, ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל (כט, ט)

הנה קרבים ובאים אנו לימי הדין והרחמים, בו מקויים בנו הפסוק הנ"ל – אשר בו ניצבים אנו לפני ה' אלקינו, כל איש ישראל, ואמרתי להציע כאן כמה הערות וחידושים מענייני חודש אלול והימים הנוראים, עם כמה שמועות וחידושי הלכות ששמעתי מגדולי הפוסקים שליט"א:

(א)

בקשת מחילה מאדם נרגן

הנה שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגר"נ גשטטר זצ"ל שגם אדם נרגן שאם מבקשים ממנו מחילה אינו רוצה למחול, מ"מ יש ענין לבקש דטוב לו בתוכו כשרואה שחושבים עליו.

וכע"ז כתב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה, ירושלים ע"ה"ק): "יאמר בפני שלשה שהוא מבקש ממנו מחילה, ודי בזה". והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שבט הקהתי) כתב לי "יבקש לפני יום כיפור".

והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (רב דקה"ח שיכון ה', ובעמח"ס ויצב אברהם) כתב לי "לכאורה היה מסתבר שא"צ, אבל למעשה יצטרך לפייס, כדי לצאת ידי הרמ"א ר"ו א, דאל"כ איך יתפרסם שרצה לפייס ולא נתפייס", עכ"ל.

(ב)

לבקש מחילה באמת

שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שהיה בצעירותו אצל כ"ק הגה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א באלול ושמע שאמר, שאין די לפייס זה את זה אלא צריך לדאוג להוריד הקפידות, ויש שאומרים זל"ז – אתה מוחל לי, והלה משיבו כהרף עין – מחול לך, ולא מידי הוא, אלא צריך לראות שירדו כל הקפידות שבלב.

וכן ראיתי בספר "אבן ישראל" לדו"ז ראב"ד העדה החרדית הגר"י פישר זצ"ל (דברי מוסר והתעוררות, עמ' מב): "יש אנשים שחושבים שאם אדם ציער מישהו ואחר כך הוא אמר לו 'בוקר טוב', והוא ענה... זה כמו שהוא ביקש ממנו מחילה, וזהו טעות גמורה, דבודאי צריך לבקש ממנו מחילה", עכ"ל.

לבקש מחילה בפני כל מי שהיה בעת שציערו

שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, דמי שבייש את חברו בפני רבים, צריך לפייסו בפניהם. וצ"ח לאוה"ח (שמות יא, ח) עה"פ: "וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר, צא אתה וכל העם אשר ברגלך ואחרי כן אצא, ויצא מעם פרעה בחרי אף". וכתב שם האוה"ח: "כאן הבטיח כי עבדיו אלו יחיו ולא ימות מהם אחד במכת בכורות. ואולי שהיו כולם פשוטים ואין בכור ביניהם וידע בידיעת נביא. או הגם שהיו ביניהם בכורות אף על פי כן הוציאם מכלל המכה, והטעם לא לצד צדקותם אלא לצד שביזהו פרעה הרשע בפניהם, ודבר אליו כדבר הנבל אל תוסף ראות וגו' כי ביום וגו' לזה צריך גם הוא להתבזות בפניהם כדין המבייש חבירו בפני רבים שצריך לפייסו בפניהם, ותמצא שהקפיד משה על הדבר דכתיב ויצא מעם פרעה בחרי אף וכו'", עכ"ל. הרי חזינן מדבריו דהבטיח משה לפרעה כי עבדיו לא ימותו בכל המכות, דכיון שביזהו פרעה בפניהם יצטרך לבקש מחילתו בפניהם.

והנה במשנ"ב (סי' תרו סוף סקי"ד) כתב דאם אדם בייש אדם לאחר מיתה, א"צ לילך לקברו אלא מבקש מחילה במקום שביישו, ובכף החיים (ס"ק מט) פי' שיבקש מחילה בפני אותם אנשים שחירף המת בפניהם.

ובספר 'תורת המועדים' (להרה"ג רבי דוד קולדצקי שליט"א, סי' תרו שם) הביא מזקנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאם האנשים הלכו למקומן, ואינו יכול לבקש מחילה באותו מקום, אז צריך לילך אחריהם ושם יבקש בפניהם.

ומקור לזה מצינו כבר להחוות יאיר בספרו 'מקור חיים' (סי' תרו) שכתב, דהמבזה בפני רבים צריך לפייס ברבים. וכ' המקו"ח דדי בפני עשרה ואפי' אם ביזה לפני יותר מעשרה, ואפי' עם העשרה הללו לא היו בשעה שביזה מ"מ סגי בהם, דהעיקר הוא שביזה בפני רבים וביקש בפני רבים, ודו"ק.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי: "מי שמוציא שם רע, לא חייב למחול לו אא"כ תיקן זאת ברבים. אבל אם ביישו די שיבקש ממנו מחילה".

והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א כתב לי: "ורק אם יפייסו ברבים – יתבייש הנבזה, אז פטור", עכ"ל. והיינו דאמת נכון הדבר שצריך לפייסו ברבים ג"כ, אבל אם עי"ז יתבייש הפוגע – בזה פטור, דרק לבקש מחילה נתחייב, ולא נתחייב להתבייש הוא בעצמו (ויל"ע מדברי המקו"ח הנ"ל).

והגרא"צ הכהן שליט"א כתב לי "ודאי אינו חיוב, כיון שלא נזכר בפוסקים, אבל יש בזה משום תשובת המשקל", עכ"ל.

(ד)

פגע במישהו ולא יודע מי הוא

נשאל מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, באשה שפגעה במישהי ללא כוונה, וכעת איננה יודעת מי הייתה, מה תיקונה. והשיבה שתפרסם ברשות הרבים (בעיתונים למיניהם) את המעשה ופרטיו, בבקשה שמי שמזהה את עצמו כבעלת המעשה שתפנה אליה, וגם תתפלל בכל כחה שההיא תמחל לה.

ובאמת יל"ד בכ"ז מנ"ל דמהני שתתפלל שההיא תמחל לה, הרי ידוע שחלק מענין בקשת המחילה הוא ההכנעה בעצם מה שבא ומבקש מחילה בפניו. ויעויין בחובת הלבבות (שעה"ת פ"י), ובס' תורת האדם (פי"א) מובא שניחם הגר"א זיע"א לר"ז מוואלזין זצ"ל – שה' יעזור לו שימצא את מי שצריך לבקש ממנו מחילה.

והנה במ"ב (סי' תרו סק"ב) כבר כתב במפורש שלא ישלח שליח לבקש מחילה, וז"ל "ונכון שילך בעצמו אליו ולא ישלח תחלה אמצעי שירצה לקבל פיוסים, ואם קשה עליו לילך בעצמו תחלה או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אמצעי שיתווך ביניהם יכול לעשות ע"י אמצעי", עכ"ל.

ובמט"מ ובהגהות מהר"א אזולאי כתבו שע"י הבושה והבזיון שילך בעצמו – ממילא יתכפר לו יותר. וכשנודע לו שמחל בלא שביקש, כתב הפלא יועץ (ערך תשובה) שלא נתכפר לו לגמרי, כי לא הלך בעצמו. וכ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים (ח"א סי' נד סק"ז, ובח"ז סי' סה) שכ"כ הגר"י בלאזיר זצ"ל. ובחוט שני (יו"כ עמ' ק) כתב מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בשם החזו"א שעיקר הפיוס הוא שע"י שמכניע עצמו לבקש מחילה חברו זה כתשובת המשקל על מה שחטא כנגדו. ויש עוד אריכות בכ"ז, ואכמ"ל.

(ה)

בקשת מחילה על דיבור לשה"ר

שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, בפלוגת הח"ח והגר"י סלנטר זצ"ל אם לבקש מחילה על דיבור לשה"ר. דצ"ע אם בא בערב יוה"כ ואומר לו באופן כללי שמבקשו מחילה על מה שדיבר עליו במשך השנה, אם גם לדעת הגר"י שפיר דמי. ושאל כן למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל ואמר שההוא אינו מחוייב למחול בכה"ג, אבל אם יסכים הרי שזה הדבר הטוב ביותר שאפשר לעשות במצב זה.

(ו)

בקשת מחילה מלכתחילה

הנה נסתפקו מי שייך לבקש מחילה מחברו קודם שפגע בו או ציערו, והלה אומר אני מוחל לך מכאן ולהבא אם תקניטני, דאולי רק אחר שציערו שייך לבקש מחילה, ואיך שייך לבקש מכאן ולהבא.

ומצאתי בספר הנפלא "חלקנו עמהם" (סימן טו אות ריא, עמ' צט) שדן בזה, וכתב בזה"ל: "צ"ע בעבירות שבין אדם לחבירו אם יש מושג שיאמר לחברו לפני שחבירו חוטא

הריני מוחל לך מהיום והלאה על כל פעם שתקניטני או"ד רק שייך מחילה אחרי שחוטא.
וכתב לי הגר"ק שליט"א – אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם".

והביא שם ראייה מהא דאשכחן בקידושין (לב, א) דרב הונא מחל לכתחילה לבנו אם
יכעס עליו – "מחיל ליה ליקריה". אך כתב לדחות דהתם מוחל על כבודו ומסתלק לגמרי
חיוב הכיבוד, אבל במצער לחברו לא שייך למחול קודם שחטא.

וכן שאלתי קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף) והסכים
דלא שייך לבקש מחילה קודם שחטא לו, דעל מה מבקש מחילה.

ודנתי לפניו לומר סברא נוספת דלא שייכא מחילה מלכתחילה, דהא חלק עיקרי
בבקשת המחילה הוא ההכנעה והבושה שבא לפני מי שציערו (וכמו שהבאנו לעיל אות ד
מהמ"ב דלא ישלח שליח אלא יבוא בעצמו), וא"כ הכנעה שייכא דווקא אחרי שציערו
ומתבייש לבוא אליו פנים אל פנים אחרי שציערו, וזה ההכנעה. אבל מלכתחילה, דאין
הכנעה ובושה כלל, לא יועיל מה שימחול לו הלה מראש. והסכים הגר"י ליברמן שליט"א
עם דבריי. אכן מהגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א שמעתי דשייך לבקש מחילה
מראש, ויל"ע בכ"ז.

*

ענייני ראש השנה ויום הכפורים

הנה קרבים ענו לימי הדין והרחמים, לימי ראש השנה ויום הכפורים, ואמרתי להביא
כאן כמה חידושים נפלאים מענייני המועדים, עם תשובות ופסקים ששמעתי מגדולי
הפוסקים שליט"א:

(א)

אמו ואשתו בתקיעת שופר – מי קודם

שמעתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, במעשה שהיה בבעל תוקע שאמו
ואשתו בקשו ממנו שיתקע להם בשופר, ולא היה יכול לתקוע לשניהם אלא לאחת מהם,
מי קודם (דהא שניהם פטורים מעיקה"ד).

ואמר הגר"י שליט"א, שיתקע לאשתו, דהרי יכולה לכעוס עליו, ובכה"ג כיבוד אב משל
אב ולא משל בן, וא"צ להפסיד שלום בית. וגם שהתחייב בכתובתה ליתן לה מזונותיה
וסיפוקיה [ובאמו ובנו קטן, יתקע לבן דהוא קודם דחינוך דאורייתא הוא, כמבו' בתוס'
בפסחים פח, א].

והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א כתב לי: "אמו, שאתה ואשתך חייבים בכבודה".
והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי: "כיבוד אמו הוא דאורייתא, כיבוד אשתו מנהג טוב
וחשוב". וכנראה דעתם בגוונא שלא יהיה חשש דשלום בית, דבכה"ג אינו צריך להפסיד
השלום בית עבור הכיבוד, וכנ"ל.

והגרא"צ הכהן שליט"א כתב לי "וודאי חייב יותר למלא רצון אמו מרצון אשתו [אלא שבמקום שיפגע בשלו"ב, יכול להקדים אשתו, כי אינו מחוייב לסבול צער בשביל זה]". עכ"ל.

(ב)

לתקוע בשופר למחללי שבת ויו"ט

שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, בעובדא דהוה בבעל תוקע שהלך ברה"ר ועצרה לידו מכונית שנסעה בעצם ר"ה, ויושביה בקשוהו שיתקע להם האם ראוי לתקוע להם או לא, דאולי זה חילול ה' גדול שיתקע להם בצורה כזו שהם בתוך המכונית ומחללים יו"ט.

והביא הגר"י שליט"א מש"כ הרמב"ם באגרת השמד "וגם אין ראוי להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשות מצוות. וכבר פירשו חז"ל שהפושע שפשע ברצונו, כשיבא לביהכ"נ להתפלל, מקבלים אותם. ואין נוהגים בהם מנהג בזיון וסמכו ע"ז מדברי שלמה לא יבוזו לגנוב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב (משלי ו, ל), אל יבוזו לפושעי ישראל שבאים בסתר לגנוב מצוות, עכ"ל הרמב"ם.

והביא עוד דברי החכם צבי (סי' לח) שאין לך חילול השם גדול מזה לכבד מחלל שבת בפרהסיא בעליה לתורה, וחייבין למחות בדבר וכל מי שאינו מוחה ילכד בעונו וכו'. ואמר הגר"י שליט"א בשם חמיו מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל שביאר כי אין דבריו סותרין לדברי הרמב"ם, דהרמב"ם מיירי שבאין בסתר לתומם מתוך כוונה לחטוף מצוות ובזה אסור לבזותם אלא יש לקרבם, אבל ברבים (כגון בעליה לתורה) אז יש למחות בו שלא יחשוב שמקבלין אותו כמו שהוא. ולפי"ז בעובדא הנ"ל, שאינו ברבים בדווקא, יכול לתקוע להם, וכן הורה מרן הגר"י שליט"א זצ"ל. אך הביא שמרן הגר"י קרליץ זצ"ל אמר לו דהוי חילול ה' וצ"ע אם יתקע להם.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף) אמר לי, דהעיצה היא שיאמר להם – בואו עמי לבית הכנסת הסמוך, שם תוקע אני לכל הציבור. והיה אם יצא ויבואו, הרי שכבר לא יהיה חילול ה', ואדרבה, יזכה אותם במצות תקיעת שופר. אבל אם ממאנים לצאת מהרכב ולילך לביהכ"נ, הרי שבכה"ג לא יתקע להם, דאין עושין מצוות ע"י חילול ה'.

והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי: "לא הייתי רוצה להגיע למצב כזה. והרי זה כטובל ושרץ בידו. והמחלל שבת הרי הוא כגוי לכל דבר כמוש"כ הרמב"ם, ויו"ט כשבת". והגר"ש גראס שליט"א כתב לי: "יכול להיות שנוסעים לבי"ח. ויאמר להם, שיוצאים רק כשיוצאים החוץ מהמכונית, ואז יכול לתקוע", עכ"ל.

והגרא"צ הכהן שליט"א כתב לי "היות ומן הסתם הם תינוקות שנשבו, לומר להם שבתורה שכתוב לתקוע בר"ה, כתוב גם דאסור לנסוע ביום טוב, ואח"כ יתקע להם", עכ"ל.

(ג)

תקיעה ליד שור המועד לשופרות

שמעתי ממור מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, גבי שור שהוא מועד לשופרות (ב"ק לו, ב): "אמר רבא, שמע קול שופר ונגח, קול שופר ונגח, קול שופר ונגח - נעשה מועד לשופרות". ויל"ע באדם הנמצא ליד שור שכזה, ורק שם יכול לתקוע בשופר בר"ה, ועל ידי שיתקע - ילך השור וינגח, דמסתבר דאסור לו לתקוע על ידו, דנמצא שעל ידו ינגח השור. וכמו"כ אם ע"י שיתקע ילך חמור עם משא שעליו, יעבור באיסור מחמר.

אכן, יל"ד דכ"ז נכון בחשש נפשות, שילך השור וינגח אדם, דאז מצווה הוא להציל נפש מישראל ותיבטל מצות תקיעת שופר עבור זה. אבל בגוונא דזה חשש הפסד ממון בעלמא, וכגון שע"י שיתקע בשופר - ילך השור וינגח שור של חברו, בזה יש לעיין, דלמא מותר לאדם להפסיד ממון חברו כדי לקיים מ"ע דאורייתא דתקיעת שופר.

וגם גבי מחמר יל"ע, דאם אינו מתכוון לחמור, א"כ הו"ל אינו מתכוון ואינו פסיק רישא, וא"כ מותר לתקוע. וגם אי הוי איסור ממש, י"ל דעשה דשופר דוחה לא תעשה דמלאכת מחמר, ויל"ע בכ"ז.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף) אמר לי כנ"ל, דבגוונא דפיקו"נ ודאי דלא יתקע. אבל בגוונא דהוא רק חשש הפסד ממון, בזה אמרינן דיכול לתקוע, אבל אם באמת אירע נזק - הרי שחייב לשלם אח"כ לחברו מדין גרמי (וכמו מציל עצמו בממון חברו, דמבואר בב"ק ס, ב לשיטת התוס' ושאר דמותר לו להציל רק חייב לשלם אח"כ).

והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי: "אם יתקע, יהיה פטור, וזה פחות מגרמא", וצ"ע. והגר"ש גראס שליט"א כתב לי: "יכול לתקוע באופן שישימיע קול לחש, ואז אינו פס"ר", עכ"ל.

והגרא"צ הכהן שליט"א כתב לי "אין היתר כזה", ולדעתו - כדעת הגרי"ז שליט"א אין היתר להפסיד ממון לחברו לקיים מצוה דאורייתא, ורק במציל עצמו מצינו כן.

(ד)

תקיעות דרבנן מהני לתקיעות דאורייתא

הנה עובדא הוה באחד שלא היה בבית הכנסת כשתקעו תקיעות שלפני מוסף, ובא במוסף ושומע תקיעות שבתוך מוסף ומכוון לצאת בהם תקיעות דאורייתא (וצריך לברך לעצמו בלחש ברכות השופר). ויל"ע מי יוצא בזה, דהרי התוקע מכוין לשם תקיעות שבתוך מוסף שהם דרבנן, והשומע צריך תקיעות דאורייתא.

וראיתי בספר היקר "והאר עינינו" (לידידי הגרי"מ פרידליס שליט"א, חקור דבר אות פב, עמ' שיד) שכתב בשם הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א (רב קהילת דברי שיר, ב"ב) ששאל כן קמיה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיבו דלא אכפת לן, דהעיקר שהתוקע מכוון לשם מצוה, ומה נפק"מ אם התוקע מכוון לדאורייתא או דרבנן.

וביאר שם, דהעיקר שזה לא 'מתעסק', וכיון שכיוון לשם מצוה – אפילו דרבנן – כבר יצא מגדר מתעסק. וראיה לזה ממש"כ המשנ"ב (סי' תקפט סקט"ז) ע"ד השו"ע שם (סעי' ח) "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק, לא יצא וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציאו, או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע". וכתב ע"ז המשנ"ב: "ולא נתכוון השומע לצאת. זה מיירי כשבא לביהכ"נ בסתמא, אבל אם בא לביהכ"נ לצאת ידי חובה עם הצבור אף על פי שבשעה ששמע לא כיון לבו אלא בסתמא יצא", עכ"ל.

והוסיף שם בספר והאר עינינו מהגרי"א דינר שליט"א, ששאל כן קמיה מרן ראש הישיבה הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שמשמש כבעל תוקע זה עשרות בשנים, ואמר לו דהוא באמת מכוון בכל התקיעות גם בחזרת הש"ץ לכל אחד מה שהוא צריך, אם דאורייתא ואם דרבנן, ע"כ.

והנה שאלתי כן קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף), וג"כ אמר לי דודאי אפשר לשמוע תקיעות דאורייתא מדרבנן, דהרי העיקר הוא שמיעת קול השופר. וכן אמר לי הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א.

ויש להוסיף, דהנה בתוס' בפסחים (קטו, א ד"ה מתקיף) מבואר דעיקר התקיעות דאורייתא יוצאים בתקיעות דמעומד (על סדר הברכות), ואילו תקיעות דמיושב הוא מדרבנן. אך מאידך גיסא בתוס' בר"ה (לג, ב ד"ה שיעור) משמע דעיקר הדאורייתא יוצאים בתקיעות דמיושב. וכבר עמד בסתירה זו החזו"א (או"ח סי' קכד בפסחים שם). ובשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמעתי שנשאל איפה יכוון הדאורייתא, והשיב שיכוון שיוצא ידי חובתו מה שצריך. דהיינו אם כאן הדאורייתא ואם כאן הדרבנן מכוון לצאת.

וא"כ לפי"ז ודאי שמי שרוצה לצאת בתקיעות דמעומד הדאורייתא – יכול לצאת בשופי, דהרי גם הבעל תוקע עצמו אינו יודע מה הדאורייתא ומה הדרבנן (שכן מחלוקת ראשונים היא), וממילא שפיר יוצא.

ושוב העירני כן הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם), וז"ל: "גם התוקע צריך לכיון מספק לשם דאורייתא או דרבנן. דנחלקו הראשונים באיזה תקיעות יוצאים את מצות היום דאורייתא. הרמב"ן (במלחמות י"א סע"א בנד"), וכ"כ הריטב"א (שם ל"ד ע"א) לבאר את המנהג, שלא היו מקפידים לתקוע בתקיעות דמעומד תשר"ת תש"ת תר"ת וז"ל: "והנכון בזה, דמדינא הרי יצאנו יד"ח מצות שופר בתקיעה דמיושב, ואין תקיעות שעל סדר ברכות באות לחובת מצות שופר, אלא לחובת תפלה בצבור, להעלות תפלה בתרועה, כענין בתעניות, שתוקעין על ז' ברכות דמי שענה, כדי להעלות תפלה בשופר וכו', ומ"מ באיזה סימן מג' סימנין סגי לן, ושוב אין אנו חושין לספקות" וכו', עכ"ל. וכך מדייק החזו"ן איש (או"ח סי' קכ"ד לדף קט"ו ע"א) מדברי התוס' ר"ה ל"ג ע"ב.

"וכך נקט לדינא בש"ע הרב (סי' תקצ"ב סעי' ז'): "שהתורה חייבה אותנו לשמוע תשע תקיעות בראש השנה. ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות, מלכיות זכרונות ושופרות. אלא כדי לערבב את השטן (פירוש, כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפלה ולא יקטרג בתפלה), על כן נהגו כל ישראל לחלק את התקיעות של תורה ושל דברי סופרים לשתי פעמים. ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה ומברכין עליהן וגומרין את המצוה של דברי סופרים בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות, כמו שתקנו חכמים". וכך מצדד לדינא גם בחזו"א שם.

אבל התוס' בפסחים קט"ו ריש ע"א כתבו: "ברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה, ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה, שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות", וכ"כ הר"ן (ר"ה ג' ע"א בנד"), והעתיק המג"א דבריהם בס"ס תק"צ וכ"כ הטור סי' תקפ"ה ובב"י וב"ח שם, עכ"ל.

(1)

תקיעת בער"ה בחדר סגור

הנה במ"ב (סי' תקפא סקכ"ד) כתב גבי ערב ראש השנה - "כדי לערבב את השטן אין לתקוע כלל, וכתב הא"ר בשם ספר אמרכל דלהתלמד שרי בחדר סגור". וצ"ב מה שהגדרה של "חדר סגור", ומה מהני בכלל עבור השטן, דאטו השטן אינו שומע מתוך חדר - ומה לי סגור מה לי פתוח.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמו שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף) אמר לי דהענין הוא שלא לעשות המצוה ברבים, וכיון שעושים אותה בחדר סגור בצנעא - כבר השטן מתערבב דרואה שאין תוקעין בשופר כרגיל ברבים. וממילא אמר לי, דחדר סגור - לאו דווקא שיהיה שם התוקע לבדו, אלא מותרים אחרים להכנס שם להתלמד בתקיעות, והעיקר שלא יהיה בפרהסיא ממש.

ושו"ר בספר היקר "חלקנו עמהם" (סימן ב אות ד, עמ' ה) שכתב בזה"ל: "וצ"ב מה שהגדרה של חדר סגור, האם כוונתו שיהיה התוקע בתוך החדר לבד. וכתב הגר"ח ק שליט"א דמותר לאחרים להיות שם אם גם הם מתלמדים. ומה שכתב דצריך להיות בחדר סגור הוא כדי שהשטן לא ישמע, וצ"ב דלגבי שטן מה לי סגור מה לי פתוח. וכתב הגר"ח ק שליט"א דאם מתחבאים מהשטן, השטן מחביא את עצמו. ועוד כתב הגר"ח ק שליט"א דעי"ז "מראה שמירה", ונראה כוונתו דכשמגלה דעתו שמשמר עצמו מן השטן והמקטרג, אז המקטרג מסתלק ממנו, עכ"ל.

(2)

מדוע אין מברכין שעשה ניסים בכל שנה

הנה שמעתי להקשות, מאחר ומבואר בטור (סי' תקפא) דעמ"י לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכים צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס. א"כ מבואר שמקרי נס, מה שמתקבלת התשובה ונגזר

דינו לחיים ולשלום. וא"כ צ"ע למה לא מצינו שתקנו בסוף השנה, כשרואה כל אדם שעבר י"ב חודש בשלום ונגזר דינו לספר החיים – ברכת שעשה ניסים.

ובספר "חלקנו עמהם" (סימן ב אות ו, עמ' ז) כתב דהקושיא מתעצמת לפמ"ש המהרש"א בברכות (נח, ב) לבאר בהא דרואה את חברו אחר י"ב חודש מברך ברוך מחיה המתים, וכתב שם המהרש"א: "לאחר שנים עשר חדש כו'. לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכפורים אם למות אם להיות חי, ואם רואהו אחר ר"ה ויה"כ זה ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ר"ה ויה"כ הבא, הרי עבר עליו דין אם למות אם לאו, וע"כ אומר ברוך מחיה מתים שניצול מדין מיתה בר"ה ויוה"כ", עכ"ל. וא"כ טפי צ"ב דאם על חברו תקנו ברכה משום שניצול מדין מיתה בר"ה, א"כ למה על האדם עצמו לא תקנו ברכה.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף) אמר לי דצ"ל שזה נס בצורה טבעית, שאין נראה לכל כנס ממש, ובזה לא תקנו ברכה. ורק בנס שנראה לכל כנס פלאי הוא דתקנו ברכה. וציין למה שאנו מתפללים בתפילת מודים "על ניסך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים" – ולמה לא מברכין על הנס, כיון שזה בצורה טבעית, עכ"ד.

וכע"ז כתב לי הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס ויצב אברהם), בזה"ל: "נס היינו משום דברי הירושלמי (מכות פ"ב): "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרו להם [משלי יג כא] חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן [יחזקאל יח ד] הנפש החוטאת היא תמות שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה". ומכל מקום הוא נס שנהפך להיות חלק מסדר העולם, ואינו יוצר מגדר העולם, ולכן אין מברכים עליו", עכ"ל.

ובספר "חלקנו עמהם" שם הביא לבאר מהגה"צ רבי זונדל קרויזר זצ"ל (בעמח"ס אור החמה) דכיון שהוא ענין רוחני, לא תקנו ע"ז ברכה. ועוד הביא שם ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ביאור נפלא, דאין עצם קבלת התשובה נס אלא התוצאה שניצל משונאיו וכו' מחמת התשובה, וע"ז לא שייך לברך כי אין ידוע לו.

עוד אמר מרן הגר"ח שליט"א, דאולי לא עשה תשובה כראוי, ובאמת לא נעשה לו נס, וחי עכשיו על חשבון זכויותיו שמשלם לו הקב"ה בעוה"ז להאבידו לעוה"ב, וממילא מספק אינו יכול לברך שעשה ניסים.

(ח)

לימוד הלכות תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

הנה שמעתי להסתפק ספק נפלא, בראש השנה שחל יום ראשון שלו בשבת קודש, שביטלו חז"ל מצות תקיעת שופר גזירה שמא יעביר השופר ד"א ברשות הרבים^{לט}. האם יש ענין ללמוד אז הלכות תקיעת שופר, מדין "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג), וכדאיתא במנחות (קי, א) דכל העוסק בתורת חטאת ועולה כאילו הקריב חטאת ועולה וכו'. וא"כ ילמד אדם הלכות תקיעת שופר ובוזה יחשב לו כאילו תקע בשופר בשבת קודש.

ובאמת בשל"ה הקד' (מאמר אור חדש, בתחילת חלק תורה שבכתב, ד"ה וענין ההכנה וכו') כתב, דמה שאחז"ל שהעוסק בתורת קרבנות כאילו הקריבם, ה"ה בשאר המצות שאין באפשרותו לקיימם מסיבות שונות, ע"ש.

וע"ע באור החיים הק' (דברים יב, כח) שכתב בזה"ל: " על דרך אמרו ונשלמה פרים שפתינו, והנה לפי שאמר שמור וגו' את כל הדברים, ודבר זה מן הנמנע שיכול אדם לקיים כל הדברים וכו', וכנגד מ"ע אמר ושמעת, פירוש יקיים המצוות בלימוד שמיעתה בפה, ובוזה נחשב עליך כאילו באה לידך וקיימת אותה, ומעתה יכול לשמור ולעשות את כל הדברים, עכ"ל. הרי דשייך ענין זה בכל מצוות התורה.

והנה בבראשית (לב, ה) כתיב "כה אמר עבדך יעקב, עם לבן גרתי ואחר עד עתה", ופירש"י (וכן הביא הבעל הטורים בשם מדרש הגדול) "אחר גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים", עכ"ל. והעירו במפרשים איך משכח"ל שקיים כל התרי"ג מצוות, הא איכא מצוות טובא דלא היה שייך שיקיים, וכגון מצוות התלויות בארץ ובמקדש. ובשפתי חכמים (שם) כתב בשם הט"ז בספרו 'דברי דוד' עה"ת, דבאמת למדו ההלכות וכדאמרי' במנחות שם וכו', וכ"כ מרן הגר"ח"ק שליט"א להגר"י אוהב ציון בחידושי הגר"ח"ק עה"ת (פרשת וישלח, אות א) [ובעצם הענין אם ענין זה שלימוד עולה במקו המצוה, נאמר רק בקרבנות או גם בשאר מצוות, יעוי' אריכות בס' דף על הדף מנחות שם, ות"נ].

ועכ"פ, אי נימא דגם בשאר המצוות לימוד התורה עולה במקום המצוה. יל"ע גבי שופר בשבת דר"ה, דיש להסתפק בהא דחז"ל ביטלו תקיעת השופר, האם עקרו לגמרי את מצות התקיעה, וא"כ אין שום ענין ללמוד הלכות במקום המצוה – דהרי לא נצטווה כלל לתקוע, או דלמא לא ביטלו ועקרו אלא רק התקיעה לחוד, אבל יסוד המצוה נשאר – ואם יש לו תחליף למצוה, והוא לימוד ההלכות, שפיר דמי ויעשה כן.

^{לט} הנה חידוש ראיתי בראבי"ה (סי' תרפח) שמביא הלשון מהירושלמי בסו"פ לולב הגזול דאין תוקעין בשבת משום דגזרינן שמא ילך אצל בקי ללמוד הברכה ויוציאו לרה"ר. וצ"ב דלמה צריך לקחת השופר עמו כדי לקחת הברכה. ומצאתי בספר "חלקנו עמהם" (סימן ו אות עט, עמ' מב) שכתב לבאר בשם הגה"צ רבי זונדל קרויזר זצ"ל דאין הכוונה ללמוד הנוסח של הברכה דזה הכל יודעין, אלא הכוונה שכדי ללמוד על איזה תקיעה ותרועה ראוי לברך עליו ולכן צריכים השופר כדי לתקוע, יעוי"ש.

ובאמת שהנידון אם עקרו לגמרי המצוה או לא מפורש באחרונים, שדנו אם עבר ותקע בשבת האם קיים מצות שופר, ונפק"מ האם צריך לברך שהחיינו ביום ב' דר"ה. ובוה מצינו להגרעק"א בדרוש וחידוש (מערכה ח) ובאבני נזר (יו"ד סי' קמא) דס"ל דקיים מצוה בדיעבד. ומאיך גיסא, בחלקת יואב (קבא דקשייתא, קושיא צט) ובתורת חיים (בשו"ע סי' תקפח), ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' לו) ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' פח) למדו דחז"ל עקרו עצם המצוה, יעוי"ש.

והנה יש מקום להוכיח מהא דאיתא במגילה (ד, א): "ואמר רבי יהושע בן לוי, פורים שחל להיות בשבת - שואלין ודורשין בענינו של יום". ופירש"י "מעמידין תורגמן לפני החכם, לדרוש אגרת פורים ברבים". ולפ"ר היה נראה, דטעם הדבר הוא – דכיון שאין קריאת המגילה, גזירה שמא יעבירנה ד' אמות ברה"ר, לכן תקנו שישאלו וידרשו בענינו של יום, וא"כ דלמא ה"ה בנד"ד שיש ענין לשאול ולדרוש בענינו של שופר.

אכן מהמשך הגמ' שם חזינן להדיא דאינו ענין לנד"ד, דמקשינן עלה: "מאי אריא פורים, אפילו יום טוב נמי, דתניא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג". [ויעו"ש בתוס' שכתבו דבפורים רגיל יוצאים יד"ח שו"ד בענינו של יום בקריאת המגילה עצמה].

ומשני "פורים איצטריכא ליה, מהו דתימא נגזור משום דרבה, קא משמע לן". ופירש"י "משום דרבה. דגזר לקמן בקריאת מגילה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, אף כאן גזרו דרשה אטו קרייה", עכ"ל.

וא"כ חזינן להדיא דטעם הדבר שפורים שחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, אינו משום נשלמה פרים שפתינו, אלא רק משום ענין "שואלין ודורשין בענינו של יום", וא"כ אין ראייה דיש ענין ללמוד הלכות המצוה שיעלה במקום המצוה.

והנה למעשה שאלתי כן קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף), ואמר לי דיש ענין ללמוד ההלכות בשבת שחל ר"ה בתוכה. ואף אמר שהרי בר"ה שחל בשבת מתפללים ואומרים בתפילה בזה"ל: "ותתן לנו ה"א באהבה את יום השבת הזה, ואת יום הזכרון הזה, יום זכרון תרועה מקרא קודש וכו'" הרי שעדיין נשאר הוא יום "זכרון תרועה", הרי דיש ענין להזכיר את התרועה והתקיעה, ולא נעקר לגמרי (דאם נעקר לגמרי מה ענין לומר שהיום הוא יום "זכרון תרועה"). וכן אמר לי בהאי לישינא הגאון הגדול רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א.

(ט)

שליח ציבור שדרכו לדון לכף זכות

הנה שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, דיש מעלה גדולה לקחת ש"ץ – אדם שדרכו ללמד זכות על עם ישראל. ואמר, דאם יש לפנינו ב' חזנים (עם אותו קול), ואחד ת"ח והשני פחות ת"ח אך דרכו ללמד זכות על ישראל, יתכן דהוא קודם.

וציין להא דאיתא במדרש רבה (שמו"ר מג, ב) עה"פ "ויחל משה את פני ה' אלוקיו":
"ויחל משה, הה"ד (משלי טז, יד) חמת מלך מלאכי מות וגו'... ואיש חכם יכפרנה, זה
משה שנקרא חכם, שנאמר (שם) עיר גבורים עלה חכם, שעמד ולמד סגוריא על ישראל
וריצה אותם לאביהם שבשמים הוי ויחל משה", ע"כ. הרי שבזכות שלימד מרע"ה זכות על
ישראל – נתקבלה תפילתו.

ושו"מ הדברים בחשוקי חמד (יומא עז, א), והוסיף שם דכן מצינו שגדעון נתמנה להיות
שופט בישראל בגלל שלימד זכות על כלל ישראל, כמו שנאמר, 'ויפן אליו ה' ויאמר לך
בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך' (שופטים ו, יד), ופירש"י (ד"ה
בכחך) בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני.

וכן מצינו בילקוט שמעוני (שמואל ב, רמז קנא): "אמר ר' אחא מצינו שכל המלמד
סניגוריא על ישראל הקדוש ברוך הוא מרוממו בעולם, דכתיב 'ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן
ירום לרחמכם', ממי את למד מאחימעץ בן צדוק שנאמר 'ואחימעץ בן צדוק אמר ארוצה
נא ואבשרה, ויאמר שלום לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ ראיתי את ההמון וגו', ויאמר
המלך סב התיצב כה ויסב ויעמד'. אמר רבי אבא בר כהנא אם היה דוכוס איתעביד
איפרכוס, ואי היה איפרכוס איתעביד אסטרטליטוס... והלא דברים ק"ו ומה אחימעץ
שלא דבר על בנו של מלך לא טובה ולא רעה, זכה לכל הכבוד הזה, מי שהוא מלמד
סניגוריא על בניו של מקום על אחת כמה וכמה".

והעיר הגרי"ז שליט"א למה לא הביא המ"ב מעלה זו, ואמר דיתכן דזה כלול בדברי
המשנ"ב (סימן תקפא סק"ט) שכתב נהגו לעבור לפני התיבה פרנסים ומנהיגים שיודעים
בצער הדור, והיינו דוקא כשהם נאמנים ומגינים על הדור ומרוצים לעם. ויתכן שכלול
בכוונת ומגינים על הדור, כאלו מנהיגים שיודעים לסנגר על עם ישראל, ומגינים עליהם
מפני הקטרוגים.

וכן שמעתי מהגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף) דיש ענין
לקחת ש"ץ שדרכו לדון לכף זכות, ואמר שאפי' אם אין לו קול ערב כ"כ, ולחזן השני
(שאינו דן לכפ"ז) יש קול יפה, מ"מ עדיף לקחת אותו, דתפילתו מקובלת יותר.

והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס ויצב אברהם) העיר ע"ז בזה"ל:
"בפשטות, מגינים על הדור היינו בזכות צדקתם. וכשהם שלוחי הציבור, משתפים בזכות
זו את כל הציבור. ובכלל הצדקות הוא לאהוב כ"א מישראל, ונכלל בדברי המ"ב. אבל
לא שייך כלל למ"מ שציין החכם במרע"ה, שהרי הש"צ אינו הולך לומר דברים מדיליה,
אלא להתפלל בנוסח הקבוע, ולזה אין ראייה מהנ"ל", עכ"ל.

(י)

חיוב עבדים משוחררים בתקיעת שופר

הנה בר"ה (כט, א) איתא "הכל חייבין בתקיעת שופר... עבדים משוחררים". ופירש"י שם
"אבל עבדים לא, דכל מצוה שאין אשה חייבת בה אין העבד חייב בה". והנה הוא פלא
והפלא, דאמנם כתיב שם במתני' כהנים לווים ישראלים וכו', ומקשינן בגמ' פשיטא, דאם

הם לא מחוייבים – מי כן חייב. אבל לא מצינו בגמ' למה כתיב במיוחד על עבדים משוחררים, דלפ"ר הוא פלא והפלא, דמאי קמ"ל הא פשוט דכיון שנשתחרר הרי הוא ככל אדם מישראל.

וראיתי בספר "חלקנו עמהם" (סימן ה אות עג, עמ' לט) שכתב בזה"ל: "והגאון רבי זונדל קרויזר זצ"ל אמר דכיון דתקיעת שופר אצל עבד הוא סימן שחרור, ס"ד דלא ליתקע שלא יחשוב דחוזר ועובד. והגרח"ק שליט"א תירץ דס"ד כיון שהיה פטור בזמן עבודתו מצד מ"ע שהזמן גרמא נשאר הפטור, עכ"ל.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א אמר לי דאולי מיירי בעבד שנשתחרר קודם שמל וטבל, דמצד אחד התחיל כבר בגירות בכך שנשתחרר, אך מאידך גיסא כיון שלא מל ולא טבל – בהא קמ"ל דאפ"ה חייב בתקיעת שופר, דאינו כאשה ממש כבר כיון שנשתחרר, וצ"ע.

והגאון הגדול רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א אמר לי דאולי הקמ"ל הוא דרק משעה שנשתחרר הוא דחייב, ולא קודם לכן. אך עדיין צ"ב דקודם לכן פשיטא דאינו חייב, וכמ"ש רש"י דכל מצוה שאשה פטורה גם עבד פטור. ובאמת מלשון רש"י משמע כדברי הגרא"נ שליט"א, דזה הקמ"ל – ד"עבדים – לא, דכל מצוה וכו', רק זה גופא צ"ב מאי חידוש הוא. וצ"ע.

(יא)

אם אפשר לסמוך על בדיקה לכפרות דמעוברת

שמעתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, בהא דכתב הרמ"א (סי' תרה) דאשה מעוברת תקח שני תרנגולים אחד זכר ואחת נקבה מספק מה העובר (ויש לוקחים ג', דא' עבור עצמה וב' עבור העובר מספק, עיי"ש במ"ב סק"ג). דיל"ע בנודע לאשה ע"י בדיקת אולטרא סאונד שהעובר הוא נקבה האם מ"מ תקח תרנגול נוסף או לא. והשיב הגרי"ז שליט"א דכיון שע"פ רוב הבדיקות הנ"ל מכוונות לאמת, א"כ יכולה בכה"ג שהוא רק מנהג לסמוך על הבדיקה לקחת רק תרנגולת אחת עבודה (או שניים, וכנ"ל מהמ"ב).

וראיתי בספר "שאלת רב" (ח"א עמ' שסג) שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כנ"ל, והשיב "אין הבדיקה ודאי"מ. אכן כדברי הגרי"ז שליט"א, השיב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר אשרי האיש, ח"ג פי"ז סי"ב), ומרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי תשרי, עמ' לג הע' ו) דאפשר לסמוך על הבדיקות. אך בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' כ) נדפס מכתבו של הגרי"י וייס זצ"ל שאין לסמוך על הבדיקות בוודאות, ותיטול מספק עוד אחד.

והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף) אמר לי דאפשר לסמוך על הבדיקה. וכעיי"ז כתב לי הגר"א שלזינגר שליט"א: "יכול לסמוך על האולטראסאונד.

^מ ועוד נשאל שם מרן הגר"ח שליט"א האם יש ענין לעשות את הבדיקות הללו שמגלות את מין העובר, או דאדרבה אינו ראוי. וציין בתשובתו לקהלת רבה (יא ה) דשם איתא, ז' דברים מכוסין מבני אדם, ואחד מהם – מה בעיבורה של אשה. ועל כן כתב שם "מה שפחות בדיקות, יותר טוב". ויש אריכות בכ"ז, ואכמ"ל.

וי"א שלא תמיד זה מדייק", עכ"ל. וכ"כ לי הגרא"צ הכהן שליט"א שלא תקח עוד תרנגול אלא יכולה לסמוך על הבדיקה.

והנה באמת צ"ב למה בכלל צריך לעשות כפרות לעובר, דהרי עוד לא נולד ועוד לא חטא, ועל מה יש לכפר עבורו. וראיתי בספר "תולדות יעקב" להגראי"ש קניבסקי שליט"א (פי"ט הע' 8) שהביא לבאר ממרן הקה"י זיע"א דטעם הכפרות לעובר הוא **שלא ינזק אם נגזר עליו משהו, עכ"ד.**

ובספר "תורת היולדת" למור"ר מרן הגרי"ז שליט"א (פמ"ט הע' י) נדפס בשם הגר"ח פ שיינברג זצ"ל לבאר בזה, דמכפרין לו על החטאים שעשה בגלגול הקודם.

והנה בקובץ מבית לוי (שם) כתבו בשם השבט הלוי, דאם לא עבר ארבעים יום על העובר, הרי שא"צ לעשות לו כפרות דלית ליה דין עובר לענין כפרות. אך בספר תורת המועדים (סי' תרה סק"ד, אות ג) כתב בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאפ"ה יש לעשות לו כפרות, דדינו כעובר.

ולסיום, אציין לחידוש שכתב האשל אברהם מבוטאשטש, דאם טעה ועשה לזכר בתרנגולת נקבה, הרי שיצא בדיעבד. ודימה כן להא דאשכחן בקידושין (סו, ב) דכהן שעבד בבית המקדש ונמצא חלל, דדרשינן בריך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, דעבודתו כשרה בדיעבד. וכן דעת הגריש"א (אשרי האיש שם, סעי' ו).

(יב)

עיצומו של יוהכ"פ מכפר – אם תוספת בכלל

שמעתי ממור"ר מרן הגרי"ז זילברשטיין שליט"א בהא דאי' במגילה (כ, ב) כי ביום הזה יכפר עליכם דעיצומו של יום מכפר. דיל"ע בקיבל ע"ע תוספת יוהכ"פ ונפטר ל"ע, מי כופר לו או לא, ומרן הגר"נ קרליץ זצ"ל אמר בשם הגרש"ש קרליץ זצ"ל שראה בס' אחד דיש כפרה גם בתוספת (והגרש"ש עצמו נלב"ע בתוספת יוהכ"פ). וביאר הגרי"ז עפ"ד הרמב"ן (סוף יומא) דהמתוודה ערבית מתודה שחרית וכל היום שמא אירע לו דבר עבירה כל היום, דיוהכ"פ עם חשיכה הוא מכפר, וא"כ הכא כיון שמת תו ליכא למיחש [ומי שקיבל ע"ע תוספת והורדם לניתוח, אולי ב"ד של מעלה ממתינין עמו עד שיקוץ לראות מה יהיה עמו].

והנה באמת, בעצם מאמר חז"ל יש לדון אם יו"כ מכפר בכל רגע או רק ברגע האחרון, ובתוס' בשבועות (יג, ב) מבואר דחומר בשעיר מיו"כ, דשעיר מכפר מיד ויו"כ רק משתחשך. הרי מבואר דלדעת התוס' רק **משתחשך** מכפר יוהכ"פ. וכן מבואר בר"ן בשלהי יומא (בהא דהאומר אחטא ואשוב וכו'). וא"כ לפי"ז ודאי דאין תוספת יוהכ"פ בכלל, ואם גם נכנס יו"כ ומת לכאור' לא יכפר, דדווקא משתחשך.

אך בירושלמי בשבועות (פ"ו ה"ב) איתא להדיא, כיצד מכפר, רב זירא אמר כל שעה ושעה, רב חנניא אמר לבסוף, **מה ביניהון – מת מיד.** והנה גם בגמ' בכריתות (יח, ב)

מבואר דכל רגע ביוהכ"פ מכפר. ובגבורת ארי (יומא פה, ב) הקשה ע"ד התוס' והר"ן הנ"ל מהגמ' בכריתות דכל רגע מכפר.

ויעויין בקובץ המועדים (מכון ירושלים, עמ' תרלא) במאמר הגאון רבי בצלאל זילטי זצ"ל שכתב לתרץ, דזה תלוי לרבי דיוהכ"פ מכפר לבד, או לרבנן דמכפר רק עם תשובה. וא"כ הר"ן והתוס' קאי לשיטת רבי, וזה רק בכל יוהכ"פ. אבל בכריתות מיירי בעשה תשובה – דאז מכפר מיד. ועכ"פ לפי"ז בתוספת ודאי דלא יכופר. ויל"ע עוד בכ"ז.

(יג)

ישיבה באמצע התפילה כדי שיוכל לכוון

שמעתי שנשאל מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א במי שרגליו כואבות בתפילות הארוכות בימים נוראים, האם מותר לו לשבת באמצע תפלתו לנוח מעט, ואח"כ להמשיך. והשיב דפשיטא שאם לא יוכל לכוון מותר לו לישב, דמוטב שישב ויתפלל אח"כ בכוונה מאשר שיעמוד ולא יוכל לכוון.

וציין הגר"י שליט"א לשו"ת שבט הלוי (חי"א סי' כד אות ב) שנשאל בזה"ל: "במקומנו המנהג לתקוע בלחש, ותפילת הרבי שליט"א מתארכת מאד, ונוהגים הרבה לשבת בזמן שממתינים לתקיעות, האם גם מי שבריא יכול לשבת באמצע התפילה בזמן שממתין עד שיתקעו". והשיב השבט הלוי: "אם אין לו שום צורך לשבת למה לו לשבת באמצע התפילה, אבל עצם המנהג שם צ"ע קצת", עכ"ל.

והנה באמת בשו"ע (או"ח סי' צד ס"ו) מצינו רק דחולה וזקן מותרים לישב, ובמשנ"ב שם (סקכ"ד) כתב דלכתחילה עדיף שיעמוד ויסמוך מאשר שישב ממש, ורק אם לא יכול לכוון – אזי יתפלל בישיבה. אך הנה יש לדון דכל דברי הגר"י שליט"א הם בדיעבד, שנמצא כבר בתוך התפילה, ורואה שאם לא ישב לא יוכל להתפלל כראוי, או אז מותר לישב ולנוח. אבל לכתחילה, דלמא נורה לו שלא יאריך בתפילתו – אלא יקצר בשמו"ע – כדי שלא יצטרך לישב בשמו"ע.

והסכים עמדי הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף), דכיון דמיקרי אונס, א"כ רק אם אנוס הוא – וכבר נמצא בתוך השמו"ע הוא דמותר לישב, אבל לכתחילה אין לו להכנס לתוך האונס, אלא יקצר בתפילתו, כדי שלא יצטרך לישב באמצע תפילתו (בגוונא שאינו זקן או חולה, אלא אדם בריא).

והגר"ש גראס שליט"א כתב לי "יכול לשבת אחרי ברכת אבות". והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי: "יעשה כל מאמץ להתפלל תפילת עמידה בעמידה, ולאח"כ בחזרת הש"ץ ישב. ואם לא יוכל הרי דינו כאנוס ויתפלל כפי שיכול", עכ"ל.

והגרא"צ הכהן שליט"א כתב לי "מותר אפילו ללכת לצורך (כגון לראות איזה דין הנצרך לו לתפילתו), וכל שכן לשבת. וודאי שא"צ לקצר בשביל זה", עכ"ל.

(יד)

התרת נדרים קודם התפלה

נשאל מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א האם מותר לעשות התרת נדרים קודם התפלה, דהרי אסור לדון קודם התפלה (או"ח סי' רלב ס"ב, ומ"ב סי' פט סקל"ו), והשיב דכל הטעם שמא ימשך ויעבור זמן התפלה (שבת י, א. וכ"פ במ"ב סי' רלב סק"י), אבל התרת נדרים לא מיתחזי כדינא (ולכן מותר להתיר לצורך השבת, כדאי' בנדרים עז, א, ובשו"ע יו"ד סי' רכח ס"ג, ובש"ך שם), וא"כ כ"ש התר"נ דערב ר"ה שהוא נוסח קבוע ואין כאן דיון כלל, דלא שייך שימשך בזה, ושרי קודם התפלה.

ובאמת יש להוסיף ג"כ דהתרת נדרים (וכמו"כ הטבת חלום, שהיו שדנו אי שרי קודם התפלה) אין זה פסק דין אלא הוראת איסור, כן מבואר בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (יו"ד סי' שכ) דהתר"נ זה לא פס"ד אלא הוראת איסור. וכן הטב"ח אינה פסק דין, ול"ש החשש שמא ימשך.

ורק יש לדון בכ"ז משום עשיית חפציו קודם שחרית. רק י"ל דכיון דהתר"נ זה דבר מצוה (דלכתחילה אין לידור, וכדכתיב טוב אשר לא תידור וגו'), א"כ זה כעין דבר מצוה המבואר בסי' פט שמותר גם קודם התפלה. אבל הטב"ח אולי לא, ורק אם מטרידנו בתפלה. אך מאידך לא מצאנו שאסור לדבר סתם דיבורים קודם שחרית (מלבד דברים בטלים ממש), וגם הטב"ח זה כעין דיבורים, שמספר לו שחלם והוא מטיב לו.

ולסיומא אציין דעוד יל"ע אי שרי לעשות הטבת חלום קודם התפלה, דהנה בגמ' (ברכות נו, ב) איתא שיאמר פס' אחד קודם שיקדמנו פסוק אחר [וצ"ע מ"ז ישכים ויאמר הרי יש ברכה"ת, וביארו דהכוונה כמה שיותר מהר, וודאי לא קודם ברכה"ת]. ומאידך כתוב לומר רבש"ע אני שלך וכו' בברכת כהנים, א"כ אולי ידחה. אך אם יש יתובי דעתא שיתפלל בראש שקט אולי כן יעשה קודם התפלה, ויש להאריך בכ"ז.

(טו)

שירבו זכויותינו כרימון

הנה שמעתי להקשות בהא דאומרים באכילת הסימנים בליל ר"ה, שירבו זכויותינו כרימון, הא אפי' ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון, וכדדרשינן מקרא כפלא הרימון רקתך (כמבואר בסנהדרין לז, א ובברכות נז, א). ושמעתי מידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א דהיו גדולים שלא נהגו לומר תיבת "כרימון". אכן יש להעיר דברמ"א (או"ח סי' תקפג ס"א) כן כתב לומר כן, וז"ל: "ויש אוכלים רמונים ואומרים, נרבה זכויות כרימון".

ועכ"פ בעצם הקושיא דמאי רבותא, הא אפי' רשעים שבישראל מלאים מצוות כרימון. הנה שאלתי כן קמיה מרן הגר"א נבנצל שליט"א והשיבני דהכוונה דלכל הפחות נהיה כאותם ריקנין שבישראל – שנגיע לדרגתם שמלאים במצוות כרימון.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי "שאלה טובה, וצ"ע". והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם) כתב לי: "אדרבא, אפילו רשעי ישראל

מלאים בהרבה מאד זכויות כמו הרימון, שאין פרי מרובה בגרגרים ממנו, ודי לנו בזכויות אלו. אלא שהרשעים מרבים עברות כנגדן ויותר, עד שהכף נוטה לצד הרע, עכ"ל.

והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א הראני שעמד בזה כבר בפרי חדש (סי' תקפג שם) ותירץ דהתם בכל חייו קאמר, ואילו הכא מתפלל בכל שנה ושנה שירבו זכויותיו כרימון, אם כן פשו להו טפי, עכ"ד. וכע"ז הראני ידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א שתירץ בספר "אדני פז" (לרבי אפרים העקשיר זצ"ל, בשו"ע שם) דאנו מבקשים שנרבה עוד זכויות כרימון, נוסף על זכויות שיש לנו כבר, דאף דריקנים מלאים מצוות, מ"מ י"ל דגם הם מלאים עוונות יותר מזכויות שלהם, דאל"כ האיך נקראים ריקנים, דאם רובן זכויות הם בכלל צדיקים גמורים, עכ"ד.

וידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א אמר ליישב עוד, עפ"מ דאיתא בסוטה (כא, א) עבירה מכבה מצוה, והנה הריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון, אבל כל פעם מאבדים מצוותיהם ע"י עבירות שלהם, דעבירה מכבה מצוה, אבל אנו מבקשים בליל ראש השנה שנשאר תמיד מלאים מצוות כרימון, ולא נאבדם ע"י העבירות, ודפח"ח.

עוד ביאר, דריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון, אבל אנו מבקשים שירבו זכויותינו כרימון, דזכויות יל"ב דהכוונה שלפעמים אדם רואה את חבירו עושה מצוה, וזה גורם לו גם כן התעוררות לעשות מצוה, ומצוה זו שעושה זה האדם השני, נזקף גם לזכותו של הראשון שעשה המצוה, שיש לו גם כן זכויות שעשה השני מצוה. ולפי זה אתי שפיר היטב, דריקנין שבישראל מלאים "מצוות" כרימון, אבל אנו מבקשים שנרבה גם "זכויות" כרימון, ולא רק מצוות, ודפח"ח.

ובאמת בעצם החילוק בין לשון "זכויות" ל"מצוות", שמעתי לבאר באופ"א, דהנה בכלל צ"ב מה שייך להתפלל שנרבה זכויות או מצוות, הרי אם עשה אדם מצוות – יש לו, ואם לא – אין לו, ומה שייך שיתרבה ע"י תפלה. אלא הביאור בזה עפ"מ שאחז"ל (יומא פו, ב) דאם עושה אדם תשובה מאהבה- זדונות נהפכות לזכויות^{מא}, וא"כ זוהי התפילה – שנזכה לעשות תשובה מאהבה, ושע"ז יהפכו לנו הזדונות לזכויות – וזהו "שנרבה זכויות".

ובכלל צ"ב בעצם דברי חז"ל דאטו לשון גוזמא הוא, דאיך יתכן שאותם ריקנין יהיו מלאים במצוות. והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי: "הרשעים שבימינו אינם יותר רשעים מהרשעים שבזמן חז"ל, ואז היו גם רבים עובדי ע"ז. ודברי חז"ל אכן צריכים ביאור". והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א כתב לי: "הם תינוק שנשבה, הראי' דיש כאלו מנהגים שכן מקיימים". והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א כתב לי: "לא דיברו באפיקורסים ומומרים (ואפילו אם נחשבים תינוקות שנשבו), אלא ברשעי ישראל, דהיינו מומרים לתיאבון שאינם מחללי שבת בפרהסיא", עכ"ל.

^{מא} והנה חידוש ראיתי להנתידה"מ בספרו "נחלת יעקב" (פ' בחוקותיו) שכתב לבאר במאמר חז"ל הנ"ל, דכיון שנעקר העבירה למפרע, א"כ נמצא שנענש בחינם על העבירה, ועל הענישה לחינם מקבל שכר, וזה הזכויות. ובס' חלקנו עמהם (סימן יא אות קכג, עמ' סד) העיר ע"ז דלפי"ד אין עצם החטא נעשה כזכויות, וגם שלפי"ז אם עשה תשובה מיד קודם שנענש – אטו לא יעשו לזכויות. ויל"ע בכ"ז.

והנה עוד ראיתי מקשין, דבמגילה (ו, א) אמרו שהעיר טבריא נקראת 'רקת' משום שאפילו ריקנין שבה מלאים מצוות כרימון. והקשה הטורי אבן שם, דכאן בגמרא אמרו שכלל ישראל אפילו ריקנים שבהם מלאים מצוות כרימון, ובמה התייחדו תושבי טבריא.

ותירץ החיד"א (פתח עיניים, שם) דהאמור שהריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, היינו כלל ישראל כולו כאחד שרובו מלאים מצוות כרימון ורובו ככולו אך ודאי יתכן עיר אחת שיהיו בה רוב ריקנים לגמרי. והוא שאמרו שבטבריא תמיד היו רוב תושביה ואפילו הריקנים שבהם מלאים מצוות כרימון, ודו"ק.

(טז)

שפיכת היין ביקנה"ז

הנה השנה חל יום א' דר"ה בשבת קודש, וממילא במוצאי שבת קודש – שהוא ליל יום ב' דר"ה, עושים קידוש יחד עם הבדלה – בזה הסדר, יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן. ואביא בזה חידוש הנוגע לעניינא דא:

הנה דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שביקנה"ז שעושים ביו"ט שחל במוצאי שבת, אין לקיים מש"כ הרמ"א או"ח סי' רצ"ו ס"א "ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים בפה"ג, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע". ובמ"ב שם (סק"ה) כתב "האחרונים הסכימו דלא ישפוך בשעת ברכה כלל אלא בשעה שמוזג ישפכנו מלא על כל גדותיו שישפך על הארץ, וגם זה יש למעט בחלק הנשפך משום הפסד משקיין".

ואמר הגרש"ז דביו"ט שחל במוצ"ש אין למזוג הכוס על גדותיה משום דכעת הוא יו"ט וכיון שהסימן ברכה הוא להרווחת שכר שאסור כעת ביו"ט, אין זה מכבודו של יו"ט שיעשה סימן ברכה זה ביו"ט. כן מובא בס' הליכות שלמה (מועדים, הל' פסח, פ"ט עמ' רמד – ארחות הלכה הע' 157): "ואין לנהוג בכוס זו כמו בכוס הבדלה דעלמא שממלאין אותה על כל גדותיה שישפך היין כמבואר במ"ב סי' רצ"ו סק"ה, שהרי טעם השפיכה כתב הרמ"א שם ס"א שהוא לסימן ברכה בתחלת השבוע, ועכשיו שהוא יו"ט ואסור בהרווחת שכר, אם יעשה כן הו"ל בזיון לקדושת יו"ט" [וע"ע בשמירת שבת כהלכתה פס"ב הע' כו].

והנה שמעתי ממור"ר מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, דכל זה באדם רגיל, אך בבן תורה ות"ח שאצלו סימן הברכה וההרווחה הוא על התוה"ק, שירבה בחידושי תורה, מותר לעשות סימן זה ולכוין לברכה בחידושי תורה שהם האוצרות האמיתיים [ואמר מור"ר מרן הגרי"ז שליט"א שנשאל מרן הקה"י זצ"ל מדוע לא התעשר לאחר ששימש כסנדק פעמים רבות, והצביע על כל ספריו שחיבר ואמר שזו העשירות האמיתית. עוד סיפר על הרה"ק רבי הלל מקאלמייא זיע"א שבליל הסדר הוציא את חידושי תורתו והניחם על השלחן לקיים דברי המהרי"ל לכבוד השלחן בכלים נאים, ואמר דאין לך כלים נאים יותר מזה], וא"כ בן תורה שאצלו עשירות היא בתורה, אין בזה כלל גנאי ליו"ט.

והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי) כתב לי ע"ז: "כן הוא ג"כ דעתי העניה". והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם) כתב לי ע"ז: "דפח"ח. ובתנאי שהת"ח יכוין באמת לזה".

והגאון הגדול רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א (תלמידו של מרן הגרשז"א זצ"ל) אמר לי דמ"מ לא ישפוך היין על גדותיו בקידוש דיקנה"ז, כדברי הגרשז"א. והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (בעמח"ס שו"ת שואלין ודורשין) כתב לי: "מקובל שהסגולה הזאת היא לפרנסה ולא לתורה, ולכן כיון שקדושת יו"ט היא עצמה סגולה לכל דבר וענין, אין צורך לשפוך מן הכוס".

ומורי זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי"ט, ירושלים) כתב לי על כ"ז: "מש"כ מחכ"א לצדד דלא כמש"כ מרן הגרשז"א זצ"ל, וגם הגרשק"ג הסכים ע"ז. לענ"ד אינו, ודברי מרן הגרשז"א קילורין לעינים. ול"ש לדמות מילתא למילתא. דהא דסנדקאות סי' לעשירות, לא נתפרש אם זה עשירות רוחנית או גשמית. ומר כדאית לי' ומר כדאית לי', ואה"נ ת"ח עושרו בספריו. וכן עובדא דהרה"ק רה"ק ג"כ ענין כלים נאים להרחיב דעתו כבני מלכים. וכל שתורה"ק מרחיב דעתו שפיר דמי. משא"כ סי' ברכה דשפיכת יין על הארץ הינו דוקא בענייני פרנסה. דייך הוא אוכל גשמי, וכל ששופכו ומאבדו הריהו מסמן סי' של עשירות ממון, ולא עניות ודלות, ואסמוכהו חז"ל על קרא בעירובין ס"ה א' אמר רבי חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה, שנאמר וברך את לחמך ואת מימך, מה לחם שניקח בכסף מעשר, אף מים שניקח בכסף מעשר. ומאי ניהו יין, וקא קרי ליה מים, אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה, ואי לא לא ע"ש. הרי פשוט דכולו קרא קאי על עשירות דפרנסה וע"ז כ' בשו"ע סי' רצ"ו דעושין כן לסימן טוב מיד בתחילת השבוע, ולכן כ' הגרשז"א דברי טעם, דאין ראוי לסמן ענייני פרנסה ביו"ט. כנלע"ד פשוט", עכ"ל.

והנה בעצם חידושו של הגרשז"א, הראני ידידי הרה"ג רבי יהושע אייזנשטיין שליט"א בספר "מישרים אהבוך" בתשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (תשובה צט), שנשאל בשאלה הנ"ל, האם בקידוש יקנה"ז לא ישפוך מן היין דאין כבודו של יו"ט בכך, והשיב הגר"ח ק"ל "לא שמענו". וביאור דבריו כנראה דזה סימן ברכה לשאר דברים, וכדברי הגרי"ז – לתורתו ותפילתו ומעשיו הטובים, ולא בהכרח לפרנסתו, ודו"ק.

לתגובות: gmail.com@3126877

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

'שמחת חתן' - מכתב לחתן בתקופה זו

בס"ד. טורונטו, ח"י אלול תש"פ

לכבוד ידידי החתן היקר ר' אריה לייב הי"ו

מקצה הארץ קבל נא יקירי, כעת את ברכותי הלבביות ליום כלולותיך. מקרב לב הנני משגר אליך את מיטב איחולי, יהי נא צעדך זה ברוך ומבורך. ימלא ד' כל משאלות לבכם לטובה. מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב!

עקב סגירת הגבולות נמנע ממני להשתתף בפועל בשמחתך. באזורינו כמעט ולא מתקיימות כעת חתונות. מפי השמועה עקבתי אחרי יום גדול זה בחייכם ונסיתי להשתתף עמך במחשבה. ידעתי גם ידעתי שמצדך קיימת "ואנכי אשמח בה" להתעלות כראוי ביום הנבחר ולהתעלם מן הצורה החיצונית של השמחה. ידעתי שצעדת אל חופתך בתום ובחוזק האמונה שהכל לטובה, כפי שהורו לך הוריי ומוריך. בני משפחתך התמסרו מעל ומעבר להנעים ולהביע את שמחתם הפנימית. את "השמחה במעונו" של זך שוכן מעונה. ומי כעמך ישראל!

אלא שעלינו ידידיך וידידי משפחתך בכל זאת מעיק על הלב, מה שלא התנהלו הדברים אצלכם כמתוכנן. ההחלטות הפתאומיות ברגע האחרון. ציבור מצומצם מגיע בחיפזון. בחוץ שורר חום לוהט כתנור, שרב אימים כבד ומחליש. דריכות ואי נוחות. מתחת המסכה נוטפות הפנים. הסבים והמבוגרים נמצאים מאחורי פרגוד שקוף. אין לחיצות יד. רוקדים ממרחק. הפסקים, הרחקות, פחדים וחששות. באויר מאיים הסגר, הבידודים הפתאומיים, פיזור הנפש על תכנית ימי החגים הבאים עלינו לטובה; שאלות ללא תשובה, מה ילד יום...

*

נטלתי את עטי בכדי לשמח את לבך הזך, אלא שמתוך 'תמונות' אלה שחדרו למחשבתי הוצרכתי בעצמי למנת חיזוק. הרי יום זה הוא המאושר בחייכם. כל כך קוינו שהכל יהיה שטוף בשמחה שלימה. שיהיה הכל מתנהל למישרים, כשאתה מוקף שמחה וצהלה כנה ונינוחה מכל צד. הרי כל כך רצייתי לראות אצלכם שמחה פורצת כל גבולות...

לפי ערכך וחשיבותך וכבוד ביתך, לייבל, הרי ברור שראויים אתם לשמחת נישואין בשלימות, נאה ומכובדת, באולם ממוזג מלא חן, בחברת קרובים וידידים, רוקדים בעליצות יד ביד ולב בלב, כפי שחגגו בעבר את שמחות בני משפחתך שיחיו, בגינוני

מלכות. הלא באמת מגיע לכם עולם ומלואו. הלא אתם נסיכי אדם, בוני בית נאמן בישראל, מניחי יסוד לנצח ישראל, לגאולת ישראל...

*

במקום לרקוד עמך כעת, לייבל, הנני יושב ליד השולחן בראש מורכן וחושב עליך ממרחק בגעגועים ובהשתתפות בכל אשר עמך. פתחתי את הסידור ונסיתי להתחזק הפעם בברכת "שמח תשמח" שב'שבע ברכות'. עיינתי במלים הקדושות שחיברו אנשי כנסת הגדולה וראיתי שברכת שמחה שניתקנה על בני הזוג, אין לה בעצם קשר עם יום שמחת הנישואין. הרי כך מפרש לנו רש"י הקדוש [כתובות ח.]. בלשון הזהב את ברכת "שמח תשמח": "תפילה היא שמתפללים ומברכין שיהו שמחים בהצלחה כל ימיהם. ואת חתימת הברכה מפרש רש"י "ברוך אתה ה' משמח את שניהם" "לעולם" בסיפוק מזונות וכל טוב". ברכת "שמח תשמח" אינה מתייחסת ליום פלוני בתקופת הקורונה שנקבע פתאום לנישואיכם; ברכה על העתיד היא, הפורצת מתוך גבולות הזמן אל עבר הדורות. ברכת הצלחה לכל החיים, פרנסה טובה וסיפוק מזונות וכל טוב. לעולם! לעולם! לעולם!

"שמח תשמח" ... לייבל! במהרה יחזרו החיים לתיקונם מתוך אושר ושמחה. יחלפו ימים ושנים וביתכם הנעלה יימלא ברצות ה' בנפשות יקרות ואהובות, וברכת התפילה הזאת של "שמח תשמח" שנאמרה בחום היום בתקופה קשה לישראל, תמשיך ותוסיף ללוות את דרככם בחיים. ברכתו של הקב"ה היא שאינה מוגבלת לזמן ומקום כלל. הברכה לא תפסיק, אלא אדרבה היא תתגבר יותר ויותר מתוך הבטחת "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מְצַעֵר וְאַחֲרֵיתְךָ יִשְׁגָה מְאֹד". אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו. כשמחך יצירך. הקב"ה בכבודו בעצמו הוא המשמח לפי ערכי שמחה של מעלה.

לייבל מחמדי! מי יודע איזה תיקונים מתחוללים כעת בשמחות אלה. החתונות בחוצות בקדושה וטהרה מזכירות משום מה את נרות החנוכה המקדשים את רשות הרבים באור יקרות.

עריכת השמחות בחום הלוהט, מחזירה אותנו אל אבי אומתנו שהראה מסירות נפש לקיים מצוות בחולשתו כחום היום, כדי לפרסם אף אז את האמונה לאורחיו. אברהם אבינו הראה מול עולם ומלואו שלמרות ש'חמה יצאה מנרתיקה' הוא איננו יוצא מכליו אלא ממשיך בשלו, אל הבקר רץ אברהם, מבלי לחשוב אף לרגע שאולי לא רוצים בשמים את סדר העבודה שלו... לייבל! געדענק! כדאי לזכור נקודה זו.

נתעודד נא ונחשוב, על חגיגת הנישואין שהוזכרה בתורה, נישואי יעקב אבינו. כמה עלוב היה המראה החיצוני שלה. לא השתתפו שם לא הוריו ולא מוריו וחבריו משיבת שם ועבר. אחיו לא הגיע, ואם היה מגיע היה גרוע עוד יותר... בודד וגלמוד היה החתן בין רמאים וחבר גנבים, נכבדי קהילת חרן, כשעל השמחה מנצח המחותן הראשי "נגיף הרמאות" לבן הארמי המתעסק בתכניות נכליו...

ודווקא משם, ממקום המועקות בחרן, משם נבנה בית ישראל, שם נוסד בנין שבטי קה, דווקא מפירצה דחוקה זו בעומק הגלות: 'יציץ ופרח ישראל' וכל שמחות ישראל נסתעפו משם, וכן ירבו ויעצמו לעד ולנצח נצחים...

מתוך ברכת "שמח תשמח" התעודדתי פעם לחשוב על עתידך הזורח שעדיין כולו לפניך, על הצלחת חייך מתוך רוח התורה והמצוה וקדושת היהדות, על סיפוק מזונות וכל טוב הגנוזים בחגוי ברכה נפלאה זו, המוציאה אותנו מתוך צמצום ההווה הלחוץ אל מרחבי הנצח, מלאים זיו ומפיקים נוגה, עולים על גדותיהם בשמחת האמת...

לייבל שלי! כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון. קח את המטה וצעד הלאה בעוז ובגאון, קחו את אמת הבנין ואת כלי התיקון בידיכם והתחילו לבנות את עתידכם המזהיר, את ההיכל הנהדר של משפחה יקרה בישראל, ששם 'לעולם ועד תשכון' רוח היהדות, רוח תורה בטהרה, מתוך בריאות ושפע, אושר והבנה, שלום ושלוה השקט ובטח, ונחת דקדושה כל הימים... ובעתיד בעת שמחות צאצאיכם, יושלם הכל, יתברר הכל ויובן הכל...

*

לייבל! אלקים יחנך בני. שא נא את ברכתי מעומק הלב.
יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום.

*

בברכת מזל טוב לאין קץ,
כתיבה וחתימה טובה בספרם של צדיקים גמורים
מאת ידידך המחבקך בזרועות עולם,
משה יעקב הלוי

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בענין אם מותר להרהר בתשובה בביהכ"ס

וּשְׁבֶתָ עַד ה' אֶלְקֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּבְנִיךָ כְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכָל
נַפְשְׁךָ (ל, ב)

איסור הרהור בד"ת במקומות המטונפים אינו אלא מדרבנן

א) בשבת דף מ ע"ב איתא א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פח של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן. שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול וכו'. היכי עביד הכי (להורות הוראה שהוא דבר תורה בבית המרחץ. רש"י), והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר (בדברי תורה. רש"י) חוץ מבית המרחץ ובית הכסא, וכי תימא בלשון חול אמר ליה, והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרן בלשון קודש, של קודש אסור לאומרן בלשון חול, אפרושי מאיסורא שאני, תדע דאמר רבי יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של רבי מאיר, שנכנס אחריו לבית המרחץ, ובקש להדיח קרקע, ואמר לו אין מדיחין (דלמא אתי לאשווי גומות. רש"י), לסוך לו קרקע, אמר לו אין סכין, אלמא אפרושי מאיסורא שאני, ה"נ לאפרושי מאיסורא שאני. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מק"ש ה"ד) וז"ל ולא לאמרו בלבד, אלא אפילו להרהר בלבד בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטינופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים, אסור. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' פה ס"ב), שאפילו להרהר בדברי תורה אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטינופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. ע"כ. ונראה שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, וכדמוכח מהא דאמרינן התם אפרושי מאיסורא שאני. ומבואר שמותר לומר דברי תורה בבית הכסא כדי להפריש את חבירו מאיסור. וכ"כ הרמב"ם (שם ה"ה) ומרן בש"ע (שם). והשתא בשלמא אי נימא דהוי איסור דרבנן, אתי שפיר הא דאמרינן ליה לעבור איסור דרבנן כדי להציל את חבירו מאיסור בישול דאורייתא. אבל אי נימא שהוא איסור דאורייתא, קשה היאך התירו לו לעבור איסור דאורייתא כדי להציל את חבירו מאיסור תורה, הרי מבואר בשבת דף ד שלא התירו לעבור רק על איסור דרבנן כדי להציל את חבירו מאיסור דאורייתא, אבל איסור דאורייתא לא התירו. ע"ש. אלא ודאי שאינו אסור אלא מדרבנן. ואמנם בשבת דף קנ מבואר דהטעם שאסור להרהר בד"ת בבית הכסא ובבית המרחץ, היינו משום דבעינן והיה מחניך קדוש, וליכא. ע"ש. מ"מ י"ל דקרא אסמכתא בעלמא. ואמנם לכאורה אפילו אי נימא דהוי איסור דרבנן, אכתי קשיא היאך התירו לעבור איסור זה כדי להציל את חבירו מאיסור בישול, הרי התם מיירי בחמי טבריה, והאיסור לבשל בו אינו אלא מדרבנן, וכמבואר בגמ' שם, וא"כ היאך התירו לו לעבור איסור דיבור בד"ת בבית המרחץ, כדי להציל אותו מאיסורים דרבנן דבישול בחמי טבריה וסיכה והדחה. אולם י"ל דכיון שאינו אלא איסור דרבנן, בכה"ג לא גזרו. והלום

ראיתי לרבינו המהרש"א שם (במהדורא בתרא) שהעיר על דברי הגמ' להלן דאמרינן אמר רבינא שמע מינה המבשל בחמי טבריה בשבת חייב, דהא מעשה דרבי לאחר גזירה הוה, ואמר ליה טול בכלי שני ותן וכו'. וקשה היאך הוכיח שחייב, הא י"ל שאינו אסור רק לכתחילה. וכתב דהוכחתו היתה שאם לא היה רק איסור, א"כ אמאי דחה האיסור להרהר בד"ת בבית המרחץ מפני איסור זה, ומאי אולמיה דהאי מהאי. אלא ודאי שיש כאן חיוב, ולכן מאי דמשני דחייב היינו מכת מרדות, הוא לאפוקי דבאיסור הרהור ליכא מכת מרדות, ולכן עבר באיסור זה כדי להציל אותו מאיסור בישול בחמי טבריה. עכת"ד. וא"כ ניחא הא שעבר על איסור דיבור בדברי תורה כדי להצילו מאיסור בישול בחמי טבריה, כיון שיש בו מכת מרדות.

בביאור הטעם דלאפרושי מאיסורא מותר לדבר בבית המרחץ

(ב) ובר מן דין יש לומר, דהנה באמת יש לחקור ביסוד האי מילתא דלאפרושי מאיסורא מותר לדבר בבית המרחץ, אם הוא משום שאם מדבר בד"ת כדי להפריש את חבירו מאיסור, אינו בכלל דברי תורה כלל, שהרי אינו מכוין לדברי תורה, אלא להפריש את חבירו מאיסור. [וכן נראה מדברי הגאון המבי"ט בקרית ספר (פ"ג מק"ש), שאינו נחשב דברי תורה כלל. ע"ש. וכיוצא בזה יש לפרש בדברי הרמ"א (סי' מז ס"ד). ע"ש. וי"ל]. או דהוי דברי תורה, אלא דבכה"ג שמדבר בד"ת כדי להפריש את חבירו מאיסור, לא אסרו. ומעתה י"ל שאם הביאור הוא דכיון שעושה זאת כדי להפריש את חבירו מאיסור, אינו דברי תורה כלל, א"כ אתי שפיר דלא חיישינן לאיסור זה, אפילו שעושה זאת כדי להציל את חבירו מאיסור דרבנן, כיון דלא חשיב בכלל לימוד תורה כלל. וכן מוכח מדברי המאירי שם (ד"ה מותר להרהר), שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, שהרי כתב שמותר להרהר במקום שיש ספק אם יש בו טינוף. ע"ש. ומוכח שאינו אסור אלא מדרבנן, דאי הוי איסור דאורייתא, הרי ספק דאורייתא לחומרא. וכן יש להוכיח ממש"כ בס' חסידים (סי' כח), שאם נכנס בלבו הרהורי אשה, מותר להרהר בבית הכסא בדברי תורה, דהוי לאפרושי מאיסורא. והובא להלכה בכנה"ג (סי' פה בהגב"י סק"ב) ובעולת תמיד (שם סק"ג) ובמג"א (שם סק"ד) ובא"ר (שם סק"ב) ובש"ע הגר"ז (שם ס"ד). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק יג) והכה"ח (שם ס"ק טז).^{מב} ולכאורה הדבר תמוה, היאך התירו לאדם לעבור על

^{מב} ומזה יש להוכיח למה שחקרנו לעיל בגדר ההיתר דאפרושי מאיסורא, אם הוא משום דלא חשיב דברי תורה, או משום שהותר כדי לאפרושי מאיסורא, כי לכאורה מוכח מדברי ספר חסידים הנ"ל, דמה שהתירו לדבר ד"ת בבית הכסא כדי לאפרושי מאיסורא, אינו משום דלא הוי דברי תורה כלל, דזה שייך דוקא כשאומר הלכה כדי להפריש את חבירו מאיסור, דזה אינו נחשב דברי תורה כלל, אבל אם מהרהר בדברי תורה כדי להציל את עצמו מהרהורי עבירה, הרי ודאי כוונתו להרהר בד"ת, וא"כ היאך התיר לו לעשות כן. אלא ודאי שהטעם שהתירו הוא משום דאע"פ שגם כשאומר ד"ת לאפרושי מאיסורא חשיב ד"ת, מ"מ כיון שמהרהר בד"ת כדי להציל את עצמו מהרהורי עבירה, לא אסרו. ובאמת ראיתי בס' בני ציון (ליכטמן סי' פה סק"ב ד"ה עוד) שתמה כן על דברי ספר חסידים הנ"ל. ע"ש. אולם לפי האמור ניחא. ושוב ראיתי בס' עמק ברכה (עניני קריאת שמע) שנסתפק בחקירה הנ"ל, בגדר ההיתר דלאפרושי מאיסורא, וכתב להוכיח מדברי ספר חסידים כמו שכתבנו. ע"ש. ויש לדחות. וק"ל. ובוה יש ליישב מה שתמה מרן בב"י (שם) על דברי רבינו יונה בברכות (דף ח ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה לא) שכתב אהא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, דמי שנתחייב בברכה ואינו יכול לאמרה, שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי, כגון החולה שאין מטתו נקייה ואינו יכול לבטא בשפתים, יש לו לברך הברכה או התפלה שנתחייב בה וכו'. ותמה ע"ז הב"י, שהרי אסור להרהר בד"ת במקום מטונף. וכתב לדחוק בישוב דבריו, דאפשר דלאו בידיים מטונפות או מקום

איסור הרהור בד"ת כדי להציל את עצמו מהרהורי אשה, הרי לא מצינו שיתירו לאדם איסור אחד כדי שלא יעבור באיסור אחר. וכן תמה בס' בני ציון (ליכטמן שם סק"ב ד"ה עוד). ע"ש. אלא ודאי שכל האיסור להרהר בד"ת בבית הכסא אינו אלא מדרבנן, ולכן מותר לו לעבור איסור זה כדי שלא יעבור באיסור הרהורי עבירה דאורייתא. ושוב ראיתי שכן כתב הנשמת אדם (כלל ג סי' ב). ושם כתב שהוא פלוגתת רש"י ורבינו יונה, שלדעת רש"י הוא איסור דאורייתא, ולדעת רבינו יונה הוא איסור דרבנן. ע"ש. וע"ע בפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ה ס"ק לג). ואמנם בס' בני ציון (שם) נקט לדבר פשוט שאיסור הרהור בד"ת בבית הכסא הוא מדאורייתא, דילפינן לה מקרא דוהיה מחניך קדוש, ולכן תמה על ספר חסידים כנ"ל. ע"ש. אולם לא זכר דברי הנשמת אדם (שם) שתלה דבר זה בפלוגתת הראשונים, ויש לומר דספר חסידים ס"ל דהוי דרבנן.

אם מותר להרהר בבית הכסא במציאות השי"ת

ג) והנה הרמ"א (יו"ד סי' רפב סי"ט) כתב דהטעם שאסור להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים, הוא משום כבוד תורה. ע"כ. ולפי"ז י"ל דהיינו דוקא בדברי תורה ממש, שאם מהרהר בדברי תורה במקומות המטונפים, הרי הוא מבזה בכך את התורה. אבל להרהר בתשובה י"ל שמותר, שהרי עצם הרהור בתשובה אינו דברי תורה, אלא מצוה, וא"כ י"ל שמותר להרהר שם. וכן נראה לפמ"ש"כ בס' חסידים (סי' תקמו), דהטעם שאסור להרהר בד"ת בבית הכסא, היינו משום שנאמר (תהילים יב, ז) 'אמרות ה' אמרות טהורות', וכן משמע בעוד מקומות, שדברי תורה צריכים מקום טהור. ע"ש. וא"כ י"ל דדוקא להרהר בדברי תורה אסור, אבל להרהר בתשובה מותר. וכיוצא בזה ראיתי להגאון מהר"ש קלוגר בחכמת שלמה (סי' פה ס"ב) שעלה ונסתפק אם מותר להרהר במציאות השי"ת בבית הכסא. ובתחילה רצה לומר דיש ללמוד קל וחומר, שאם אסור להרהר שם בדברי תורה, כ"ש שאסור להרהר במציאותו ויכולתו. ושוב כתב לדחות לפי דברי המקובלים דתפילין דרבינו תם מותר לשוח בהם שיחת חולין, כיון שהם קדושים ביותר, ואין דבר טמא נתפס בהם. וא"כ כ"ש בזה שמותר להרהר במציאות השי"ת בבית הכסא. והביא לזה ראיה מדברי הגמ' ביומא דף ז ע"ב דפליגי רבי יהודה ורבי שמעון אם הציץ מרצה תמיד, או שאינו מרצה אלא בשעה שנמצא על מצחו של כהן גדול, דרבי שמעון ס"ל דמרצה תמיד, אפילו אינו על מצחו, ורבי יהודה סובר דדוקא כשהוא על

מטונף ממש קאמר, אלא כשהידיים או המקום אינם נקיים, אבל טינוף אין בהם, ואם לא היה אנוס, היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו, ועכשיו שהוא אנוס ואינו יכול לנקותם, אינו רשאי להוציא בשפתיו, אבל רשאי להרהר בהם, כיון שאין שם טינוף גמור. עכת"ד. [וע' בדרישה (שם ד"ה ותמה) מה שכתב בשם רבו בישוב דברי רבינו יונה. ומפשט דברי ר"י לא משמע כדבריו. וצ"ע]. אמנם לפי האמור י"ל דרבינו יונה ס"ל דמה שהתירו לאפרושי מאיסורא, היינו משום שבמקום הפרשה מאיסור לא אסרו להרהר או לדבר בד"ת, וא"כ י"ל דכיון שהוא צריך לאכול ומוכרח לברך כדי שלא יעבור באיסור הנאה מהעוה"ז בלא ברכה, א"כ שפיר יש להתיר לו עכ"פ הרהור, דהוי דומיא דלאפרושי מאיסורא. אולם בדעת מרן י"ל דס"ל דמה שהתירו במקום אפרושי מאיסורא, היינו משום דבכה"ג לא חשיב דברי תורה כלל, וא"כ בחולה שאינו יכול לברך, לא חשיב אפרושי מאיסורא, דהא בהא ליכא למימר דלא חשיב דברי תורה. [ולפי"ז י"ל דלא ס"ל כדעת ספר חסידים הנ"ל]. אולם באמת זה אינו, דשאני התם שאינו מוכרח לאכול באותו שעה, וכיון שאינו מוכרח לעשות איסור, אין להתיר לו להרהר שם כדי שיוכל לאכול. ומשא"כ באדם שבא לו הרהורי עבירה בבית הכסא, שמוכרח להרהר בד"ת כדי להציל את עצמו מהרהורי עבירה, שפיר י"ל שגם לדעת מרן רשאי לעשות כן.

מצחו, אבל אם אינו על מצחו אינו מרצה. ואמרינן דרבי שמעון דריש ליה מקרא דכתיב והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה', אילימא תמיד ממש, מי לא בעי מינם פורתא, מי לא בעי עייל לבית הכסא, אלא תמיד מרצה הוא, ולרבי יהודה נמי הא כתיב תמיד שלא יסיח דעתו ממנו וכו'. ע"כ. וקשה אמאי לא הקשתה הגמ' אליבא דרבי שמעון, דמה יעשה בקרא דשויתי ה' לנגדי תמיד, דמהו תמיד, מי לא בעי מינם פורתא וכו'. ובשלמא לרבי יהודה י"ל דתמיד היינו שלא יסיח דעתו ממנו, אבל לרבי שמעון תקשי. אלא ודאי שמותר להרהר במציאותו יתברך גם בבית הכסא, וגם לא שייך בזה מי לא בעי מינם פורתא, כיון שכל החלומות הם מהרהורי דיומא, וא"כ גם בלילה מחשב במציאות השי"ת, ושייך ביה תמיד. עכת"ד. וכיוצא בזה כתב בס' נחל אשכול (על ספר האשכול, הלכות תפלה וק"ש סי' יב אות כח) בשם גדול אחד, שמותר להרהר בגדולתו של הקב"ה במקום שאינו נקי, וזהו כוונת המשורר בשיר היחוד ליום שלישי, אף כל טנופת לא תטנפך. ע"כ. וע' בתשו' לבושי מרדכי (ח"ב יו"ד סי' קעא) ובתשו' ציץ אליעזר (חי"ג סי' א) ובתשו' להורות נתן (ח"א סי' א) ובס' דעת נוטה (קניבסקי ח"א תשובה מד) ובתשו' לב אברהם (ח"א סי' כג). ואכמ"ל.

קושיא מדוד המלך שמצא עצמו ערום בבית המרחץ, ואמאי לא הרהר במציאות השי"ת

ד) אמנם לכאורה יש להעיר על דבריו מהא דאיתא במנחות דף מג ע"ב דבשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שזוכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו. ע"כ. וקשה אמאי לא הרהר במציאות השי"ת, שהרי מקיים בזה מצות עשה דאורייתא. אלא ודאי שגם זה אסור בבית המרחץ. ושוב ראיתי בס' בני ציון (ליכטמן סי' פה סק"ד) שהעיר כן ע"ד החכמת שלמה הנ"ל. ע"ש. אולם באמת נראה, דמה שנתיישבה דעתו של דוד במילה שבבשרו, אינו משום שמקיים מצות מילה באותה שעה, שהרי מדברי התו' בב"ק דף נו ע"ב (ד"ה בההיא) מוכח שאינו מקיים מצות מילה בכל שעה ושעה. ע"ש. וע"כ דהטעם שנתיישבה דעתו של דוד בכך, אינו משום קיום המצוה, אלא משום שהוא נמצא מוקף בחפצא דמצוה. וכן נראה מדברי רש"י בשבת דף קל (ד"ה שש) שכתב בטעם שנתיישבה דעתו של דוד כשזוכר במילה שבבשרו, וז"ל דכל שאר מצות אינם מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית, דאינם כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם. עכ"ל. ומבואר דלאו משום קיום המצוה נתיישבה דעתו, אלא משום ההוכחה והעדות שיש בזה. וא"כ לא קשיא כלל, דמשו"ה לא הרהר שם במציאות השי"ת, כי רצה להיות מוקף בחפצא דמצוה, ולא לקיים מצוה. ואח"כ מצאתי בתשו' להורות נתן (ח"א סי' א אות י), שהביא מה שהוכיח בתשו' לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' קעא) מדברי הגמ' במנחות הנ"ל, שאסור להרהר בבית המרחץ במציאות השי"ת, דאל"כ אמאי אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, הרי היה יכול לקיים מצות שויתי ה' לנגדי תמיד. א"ו שאסור להרהר שם במציאות השי"ת. ודחה הלהורות נתן, דצערו של דוד היה על כך שאינו מסובב בחפצא דמצוה דומיא דציצית תפילין ומזוזה, וכמבואר בגמ' במנחות שם. אבל ודאי לא נצטער דוד על שהיה בטל ממעשה מצוה, שהרי ודאי היתה רחיצתו לשם שמים כענין שנאמר

בכל דרכיך דעהו, וא"כ גם הרחיצה היא מצוה, וכמבואר בש"ע (סי' רלא). וא"כ אמאי נצטער דוד, הרי מקיים מצוה ברחיצה. א"ו שדוד רצה להיות מסובב בחפצא של מצוה, ולכן לא נתיישרה דעתו רק כשזוכר במילה שבבשרו, שהרי היא חפצא של מצוה, וכמבואר מדברי רש"י (בראשית כד, ב), ומשו"ה נתיישרה דעתו בזה. עכת"ד. וכע"ז כתב מרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' ח סק"ז ד"ה ולעיקר), לדחות דברי המג"א (סי' כא סק"ב) על דברי רבנו האר"י. ע"ש. ואמנם ראיתי בתשו' מהר"ח אור זרוע (סי' יא) שכתב דמצות מילה היא מצוה הנמשכת כל שעה שהוא נימול, והוכיח כן ממעשה דדוד, דכיון שזוכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו, דכיון שבכל שעה שהוא מהול מקיים מצוה, לכן נתיישרה דעתו בקיום מצות מילה שבבשרו. ע"ש. ומוכח דס"ל דלאו משום היותו מוקף בחפצא דמצוה, נתיישרה דעתו, אלא משום קיום מצות מילה בכל רגע ורגע. מ"מ גם לדבריו י"ל דלא נתיישרה דעתו במילה אלא משום שגם מקיים מצוה בכל שעה, וגם היא חפצא של מצוה.

אם יש איסור לעשות מצוה בלא הרהור במקום מטונף

ה) אולם לכאורה י"ל דאע"פ שאין בזה איסור משום הרהור בדברי תורה, מ"מ יש לאסור משום עשיית מצוה במקום מטונף, שהרי מקיים בזה מצות עשה של התשובה. וכבר כתבו האחרונים, שאסור לעשות מצוה במקום מטונף. וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תקפח ס"ב ד"ה שמע) בשם המטה אפרים, שאין לעשות מצוה במקום מטונף, וכתב דאפשר דהיינו משום דקיי"ל מצות צריכות כוונה, וכשמכוין לקיים מצות השי"ת, זה גופא חשיב כד"ת, ולא גרע מהרהור בד"ת. ועוד י"ל דבשעה שמקיים מצוה בפועל הוא עבודת השי"ת, ואין לעשות עבודת ה' דרך בזיון. וגדולה מזו איתא בר"ה דף לג שאסור לצחצח שופר של ראש השנה במי רגלים, מפני הכבוד, אע"פ שאינו אלא הכשר מצוה. וא"כ כ"ש במצוה עצמה. עכת"ד. וע' בס' הליכות שלמה (תפלה פ"כ בדבר הלכה אות לו) ובס' דרך אמונה (פ"ט ממעשר בציון ההלכה ס"ק נא). וולכאורה יש להעיר על דברי הביאור הלכה, דהא סגי במה שכיון למצוה בתחילת המצוה, שהרי פשוט שאין צריך לכיון למצוה בכל רגע ורגע. ושוב ראיתי בס' הליכות שלמה (שם ד"ה אולם) שהעיר בזה. ע"ש]. וכן כתבו עוד אחרונים. והובאו בתשו' יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כט). והן אמת כי מדברי הרמ"א (יו"ד סי' יט ס"א) מבואר שמותר לקיים מצות שחיטה במקום מטונף. וכן העירו בתשו' לב חיים (פלאגי ח"ב סי' קעג) ובס' עקרי הד"ט (או"ח סי' ה אות טו) מדברי הרמ"א הנ"ל. ע"ש. וע"ע בס' דרכי תשובה (סי' יט ס"ק כא) ובס' בני ציון (ליכטמן סי' פה סק"ד). וכן מוכח מדברי הירושלמי (פ"א דדמאי ה"ד), שמותר לקיים מצות במקום מטונף. אולם באמת אין מזה סתירה לדברי הביאור הלכה הנ"ל, כי שאני מצות שחיטה, וכן חילול דמאי [דבהא מיירי הירושלמי הנ"ל], שאינם אלא מכשירי מצוה, ומשו"ה אינם צריכה כוונה כלל, וכמש"כ מרן בש"ע (שם סי' ג ס"א), שאפילו אם שחט בלא כוונה כלל מהני. וכן נראה שאם חילל דמאי בלא כוונה מהני. ולכן גם מותר לעשותם במקום מטונף, כיון שכל הטעם שאסור לעשות מצות במקום מטונף, היינו משום דמצות צריכות כוונה, וא"כ שחיטה וחילול דמאי מותר לעשות במקום מטונף, שהרי אינם צריכות כוונה.

וכ"כ בתשו' יביע אומר (שם אות ב). וגם טעמו השני של הביאור הלכה לא שייך בזה, דכיון שמעשה השחיטה אינו אלא הכשר מצוה בעלמא, וכן חילול הדמאי, א"כ לא חשיב עבודת ה', ואין איסור לעשותו במקום מטונף.²²

הוכחה מדברי התו' שמותר לקיים מצות תקיעת שופר במקום מטונף

ו) אמנם לפע"ד יש להוכיח שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, מדברי התו' בברכות דף כב ע"ב (ד"ה אלא), שהוכיחו מדברי הגמ' שם, שאם שהה בתפילה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. והקשו אהא דאמרינן בר"ה דף לד ע"ב א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא. ומוכח שהתקיעות מצטרפות אע"פ ששהה כדי לעשות כולם. וכן הקשו עוד מדברי הגמ' במגילה דף יח ע"ב. וכתבו וז"ל ואומר השר מקוצי דיש לחלק, דשאני הכא דאין ראוי לקרות, וכן לקמן דרבי אבהו אזל במבואות המטונפות, דהתם כ"ע מודו דחוזר לראש, אבל היכא דגברא חזי, כמו מגילה ושופר, כולי עלמא מודו דאינו חוזר לראש, אלא למקום שפסק. עכ"ל. וקשה דהא גם לענין שופר איכא למימר שחוזר לראש, שהרי מסתמא היה באותם שעות במקום מטונף, ולא היה יכול לשמוע התקיעות. אלא ודאי שגם אם נמצא במקום מטונף, יכול לשמוע תקיעת שופר, כי אין איסור לעשות מצוה במקום מטונף. [ויש לפלפל בזה]. ואמנם לכאורה י"ל דשאני התם שאינו עושה מעשה מצוה בעצמו, אלא שומע תקיעת שופר, ולא ניכר שמקיים מצוה, וא"כ י"ל דדוקא בזה אין איסור לעשות במקום מטונף, כיון דליכא בזיון למצוה. אבל מעשה ממש אסור. מ"מ אכתי תקשי על דברי הביאור הלכה הנ"ל, דהא איהו מיירי נמי בשמיעת תקיעת שופר. [וצ"ע]. ומעתה יש לומר, דרשאי להרהר בתשובה בבית הכסא, שהרי אפילו אי נימא שיש איסור לעשות מצות במקום מטונף, הרי כל האיסור הוא משום שמצות צריכות כוונה, ואינו יכול לכיון שם, וא"כ י"ל דבתשובה אין לחוש, דכיון שעיקר המצוה

²² והנה מרן החיד"א בס' טוב עין (סי' יח אות לו) הביא בשם גדול אחד שנסתפק בזה, אם מותר לעשות מצוה בלא הרהור במקום מטונף, כגון ליטול לולב באופן שיעמיד עצמו שלא להרהר במצוה, או דלמא גם מעשה מצוה אין לעשות רק במקום נקי. וכתב להביא ראיה מהא דאיתא בקידושין דף לב ע"ב יכול יעמוד מפניו בבית הכסא ובבית המרחץ, ת"ל תקום והדרת, קימה שיש בה הידור. ואי נימא דאין לעשות מצוה במקום מטונף, למה לי קרא דתקום והדרת, תיפול"ל משום שאסור לקיים מצות במקום מטונף. א"ו דלא קפדינן אלא על הברכה, אבל על מעשה המצוה לא קפדינן, ומשו"ה איצטריך קרא למימר דבעינן קימה שיש בה הידור. עכת"ד. ובתשו' מעט מים (סי' צה) כתב שהיא ראיה נכונה. ע"ש. וע"ע בתשו' תורה לשמה (סי' קלב). ובתשובה אחרת כתבתי דלכאורה יש להשיב על דבריו לפי דברי הביאור הלכה הנ"ל, דכיון שכל הטעם שאסור לקיים מצות במקום מטונף, היינו משום שמצות צריכות כוונה, א"כ י"ל דשאני התם דמיירי לענין מצות כבוד זקן, שהיא מצוה שבן אדם לחבירו, ובוה א"צ כוונה, וכמש"כ בתשו' שערי דעה (ח"א סי' נו). וכיוצא בזה מבואר מדברי מרן החיד"א עצמו בס' פתח עינים בב"ב דף י ע"ב. ע"ש. ומשו"ה לולי קרא דתקום והדרת הוא אמינא שמותר לקיים המצוה בבית הכסא, כיון שאינה צריכה כוונה. ומשא"כ בנידונו של מרן החיד"א, דמיירי לענין מצות נטילת לולב, דבהא ודאי דינא הוי דמצות צריכות כוונה, שפיר י"ל שאסור לקיים המצוה במקום מטונף. [וכן מצאתי לידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"ב סי' ג אות ט ד"ה ואמנם). ע"ש]. אולם אחר העיון נראה דא"ז מוכרח, כי הנה החיי אדם (כלל סח ס"ט) כתב שאם נטל לולב ולא כיון למצוה יצא. וכתב המשנ"ב (סי' ס סק"י), דכוונתו דכל היכא דמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת י"ח, אע"פ שלא כיון בפירוש יצא. ע"ש. [ובתשובה אחרת הארכתי על דברי החיי אדם, אם נקטינן לדינא כדבריו. וע' בס' עולת ראיה (וייס סי' א). ואכמ"ל]. ומעתה י"ל דהחיד"א ס"ל כדעת החיי אדם הנ"ל, וא"כ יכול ליטול את הלולב בלא כוונה כלל, שהרי מוכח לפי הענין שכוונתו לצאת י"ח, וא"כ אין הכוונה מעכבת, ולכן שפיר דימה הדבר לההיא דקידושין, דכי היכא דהתם אין הכוונה מעכבת, ולכן מותר לקיים המצוה במקום מטונף, ה"נ רשאי לקיים המצוה במקום מטונף.

אינה עצם ההרהור בתשובה, אלא התוצאה שישוב אל ה' וירחמהו, א"כ א"צ לכיון לשם מצוה. וכ"כ בתשו' בית יצחק (שמעלקיס יו"ד ח"ב סי' קסח אות יב, ואהע"ז ח"ב בצלעות הבית דרוש ג אות ז), דמצות תשובה א"צ כוונה. ע"ש. וממילא אין איסור לעשותה במקום מטונף. ובפרט שאין ניכר שמקיים מצוה, כי הם דברים שבלב. ואפשר שגם טעמו השני של הביאור הלכה לא שייך בזה, דכיון שאין מצוה בעצם הרהורי התשובה, אלא בתכלית הדבר, א"כ י"ל דלא חשיב עבודת ה' בעצם, ולכן אין איסור להרהר בתשובה בבית הכסא. [וצ"ע]. ובפרט י"ל דכיון שכל האיסור להרהר בד"ת בבית הכסא, אינו אלא מדרבנן, וכמו שכתבנו לעיל, א"כ אפשר לסמוך על טעמו הראשון של הביאור הלכה, דמשמע מינייה להקל להרהר בתשובה בבית הכסא וכנ"ל.

בהוכחות הבני ציון שאסור לקיים מצות במקום מטונף

ז) ואמנם ראיתי בס' בני ציון (ליכטמן סי' פה סק"ד) שהביא מה שנסתפקו האחרונים אם יכול לקיים מעשה מצוה בלא ברכה במקום מטונף. וכתב להביא ראיה מדברי הגמ' במנחות דף מג ע"ב שדוד המלך ראה עצמו ערום בבית המרחץ, ואמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו. וקשה הרי היה יכול ליתן פרוטה לקופה של צדקה, ולקיים מצות צדקה. אלא ודאי שאסור לעשות שם מצות, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו. וכן העיר בתשו' משנה הלכות (ח"ה סי' יח ד"ה והיה). ע"ש. אולם לפי האמור לעיל אין מזה ראיה כלל, כי דוד המלך לא רצה לקיים מצוה, אלא רצה להיות מוקף בחפצא דמצוה, ולכן רק כשנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו. ועוד יש לדחות, שהרי גם לדעת האחרונים דס"ל שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, היינו דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה לא. וע' בתשו' יביע אומר (שם). וא"כ י"ל שדוד רצה לקיים מצוה לכתחילה, ולכן לא נתיישבה דעתו במה שהיה יכול לקיים אחת המצות המעשיות. ומה שהעיר עוד בס' בני ציון (שם) מדברי הט"ז (סי' כא סק"ג) שכתב דמה שמותר ליכנס בציצית לבית הכסא, היינו דוקא בבגד ארבע כנפות העשוי למלבוש, ונתחייב בציצית, אבל בטליתות של מצוה שלנו, שאינם רק להתפלל בהם, אין נכון שיכנס בהם לבית הכסא. ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (תפלה פ"כ בדבר הלכה אות לו ד"ה אולם). הנה פשוט דאין טעמו של הט"ז משום שאסור לקיים מצות במקום מטונף, דא"כ היה אסור ליכנס שם אפילו בבגד ארבע כנפות העשוי למלבוש, אלא הטעם משום דהוי בזיון לקדושת הציצית, ולכן רק אם עשוי כולו למצוה, הוי בזיון, ומשא"כ אם הוא בגד ארבע כנפות בעלמא שנתחייב בציצית. ובאמת כבר עמד ע"ז בס' בני ציון (שם), דהטעם שמותר ליכנס בציצית לבית הכסא, אע"פ שבכל רגע שהוא לבוש בציצית מקיים מצוה, משום שלא נכנס לשם בכוונה לקיים מצוה, דכבר מלובש ועומד בציצית, ואינו רוצה לפושטו, אלא דממילא מקיים מצוה, ולכן אין קפידא בזה. ובזה כתב ליישב דברי הרמ"א (יו"ד סי' יט) הנ"ל, דשאני התם שלא בא מתחילתו כדי לעשות שם מצוה, אלא רוצה לאכול הבשר, וממילא הוא מוכרח לשחוט, ואין לו מקום אחר, ולכן ליכא בזה משום ביזוי מצוה. אבל להתכוין לכתחילה לעשות שם מצוה, כגון ליטול לולב ולתקוע בשופר, נראה שאסור. עכת"ד. מיהו לכאורה י"ל בפשיטות, דהטעם שאנו נכנסים בטלית לבית

הכסא, היינו משום שגם אם נאמר שאסור לעשות מצוה במקום מטונף, מ"מ לקיים שם מצוה אין איסור, דדוקא אם עושה מצוה בידיים, הוי בזיון למצוה, אבל אם מקיים שם מצוה, ולא ניכר שמקיימה שם, ליכא בזיון למצוה. ולפי"ז י"ל דה"נ רשאי להרהר בתשובה בבית הכסא, שהרי אין הדבר ניכר. ועוד י"ל דשאני ציצית, דחשיב מצוה קיומית, שהרי אינו מחויב ללבוש בגד ארבע כנפות, ובמצוה קיומית א"צ כוונה, וכמבואר בפמ"ג (סי' ד' מש"ז ס"ק טו וסי' ח' א"א סק"ח). והובא בתשו' מנחת שלמה (קמא סי' א' אות א'). ע"ש. וכן מצאתי להגאון מהרש"ק בספר החיים (סי' ס' ס"ד). ע"ש. וכ"כ בס' קרן אורה ביבמות דף מ'. ע"ש. וא"כ י"ל דמשו"ה אין איסור ליכנס בציצית לבית הכסא. ואפילו אי נימא דהוי מצוה חיובית, מ"מ כיון שכל הטעם שאסור לעשות במקום מטונף, הוא משום שמצות צריכות כוונה, וכמש"כ הביאור הלכה הנ"ל, א"כ בציצית לא שייך דבר זה, שהרי נראה פשוט שא"צ לכיון כל רגע לקיים מצוה, דסגי בכוונה בשעת לבישתו, ולכן אין איסור ליכנס בציצית לבית הכסא.

טעם ע"ד החידוד להתיר הרהור תשובה בבית הכסא

ח' ויש להוסיף עוד טעם ע"ד החידוד, שיהיה מותר להרהר בתשובה בבית הכסא, דהא אמרינן לאפרושי מאיסורא שאני. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מק"ש ה"ה). וכן פסק מרן בש"ע (סי' פה ס"ב). ומעתה י"ל דעשיית תשובה הוי כמו לאפרושי מאיסורא, שהרי כל זמן שאינו עושה תשובה, הרי הוא עומד בחטאו, וא"כ ע"י עשיית התשובה הוי כהפריש עצמו מאיסור. ויש לפלפל בזה לפי מה שחקרנו לעיל בגדר ההיתר דלאפרושי מאיסורא. ודו"ק. וכיוצא בזה כתב המשנ"ב (שם סק"ה), שפשוט שמותר לאדם להתבונן בבית הכסא בגודל שפלותו, ושבסופו יחזור כולו להיות עפר רימה ותולעה, ואין נאה לו הגאווה. ע"כ. ויש סיוע מפורש לדבריו בדברי המגיד למרן הב"י (ספר מגיד מישרים, פרשת בשלח, ד"ה אור לט"ו בשבט) וז"ל ותמיד תייחד כל מחשבותיך ליראתי ותורתך, ואפילו בעת עומדך במקום מטונף, תהרהר בשפלותך ודלותך ואשר הטבתי לך. עכ"ל. [נומזה יש להעיר על דברי האחרונים הנ"ל, שדנו אם מותר להרהר במציאות השי"ת בבית הכסא, כי לכאורה היה להם להביא ראיה מדברי המגיד הנ"ל, שמותר להרהר שם במציאות השי"ת. וצ"ע]. וכן מבואר מדברי הנפש החיים (שער ד' פכ"ז בסוגריים), שמותר לחשוב שם בתיקון המידות. ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (תפילה פ"כ סעיף כג). והן הלום מצאתי לידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"ב סי' ג' אות ט' ד"ה וראיתי), שהביא שכבר נסתפק בשאלה דידן בס' לדופקי בתשובה (טיגר פ"א מתשובה), וכתב לדון בזה לפי דברי הביאור הלכה הנ"ל. והביא עוד בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שמותר לקיים מ"ע דתשובה במקום מטונף. [ופעם אחרת השיב אין ראוי]. וכ"כ עוד בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה תמ"ז) משמיה. ע"ש. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק תצוה התשע"ט), שאפשר להקל להרהר בתשובה בבית הכסא, כיון שהיא מצוה עוברת, שהרי יתכן שאח"כ כבר לא יבא להרהר בתשובה. עכת"ד.

נראה שיש לחוש שיבא להרהר בפרטי האיסורים, וכמה הוכחות לזה שאסור להרהר בתשובה בבית הכסא

ט) אולם אחר העיון נראה שיש להחמיר בזה, כי ראיתי להגאון יעב"ץ בתשו' שאילת יעבץ (ח"א סי' י) שעלה ונסתפק אם מותר לעיין בבית הכסא במשקלי השמות והפעלים. וכתב דמסתברא לאיסורא, כיון שאין דרך להגיע לידיעת לשון הקדש על נכון, כי אם ע"פ הכתובים אשר יורו באצבע על כללי הדקדוק, שלא נשארה בידינו ידיעת דרכי לשון הקדש אם לא על פיהם, ולכן אי אפשר לעמוד בהם בלי הרהור ד"ת ופסוקי המקרא. ע"כ. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ד) בשם השאילת יעבץ הנ"ל, שאסור לעיין בבית הכסא במשקלי השמות והפעלים של לשון הקדש, דכיון שאין דרך להגיע לידיעתם על נכון כי אם על פי הכתובים, ודאי יבא להרהר במקרא. וכיוצא בזה כתב עוד (שם סק"ה) לפי דברי הרב שאילת יעבץ הנ"ל, דמכ"ש שאסור לסדר שם בהרהור כתב מליצה בלשון תלמוד, דודאי יבא להרהר קצת בסוגיות התלמוד אשר מתוכן הוה מסדר מעשה הכתב. ע"כ. והובא בשערי תשובה (שם סק"א) ובחסד לאלפים (שם סק"ה) ובכה"ח (שם סק"ח). וכן פסקו המשנ"ב (שם סק"ה) והכה"ח (שם סק"ח). ע"ש. ולפי"ז נראה, דה"נ יש לאסור להרהר בתשובה בבית הכסא, שהרי קרוב אליו הדבר מאד שיבא לחשוב בפרטי האיסורים ובדרכי התשובה, והרי הם הם גופי תורה. ואפשר שאפילו עצם הדבר שחושב על כך שדיבר לשון הרע, ומעביר במוחו שיש איסור לה"ר, הוא איסור בעצם. וא"כ הרי זה פסיק רישיה שיבא להרהר בד"ת. ולכן נראה לפע"ד שאין להקל בזה. וכן יש להוכיח מדברי הפרישה (או"ח סי' פה סק"ד ד"ה אבל) שכתב בפירוש הפסוק (דברים, לב) 'כי לא דבר ריק הוא מכם, כי הוא חייכם, ובדבר בזה תאריכו ימים', דקאי על המהלך במבואות המטונפים שלא יקרא ק"ש, כמבואר בברכות דף כד ע"ב, דרצונו לומר דאע"פ שהזהרתי אתכם שלא לעסוק בתורה במקום שאינו נקי, אל תאמרו שיהיה זה גנאי לך שתהיה שעה אחת ריק בלא תורה, כי על השמירה מלעסוק שם בד"ת תקבלו שכר. ע"ש. ואי נימא שמותר להרהר בתשובה במקומות המטונפים, הא ודאי לא מקרי ריקות, שהרי תכלית תורה תשובה ומעשים טובים, כדאיתא בברכות דף יז. אלא ודאי שאסור להרהר שם בתשובה. וכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"א) שכתב דבבית המרחץ יחשב חשבונותיו כדי שלא יבא לידי הרהור. ע"ש. ואמאי לא יהרהר בתשובה בהיותו שם. אלא ודאי שאסור להרהר בתשובה במקומות המטונפים. וכיוצא בזה יש להוכיח מדברי השאילת יעבץ (שם) על הרמב"ן ואביו החכם צבי. ע"ש. ובפרט שבעיקר הדבר אם מותר לקיים מצוה במקום מטונף, יש בזה עקולי ופשוטי. ובתשו' יביע אומר (ח"ו יו"ד ס"ס כט) כתב להקל בזה רק בשעת הדחק ואונס גמור, דלא סגי בלא"ה. ע"ש. ואמנם י"ל דשאני הרהור תשובה דלא ניכר שמקיים מצוה, וא"כ ליכא בזיון למצוה. מ"מ הנה מדברי הביאור הלכה (סי' תקפח) הנ"ל, מוכח שגם אם לא ניכר המצוה, אסור לקיים המצוה במקום מטונף. ולכן נראה שאין להקל בדבר. ואמנם ראיתי להגאון משנה ברורה בשעה"צ (סי' תרו ס"ק כב) שכתב בשם הט"ז, דעכשיו נהגו הרבה אנשים להתוודות במקוה. והפמ"ג כתב שאין להזכיר שם השם בגילוי הראש, וכן אם המים זכים ולבו רואה

את הערוה אסור, רק יאמר אשמתי בלא הזכרת ה'. וכתב ע"ז השעה"צ, שלפי הנראה אותם המתוודים בודאי לא יזהרו בזה, ויאמרו נוסח הוידוי כמו שהוא בסידורים, ולכן שב ואל תעשה עדיף, וטוב יותר שיאמרו הוידוי שלם בשעת המנחה. ע"כ. ומבואר שמעיקר הדין רשאי להתוודות במקוה, אע"פ שהוא מקום מטונף, דהא נפיש ביה זוהמא. [ולכאורה יש להעיר עליו, שהרי הוא עצמו בביאור הלכה (הנ"ל) כתב שאסור לקיים מצות במקום מטונף]. וא"כ י"ל דה"נ להרהר בתשובה מותר. וכן ראיתי לידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"ב סי' ג אות ט ד"ה ועפ"ז) שכתב בדעת השער הציון הנ"ל, דהטעם שמותר להתוודות במקוה, הוא משום שיסוד וידוי הוא מצות עשה דתשובה, ולכן כשם שמותר להרהר בתשובה שם, ה"נ מותר להתוודות. ע"ש. אולם לפע"ד יש לחלק בין תשובה לוידוי, דכשמוציא מפיו נוסח מסוים, יכול להוציאו בלא להרהר בפרטי הדברים ובדרכי התשובה. אבל כשבא להרהר בתשובה ממש, נראה שודאי יבא להרהר בדברים האסורים להרהר שם, ולכן לפע"ד אין להקל בזה.

(י) **ותצא** דינא שאין להרהר בתשובה במקומות המטונפים, כי קרוב אליו הדבר מאד שיבא להרהר בפרטי האיסורים ובדרכי התשובה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

(תשובה לרב גמליאל הכהן רבינוביץ)

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

קבלת "נעשה ונשמע", התוספת ב"שבועת הנשמה",
ו"שבועת הגוף" בלידה "תהי צדיק"

כִּי אֵת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֶּה עֲמָנוּ עִמָּד הַיּוֹם לְפָנַי ה' אֶלְקֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֶּה עֲמָנוּ הַיּוֹם:
(כט, יד)

בפרשתנו כורת משה רבינו עם עם ישראל ברית לשמור את דברי התורה, משום כך הוא אף משביע אותם, והוא איננו משביע רק אותם אלא הוא משביע אף את "את אשר איננו פה עמנו היום". בגמרא שבועות לט ע"א) נאמר: שכן מצינו במשה רבינו, כשהשביע את ישראל שיקיימו את התורה, ושם נאמר אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מנין ת"ל: ואת אשר איננו.

ומבואר, שבזמן כריתת הברית הושבעו לא רק בני ישראל שבאותו הדור, שהיו שם בגופן, אלא כל הדורות העתידיים להולד לאחר מכן אף הם הושבעו.

והדבר צריך ביאור, מה היה צורך להשביע אחר שאמרו ישראל "נעשה ונשמע", וא"כ מה צורך היה בכריתת ברית זו.

ביותר יש להקשות, שהתכנסות זו של כל ישראל במקום אחד, היתה זאת התכנסות בפעם השנייה בשעת כריתת הברית, קדמה לה התכנסות של כל קהל ישראל בשעת מתן תורה.

וכך נאמר בגמרא (שבת קמו ע"א): שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן, עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני - לא פסקה זוהמתן. ושם בגמרא נאמר שהגרים שבכל הדורות אף מהם פסקה זוהמתן לפי ש"מזלם היה" בשעת מתן תורה.

וברש"י שם בשבת כתב: מזליהו הוו - בסיני, וכל שעמדו על הר סיני נתקדשו ונטהרו ונתרפאו מכל מום, ואף עורים ופסחים שהיו בישראל, כדתניא בספרי.

ובגמרא בשבת הוזכרו הגרים שבכל הדורות ולא הוזכרו נשמות ישראל שבכל הדורות. וכתב המהרש"א, שנשמות ישראל הטהורות ודאי היו בשעת מתן תורה, אלא שהגרים שאין הם טהורים ביסודם, מ"מ בשעת מתן תורה אף הם היו ומכולם פסקה מהם זוהמתן.

ומבואר, שבשעת מתן תורה נתקדשו כל כלל ישראל בין אלו שהיו שם בין בגוף, עם ישראל יוצאי מצרים, ובין נשמות ישראל שבכל הדורות, וכן מזלן של הגרים היו בזמן מתן תורה כולם נקדשו ונטהרו כולם מכל מום וממילא פסקה זוהמתן.

ובמאמר המוסגר עולה, שבשעת מתן תורה בני ישראל היוצאים ממצרים היו מיעוט בתוך אלפים ורבבות של נשמות ישראל שבכל הדורות אף הם היו בשעת מתן תורה. מעתה תועצם הקושיה, שמכל האמור מתבאר שאף שפסקה זוהמתן ונתקדשו ונטהרו כל קהל ישראל, מ"מ לא היה די בכך בקבלתן והיה צורך להשביעם שיקימו את התורה. מעתה יקשה ביותר מה היה צורך בשבועה זו של משה רבינו שלא היה קיים בשעת מתן תורה.

ובמהרש"א (שבועות כט ע"א): ביאר שהשבועה מטרתה היתה היא בעצמה הקיום של קבלת התורה, לפי שלולי השבועה בדיבור לבד אין הדבר נחשב כקבלה, ולא ישראל היו נענשים אם יעברו על דברי התורה ומשום כך חזר משה והשביעם כדי שיהיה תוקף מחייב למתן תורה שאם יעבורו יענשו על כך.

משום כך שאחר שנקדשו ונטהרו ישראל, שוב נתכנסו ישראל לברית בשבועה, לפי שעצם קבלת התורה זקקה שכל ישראל שבכל הדורות ישבעו לקיים את התורה ולולי השבועה לא היה תוקף לקבלת התורה של ישראל.

אחר שהושבעו הנשמות, מדוע משביעים את האדם בלידה "תהי צדיק"

והנה ראה זה פלא, שאף על פי שהושבעו ישראל מכל מקום נאמר בגמרא (נדה ל ע"ב) שבשעת לידתו של אדם משביעין אותו - תהי צדיק ואל תהי רשע.

וצריך להבין מה צורך יש להשביע כל אדם, והרי הושבעו כל ישראל בזמן מתן תורה כאמור, לקיים את כל המצוות.

ובמהרש"א שם שבועות לט כתב לבאר שאף על פי שהושבעו ה"נשמות", מ"מ יש צורך להשביע את ה"גוף" גם כן.

וצריך ביאור הדבר, ממה נפשך והרי הושבעו הנשמות בזמן מתן תורה, ומדוע לא די בזה ויש צורך נוסף להשביע את הגוף.

וביותר יש להקשות שאם די בנוכחות נשמות כלל ישראל בלא גוף בשעת כריתת הברית כדי להשביעם, בע"כ שעיקר הדבר היא הנשמה, וא"כ מה צורך יש להשביע גם את הגוף.

וראיתי בספר סוכת דוד על התורה שביאר, שהנה מורכב האדם מנשמה אלוקית, וזה יש רק בישראל בלבד, והוא שאמרו "אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא.

אמנם מהו "שנתת בי", והביאור בזה הוא, ש"בי" הכונה לנפש החיונית, היינו כוחות השכל והחכמה שיש רק באדם, ובך הוא נבדל משאר בעלי חיים שהם רק בעלי חיים, ואין בהם את כוחות השכל.

ומעתה ביאור כל הדברים כולם הוא, שבשבעת מתן תורה פסקה זוהמתן של ישראל ונעשו קדושים וטהורים, וכל ישראל הם נשמות כל ישראל כולם שבכל הדורות כולל אף הגרים כולם.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינובין, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
קבלת "נעשה ונשמע", התוספת ב"שבועת הנשמה", ו"שבועת הגוף" בלידה "תהי צדיק"

ובשעה שנעשו קדושים הושבעו לאחר מכן נשמות ישראל ואף הגרים לקיים את תורה ומצוות, ושבועה זו היה ל"נשמה" שהיא חלק אלוקה ממעל, והיא העיקר אצל היהודי ולכך היא הושבעה על קיום המצוות ובכך היה תוקף לקבלה של מתן תורה.

אמנם מ"מ שלימות כוחותיו הנפשיים והשכל שבו ניחן האדם, חייב להשביע אף את האדם גם בשעה שנולד, שיהיה צדיק החלק הגוף והיינו חלק הנפש שבו כוחותהששכל, חלק שקיים בכל צלם אלוקים אף הוא נזקק שבועה שיקבל האדם עליו תורה ומצוות.

והנה סנסן העולה מדברי המהרש"א שבכל לידה ולידה של כל יהודי, יש בחינה של "מתן תורה", שהואיל לא היה די בקבלה של מתן תורה, והיה צורך להשביע את כל נשמות כלל ישראל, שיקימו תורה ומצוות ובכך היה גמר הקבלה של מתן תורה.

ולפי שעולה שלא רק הושבעה הנשמה, אלא מושבע אף הגוף בזמן הלידה, שוב מתבאר שהגמר הקבלה של מתן תורה נעשה אצל כל יהודי בזמן לידתו שמשביעים אותו "תהי צדיק", שלא רק קיבל בשעת מתן תורה "נעשה ונשמע", אלא אף נשבע על כך בזמן הברית שנכרתה, ונשבע שוב פעם שניה הגוף כדי שיקבל עליו בשבועה לקיים תורה ומצוות.

לתגובות ys.rabin@gmail.com

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

'נָא פֶּל מְדָה נְכוֹנָה חֲלִי פְּנֵי מַלְכְךָ בְּתַחֲנָה' – לחקר נוסח סליחת שלש עשרה מידות

אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ
יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

דורשי רשומות אמרו כי קריאת פרשת אתם נצבים בסמיכות לראש השנה, ובשבת סליחות בפרט (פעמים היא נקראת בשחרית של שבת סליחות כשנה זו, וכשחלה שבת סליחות בפרשת כי תבא היא נקראת בתפלת המנחה של שבת), היא לעורר את ישראל להכין את עצמם לעמוד ולהתיצב לפני ה' אלקיכם בסליחות ותחנונים. וכבר כתב המטה משה, כי "אתם נצבים היום בגימטריא לעמוד לסליחות" (מטה משה סי' תשעט).

כדברים האלה נכתב גם בספה"ק עבודת ישראל בפרשה זו, "דהנה הפרשה הזאת אנו קוראים תמיד לפני ראש השנה, כי רומזת לכל ישראל, אתם נצבים מזומנים ועומדים לפני ה' אלקיכם למגדול ועד קטן. כי צריך להכין את עצמו כל אדם מישראל לפני יום הדין הגדול והנורא, וכמו שנהגו לעמוד באשמורת לומר סליחות שבוע שלפני ראש השנה".

הסליחות הנאמרות בקרב קהלות אשכנז רבות הן ונתחברו על ידי גדולי הדורות, כמו רבנו שלמה הבבלי, רבנו גרשום מאור הגולה ורבנו שמעון הגדול, על ידי רבי מאיר ש"ץ, על ידי רש"י ועוד רבים. ויש מהם של פייטנים עלומי שם או לא נודעים.

אחת הסליחות המוכרות ביותר, אך מחברה אינו מוכר, היא הסליחה שלש עשרה מידות האמורות בחנינה, שמחברה הוא רבנו שלמה בן מנחם, אשר אינו נודע משום מקום אחר מלבד בסליחה זו. סליחה זו נאמרת בערב ראש השנה, ובעבר היתה נאמרת אף בשחרית של יום הכפורים, עד שנשתכחה אמירת הסליחות בתפלות יום הכפורים ברוב הקהלות, ונשארה רק בקהלות מסויימות. הסליחה נאמרת בקהלות רבות בנעימה מיוחדת ובהתעוררות רבה.

לסליחה מבנה ברור, וכל בתיה חוזרים על רעיון אחד. נביא כאן לדוגמה את הבית השני -

אִם אֲשַׁמְתֶּם גְּדֹלָה עַד שָׁמַי רוּם וְכוֹכְבֵיהֶם. נָא פֶּל מְדָה נְכוֹנָה אֲבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם.
לְבַטֵּל מֵהֶם פְּתוּב אֲמַרְתִּי אֲפֹאֲיֵהֶם. לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹקֵיהֶם:

השורה הראשונה פותחת תמיד בתיבה אם ובה מתאר הפייטן את העוונות אשר עלולים למנוע את קבלת התפלה. השורה השנייה מתחלת נא כל מדה נכונה והפייטן

מבקש רחמים בכח י"ג המדות. השורה הרביעית היא פסוק מתוך המקרא המתחיל בתיבת למה. כך למשל גם הבית הבא -

אם גָּבְרוּ עֲוֹנוֹת וְעֲצָמוּ מִלְּסַפְּרָה. נָא כָּל מְדָה נְכוּנָה דְּחָה אוֹתָם ה' לְהִסְתִּירָהּ. דְּבוּבֵי עֹז בְּתַחֲן לְבַטֵּל מֵהֶם כְּתוּב אֶסְתִּירָהּ. לְמָה ה' תַּעֲמֹד בְּרַחֲוֹק תַּעֲלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה:

המעין בלשון הסליחה יראה שלשונה – לכאורה – אינו מדוקדק די הצורך. נקח למשל את הבית שבקטע הקודם. מה ביאורו של המשפט "נא כל מדה נכונה דחה אותם ה' להסתירה"? גם אם נדחוק ונפרש כי הכוונה שאנו מבקשים כי בכח המדה הנכונה ידחה הבורא ויסתיר את העוונות, הרי שאז היה מן הצורך לכתוב "נא בכל מדה נכונה...", הפתיחה נא כל מדה נכונה משוללת הבנה ואינה מתקשרת אם המשך הדברים ברוב הבתים של הסליחה. מה למשל הביאור של "נא כל מדה נכונה נפשי נעם עליהם תבקשי"?

גם שורות אחרות של הסליחה מחוסרות ביאור. ושוב למשל בבית שהובא למעלה, "נא כל מדה נכונה דחה אותם ה' להסתירה. דבובי עוז בתחן לבטל מהם כתוב אסתירה". איך מתקשרת השורה "דבובי עוז בתחן" לשורה הקודמת? בשורה הקודמת פונה המתפלל לבורא ומבקש "דחה אותם ה' להסתירה", ובשורה זו הוא מזכיר לשונות של תפלה, "דבובי עוז בתחן לבטל מהם כתוב אסתירה", אך זו אינה צורת פנייה לבורא. וזו אינה הדוגמא היחידה. הסליחה כולה כתובה בלשון לא ברורה, העובר מנסתר לנוכח ומנוכח לנסתר, דבר המוכיח כי דברים בגו.

פנייה למלאכים בסליחות

כדי להבין את כוונת הסליחה כראוי, נפנה לדון בעניין הפולמוס הנודע אשר התפתח בעקבות אמירת **מכניסי רחמים** בסליחות. בבקשה זו אנו פונים למלאכים אשר ממונים להביא את התפלות לפני הקב"ה ומבקשים מהם, "הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים", "השמיעו תפלתנו לפני שומע תפלה", השתדלו והרבו תחנה ובקשה לפני מלך א-ל רם ונשא".

צורה זו של פנייה ישירה למלאכים ובקשה מהם, עוררה תמיהה אצל רבים מגדולי עולם. הדברים לכאורה נוגדים את דברי הירושלמי בברכות (פ"ט ה"א) אשר אמרו שם "אם בא על אדם צרה, לא יצווח לא למיכאל ולא לגבריאל, אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד". מדברי הירושלמי נראה שאין ראוי לפנות לאמצעי אלא להקב"ה לבדו.

יש אף שראו בדבר שכזה גם סרך עבודה זרה. הרמב"ן בדרשותיו, בדרשת **תורת ה' תמימה**, תמה על מנהג זה לומר מכניסי רחמים, בהחשיבו דבר שכזה כעין עבודה זרה – "והע"ז השלישית מהם העובדים למלאכים, הם הנבדלים, והם שרים של האומות, כמו שנאמר ושר מלכות פרס, ושר מלכות, מיכאל שרכם, או שיחשבו שיש להם יכולת, או להיותם מליצים בינם ובין האל לעובדים אותם, וכל אחד עובד שלו, וכל זה נזהר לנו בתורה. ונראה שאפילו להתפלל להם על דרך זה אסור לנו כמו שנאמר בהגדה, בשר ודם יש לו אוהב אם באת לו עת צרה אינו נכנס לביתו פתאום אלא הולך ועומד על פתח

חצרו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו, והוא אומר לו איש פלוני עומד בחוץ, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אמר הקב"ה, אם באת לך עת צרה לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל ויענו לך, אלא אלי צוח ואני אענה לך, הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, הן ימלט, ולא לגבריאל. ולפי זה **אנו [טועים] ב"מיכאל שרא רבא" וב"מכניסי רחמים"**, וכן נראה דברי הרב (הרמב"ם) בספר המדע.

כדעת הרמב"ן כן ערערו עוד רבים מן הראשונים. אך יש שתירצו את המנהג באופנים שונים, כגון על פי דברי הגמרא בסנהדרין (מד:): 'רבי יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה', ופירש רש"י 'שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים'. תירוץ זה הובא בתניא רבתי (סי' עב) בשם רבי אביגדור כהן צדק.

הערעורים על אמירת מכניסי רחמים התעוררו כמה פעמים, הן בזמן הראשונים והן בימי האחרונים, עד סמוך לדורנו אנו. אך למרות הכל גבר כח המנהג והכל אומרים תפלה זו. אין כאן המקום להאריך בכל הפולמוס שהתפתח סביב ענין זה, הדורש מאמר ארוך בפני עצמו.

בסליחה נודעת אחרת, "מדת הרחמים עלינו התגלגלי", היה מי שהגיה את הסליחה בלשון שכזה "מִדַּת הַרְחָמִים עָלֵינוּ נִגְלַגְלָה. וְלִפְנֵי קוֹנֵנוּ תַחֲנַנְנוּ נִפְיִלָּה. וּבְעֵד עֲמֵנוּ רַחֲמִים נִשְׁאַלָּה". אך למרות שהגהה זו נדפסה בכמה מספרי הסליחות, בפועל לא התפשטה והכל אומרים כנוסח הקדום.

חלי פני מלכך בתחנה

מעתה נבא לדון בסליחה בה אנו עוסקים, היא סליחת "שלש עשרה מידות האמורות בחנינה". לכאורה אין כל פגם בסליחה זו. אכן מזכירים בה את מידות הרחמים, אך הפנייה בסליחה זו הוא לבורא בלבד.

למרות זאת, הרי שבתשובות אחד הקדמונים, בשו"ת מהר"י ברונא (סי' ערה), בבואו ליישב את מנהג אמירת **מכניסי רחמים**, הוא כותב בלשון הזו "מה שאנו אומרים **נא מדה נכונה**, וכן מדת רחמים ומכניסי רחמים מלה"ר, אינו אלא דרך שפלות ועבדות, שמדבר בפני המלך ליועציו לדבר למלך, והוא בוש בדבר לקרב אל המלך ואין זה דרך אמצעי כלל".

מהר"י ברונא מזכיר כאן את הסליחה **נא מדה נכונה** כאחת הסליחות שיצא עליהם הערעור. מדוע? הרי אין בה שום פנייה למלאכים!

אך קושיא זו היא עצמה התשובה לשאלה, ואף לשאלות הרבות ששאלנו למעלה. אכן הסליחה שלפנינו אינה כפי שהיתה לפני הראשונים. בנוסח המקורי אכן היתה פנייה ישירה לשלש עשרה מידות הרחמים, אלא שבמשך הדורות היה מי שהגיה את הסליחה מתחלתה ועד סופה והשמיט כל פניה למלאכים ולמידות הרחמים. מעניין הדבר שלמרות שבשאר הסליחות והבקשות לא נתקבלה הגהתם, ואמירתם נמשכה כקדמותה עד היום למרות הצעות שונות של הגהות וכאמור, הרי שבסליחת **שלש עשרה מידות** נתקבלה ההגהה בלא עוררין, והנוסח הישן נשכח מלב.

לאחר שנראה את הנוסח המקורי יפלו כל התמיהות והיו כלא היו. נביא כאן דוגמא לשלשה בתים מן הסליחה כפי שהם בנוסח המקורי, לעומת הנוסח הנהוג כיום.

הנוסח כיום

שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּחִנְיָנָה. נָא כָּל מִדָּה נְכוֹנָה אַחֲלָה פָּנֵי מַלְכִי בְּתַחֲנָה.
לְחַפֵּשׁ זְכוֹת כְּנוּיִים קְרוּאִים שׁוֹשְׁנָה. מְלִטָּם מְכַל רְעוֹת בְּזֹאת הַשָּׁנָה:

הנוסח המקורי

שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּחִנְיָנָה. נָא מִדָּה נְכוֹנָה חֲלִי מַלְכְךָ בְּתַחֲנָה. חֲפִשׁ זְכוֹת
כְּנוּיִים קְרוּאִים שׁוֹשְׁנָה. וּמְלִטָּם מְכַל רְעוֹת בְּזֹאת הַשָּׁנָה:

(גם שם המחבר והסימן חזק היוצא בבירור מהנוסח הישן מוכיח את אמיתותו).

הנוסח כיום

אִם גָּבְרוּ עֲוֹנוֹת וְעֲצָמוּ מְלִטְפָּרָה. נָא כָּל מִדָּה נְכוֹנָה דַּחַה אוֹתָם ה' לְהִסְתִּירָהּ. דְּבַבִּי עֹז
בְּתַחֲן לְבַטֵּל מֵהֶם כְּתוּב אִסְתִּירָהּ. לָמָּה ה' תַּעֲמֹד בְּרַחוּק תַּעֲלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה:

הנוסח המקורי

אִם גָּבְרוּ עֲוֹנוֹת וְעֲצָמוּ מְלִטְפָּרָה. נָא מִדָּה נְכוֹנָה דַּחִי אוֹתָם לְהִסְתִּירָהּ. דְּבַבִּי עֹז בְּתַחֲן בִּטֵּל
כְּתוּב אִסְתִּירָהּ. לָמָּה ה' תַּעֲמֹד בְּרַחוּק תַּעֲלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה:

אכן לפי הנוסח המקורי מסתלקים מאליהם כל הקושיות. הניסוח ברור ונהיר, המתפלל פונה למדה ומבקש שתדחה ותסתיר את עוונותיו, וכן פונה אליה בלשון ציווי "דבבי עז בתחן", כלומר, דברי בתחנה לפני הבורא.

ודוגמא בולטת יותר - הנוסח כיום

אִם זְדוֹנוֹת הִשְׂיֵאוּ לִב טִפֵּשׁ וְנִשְׁחָץ. נָא כָּל מִדָּה נְכוֹנָה חֲלֵץ אוֹתָם ה' מִמַּחֵץ. חִישׁ וּבֹא
וְשֵׂא קוֹל נַחֵץ. לָמָּה קוֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחֵץ:

הנוסח המקורי

אִם זְדוֹנוֹת הִשְׂיֵאוּ לִב טִפֵּשׁ וְנִשְׁחָץ. נָא מִדָּה נְכוֹנָה חֲלָצִי אוֹתָנוּ מִמַּחֵץ. חוּשִׁי וּבֹאִי נָא
וְשֵׂאִי קוֹל נַחֵץ. לָמָּה קוֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחֵץ:

יתכן שהבקשה הישירה "חלצי אותנו ממחץ" היתה כה צורמת והיא גרמה להתפשטות ההגהה בסליחה זו. אם כך ואם כך, נקווה שיתקבלו תפלותינו לרחמים ולרצון לפני אדון כל.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

תשובה מתוך 'צרות'

וְחָרָה אָפִי בּוֹ בַיּוֹם הַהוּא וְעִזְבֹתֵימִי וְהִסְתַּרְתִּי מִפְּנֵי מַהֵם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמִצְאָהוּ רָעוֹת רְבוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל פִּי אֵין אֶלְקֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה. וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֲסִתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָּנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים (לא, יז- יח)

הדברים צריכים ביאור שאם עם ישראל יאמרו "כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה". ומשמעות הדברים שהם שבים בתשובה. ועוד שהרי בזה הם מוכיחים שהם מאמינים בשכר ועונש והשגחה פרטית ולמה אם כן מגיע להם אחרי כל זה שייענשו כמו שכתוב "ואנכי הסתר אסתיר". הרי לכאורה היה צריך להתקבל תשובתם, ולהסיר מהם הצרות.

ונאמרו בזה כמה תירוצים: הרמב"ן כתב ליישב שבאמת אין זה תשובה גמורה, אלא רק הרהור וחרטה. 'שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם'. ועדיין חסר וידוי בפה כמו שכתוב "והתוודו את עוונם". (ויקרא כו, מ). ועזיבת החטא כמו שכתוב "ושבת עד ה' אלוהיך" (דברים ל, ב). ולכך התשובה הזאת לא מועילה. וכמו שמוכח המשך הפסוק "כי פנה אל אלוהים אחרים". כלומר שעדיין פונה במחשבתו אודות ע"ז ולא סילק עצמו ממנה. ולכך אומר הקב"ה "ואנכי הסתר אסתיר". שמאחר וכבר הבינו שהם טועים בדרכם, וצריכים לשוב בתשובה ומתעכבים ממנה, הרי שמכביד החטא וגורמים להרבות עונשם, וכמו שכתב הרבינו יונה (שער א, ב). וז"ל: כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. עכ"ל^מ.

השפת אמת כותב בשם הרב מפרשיסחא שהחיסרון בתשובה כאן הוא במה שאדם מרגיש 'אין אלוהי בקרבי'. כלומר שמרגיש שהקב"ה לא אכפת לו ממנו, והאמת שכל יהודי חייב להאמין שהקב"ה נמצא איתו כל הזמן ובכל מצב. וביאר השפ"א שבזמן שאדם עושה חשבון נפש ומגיע להכרת בחטא, יש לפניו שתי דרכים. או למנף ההבנה הזאת להתעלות על ידי זה לחזרה בתשובה שלמה. או ח"ו להיגרר לייאוש ומחשבה שכבר 'אין לו סיכוי'. והתורה כאן באה לומר שאף שכבר הגיעו למצב של הכרה בחטא, מכל מקום אין זה תשובה אמיתית, אלא כפירה במסווה של הרהורי חרטה, כי המסקנה שאליה הגיעו 'כי אין אלוהי בקרבי'. כלומר שאין להם שייכות לקדושה ושערי תשובה

^מ ושם הרי מביא את המשל הידוע: ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך?

ונעלו בפניהם. וזה הביאור בהמשך הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא". כי לאמיתו של דבר יש כאן הסתר פנים בלבד, והקב"ה נמצא אתנו בכל מצב אלא שהנהגתו אתנו היא בצורה מוסתרת.

ובזה ביאר האבן עזרא את הפסוק "כי עמך הסליחה למען תורא". שלכאורה יש להקשות שבנוהג שבעולם אדם תקיף העומד על שלו חוששים ממנו מתיראים, ואילו אל אדם סלחני מתייחסים בחיבה אך לא בפחד, ואם אכן איך הפסוק אומר שהסליחה נוצרה בכדי שיראו מהקב"ה. וז"ל: כי אם לא תסלח לא ייראוך ויעשו חפצם ככל אות נפשם. עכ"ל. כלומר שאם ח"ו אדם שחטא לא היה בידו לחזור בתשובה, א"כ כבר לא היה לו מה להפסיד כביכול, וגם היראה 'שנשארה' לו אחרי החטא הייתה הולכת, נמצא שכעומק הסליחה כך עומק היראה^מ.

הרש"ר הירש מוסיף לדייק בלשון הפסוק 'על כי אין אלוהי בקרבי'. כלומר שהוא מאשים את הקב"ה במצב שאליו הוא הגיע. שהרי אינו אומר 'הלא על אשר עזבתי אלוהי, ועל אשר את הרע בעיניו עשיתי'. אלא על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. הוא תולה את אסונו בשינוי דרכי ה', ולא בשינוי דרכי עצמו. למרות חטאותיו עודנו סבור שהוא זכאי לקרוא לה' 'אלוהיו'. וה' שהבטיח לו הגנה וסיוע כנגד הגויים שוב איננו מקיים את הבטחתו ואיננו נוהג עמו כ'אלוהיו', ואלמלא כן לא היו צרות אלה פוגעות בו. כסבור הוא שהוא זכאי להאשים את ה' והוא שוכח להאשים את עצמו. הוא שוכח לחזור אל הסיבות שבגללן ה' איננו מתגלה עוד כ'אלוהיו', הוא שוכח.

חילוק בדרגות התשובה

הגמרא במסכת יומא (פו.) מקשה סתירה בפסוקים המדברים על תשובה, שפסוק אחד אומר "שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי בשלת בעוונך". (הושע יד, ב). כלומר שהעונות יחשבו כמכשול שהיא שגגה. ומאידך פסוק אחר אומר "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה". (יחזקאל לג, יט). כלומר שמהעברות שעשה יהיה לו 'חיים'. כיון שנהפכות לו לזכויות. ותירצה הגמ' שאם עושה תשובה מיראה נהפכות העברות לשגגות. אבל אם עשה תשובה מאהבה נהפכות לזכויות.

והמפרשים הרחיבו את הדברים שיש ג' דרגות בתשובה. א. שב מחמת שבאו עליו ייסורים, וזו גרוע שבכולם. ב. מדרגה גבוה מזה, שעושה תשובה מיראה, דהיינו שמתירא שמא יבואו עליו ייסורים אעפ"י שעדיין לא באו עליו. ג. מדרגה שלישית הגבוהה שבכל מעלות בתשובה, שעושה תשובה מאהבה. והטעם שהשב מייסורים גרוע שבכולם, כיון שברגע שהייסורים עוזבים אותו, הוא שוב לסורו, כמו שנאמר אצל פרעה "וירא כי הייתה הרווחה והכבד את לבו". (שמות ח יא). ולכך אמר לו "עד מתי מאנת

^מ בדרך הלצה מספרים על רשע אחד שעמד למות, שביקש מבנו שיבשל לו בשר חזיר יחד עם חלב ועוד כמה איסורים יחד.. שאל אותו בנו למה כל כך חשוב לך לעשות זאת לפני המיתה. אמר יש לי כ"כ הרבה חטאים. אז אני רוצה שכשאני יעלה לשמים אני ידע מתי סיימו להקריא אותה.. ואכן היצר הרע עובד לתת לאדם הרגשה שכבר אינו כ"כ רצוי אצל הקב"ה, ושלא יעזור לו תשובה, שהרי בן כה הוא יצטרך לעבור בגהינום ולסבול. אז מה ההבדל אם יהא זה מאה שנה או מיליון.

לענות מפני". (שם י, ג). כלומר לא מחמת ייסורים כי אם מפני. כי ההכנעה שבאה על ידי הייסורים אינה כלום, כי אחרי שיעברו הייסורים אדם חוזר לסורו. ובוזה ביאר הכלי יקר הטעם שבפרשתנו הקב"ה לא מקבל את התשובה. כי מדיוק הפסוקים משמע שכל התשובה באה רק מתוך הייסורים. כמו שכתוב "ואמר ביום ההוא". כלומר שרק באותו היום אומר כן, אבל בימים 'שקדמו' לצרות פשיטא שלא היה נותן אל לבו מעצמו לשוב אל ה'. ולא זו בלבד אלא אפילו אחרי שמצאוהו הרעות ההם, מכל מקום אינו מתודה, **כי אם ביום ההוא שהצרות צרורות על שכמו**, אבל ביום שמחרת שקצת יש לו הרווחה, הוא מיד חוזר לסורו, לפיכך אומר הקב"ה "אנכי הסתר אסתיר פני גם ביום ההוא". אפילו ביום שמתודה אסתיר פני, ויותר ממה שהסתרתי פני לשעבר, כי אם בכפלים פי שנים הסתר אסתיר פני, כי ראה הצרות צרורות ואעפ"כ, אין לבו שלם עם ה' כי יודע ה' שהיום יאמר בהכנעה כגונב דעת עליונה ולמחר יחזור לסורו.

תשובה על החטא

בספר באר משה כותב לבאר עפ"י מש"כ רבותינו שאחד מעיקרי יסודות התשובה, שצריך האדם לשוב על עיקר ושורש החטא אשר גרם לו להתדרדר עד שעבר עבירות חמורות, שהרי שכך אומנותו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד ע"ז והולך ועובד (שבת קה:). ובוזה ביאר הדברי חיים מצאנז זיע"א (ח"ב שבת תשובה). את הפסוק "שובה ישראל עד ה' אלוהיך". (הושע יד, ב). עפ"י מה ששמע מפי הרה"צ רבי נפתלי מרופשיץ בשם ר' אלימלך זצ"ל שצריך אדם לעשות תשובה עד העבירה הראשונה שעשה מעודו, כי איך אדם מישראל יעשה עבירה, ומסתמא גרם לו עבירה אחרת, כי עבירה גוררת עבירה, ומסתמא עשה מקודם עבירה קלה, שגרם להחמורה, אך גם הקלה אי אפשר מבלתי יבוא על איזה כשלוך בשוגג וכו'. וזה יש לומר כוונת הפסוק "שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך". כי מחמת שהשם מיחד שמו עלינו והאיך אפשר שנחטא, **ועל כרחק כי כשלת בעונך היינו שנכשלנו באיזה חטא שלא מדעת**, ולכן צריך כל כך להרבות בתשובה עד שהשם יקרא ה' אלוהינו כי כשלנו רק בחטא הראשון ולכן צריך לשוב עד בוא אל הכשלוך הראשון ולשוב בתשובה עליה.

ובזה ביאר מה שאמר דוד המלך "יען אשר לא זכר עשות חסד וירדוף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת". (תהלים קט, טז). והכתוב אומר דרשני שפתח באי עשיית חסד, וסיים ברדיפת איש עני ואביון להמיתו. אמנם להנ"ל מבואר שנתכוון דוד המלך ע"ה לרמוז כאן שאם עבר אדם על מצוה קלה סופו שיעבור על מצוה חמורה, שבהתחלה עבר על ואהבת לרעך כמוך, וסופו בא לידי שפיכות דמים. ולכך אמר יען אשר לא זכר עשות חסד ועי"ז הגיע עד לדיוטא התחתונה וירדוף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת. ולכך כשרוצה האדם לשוב בתשובה, צריך הוא לדעת, כי אין החטא שחטא מקרה בעלמא ותופעה חולפת בלבד, אלא נעוץ וקשור הוא במעשיו הקודמים ולכך שומה עליו לתקן מעשיו הקודמים אשר היו גורמים ומסבבים לחטא זה.

ובזה מבואר שאחרי שנכשלו בני ישראל בעבירה חמורה של "וקם העם הזה חנה אחרי אלוהי נכר". על כרחך שלפני כן נכשלו בחטאים אחרים, שגררו בעקבותיהם עבירות נוספות, עד שבסופו של דבר הגיעו למה שהגיעו. ולכן לא די שעושים תשובה בזה שמאמינים בהשגחה פרטית ושכר, ועונש אלא צריכים לשוב גם על העבירות שגרמו להם לחטא הנורא הזה, וזה שאומר הכתוב "אנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה". היינו על כל העבירות שעברו עד הנה שגרמו לבסוף כי פנה אל אלוהים אחרים. ולזה מוסיפה התורה ואומרת "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". כי אין ועתה אלא לשון תשובה. (ב"ר כא).

מי מחפש את הקב"ה ?

בספר משנה שכיר כתב לבאר עפ"י מעשה שהיה בנכד הבעש"ט רבי ר' ברוכ"ל ממעזי'בוז', כשהיה ילד היה משחק 'במחבואים' עם ילד אחר פעם אחת החביא עצמו ברוכ"ל הילד, ושהה במחבוא זמן רב, כי חשב שחבירו מחפש אותו אלא שאינו יכול למצוא אותו, אבל כאשר ראה ששוהה זמן רב, יצא ממחבואו ולא מצא את הילד השני, הבין מזה שלא התחיל כלל לחפש אותו ולשוא הסתתר, וחרה אפו על זה, ורץ לחדר זקנו בבכיה ובקובלנא על חברו הילד. משום מה אתה בוכה שאלו הסבא, הן השיב בבכיה התחבאתי ולא מחפשים אחרי. זלגו עיני הבטש"ט דמעות ואמר, הקב"ה קובל עלינו גם כן, אני מסתיר את עצמי במחבואים ואיש אינו מחפש אותי.

ובזה ביאר הטעם שלא יועיל מה שאומרים 'כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה'. כי אע"פ שיגיעו למדרגה שיבינו שהצרות באו ע"י שהקב"ה לא בקרבם, אבל מ"מ לא ילכו לחפש אחריו רק יחשבו שהוא שוהה במחבוא מבלי חיפוש אחריו כלל, ותחת שילכו לחפש את ה' יתברך במקום מחבואו ולגלותו במקום הסתרתו, פנו אל כוחות אחרים בשביל עזרה, ואת כביכול את ה' נתנו לשהות במקום ההסתרה שלו, לזאת יחרה אף ה' ביותר עליהם, וזה שאמר הכתוב "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים", ואותי עזבו לשהות בהסתרתתי זמן רב.

❖ יש לדקדק מדוע מתחיל הפסוק ברעות רבות וצרות ומסיים ברעות בלבד ולהיכן נעלמו הצרות, וביאר הרב שך זצ"ל. (הקדמה אבי עזרי נשים) שפירוש המילה 'רעות' הוא לעצם הרעה. ולעומת זאת המלה 'צרות' נגזרת מלשון צר כמו שתרגם אונקלס 'עקן'. דהיינו מועקה שזה הרגשה שבאה בנוסף לייסורים שיש עצבות ומרות נפש. אולם מי שיראת ה' בלבבו ומאמין בה' ובהשגחתו הפרטית, אין הצרות נחשבות כצרות ואין שום דבר מעיק ומציק לו, כמו שאמר דוד המלך "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי". (תהילים כג, ד). לכן אחרי שמגיע האדם להכרה שמצבו הקשה נגרם כתוצאה מזה שהתרחק מהקב"ה [אין אלוהי בקרבי]. ומשיב אל לבו את ההשגחה בהקב"ה ממילא הצרות הסובבות אותו נעלמות, ונשארים רק הרעות. ולפיכך לא נאמר בהמשך הפסוק אלא מצאוני הרעות האלה.

*

מרן החפץ חיים זיע"א מבאר את הסמיכות "ועתה כתבו לכם את השירה". לפסוק "ואנכי הסתר אסתיר". ללמדינו שעל ידי 'עסק התורה' אדם יכול להנצל מכל צרה ויגון, ואפילו בעת הסתר פנים מ"מ אור התורה יכול להצילו.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

הוכחה ברורה שנזכה השנה לשנת רחמים!

פי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאות הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (ל, יא-יד)

גודל מעלת תקיעת שופר ידוע בשער בת רבים, ועד כמה בכוחה לעשות מהפיכה נוראה בעולמות העליונים מכסא הדין למדת הרחמים. וא"כ איך מגישים לשנה החדשה תשפ"א בלי הכח של תקיעת שופר, כי יום ראשון של ראש השנה חל להיות בשבת, ובפרט כי הנשה באה אחרי שנה המיוחדת במינה שלדאבונינו סבלנו ממדת הדין באופן נורא ביותר?! דומים אנו לחיל הניגש למלחמה בלי הכלי זיין שלו!! הרי חיל ורעדה אחזתנו כאשר יודעים אנו עד כמה עדיין זקוקים למדת הרחמים, מתחננים ומעתירים שמדת הרחמים עלינו תתגליל, ותקותינו הוא השופר, השופר שפועל שינויים של ממש, האם באמת נשארים בידיים ריקנים!?

ביאורים של רש"י ורמב"ן קרובים ביותר

אמנם, אציע לומר כי אדרבא ואדרבא, השנה יש לנו זכותים מפולגים ביותר, ודייקא בגלל כי היום הראשון של ראש השנה, היא שבת קודש! וכפי שיתבאר בס"ד, ובהקדם לעיין בדברי הראשונים בפרשת השבוע. הנה בפסוקים הנ"ל נחלקו הראשונים האם "המצוה הזאת" היינו מצות תלמוד תורה (כפרש"י) או דמיירי במצות תשובה (ע' רמב"ן). ונציע לומר דשני ביאורים אלו קרובים הם מאד זו לזו, כי הפירוש הפשוט של "תשובה" הוא לשוב אליו יתברך (יש סוגיא של "תיקוני תשובה", אבל אנחנו מדברים על מהות התשובה) – ולכן כל כמה שמבינים בבירור מה שכתוב "בזהר דאורייתא וקוב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא היודע והוא המדע וכו' כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם" (כלשון התניא פרק ד'), הרי ממילא התשובה הגדולה הוא להיות נגילה ונשמחה בך, כ"ב אותיות התורה, נגילה ונשמחה בו.

דברי התניא

והמשך דברי התניא שם בוערים ברשפי אש שלהבת י-ה, ונעתיק חלק מדבריו שם ובפרק ה', "ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים, הרי זה כמחבק את המלך דרך משל, שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם. וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים".

"ולתוספת ביאור.. כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה, הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה. והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה שעלה ברצונו שכשיטעון ראובן כך וכך דרך משל ושמעון כך וכך יהיה הפסק ביניהם כך וכך.. הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה כהלכה העורכה במשנה או גמרא או פוסקים הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו, וגם שכלו מלובש בהם, והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה. וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות.. ובידיעת התורה מלבד שהשכל מלובש בחכמת ה' הנה גם חכמת ה' בקרבו מה שהשכל משיג ותופס ומקיף בשכלו מה שאפשר לו לתפוס ולהשיג מידיעת התורה. עכ"ד המאירים.

לדתייבין לאורייתא!

ידידי הר"ר עזריאל טורנר שליט"א הראני תרגום יונתן נפלא עה"פ (כי תשא ל"ד, ז')
נִצֵּר חֶסֶד לְאֲלֹפִים נִשָּׂא עֵוֹן וְפָשַׁע וְחֻטְאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה.. ופרש"י, מנקה הוא לשבים,
ולא ינקה לשאינן שבים. ובתרגום יונתן כותב "ומכפר על חטאין, סלח לדתייבין
לאורייתא, ולדלא תייבין לא מזכי..". דהיינו שמפרש "ונקה" לאלו ששבים – לאורייתא!
ששבים להתורה"ק. וכפי שמבואר הן הן הדברים. וכמו כן ציין לנוסח התפלה בברכת
התושבה, "השבינו אבינו לתורתך"!

צפרא דשבתא – יום מתן תורה

והנה השנה, שנה שיום א' דר"ה חל להיות בשבת, נתעורר ביותר האי סוג תשובה,
והוא ע"פ מה שמצינו בטור (או"ח סי' רצ"ב) וז"ל "ומה שתקנו בשבת ג' ענייני תפלות,
"אתה קדשת", "ישמח משה", "אתה אחד", וביו"ט לא תקנו אלא אחת "אתה בחרתנו?"
מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות, "אתה קדשת" - כנגד שבת בראשית כמו
שמוכיח מתוכו, "ישמח משה" - כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת ניתנה
תורה. ו"אתה אחד" - כנגד שבת של עתיד. עכ"ד. וע' בב"ח (או"ח סי' רצ"א) כי כמן כן
השלשה סעודות של שבת קודש מכוונים כל אחד כנגד אלו שלש שבתות, ליל ש"ק –
שבת בראשית, יום שבת קודש – שבת של קבלת התורה, ועת רעוא דערוין – כנגד שבת
דלעתיד לבוא. נמצינו למדים כי צפרא דשבתא התפלה והסעודה מכוונים כנגד שבת של
קבלת התורה כי כו"ע מודה דבשבת ניתנה תורה.

ולכן כאשר משתוממים מה יהיה השנה עם התקיעת שופר, ויודעים ומבינים עד כמה
צפרא דשבתא מעורר מעמד מתן תורה, ומבינים עד כמה מהות התורה ומהות התשובה
מתאחדים יחד, נדע עד כמה מוטל עלינו לאחוז בעץ החיים של התורה"ק ולידבק בו
ובתורתו. ונזכור דברי הבעש"ט (עה"ת פ' משפטים, אות ט"ו, ובדגל מחנה אפרים בדרוש
לפורים) לבאר מאמרם ז"ל (חגיגה ט:): אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו

מאה פעמים ואחד, כי הכוונה הוא שלומד מאה – ואחד, היינו שמכוין לשמו יתברך אחד יחיד ומיוחד. ובמיוחד השנה שנתעורר הפחד והיראה של עת מתן תורה כאשר נתגלה לעין כל כי אין עוד מלבדו, והכל היה בהשקט בדומה למעמד מתן תורה כי אין עוף ואוירון פורח.. ואתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים – אין עוד מלבדו!

דברים נפלאים מהשפת אמת עד כמה שופר ותורה מקושרים!

ונפלאים הם דברי השפת אמת אשר כל כח השופר נובע מכח התורה"ק, ע' בדבריו לראש השנה (שנת תרנ"ו) "ענין תקיעת שופר לאחוז בקול תורה, שהוא פנימיות כל הבריאה, כדכ' "בראשית" בשביל התורה שנקראת ראשית, והוא מאמר אחד שנתפשט אח"כ למעשה בראשית. וזה הרמז "שופר חכמה ואינה מלאכה". כמ"ש בתרגום ירושלמי "בראשית ברא בחוכמתא". שנק' ראשית שהוא שורש הבריאה. והיא עיקר החיות. כמ"ש החכמה תחי' בעלי". ולהלן בשנת תרס"ד כותב "עיקר השופר לעורר רחמים בזכות התורה (!) דאיתא עלה במחשבה לברוא במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים ושיתף עמה מדת הרחמים. זה התורה דאיתא מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו. והקב"ה בחסדו נתן לנו התורה שנוכח לדעת ועי"ז מרחם עלינו. לכן נק' התורה "רחמנא" בגמרא, שכל הרחמים בא בכח התורה (!!)" ועי"ז נאמר אתה הראת לדעת שחונן לנו הקב"ה דעת התורה. וזהו "יודעי" תרועה, בדעת. וכן כתיב מדי דברי בו כו' רחם ארחמנו. ולכן על ידי השופר עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. עכ"ד המאירים כאור שבעת הימים.

ולכן אדרבא ואדרבא כאשר מבינים עד כמה מהות ושורש השופר הוא מכח התורה"ק, הרי השנה שחל ר"ה ליות בשבת, וביום השבת נתעורר ביותר מעמד קבלת התורה"ק, הרי נדע שנוכח אמנם לרחמים "שכל הרחמים בא בכח התורה (!!)" וע"ע בשערי תשובה (שער ג' אות ט"ז, ושער ד' אות י"א) אודות גודל כח התורה שפועל לכפרת עוונות – אף חילול ה' (!) ועד כמה הוא פועל במקום יסורים – "כִּי הַתּוֹרָה רְפוּאָה לְכָל מַפְּהָ". ווע' בשם משמואל (יום כיפורים תרפ"א) כי ידוע מה שכתב האריז"ל שעיקר התשובה הוא עסק התורה.. ולכן מסופר על הרבי מקוצק שלפני תקיעת שופר למד בספר קצות החושן, וכן מסופר על הדברי חיים, כי עיקר תקיעת שופר להגיע על ידי זה לתשובה ולזה נחוץ מאד עמל התורה.

מתי אומרים י"ג מידות של רחמים בראש השנה?

ויש להוסיף, כי בימי הסליחות ועשי"ת מרבים לומר השלש עשרה מידות של רחמים – זולת בראש השנה, שהוא יום הדין, שבמשך כל התפלה אין אומרים כלל הי"ג מידות של רחמים – זולת בזמן אחד... מתי?.. בפתחת הארון! כאשר מכינים לקרוא בתורה"ק! "שכל הרחמים בא מכח התורה!" בזמן שעומדים ללמוד בתורה"ק נתעורר עת רצון מיוחד, שיכולים אז, אף ביום הדין, לומר הי"ג מידות של רחמים.

מי כעמך ישראל!

וא"כ הרי בטוחים אנו שיהיה שנה טובה ומתוקה, יותר מכל השנים! והוא ע"פ המבואר, "שכל הרחמים בא מכח התורה", והרי השנה כלל ישראל זכו באופן מיוחד ממש

להתאחו בעץ החיים של התורה"ק בקידוש שם שמים – כי הרי כלל ישראל שמחו יחד בסיום הש"ס ברחבי תבל, רבבי אלפי ישראל, והיתה פתיחה מעין החתימה.. החתימה בקידוש שם שמים בגלוי, והפתיחה בקידוש שם שמים בסתר כאשר התחלנו יחד בלימוד הש"ס והמשכנו ללומדה אף בחדרי חדרים מדי יום ביומו מתוך עקשנות דקדושה. שיעורים וחברות המשיכו בלימודם למעלה מדרך הטבע! לא יאומן כי יסופר גודל הנאמנות והדביקות של כלל ישראל להתורה"ק!

והנה ידועים דברי המדרש (ויקרא רבה פרשה כב) רב הונא אמר אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים", -אשר מדי שנה בשנה כלל ישראל לומדים בשבועות אלו שתי פרקים מפרקי אבות בשבת אחה"צ במקום פרק אחד, ומקיימים דברי רז"ל אלו רגיל לקרוא פרק א ילמוד שתי פרקים" - ואילו השנה מכח כל החזרות והבחינות שנעשו בכלל ישראל, ובעיקר מכח "דרשו" זכינו שנתקיים "רגיל לקרות דף אחד – ישנה שני פרקים!" הנני מכירים באופן אישי "דרשו אידן" שנהפכו חייהם לטובה מן הקצה אל הקצה מאז הסיום הש"ס בחודש טבת תש"פ, בהיותם נבחנים מדי חודש בחדשו על דפי גמ', לומדים וחוזרים וקונים דפים כל גבי דפים! מרבה תורה, מרבה חיים! (אבות פרק ב' משנה ה'). וכל כמה שממשיכים ללמוד ומרבים להוסיף בתורה"ק – ובמיוחד כאשר לומדים בכוונה טובה לידבק בו יתברך – "מאה ואחד" זוכים לתשובה, ולרחמים!

דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה – הלכה למעשה!

והשנה במיוחד נתקיימו בכלל ישראל דברי הרמב"ם פשוטו כמשמעו.. נבוא ללמוד יחד דברי רבינו הנשר הגדול בריש הלכות תלמוד תורה (א', ח') "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה". בימים אלו, **בין העניים שנאבדו להם פרנסתם, ובין העשירים שלא הצליחו להמשיך בעבודתם ואדרבא תרמו מהונם לאחרים באופן נפלא – שניהם המשיכו בלימוד התורה"ק. "בין שלם בגופו בין בעל יסורין" – החולים ומשמשיהן המשיכו ללמוד מתוך כל הקשיים! "בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו" – בחורי חמד שלא היו יכולים להשתתף בלימוד התורה"ק על מקומם הרגיל, ובין הזקנים שלא היו אצלם אלו שעוזרים אותם – המשיכו ללמוד כפי יכולתם. "אפי' עני המתפרנס מן הצדקה.."** שלא היה בידו לסבב ולזכות אחרים בצדקה באופן רגיל – המשיך בעקשנות דקדושה בלימוד הדף היומי ובשאר הלימודים, "ואפילו בעל אשה ובנים" שזכה במשך חדשים רבים שכל ילדיו יהיו בבית כל היום בלי חדרים ובתי ספר – בכל זאת כלל ישראל המשיכו ללמוד!! ונוצה בודאי לשנת רחמים – **"שכל הרחמים בא מכח מהתורה!!"** – אכי"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

מה שורש הויכוח בין החכם לטיפש אם אפשר לדעת את כל התורה?

לא נפלאות הוא ממך (ל, יב)

כתוב במדרש (דב"ר ח ג) 'זה שאמר הכתוב (משלי כד, ז): ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו, מהו ראמות לאויל חכמות, וכו' דבר אחר, רבנן אמרי הטפש הזה נכנס לבית הכנסת ורואה אותן עוסקים בתורה, והוא אומר להן היאך אדם למד תורה תחלה, אומרים לו תחלה קורא במגלה, ואחר כך בספר, ואחר כך בנביאים, ואחר כך בכתובים, משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד, ואחר כך בהלכות, ואחר כך באגדות, כיון ששומע כך אומר בלבו אימתי אני למד כל זאת וחוזר מן השער, הוי בשער לא יפתח פיהו.

אמר רבי ינאי למה הדבר דומה, לככר שהיה תלוי באויר, טפש אומר מי יוכל להביאו, ופקח אומר לא אחד תלה אותו, מביא סלם או קנה ומוריד אותו. כך כל מי שהוא טפש אומר אימתי אקרא כל התורה, ומי שהוא פקח מהו עושה, שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסים כל התורה כלה, אמר הקדוש ברוך הוא: לא נפלאות הוא, ואם נפלאות היא, ממך, שאין אתה עסוק בה, הוי כי המצוה הזאת.

והקשה הרב אליהו דסקין שליט"א בגליון נחל אליהו (פרשת נצבים) דברי המדרש צריכים ביאור, שהמשל אינו דומה לנמשל, שהרי איך לומדים תורה? - היום פרק ומחר פרק עד שלומדים את כל תורה וכטענת החכם. ומה הטיפש אומר? איך אפשר ללמוד את כל התורה כולה, הרי הש"ס לבד זה אלפיים שבע מאות ושתיים דפים, וצריכים ללמוד סוגיה אחרי סוגיה, ויש ירושלמי, ספרא, ספרי, מכילתא, תוספתא, זוהר, תיקונים, רמב"ם, טור, בית יוסף, זה לא נגמר, איך אפשר ללמוד את הכל? והרי החכם אמר שהדרך היא היום אני לומד פרק אחד מחר פרק אחד עד שאני יודע כל התורה כולה, ומה טענת הטיפש? אלא שהטיפש רוצה בלילה אחד לדעת את כל התורה כולה, ובלילה הזה גם לישון!

ואם כך לכאורה המשל אינו דומה כלל, שבמשל הפיקח מביא סולם או קנה ומוריד אותו, ובסולם הרי לא מתקדמים כל יום קצת עד שמשיגים את הכל, אלא אפילו שבתחילה יש טירחה שצריך להביא את הסולם, ולפעמים נפצעים תוך כדי, ומתלכלכים, ומקבלים מכות ומזיעים, אבל כל זה עד ששמים את הסולם, ומהרגע שהסולם מונח במקום בפעם אחת עולים למעלה ומורידים את הככר, וזה לא דומה ללימוד תורה שכל יום לומדים קצת היום פרק אחד ומחר פרק אחד עד שלומדים את כל התורה, ולכאורה

יש משל הרבה יותר מתאים: משל לכיכר שנמצא בראש ההר - הר גבוה, טיפש אומר: איך אני יגיע לכיכר? וחכם אומר: היום אני יעלה מאה מטר, מחר מאה מטר, וכך כל יום עוד מאה מטר, עד שאני יגיע לככר.

דברי חז"ל קודש קדושים, והכל מדויק ומדוקדק: לא מדובר פה בטיפש שאין לו סבלנות, ושהוא לא יודע לוח הכפל, הוא יודע שאם הש"ס זה אלפיים שבע מאות ושתיים דפים והוא ילמד דף היומי - כל יום דף, בשבע וחצי שנים הוא ילמד את הש"ס, גם הטיפש יודע חשבון ויודע שהוא לא ילמד הכל בלילה אחד, ומה ההבדל בין החכם לטיפש? הטיפש אומר: לפי מה שאני לומד היום ביום אחד, גם אם אני ילמד מאתיים אלף שנה אני לא יהיה רבע חזון איש! כמה אני לומד היום? קצת פה, קצת שם, ומה אני מבין - בחור בתחילת ישיבה קטנה כמה אני מבין? והוא עושה חשבון שגם אם נכפיל בכל החיים מה אני כבר יספיק? ועל כך אומרים לו: יש לך טעות! זה דומה לסולם - כשאתה בונה את הסולם אתה עוד נמצא למטה במרתף, אתה לא עלית אפילו מטר, אתה רק נפצע ומזיע ומקבל מכה פה, ומתלכלך פה, נראה שלא עשית כלום, אתה משקיע בסולם שעות שעות, אבל אחרי שיש את הסולם ברגע אחד אתה למעלה.

כך גם בלימוד התורה - מה שאתה לומד היום, אתה בונה את הסולם! אל תחשוב שקצב הלימוד, והקשיים של הלימוד, שיש לך עכשיו יהיו לך גם עוד חמש שנים, עכשיו אתה קונה את הבסיס, בחור שמשקיע את השנים הצעירות בלימוד הוא מעמיד את הסולם, ועוד חמש שנים אתה תספיק ביום אחד כמות ואיכות שהיום אתה מספיק בחודשיים ובשלוש חודשים, אתה תזכור את זה יותר, ותתחבר לזה יותר, אחרי כמה שנים של לימוד מקבלים כנפיים ואז מספיקים סוגיות, ולומדים ושולטים במה שלמדו.

תדעו את הסוד הזה - וזה מה שהחכם אומר: זה כמו כיכר בשמי קורה, אני עכשיו בונה את הסולם, כל תוספות שאני לומד, כל שורה בגמרא שאני לומד, אפילו שעכשיו נראה לי שאני לא מתקדם, אני בונה את הסולם, ועוד שנה, שנתיים, פתאום תראה שאתה מקבל כנפיים, ומה שעכשיו אתה מספיק בחודשיים אז תספיק בשנתיים, וזה בדוק ומנוסה, ה' יזכנו. עכ"ד הרב אליהו דיסקין שליט"א

חשיבות קניית דרכי הלימוד מדברי הסדר היום

ויש להוסיף מש"כ בזה בספר סדר היום סדר הלימוד ויתחיל בלמודו בנחת לאט מלה במלה כדי שלא יטה מדרך הישר ויוכל לכוין אל האמת, כי לא נמצא הטעות והשגיאה כי אם בשביל שאינו מדקדק בדבריו וקורא במרוצה ואינו שוקע בעיונו אלא מתרצה ברצי כסף המובן בתחילת העיון.

ובזה אפשר לטעות שאין הכוונה כך אבל המעמיק משיג כוונת הענין ומגיע אל התכלית ותמצית הענין ה"ז דומה לסוחט אשכול של ענבים בראשי אצבעותיו ויוצא מה שיוצא ומשליך השאר כי נמצא כל מה שמוציא הוא הטפל של האשכול והמוהל של ענבים אבל עיקרם ותמצותם נשאר עדיין בתוכה ומי גרם לו זה העצלות ומיעוט השתדלות לסחוט בכח בכל ידו ואם אין כח בידו היה לו לדרוך ברגלו עד שיצא ממנו המבוקש ואותו יין

ודאי יהיה טוב ומתוק מדבש ויוכל להתקיים כראוי וישמח אלקים ואנשים, מה שאין כן בעצל שחושב להוציא יין והוציא המים בלבד ומוציא שם רע על הענבים, שיינם אינו מתוק ולא חזק, ומעשיו הם שגרמו שלא ידע דרך סחיטת הענבים כיצד נעשה ומפני זה לא הועילו מעשיו.

כן דרך הלומ' שיש הפרש רב ועצו' בין המעמיק לקורא על פני המים כי זה מוציא לאור מבוקשו ומוציא לאור משפטו להבין ולהורות חק ומשפט ותעלומה יוציא אור וטועם טעם הענין מדבש ונופת צופים מה שאין כן בקורא כאגרת כי הלך בחשך ואומר לכל סכל הוא והימים והשנים חולפים ובאים ולא ימצא אתו לא שכל ולא יושר להוציא דבר מאפלה לאורה ולמוד על עקרון של דברים להשיג הכוונה האמיתית שלא יכשל בה וזה היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים אף על גב שנראה כאבוד זמן אחר שאין מוציאים ממנו לא דין ולא משפט מפני הענין שאמרנו כדי ללמוד להישיר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידו כדי שיוציא לאור משפטו ומי שלומד בענין אחר נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו ומוציא שם רע על חמדת התורה הקדושה והעמוקה כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו דרש שעולה בדעתו בתחלת עיונו והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתלכלכו ולא יראו לכל כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחילת העיון עד שמי שיש לו שכל יטה שכמו לסבול הטורח והמשא לעיין יום אחר יום עד שיגלה הענין אשר הוא מבקש מהמקום ב"ה בראותו טוב כוונתו לידע ולהבין מגלה לו את חפציו הכל לפי מה שהוא אדם.

ועל זה נאמר תפוחי זהב במשכיות כסף כי התפוח הוא זהב מופז חשוב בתכלית אבל הוא מנוקד ומצויר במשכיות כסף כדי לחפות עליו ושלא יראה חשיבתו לכל ואינו מתגלה לכל אלא חורין וסדקין שיש מן הכסף אל הזהב ומתגלה אליו כל אשר חפץ אחר העיון והעסק בה ואחר עמל וטורח כי צריך דבקות השכל וראות העינים היטב.

ומשלו משל לזה לבת מלכים שהיא נתונה בתוך המגדל סוגרת ומסוגרת ואין איש אתה בבית כי אם הנערות הראויות לתת לה המשמשות לפניה ואפי' פתח המגדל אינו נמצא כי אם אחר עמל וטורח למי שיחפש בה היטב ואח"כ צריך לחפש אחר מפתחות הראויות לפתוח אותו פתח ואחר שיפתח הפתח הראשון שהוא החצון עדיין יש חדר לפניו מחדר וכלם סגורות היטב ועלה ברצון המלך שלא ליתן את בתו לא מפני עושר ולא מפני יופי ולא מפני יחס ולא מפני שום צד בעולם אלא למי שישתדל להיות הוא שיוכל לבקש אהבת בתו שתגלה אליו מן החלון עד שתגיד אליו הפתח ויהיה חכם וחריף לבקש מפתח אחר מפתח ויוכל ליכנס לפני ולפנים למקום מושב ומשכב בתו לו תהיה לאשה ולא ימנע אותה ממנו וכן הכריז בכל מלכותו עד שבאו מקצות הארץ אל המגדל ההוא רבים והיו בהשכם והערב סביבות המגדל בכל מיני שירות ותושבחות וכל מיני ניגון לעורר את לב הנערה אולי תחפוץ באהבתו ותתגלה אליהם מה בחורין ובסדקים, ועינה בצום נפשו לחורב ביום ולקרח בלילה אולי תיקר נפשו בעיניה ועם כל זה לא הועיל לו משום שלא התמיד בענין וחשב שבמעט זמן שיבקש ימצא מבוקשו והוא לא כן ידמה כי לא בדבר

נקל תושג בת מלך לישא אותה והיא אינה חוששת לו וממקומה לא תמיש, וכיון שרואה אותו האיש או אותם האנשים שהשתדלו הבא מידם ולא השיגו תוהים על כל מה שעשו חוזרים לדרכם בפחי נפש יגעו לריק והולידו לבהלה וכן באים אנשים אחרים מאיי הים ומקצות הארץ לשמע בת המלך מיופיה ומתכונתה ומסבבים כמו כן אותו המגדל השכם והערב ומתעכבים שם יותר מן הראשונים ומתקנים כלי שיר וניגון ואמרות טהורות של פיוסים ורצוים לרצות את בת המלך ולבקש אהבתה ומתחננים אליה שלא ישיבו ריקם וסוף העלו חרס בידם וחוזרים בפחי נפש לדרכם כן יום יום מתחדשים ובאים ממזרח וממערב לראות אם יוכלו להשיג המציאה ההיא ולדבר על לב הנערה תתגלה אליהם ויהיו לרצון אמריהם, ועמדו כמו כן זמן מה וכיון שראו שלא השיגו חזרו לאחוריהם בפחי נפש ונתיאשו מן המבוקש.

עד שבא פקח אחד ערום ואמר המגדל הזה א"א שלא בנו לו פתח ליכנס ולצאת אנכי אשב מ' יום ומ' לילה עד שאשיג את מבוקשו ואמצא איזה פתח או חלון שאוכל לראות את בת המלך או לדבר אליה ותנתן לי נפשי בשאלתי או אמות עליה והי' כשבת האיש ההוא באותו חשך נמרץ ימים ושנים הולך ובא סביבות המגדל עד שמצא כמין חלון א' במגדל התחיל לחטט אחריו והיו עפר וצרורות נופלים עד שגלה חור א' קטן התחיל לצעוק ולצוות /ולצווח/ יום ויום ולקרוא לבת המלך בקול גדול ולהתחנן אליה תיקר נא נפשי בעיניך עד שיהמו רחמיה אליו בראותה שכבר התחיל למצוא מקום וטרח ועמל לבקש אהבתה והתחילה לספר עמו ולדבר על לבו שלא יחוש מכל הטורח אשר טרח כי סוף הכבוד לבא, וישמח ויגיל, ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת וכיון שהתחיל הוא יגמור וימצא הפתח ומשם יכנס עד שהוא בעצמו טורח יום אחר יום עד שמצא צורת פתח בנויה בכותל התחיל לחטט אחריה עד שפתח ונכנס אחר שנכנס התחיל לקרוא ולצעוק אל בת המלך תפתח לו החדרים הפנימיים להכנס אליה עד שראתה בעיניו וגלתה לו מקום המפתחות היכן הן, והוא לקח מפתח א' ופתח חדר אחד ומפתח אחר ופתח עד שמעט מעט בישוב דעתו ובהשכלת שכלו פתח את כולם אחת אחת.

ובראות בת המלך חפץ האיש ההוא בה וכל הטורח שטרח בשבילה שלחה להגיד לאביה כל המאורע והמלך שמח לקראת האיש ההוא כי פרי מעלליו יאכל ורצה להשיאו עם בתו וגלה לו מסתרים אחרים ונתן מפתחות המגדל בידו לסגור ולפתוח כ"ז שירצה ונתן לו בתו לאשה, והגדיל האיש ההוא עד מאוד עד שנעשה משנה למלך וכל אשר הוא גזור הוא מצליח בידו.

כך הוא דמיון התורה עם האיש החפץ לעסוק בה כי אין עיקרי הדת וסודותיה מתגלים בדבר נקל לכל לומד כי אם אחר עמל וטורח הרבה מאוד לעסוק בה יומם ולילה לאכול פת במלח ולשתות מים במשורה ולמסור נפשו עליה כדכתיב אדם כי ימות באהל ולעולם אינו מסיח דעתו ממנה בשכבו ובקומו בשבתו ובלכתו לאיש אשר אלה לו ודאי ישיג את כל אשר יחפוץ כי כמו שהוא רודף אחר התורה ומבקש אהבתה כך תרדוף היא אחריו להתגלות אליו ולמסור בידו גנזי סתריה ורזי עמקיה כענין שנאמר תכבדך כי תחבקנה ואין לך כבוד גדול מזה לעסוק בה תמיד וכל חפצך לא ישוו בה ולעיין היטב כל דבריה

ולספור כל תיבותיה ואותיותיה אם יש איזה תיבה יתיר או אות יתירה ומה ענין יתירתה,
כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא ממנו שאין אנו רודפים אחריה בטורח הראוי להשיג
אמריה אמרות טהורות מזוקקות שבעתים וכן לידע כלליה ופרטיה לדקדק בהם כל מה
שאפשר ומתוך כך יצא משפטיו לאור ומעקשים למישור ויברר הענין היטב.

הלימוד מזה למעשה עד כמה חשוב ללמוד בעיון ובהבנה

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

לפרשת נצבים:

גדולה וענוה במצות התשובה

כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת... לא נפלאות הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה
לנו השמימה... כי קרוב אליך הדבר מאד בפִּיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (ל, יא-יד)

כתב הרמב"ן: "...טעם 'כי המצוה הזאת'... על התשובה... והטעם, לאמר כי 'אם יהיה
נדחך בקצה השמים' (דברים ל, ד) ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות 'ככל
אשר אנכי מצוה היום' (שם ל, ב), כי אין הדבר 'נפלא' ו'רחוק' ממך, אבל 'קרוב אליך'...
מאד... לַעֲשׂוֹתוֹ, בכל עת ובכל מקום. וזה טעם 'בפִּיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ' - שיתודו את עונם
ואת עון אבותם בפיהם, וישוּבו בלבם אל ה'..." עכ"ל הרמב"ן.

הבה נלמד את ענין הענוה ביחס למצות התשובה מחד, ומאידך את ענין הגדולה ביחס
למצות התשובה.

הענוה: מעיקרי התשובה

ראשית נלקט בענין הענוה ביחס למצות התשובה מ"שערי תשובה" (שער א) לרבינו
יונה (העיקרים שביעי-תשיעי, אותיות כג-לד), וז"ל:

"...המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושפל ונגרע מערכו, כענין שנאמר
(תהלים טו, ד): 'נְבֻזָה בְּעֵינָיו נִמְאָס'... על כן יכנע ויהי שפל בעיניו. ודוד עליו השלום
בהתודותו על חטאו בבוא אליו נתן הנביא אמר בסוף דבריו (תהלים נא, יט): 'זבחי
אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה'. 'רוח נשברה' - רוח נמוכה, למדנו
מזה כי ההכנעה - מעיקרי התשובה... ובהכנעה יתרצה האדם אל השם, שנאמר (ישעיה
סו, ב): 'ואל זה אביט אל עני ונכה רוח', ונאמר בענין התשובה (שם נו, יד-טו): 'ואמר סלו
סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי, כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום
וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים', למדנו כי
ההכנעה מעיקרי התשובה...

ודע כי מעלות ההכנעה רבות... והמדרגה העליונה בהכנעה המחוייבת מדרך התשובה,
שיגדיל ויאדיר עבודת השם, ולא יחזיק טובה לעצמו, כי יקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא
חייב בעבודת השם, על כן יכנע ויעבוד בהצנע, ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים, ולא
יבקש תפארת אדם על פעליו המפוארים ויסתירם מדעתם כפי היכולת.

ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבואר בדברי הנביא עליו השלום, שנאמר (מיכה ו,
ו): 'במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום'... הזכיר 'אלקי מרום' להורות ולהודיע כמה ראוי
אשר יכף ויכנע מי שהמרה רם על הכל. ובאר הענין... (מיכה שם פסוק ח): 'הגיד לך אדם
מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם... והצנע לכת עם אלקיך' - זה עיקר כניעתך, לעבוד

את ה' בהצנע לכת, כי זה יורה על כניעתך שלא תחמוד כבוד על מעשיך הנכבדים... כמו שנאמר (ירמיה ט, כב-כג): 'אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי'.

עוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה, מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטא ומעוללות הפשעים.

והגאווה מסבבת כמה עבירות ומגברת יצר לב האדם עליו, שנאמר (דברים ח, יד): 'זרם לבבך ושכחת את ה' אלקיך'...

ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ד): 'והוי שפל רוח בפני כל אדם', וישיג מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו, וגם לכל הדברים אשר ישמע יתן אל לבו להעביר על מדותיו, ומעבירים מזה להתכפר על עונותיו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה יז ע"א): 'המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו', מדה כנגד מדה, וזה פתח תקוה נכבד מאד...

העיקר השמיני ההכנעה במעשה, שיתנהג במענה רך... כי זה מדרך השפלות... בהפך ממה שנאמר על העשיר בעל הגאווה (משלי יח, כג): 'ועשיר יענה עזות', ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטים... וסימני ההכנעה, כמו: מענה רך, וקול הנמוך, ושחות העין, יזכירוהו להכניע את לבו.

העיקר התשיעי... בשבירת התאוה תועלת רבה ועצומה, כי יגלה בצדק לבבו וטוב חפצו לתשובה, כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא, ובזה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו, וכן כתוב (תהלים נא, יט): 'זבחי אלוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה'. 'רוח נשברה' היא הרוח הנמוכה והנכנעה... ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה נז, טו): 'להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים'... "עיינ שם ב"שערי תשובה" והרי לך שהענוה מעיקרי התשובה.

ה"גדולה": מעיקרי התשובה

אולם גם ה"גדולה" היא מעיקרי התשובה...

וזה כמעט מפורש בפסוקים הנ"ל מפרשתנו: "לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה... פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו"

וברש"י: "לא בשמים היא. שאלו היתה בשמים, היית צריך לעלות אחריה" וכו'.

אך בעצם - לדעת ה"עקידת יצחק" (שער טז) - היא כן בשמים! ומוטלת עלינו החובה, וגם ניתנות לנו היכולות והכלים, לעלות לשמים (!) כדי לקיים חובה זו, וז"ל: "כי קרוב אליך הדבר... כי כשתכין עצמך להיות 'קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך', אתה בעצמך תהיה הסולם להורידו מהשמים... ומכאן ואילך אין כאן לא נמנע ולא קושי השגה" וכו', [נובספרי "מוסר דרך - מאיר דרך" ביארתי בס"ד: "...שמה שכתוב 'כי קרוב אליך הדבר מאד', אין הכוונה על 'המצוה הזאת', שהיא באמת בשמים... אלא כלפי מה

ששואלים 'מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו?'... על זה באה התשובה: אין לך צריך לחפש אחרים שיעלו עבורך לשמים... כי אתה בעצמך מסוגל... לעלות לשמים... אם רק תכין את פיך ולבך, כי אז אתה בעצמך תהיה 'הסולם להורידו מהשמים'... משל לאסטרונוט - טייס-חלל - שיש לו חללית אישית, כולל כל הציוד והאמצעים להמריא לחלל, ודו"ק, "עב"ל שם].

איזו גדולה נדרשת אם כן למצות התשובה. לעלות לשמים!... ולהאמין שהדבר אכן אפשרי וקרוב... "כי קרוב אליך הדבר מאוד".

השמים אינם רחוקים ממך!

הם קרובים אליך!

"ואתה בעצמך תהיה הסולם להורידו מהשמים!"

הפתגם אומר: 'השמים הם הגבול', אך ממצות התשובה למדנו שגם השמים אינם גבול. יש בכח אנוש לעלות לשמים "ולהוריד" את התשובה.

[הערה: אמת נכון הדבר שפירושם הנ"ל של רש"י וה"עקידה" הוא לשיטתם שפרשה זו מדברת על התורה, ולא על התשובה כדעת רמב"ן הנ"ל, אך לכאורה ניתן לפרש את הפסוקים כפירושם, גם לדעת רמב"ן שהמדובר הוא אודות מצות התשובה, ודו"ק].

"אומה זו משולה לכוכבים... כשהן עולין - עולין עד לכוכבים!" (מגילה דף טז ע"א).

*

לפרשת וילך:

חזקו ואמצו - תנאי לגדלות

חֲזִקוּ וְאַמְצוּ אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּעֲרְצוּ וְגו' (לא, ו)

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוָשֶׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וְאַמְץ וְגו' (שם, ז)

וַיִּצֹ אֶת יְהוָשֶׁעַ בֶּן נֹון וַיֹּאמֶר חֲזַק וְאַמְץ (שם, כג)

בפרשתנו - הקצרה שבפרשיות התורה, עם ישראל מצטוה פעם אחת, ויהושע פעמיים, להתחזק ולהתאמץ, וכלפי ישראל נאמר במפורש גם כן: "אל תיראו ואל תערכו".

מדוע?

כי הצלחה וגדולה תלויים בהתחזקות והתאמצות!

יראה ופחד הם סתירה לגדולה!

הנה חלק ממאמר נפלא מאת ר' אברהם קירשנבאום שליט"א [בן הג"ר אפרים שליט"א] ("סדרת ועדים" אלול תש"פ, גליון 1):

"...יש משהו החוסם אותנו - ומונע מאתנו ויכולותינו לפרוץ קדימה. בכל פעם שעולה בנו רצון לעשות דבר מה, לפעול באיזה ענין, יש משהו שעוצר וקובר כל רצון וכל יוזמה.

מהו הדבר הזה?...

זהו הפחד!

יש פחד שחוסם אותנו מלהתקדם, לעשות וליזום.

מי שמצליח אינו דוקא המוכשר או החכם, אלא בעל האומץ. זה שגובר על פחד!

ו'מהו' אותו פחד? ... יותר נכון - 'ממה'?

מהכישלון!

...מהי הדרך שבכוחה לגרום לנו להוציא מהכוח אל הפועל את רעיונותינו ויכולתנו ולהגשים את שאיפותינו?

לא הכישורים והאמצעים... אלא האומץ לנסות שוב ושוב, על אף הפחד מכישלון.

...על בוני המשכן נאמר (שמות לה, כא): 'וַיָּבֵאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נָשָׂא לְבוֹ וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רִיחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְמִלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ. וְכֵן לֵאחֵר מִכֵּן (לו, ב): 'וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצֻלָּאֵל וְאֶל אֶהֱלִיאָב וְאֶל כָּל אִישׁ חָכֵם יָב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נָשָׂא לְבוֹ לְקִרְבָּה אֶל הַמִּלְאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ.'

הרמב"ן (שם לה, כא - לא, ב) מסביר: מה ענין 'חכמת הלב' למלאכת המשכן? הרי לא היה בהם מי שלמד את המלאכות האלה ממלמד או מי שאימן בהן ידיו. במצרים עסקו ישראל בעבודת חומר ולבנים ולא למדו מלאכת כסף וזהב 'והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג, כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כלם, והיודעים ורגילים בהם בבא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה... אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר', עכ"ל.

עם ישראל במצרים עבד בעבודת פרך, עבודות של טיט ורפש שמשחירות את הידיים, ובוודאי שלא היו בו אנשים שידעו לעבוד עם זהב ואבנים טובות, ואפילו לא ראו כאלו מימיהם. וכשהגיעו לעבודת המשכן - לפתע נמצאו שם אנשים שידעו לעשות מלאכות קשות ועדינות, שאפילו בלומדים לפני החכמים לא ימצא בקי בכל האומניות הללו. מהיכן הצליח עם ישראל להמציא מתוכו אנשים שהצליחו להקים ולבנות את המשכן וכליו לכל פרטיו ודקדוקיו?

אותם בוני המשכן ידעו שאין להם כל ידע לעשות כאלו מלאכות אומנות עדינות, אבל הם 'מצאו בטבעם' שהם יכולים לעשות כן. היתה להם גבהות הלב! הם באו למשה ואמרו לו: 'אעשה כל אשר אדוני דובר'.

וכך הצליחו!

כך בנו את המשכן!

המשכן לא נבנה עם ידע או כלים. הוא נבנה עם 'גבהות הלב'!

הגר"א (אדרת אליהו) על הפסוק (דברי הימים ב יז, ו) 'ויגבה לבו בדרכי ה' מבאר: 'כי המתגאה בדרכי ה' מתאמץ להוסיף כל פעם'. היינו, שאם האדם מרגיש סיפוק וגאוה בזה שהוא הולך בדרכי ה', הסיפוק הזה נותן לו מרץ וכוח כדי להתקדם קדימה כל פעם, בלי להתייאש ובלי לעצור.

[א"ה מצ"ג: העירוני לדברי מרן החזון איש ("אמונה ובטחון" פ"ד אות יד, וז"ל: "ואמנם החלי האנוש הוא השפלות. המדה השפלה אין לה מזור בקריאת דברי מוסר, וצריך הבראת נפשו בשרשו ולהרימו מטיט היון, ותיקונו הוא בקניית חכמה... כי אמנם אין תיקון המדות שולל מהאדם אהבת עצמו, כי מציאות הנטיות לכבוד ולעונג היא מציאות חיובית בהרכב המכונה של זה החי הנקרא אדם, ואין שלילת הנטיות האלה בנין בנפש אדם, אלא סתירת הויתו. המוסר אומר לאדם: 'אהוב את עצמך ורכוש כבוד, אבל דע לך: מה אשרך עלי חלד? ומה כבודך? אין כבוד אלא תורה! אין כבוד אלא ענוה! אין כבוד אלא עזיבת הכבוד! אין אושר רק להשתחרר מנטיות טבעיות, ולהיות נכנע לד' ולתורתו - תכלית החיים בעולם הזה ובעולם הבא", עכ"ל.

ואזכיר בהקשר לזה את אשר למדנו ממרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל, בביאור דברי ה"מסילת ישרים" ביסוד חובת האדם בעולמו: "...הורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג!".

התכלית של האדם, "להתענג"!

ולא סתם "להתענג", אלא להתענג ב"תענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא"!

אך, מהו תענוג זה?

"להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו".

[דו"ק היטב!]

כאשר חשים סיפוק וגאוה בדרכנו ובמעשינו, אנו מקבלים כוח עצום וחיות, ומצליחים להתקדם הלאה...

כשאנו מעריכים את עצמנו ומודעים ליכולתנו, נחושים בדרכנו קדימה ולא מביטים אל הייאוש והחידלון - אנו מסוגלים להצליח ולהתעלות על עצמנו - כל פעם מחדש!

'ויגבה לבו' היא האמונה בעצמנו! שאנו יכולים! שיש לנו את הכוח! בלי לפחד מהכישלון!", ע"כ ממאמרו של ר' אברהם קירשנבאום שליט"א.

*

ומדי דברי מצאתי דבר נפלא בספר "תכלת מרדכי" לפרשת תזריע, והנני מעתיק משם:
"...במהלך השלמות צריך האדם לפעמים להשתמש במדת 'ההתנשאות'... ולפעמים להשתמש במדת 'ענוה', ועל זה אמרו רז"ל 'איזה תלמיד חכם? היודע להפוך חלוקו' [א"ה: לשון חז"ל בשבת דף קיד ע"א: 'איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות

העין? זה המקפיד על חלוקו להופכו], ופירשו בו הכוונה (הגר"א ז"ל) שיודע איך להשתמש במדותיו, כי 'חלוק' הוא כנוי למדות, ומהפכם לכל אשר יחפוץ לטובה, מגאווה לענוה ולהפך... [א"ה: ז"ל הגר"א ז"ל באדרת אליהו (ישעיה ג, ו): 'איזהו תלמיד חכם היודע להפוך חלוקו כדרכו, היינו שמקפיד במדותיו להעמידן בדרך הישר', עכ"ל.

מאחורי הזמנים / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'כתבינו לחיים' ו'עומק הלב' (קרית ספר)

היום! מתי ?

עוה"ז – היום לעשותם

כתוב בפסוק (ואתחנן ז יא) וְשִׁמְרֶתָ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי
מֵצִוְךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם.

איתא בגמרא (עירובין כב. ע"ז ג. ד:) "אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי
מצוך היום לעשותם היום ולא למחר לעשותם היום לעשותם למחר לקבל
שכרם".

*

עוה"ז - אתמול

בגמרא (עירובין יט.) "אמר רבי יהושע בן לוי שבעה שמות יש לגיהנם ואלו הן ... ותו
ליכא ... והאיכא תפתה דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו יפול
שם".

ומעי"ז בגמרא (פסחים נד. נדרים לט:) "תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם
ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח תורה
דכתיב ה' קנני ראשית דרכו תשובה דכתיב בטרם הרים ילדו וכתוב תשב אנוש עד דכא
ותאמר שובו בני אדם גן עדן דכתיב ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם גיהנם דכתיב כי ערוך
מאתמול תפתה".

*

היום ומחר

ע' דרשת מוהר"ח (ח"ד אות ל) ולכאורה בא ליישב קושיא זו וכותב:

[א] "כִּי עָרוּךְ מֵאֲתָמוּל תִּפְתָּה" (ישעיה ל לג). ידוע שהעולם הזה נקרא 'היום', ועולם
הבא נקרא 'מחר'. נמצא שבעולם הבא נקרא עולם הבא היום, ועולם הזה נקרא אתמול.
וזהו שנאמר "כִּי עָרוּךְ מֵאֲתָמוּל תִּפְתָּה" רצה לומר, שהגיהנם נעשה ממעשי האדם בעולם
הזה".

[ב] "ואם נפרש כפשוטו, שמאתמול היינו קודם בריאת האדם ...".

*

ראש השנה נקרא 'ויהי היום' ו'היום'

א] בזה"ק (פנחס רלא. מ"ו בא לב: מ"ו בשלח מד. מה) כתוב ש'ויהי היום' זה ראש השנה ובמקום אחד אפילו כתוב מפורש שהוא מצד צירוף 'ויהי' ל'היום' ו'יהי' הוא תמיד 'לשון צער' וקאי על 'יום הדין'.

ב] אולם הרמ"ז (בא בא לב:) מ"ט הבין שגם 'היום' לחוד קאי על 'ראש השנה', וז"ל "דא ראש השנה, נראה שנקרא בשם היום לפי שהוא יום הששי שבו נברא אדה"ר, ונקרא יום הששי בה' הידיעה ולכן נקרא היום הידוע. ועוד שאמרו רז"ל (ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה. בראשית רבה יא, ב) בפסוק (תהלים עד, טז) לך יום אף לך לילה, שיום הששי לא היה בו לילה, שלכן לא נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי. ונמצא שיום ראש השנה היה יום בלתי לילה ולכן נקרא היום, ולפי שאז נברא אדה"ר על כן הוקבע ליום דין, כי בריאת אדם היתה בחיבור אחור באחור כנזכר בספר אדם ישר (בדפ"ק נא, ג. בע"ח שט"ל דרוש א ושל"ו פ"ב), והוא הוא מצב של יום ראש השנה (בשה"כ דרוש ג ה ז וח), שעומדים זו"ן אחור באחור. קאים למידן, כי אז מתעלית אי' מעל בנהא ואז מתעוררות הגבורות והדינין וכמ"ש בפרשת אמור דף צ"ט א', כד ההוא שופר עלאה דנהירו דכולא ביה אסתלק ולא נהיר לבנין כדין דינין מתערין וכו': יום טוב דראש השנה הוה, כבר ידעת כי קודם תקיעת השופר הוא סוד הדין אבל אחר כך כבר הגבורות נמתקות, וזהו שרמז בכאן יום טוב דראש השנה שהיה כבר בסוד הדין המתוק והיינו יום טוב דראש השנה, ולכן רצה להטיב לשונמית בהנתן לה בן. אי נמי י"ל שהיה יום שני של ראש השנה שסודו ברחל והם דינין יותר מתוקים כנזכר בספר הכונות (בפע"ח פ"א. בשה"כ דרוש ב), ובהכי דייקא אומרו ההוא יומא יום טוב דראש השנה, דמשמע יום שלם. וגם אתי שפיר מה שמביא פסוק אחר שנראה בלי צורך, אלא שר"ל שכל אחד משניהם נקרא היום ושניהם יומא אריכתא, ולכן נקרא היום משונה משאר ימים".

*

מ"ו זזה"ק (פנחס רלא.). "אמר רבי יהודה לימא לן מר (ס"א מאלין) מלין מעליתא דראש השנה, פתח רבי שמעון ואמר (מלכים ב ד) ויהי היום, בכל אתר דכתיב ויהי איהו צער, ויהי בימי צער ודאי ויהי היום יומא דאית ביה צער ודא הוא ראש השנה יומא דאית ביה דינא קשיא על עלמא ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם יומא דראש השנה הוה, ובכל אתר ויהי היום דא ראש השנה (איוב א) ויהי היום ויבאו בני האלקים יום ראש השנה הוה".

מ"ז זזה"ק (בא לב:): "רבי אלעזר פתח (שם א) ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם, ויהי היום דא ראש השנה דקודשא בריך הוא קאים למידן עלמא, כגוונא דא (מלכים ב ד) ויהי היום ויבא שמה, ההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה, ויבאו בני האלקים אלין רברבין ממנן שליחן בעלמא לאשגחא בעובדין דבני נשא, להתיצב על ה' כמה דאת אמר (מלכים א כב) וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, אבל להתיצב על ה' בהאי קרא אשכחנא רחימותא דקודשא בריך הוא עליהו דישאל בגין דהני שליחן דאינון ממנן לאשגחא על עובדין דבני נשא אזלין ושאטין ונטלין אינון עובדין כלהו וביומא דקאי דינא למיקם למידן עלמא אתעבידו קטיגורין למיקם עליהו דבני נשא".

ע"ע בעש"ט עה"ת (ר"ה ויו"כ אות כב) שמביא הוזה"ק (פר' בא שם).

מ"ח זזה"ק (בשלח מד.) "מ"ב ד) ויהי היום ויבוא שמה, ויהי היום מאן הוא יומא דא, אלא כמה דאוקמוה, ות"ח ההוא יומא יומא טבא דראש השנה הוה דאתפקדו ביה עקרות דעלמא ואתפקדן ביה בני עלמא".

מ"ט תלמידי הבעש"ט (תולדות יעקב יוסף פרשת נצבים אות א, ועוד) הלכו בעקבותיו. וכן מובא בליקוטי תורה – גר"ז – (נצבים מד), וגם צויין על ידי הצ"צ על ליקוטי תורה (כי תבא מב, א).

איך חיים בעוה"ז

נלע"ד לפרש שיש ב' דרכים לחיות את ה'עולם הזה', או 'היום' פי' שיש משמעות לכל יום, ובכל יום אפשר 'לתקן' ולבנות, ויש השלכות ערכיות ב'היום' והוא 'עבודה', ורק 'רשע' אומר 'מה העבודה הזאת לכם', והוא ה'עיקר' של כל העיקרים [ע' מש"כ בענין י"ג עיקרי האמונה].

אולם אפשר לחיות את 'היום' כאילו הוא 'חלום עובר' פי' ללא משמעות, וללא כל 'עיקר' "כיום אתמול כי יעבור" (תהלים צ ד בלשון השאלה), וסוג אדם שחי את ה'היום' באופן של 'אתמול' הוא זה שמתפתה ויורש גיהנם.

בראש השנה הוא הזמן שנקבע שאנחנו יכולים לקבוע איך נראה ה'היום' שלנו, האם הוא 'היום הרת עולם' שממנו יצא שנה שלימה של ימים בעבודת השם, או אם 'נישן' בר"ה, פי' שנקבע אופי החיים כ'חלום עובר' ללא משמעות ח"ו.

*

היום אם בקולו תשמעו

כתוב בפסוק (תהלים צה ז) פִּי הוּא אֶלְקֵינוּ וְאֶנְחָנוּ עִם מְרַעֲיָתוֹ וְצֶאֱן יְדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקוֹל תִּשְׁמָעוּ. כש'משיח' רצה לומר 'אם בקולו תשמעו' רק אמר מילה אחד 'היום' וכמבואר כ"ז בגמרא (סנהדרין צח.). וז"ל "רבי יהושע בן לוי אשכח לאלהו ... אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שייליה לדידיה ... אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי אמר ליה לאימת אתי מר אמר ליה היום אתא לגבי אליהו אמר ליה מאי אמר לך אמר ליה שלום עליך בר ליואי אמר ליה אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי אמר ליה שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא, אמר ליה, הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו". פי' שמהות ענינה של 'היום' הוא 'בקולו תשמעו'.

*

היום – כחדשים

ובכמה מקומות מצאנו חיוב של 'כאילו היום נתנה' ו'בכל יום יהיו בעיניך כחדשות' (רש"י יתרו יט א, עקב יא יג, כי תבוא כו טז).

ולכאורה גם כאן מרומז ענין זה שהמושג של 'היום' קובע שיש סיבה מחודשת ומחייבת כל יום.

לתגובות ולקבל מד"ת של הגרי"א וינטרויב וצוק"ל: haravyew@gmail.com

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

מנהג אכילת 'ראש כבש או ראש איל או של דג' בראש השנה

וּנְתַנֵּךְ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנֵב וְהֵייתָ רֶק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי תִשְׁמַע אֶל מִצְוֹת ה'
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְשָׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת (דברים כח, יג)

אמרו חכמינו זכרונם לברכה (הוריות יב'. עי' בכריתות ה' ע"ב): סימנא - מילתא היא (הסימן - ממש יש בו). ולפיכך עושים בראש השנה סימנים המראים לטובה, שנזכה בדין ושתתחדש עלינו השנה הבאה עלינו לטובה, הגמ' שם מביאה סוגי מאכלים שונים שאותם אוכלים בראש השנה לסימן טוב. יש הנוהגים לאכול בראש השנה את כל המאכלים שהובאו בגמ' וכן עוד מיני מאכלים הנאכלים לסימן טוב שהוסיפו ספרי הראשונים הפוסקים וכך גם ספריהמנהגים. ויש שאין מקפידין אלא על מקצת ממיני המאכלים. ישנו מאכל שאינו מוזכר בגמ' שהבאינו לעיל וכולם משתדלים לאכול ממנו והוא אכילת 'ראש כבש או ראש איל או של דג'. במאמר שלפנינו נשתדל בעז"ה להבין מהיכן המקור לכך ומה הטעם.

מנהג זה בליל ראש השנה מסתבר שהוא כבר מנהג עתיק יומין ומוזכר בדברי הגאונים, וז"ל המרדכי ריש מסכת יומא: כתוב בתשובת הגאונים שאנו רגילים ליקח ראשי כבשים בראש השנה וכו', על ראשי כבשים שאנו אוכלין כדי שישמענו הקב"ה לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב, ע"ש. וכן בראשונים מוזכר מנהג זה. בספר מנהגים דבי מהר"ם (מרוטנבורג - ראש השנה) כתב: יש מקומות נוהגי' לשחוט איל בר"ה ולחלק ראשו בין הקהל זכר לאילו של יצחק וראשו משום שישמינו הקב"ה לראש ולא לזנב. ובראבי"ה (ח"ב - ר"ה סי' תקמז) כתב: ראשי כבשים שאנו רגילין לאכול בראש השנה, כדי שישמינו הקדוש ברוך הוא שהוא ראש לכל לראש (לראש) ולא לזנב.

ובספר כלבו (סי' סד') כתב: ושאלו לרב למה אנו אוכלים ראש האיל בראש השנה וכו' בדבש, וענה להם ראש האיל זכר לאותו איל שעקד אברהם אבינו שנאמר (שם כב' יג'): וישא אברהם את עיניו וגו' ולהכי אוכלין הראש כי הוא ראש השנה.

ובטור (סי' תקפג') כתב: בפרובינצ"א נוהגין להביא על השלחן כל מיני חידוש, ואוכלין ראש כבש וכו' לומר נהיה לראש ולא לזנב. והר"מ מרוטנבורג היה רגיל לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק. ובהגה' האשר"י (ריש מס' ר"ה) כתב: ואנו רגילין לאכול ראש של איל ודבש חי ומטבילין את הראש בדבש. בספר מנהגי מהרי"ל (הל' ר"ה) כתב: דרש מהר"י סג"ל, דמצוה לאכול בליל ר"ה ראש של איל זכר לעקידה, ולמען שנהיה לראש

ולא לזנב. והוא נהג לאכול בשר הראש עם דבש. וכ"כ בספר המנהגים (לר"א טירנא):
ומה שאוכלים הראש כדי שנהיה לראש ולא לזנב, ומטבילין את הראש בדבש.
מכל הנ"ל אנו למדים שאוכלים ראש של כבש בראש השנה בכדי לבקש מהקב"ה
שהוא 'כל לראש' שנהיה לראש ולא לזנב, או שאנו מבקשים זאת בר"ה מפני שהוא ראש
לכל השנה, ולפי טעם זה אפשר גם ראש דג וכו'. ויש את מנהג של המהר"ם מרוטנבורג
לאכול ראש של איל זכר לעקידת יצחק (שהייתה בר"ה – עי' פסיקתא רבתי פרק מ'), ויש
שנהגו לאכול בשר הראש עם דבש.

השולחן ערוך מביא את ב' הטעמים (סי' תקפג') וכתב: אוכלים ראש כבש לומר: נהיה
לראש ולא לזנב, (ובמ"ב שם כתב: וטוב יותר של איל) וזכר לאילו של יצחק. ובספר חיי
אדם (כלל קלט') כתב: ואוכלים ראש ואפילו של דג, ואומרים: יהי רצון שנהיה לראש
ולא לזנב. ואם הוא ראש כבש, יותר טוב. ובשו"ע הרב כתב: יש לאכול ראש איל זכר
לאילו של יצחק ואם אין ראש איל יאכל ראש כבש, ואם אין ראש כבש יאכל ראש אחר
לומר נהיה לראש ולא לזנב. ובספר מטה אפרים כתב: אוכלים ראש כבש זכר לאילו של
יצחק, ולומר נהיה לראש ולא לזנב. ואם אין ראש כבש אוכלים ראש אחר לרמז על טעם
שני. ובערוך השולחן כתב: ואוכלין ראש כבש ואומרים נהיה לראש ולא לזנב ועוד לזכר
אילו של יצחק, ומפני טעם הראשון אוכלין מכל מין דג את הראש, ע"ש. ויש לעיין
האוכלים ראש איל או ראש כבש מפני הטעם זכר לאילו של יצחק ואמרים שנהיה לראש
וכו', מדוע אין מזכירים בקשה בענין זכירת מעשה עקידת יצחק? ובאמת ראיתי בספר בן
איש חי שכתב: ואחר התפוח נוהגין לאכול ראש כבש, ומבקשים יהי רצון שנהיה לראש
ולא לזנב, ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליהם השלום. ואם
לא היה יכול להביא ראש כבש וכו', וכשמביא ראש עוף, לא יאמר בבקשה אלא רק
שנהיה לראש ולא לזנב, אבל אין אומרים ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו, אלא
בראש כבש.

והנה הבקשה שאנו אומרים 'שנהיה לראש ולא לזנב' היא ברכה הכתובה בפרשתינו 'כי
תבוא' (פרק כח פסוק יג'. וראה פ' כח' פ' מד'): וּנְתַנֵּךְ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רֶק
לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי תִשְׁמַע אֶל מְצוֹת ה' אֶלְקֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְשֹׁמֵר
וְלַעֲשׂוֹת. בתרגום אונקלוס פירש 'לראש ולא לזנב': לתקיף ולא לחלש. ובתרגום יונתן בן
עוזיאל פי': למלכין ולא להדיוטין. וברמב"ן ביאר: והנכון, שיתנך לראש, מעתה, ולא לזנב,
עד עולם באחד מכל העתים. וכן רק למעלה תמיד, ולא תהיה למטה לעולם.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

דין אבידת גוי

וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבַּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בִּשְׂרָרוֹת לְפִי
אֵלַי לְמַעַן סְפוֹת הָרוּחַ אֶת הַצְּמָאָה (כט, יח)

1. האם מותר להחזיר אבידה לגוי ומדוע?

2. אבידת גוי המבוטחת בביטוח של יהודי האם צריך להחזיר על מנת למנוע הפסד
מהיהודי?

3. הלשין לגוי על יהודי שמצא אבידתו, והגוי אילץ את היהודי להחזיר את האבידה,
האם המלשין חייב לשלם?

גמ' ב"ק קי"ג: שו"ע חו"מ סימן רס"ו

ביאור האיסור להשיב אבידה לגוי: מצינו בגמ' (סנהדרין ע"ו:) שאסור להחזיר אבידה
לגוי משום למען ספות הרוח את הצמאה, וברש"י כתב הטעם משום שמראה שאין
חשובה מצות בוראו, והרמב"ם כתב דמחזיק ידי עוברי עבירה. וכתב הבאר הגולה
דהנפק"מ בגוי שאינו עובד ע"ז, והוא מאמין בהשי"ת, שאין איסור להשיב לו אבידה.
יוצא שהשו"ע שהביא לשון הרמב"ם הכריע שרק עובד ע"ז אסור להחזיר לו אבידה, אבל
גוי המאמין בבורא עולם מותר להחזיר לו אבידתו. (ידוע מאמר רבוה"ק עה"כ "מי כה'
אלוקינו המגביהי לשבת", בזה אף העמים מאמינים, אבל "המשפילי לראות בשמים
ובארץ", בזה רק היהודים מאמינים, דהיינו בהשגחה פרטית). ועיין במאירי (ב"ק קי"ג)
דכתב דכל שהוא מהעמים הגדורים בדרכי הדתות ועובדי האלקות על איזה צד הרי זה
כישראל גמור. ובכנסת הגדולה (הגה"ט א') מביא ספר חסידים שכתב דגוי השומר ז'
מצוות בני נח נחשב לענין אבידה כיהודי, וכן גר תושב. ונראה שכל זה לגבי האיסור
להשיב אבידה, שבזה יש דעות שאין איסור להשיב אבידה אלא לגוי העובד ע"ז, אבל
חיוב להחזיר אבידה אין אלא למי שהוא בכלל אחיך, וכל גוי אף שאינו עובד עבודה זרה
אינו נחשב בכלל אחיך. אם יש חילול השם באופן שלא יחזיר, חייב להחזיר. אם יש ענין
של דרכי שלום מותר להחזיר.

מקור הדברים: גמ' ב"ק קי"ג: אמר רב ביבי בר גידל אמר ר"ש אבידת כנעני מותרת,
דאמר רב חמא בר גוריא אמר רב מנין לאבידת גוי שהיא מותרת שנאמר לכל אבידת
אחיק, לאחיק אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לכנעני, ואימא הני מילי היכא דלא אתי לידיה
דלא מיחייב לאהדורי בתרה אבל היכא דאתי לידי אימא ליהדרה, אמר רבינא ומצאתה
דאתא לידיה משמע. תניא ר' פנחס בן יאיר אומר במקום שיש חילול השם אפי' אבידתו
אסור.

חקירה אי אין חיוב השבה או ששייך למוצא: ויש לחקור אי אבידת עכו"ם הרי היא של המוצא, או דרך אין חיוב השבה, ואי"ז של המוצא. ומצינו שיטת רוב הפוסקים דהרי היא של המוצא ממש, דהנתה"מ (סימן ר"ס סק"א) כתב ד"אבידת עכו"ם הפקר גמור היא, ודרי היא של המוצא, והחזו"א (ב"ק סי' י' סק"ד) כתב "ומ"מ למדנו אבידתו של גוי נראה דקני לה המוצא לגמרי", וע"ע בחזו"א באבהע"ז (סי' ל"ח סק"ז), ובמחנ"א (השמטות להל' גזילה), ובבית אפרים (חו"מ סי' מ"ד), ובחי' הגרש"ש (ב"ק סי' ל"ט), ובשערי יושר (שער ד' פרק ח').

אכן דעת הב"ח (יו"ד סימן קמ"ו) דבאבידת עכו"ם אין חיוב השבה, אבל אי"ז של המוצא. ויעויין בביה"ל (או"ח סימן תקפ"ו) דמביא דעת הב"ח באו"ח, ולדבריו יוצא דאבידת עכו"ם היא של המוצא, וצ"ע.

חקירה בזמן שיוצא מרשות הבעלים, אי מיד כשנאבד או כשהישראל המוצא זוכה: בדעה קמייתא דהיא דעת רוב הפוסקים, יש לחקור אי יוצא מיד הגוי מיד כשנאבד, או רק כשבא ליד ישראל, וחקר בזה האמרי משה (סימן ל"ז אות ט"ז). בשו"ת הרי"ם (אבהע"ז סי' ט"ז) והבית הלוי סברו דהוי הפקר גמור, וכן נראה מהנתה"מ הנ"ל, אכן בחזו"א הנ"ל נראה דקני ליה המוצא כשזכה, ורק אז זה יצא מרשות הבעלים הגוי, וכן נראה מסקנת האמרי משה שם, וכ"כ בזכר יצחק (סי' ע"ח סק"ג). וכתב שם דלפיי"ז אין עכו"ם אחר יכול לזכות באבידת עכו"ם, דדין זה נאמר רק בישראל הזוכה, שכשזוכה יצא מיד הבעלים הגוי.

חקירה בשיטת הב"ח אי תפס מפקינן או לא: בשיטת הב"ח יש לחקור אם הוא היתר השתמשות, ואם תפס אחר ממנו לא מפקינן מיניה, וכן סברו הדברי משפט (סי' רנ"ט סק"ב) והמחנ"א (גזילה סי' א'), והיד אליהו (כתבים אות ב' ס"ק כ"ט) סבר דזכה בזכות להשתמש, ואם תפס אחר ממנו מוציאין מיד האחר, ויעויין שם באמרי משה דמביא כ"ז. אכן לכו"ע הבעלים העכו"ם יכול להוציאה מיד הישראל (אור שמח פ"ה מסוכה הכ"ה).

ביאור מח' הב"ח ושאר פוסקים: יש לתלות מח' הב"ח עם שאר הפוסקים, דנחלקו בחקירת הגרנ"ט הידועה, האם בלא חיוב התורה להשיב אבידה האבידה היתה של המוצא, או שרק אין חיוב השבה, ועפיי"ז אפ"ל דבגוי חוזר הדין להיות כמו קודם מתן תורה, ובזה נחלקו אי שייך למוצא, או דרך אין חיוב השבה.

גוי שנתגייר: יש להסתפק בגוי שאיבד חפץ ולאחר מכן נתגייר קודם שבא ליד הישראל, ומצינו בשערי יושר (ש"ד פ"ח) ובאבהא"ז (פיי"א ה"כ) דדינו כאבידת עכו"ם. אכן מסתבר שאין איסור בזה להחזיר, דהא השתא אינו גוי, וכ"כ האחיעזר (ח"א סי' כ"ו סק"ה), דהטעמים שיובאו אי"ה לקמן לאיסור השבת אבידה לגוי, אינם שייכים באופן שהתגייר.

חפץ של יהודי שגוי שומר עליו פשיטא שחייבים להשיב, כיון שהחפץ שייך ליהודי.

באופן שנגרם הפסד לישראל: יש להסתפק בחפץ של גוי שיהודי שומר שכר עליו, באופן שיתחייב על האבידה, האם צריך להחזיר כדי למנוע הפסד מהישראל או לא. ומצינו ברעק"א דנטה לומר דחייבים להחזיר מפני הפסדו של הישראל, אכן מביא מידידו הרב

ישראל דסבר דלא בעי להחזיר, והרעק"א נשאר בצ"ע לדינא (מובא בפתחי תשובה). ויעויין בחכמת שלמה דמסיק לדינא דצריך להחזיר. ויעויין עוד בדבר אברהם (ח"ב סימן כ' סקי"ד). והנה האבי עזרי (פי"א מהל' גזילה ה"ג) תמה, דאף אי נימא דמצד אבידה לא בעי להחזיר, אכן מצד לא תעמוד על דם רעך, צריך להשיב האבידה, כדי למנוע ההפסד ממון של הישראל. ויש עוד שהקשו דמאי שנא מראה מים ששוטפין ובאין דחייב להציל חפצו של הישראל. ונראה לדינא דיש להחמיר בזה, דמ"מ לכו"ע נראה דאין איסור בזה, דמטרתו להציל ממונו של הישראל.

לאור הנ"ל נראה דאבידת גוי המבוטחת בביטוח של יהודים יש מקום להחמיר להשיב, ע"מ למנוע הפסד מהיהודי.

אבידת ישראל המבוטחת בביטוח של גויים, מסתבר שיש חיוב השבה, כיון שהיא אבידת ישראל, וכן איתא בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סימן נ').

המהרש"ם (ח"ה סימן מ"א) מחדש דאם הובטח פרס כספי למוצא את האבידה אפשר להחזיר אבידה לעכו"ם, ואין בזה איסור כלל. ועיין מהרי"ל דיסקין (פסקים קצ"ד).

כשרואה היהודי כלים של גוי העומדים להגנב: מותר להכניסם מפני דרכי שלום. ומבאר האולם המשפט החידוש בזה, דבאופן זה בסתמא יש דרכי שלום, משא"כ באבידה שרק אי ידעינן בבירור שיש ענין של דרכי שלום מותר להשיב אבידה.

ישראל החייב חוב לעכו"ם ומת, ובנו אינו יודע מכך, נחשב אבידת עכו"ם. ועיין רמ"א בסימן רס"ג (ס"א) ובסמ"ע (סק"ו).

עכו"ם שהפקיד חפץ ביד יהודי ושכח ממנו, כתב המחנ"א (חצר סי' ח') דזוכה בו הישראל, כיון דנחשב אבידת עכו"ם. ובאור שמח (פט"ז ה"ד) כתב דרק אחר זוכה, ולא השומר עצמו, כיון דבאיסורא אתא לידיה. וצ"ע מאי שנא מכלים של גוי שצריך להצילם מפני דרכי שלום. ונראה שכאן מדובר שאין כאן דרכי שלום.

יהודי שהלשין על יהודי אחר שמצא אבידת עכו"ם, והבעלים אילץ את המוצא להחזיר לו, האם המלשין חייב לשלם למוצא על האבידה שהפסיד לו?

נראה בפשטות דתליא בפלוגתא הנ"ל של הב"ח עם רוב הפוסקים, דאם הישראל זוכה בזה, היהודי חייב לשלם, כיון שהוציא ממנו את ממונו, ואם אינו זוכה, אולי יצטרך לשלם כפי השיעור שהפסיד לו דמי שימוש. ועיין בספר שו"ת יורו משפטיך ליעקב (סימן כ"ג) שכתב בשם מטה שמעון (סימן ע"ב בהגהות הטור אות צ"ו) שמכריע שחייבים לשלם, והוא עצמו מכריע לפטור. ולכאו' לרוב הפוסקים מלבד שיטת הב"ח יש לחייבו. ולכאו' נראה לדינא שאאפ"ל קים לי כב"ח, וא"כ יש לחייב את המלשין לשלם למוצא את האבידה שנאלץ למסור לגוי.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

יסוד התפילה ותקיעת שופר פיו וליבו שוים

פִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא (ל, יא)

א. עלינו להבין מה כוונת התורה כי קרוב הדבר מאוד "בפיך ובלבבך"?

ב. עוד נקדים כמה שאלות בעניני שופר שיש להבין מעלת תקיעת השופר אשר גורמת לבלבל השטן ולהקים כביכול את הקב"ה מכיסא דין לכסא רחמים, וכי מעשה התקיעה כל כך מסוגל ומה מעלתו?

ג. זאת ועוד שהנביא אומר היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, אדרבא צריכים לשמוח מפני סגולת השופר ומדוע יחרדו?

בנוהג שבעולם

כאשר נתבונן בתפילת בני אדם מהשורה לצערנו הגם שבאים להתפלל לפני בורא עולם אולם ליבם בל עימם מטורח החיים וכל אדם נתונים כל שרעפיו ומחשבותיו על ענייני העולם עסקיו פרנסתו ובריאותו ומשפחתו וכדומא כך שיכול האדם לבוא להתפלל וכמעט אינו שם ליבו למה שהוא אומר אלא מדקלם את טקסט התפילה המודפס לפניו ובזה יצא ידי חובה, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שעיקר העבודה היא לא רק בפה אלא ביחד עם הלב ותפילה זו עבודה שבלב, וכבר אמרו חז"ל **במסכת ברכות דף ו ע"ב** אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי כרם זלת לבני אדם? אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן. ופרש"י שם. דברים שעומדים ברומו של עולם. כגון תפלה, שעולה למעלה.

צריך שפיו וליבו שוים

ונראה לבאר את הרמז בפרשתנו בהקדם מה שדרשו חז"ל **במסכת עירובין דף נד ע"א** רבי יצחק אמר מהכא דברים ל' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. אימתי קרוב אליך בזמן שבפיך

ובלבבך לעשותו. אפשר לומר כרמז שיסוד עבודת האדם שיהיו פיו וליבו שוים ויכניע ליבו לפני השי"ת, ועי"ז יכול להגיע להשגות גבוהות.

ואכן ראיתי בספר **דרשות הבא"ח** דעניין בפיך ובלבבך יש בו רמז על השופר, דהנה שופר בגמטריה תקפו, וכן תיבת פה ולב במילואן כזה פ"ה ה"י למ"ד בי"ת בס"ה תקפו, והדבר מרמז ללמדנו שעיקר תקיעת השופר לשפר מעשיו של האדם היינו שיהיו פיו וליבו שוים, אבל כאשר ח"ו האדם בפיו מדבר אחרת ובליבו חושב אחרת עליו אמר

הנביא ישעיהו פרק כט (יג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֶזְכֶּיֶל כִּי נִגְשׂוּ הָעַמּוֹת הַזֶּה בְּפִי וּבְשִׁפְתָיו כִּבְדוֹנֵי וְלִבְנֵי
רִחַק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶינָה יְרֵאָתָם אֵתִי מִצְנַת אֲנָשִׁים מְלַמְדָּה:

רמז השופר

והנה ידועים דברי הרמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ד אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה וכו' עכ"ל, נמצא שעיקר תכלית תקיעת השופר וסגלתו אינה עצם התקיעה בלבד אלא התוצאה אצל האדם, וזוהי כוונת הנביא שכאשר שומע אדם תקיעת שופר הרי זה דבר שמחייב חשבון נפש אצל האדם להתבונן במעשיו ולעשות חשבון נפש ליום הדין וכאשר האדם מעורר ליבו לתשובה וחרד מדבר הי"ת, זה עצמו הסגולה של השופר להקים כביכול את הקב"ה מכסא דין לכסא רחמים ולא סתם מעשה התקיעה וכאשר נרמז בפרשה ובשמו של השופר.

תפילה בכונה מעומק הלב מבטל הגזירה:

וכבר למדונו חז"ל אם מתפלל מעומק הלב אין תפילתו חוזרת ריקם כמבואר במסכת ברכות דף י ע"א וכן בגמרא ברכות דף לב ע"ב אמר רב המנונא מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר? מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב). ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע. מה עשה הקדוש ברוך הוא הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'. מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כולי האי? אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. אמר ליה השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו. אמר ליה כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה בן אמוץ, כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר [איוב י"ג] הן יקטלני לו איחל. אמר רבי חנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת - אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את האלקים ירא. מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. מאי קיר? אמר רבי שמעון בן לקיש מקירות לבו, שנאמר מעי מעי אוחילה

קירות לבי וגו'. ופרש"י מסכת ברכות דף י ע"א מקובלני מבית אבי אבא דוד, שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל (ב' כ"ד), ולא מנע עצמו מן הרחמים.

להתפלל אפילו שזה נגד הטבע:

מסופר כי מרן הסטייפלר זצ"ל שאל את החזון איש אם יש ענין להתפלל על אדם שחולה במחלה הקשה רח"ל האם זה בגדר נס ואין מתפללים על ניסים ואפילו עושים לו נס מנכים מזכויותיו, השיב לו החזו"א שהוא מכיר רב אחד הרב דצרניגוב זצ"ל שהרופאים אמרו עליו שלא יחיה יותר מזמן מועט וחי אח"כ שלשים שנה הרי שאין זה נס ולפעמים אפשר להוסיף לחיות, והוסיף על כך הסטייפלר ואמר אח"כ אף אנו ראינו את רבי משה חברוני ורבי ברוך סורוצקין זצ"ל שהוסיפו לחיות עשרות שנים עם מחלה זו.

מעשה המלמדנו על פיו וליבו שוים:

וכמעשה שהיה בזמן האדמו"ר רבי שלום מבלז זצ"ל אשר היה איזה חייט מחסידי בעלז ותחלת דרכו הייתה בצדקות בכל יום מתפלל ולומד כל התהילים ואחר כך היה כולך לעבודתו וברוך השם התפרנס בשפע, והנה פעם אחת התפתח ויכוח עד ריב עם אחד מקציני הגויים ועל ידי זה הפסיק אותו קצין לקנות ממנו, ואותו חייט היות והיה בור ועם הארץ החליט מאחר והקב"ה הענישו והפסיק אותו קצין לקנות ממנו החליט גם הוא להעניש את הקב"ה על ידי זה שיפחית מזמור תהילים מהרגלו, ואחר זמן הפסיק עוד איזה מפקד לקנות ושוב הפחית מהתהילים וכך היה הולך ופוחת עד שהפסיקו כליל הלקוחות והוא החליט להפסיק לגמרי לא תהילים ולא תפילה, עד שהגיע למצב שהחליט אפילו לחלל שבת, ובנתיים כבר סגר החנות כיון שאין כלל קונים ואין לו יותר מה לעשות ולא היה לו מה לאכול, ואותו היום היה מוצאי שבת קודש יום הראשון של הסליחות וביום זה מנהגו של האדמו"ר להיות שליח ציבור, ובאותו ערב כשעה קודם זמן הסליחות קרא לשמשו אלימלך ובקשו להכין העגלה לנסיעה ומיד עלו ונסעו עד שהגיעו לבית החייט, עמדו בחוץ ליד החלון והסתכלו על החייט שהיה יושב בעצבות גדולה ולפתע פתאום קם פתח הארון והוציא בקבוק משקה חריף והביא שתי כוסיות ומזג לשתי הכוסיות, והרים כוסית ואומר לחיים ושותה ושוב ממלמל ושותה גם כוסית השניה כאילו מיועד לשני בני אדם וכך חזר על המעשה כמה פעמים, וכאן אמר האדמו"ר מספיק ראינו נחזור לבית המדרש וחזרו להם ולא הבין השמש מדוע כל הדבר הזה הרי החייט הזה בור ועם הארץ גדול ואף זה זמן רב שלא בא להתפלל ומדוע הוצרך לראותו כיצד משתכר.

והנה חזרו לבית המדרש והתכונן האדמו"ר לסליחות ולפתע הופיע אות חייט בבית המדרש כולו אדום מרוב משקה חריף ששתה, ותיכף יצא האדמו"ר מחדרו והתחיל הסליחות בהתלהבות גדולה, השמש התכונן בחייט כיצד אומר הסליחות בהתלהבות, אחרי הסליחות נגד השמש לחייט ושאלו מה קרא היום וגם מדוע האדמו"ר בא לראותו ומה עשה, והתחיל החייט לספר את כל אשר עבר עליו עד שהפסיק לגמרי התפילות

אולם באותו ערב התעוררו בו רשפי התשובה והחליט לתקן עצמו והתחרט על מעשיו שלא התנהג טוב ועשה ברוגז עם הקב"ה. והיות ויודע שפעם עשה שלום על ידי שתית כוסיות לחיים, כך עשה עם הקב"ה ולכן הרים כוסית ושתה לחיים אך היות והקב"ה לא יכול לשתות לכן שתה במקומו גם הכוסית השניה וכך חזר על הדבר כמה פעמים עד שהרגיש שיש שלום ולכן באל לסליחות, הלך אחר כך השמש ר' אלימלך לרבי ושאלו מדוע הלך לראות את החייט השיכור וסיפר לו את הסיפור שהחייט סיפר לו, והשיבו הרבי תדע לך שבאותו זמן ראה ברוח הקודש שכל פמליא של מעלה ירדו לראות איך אדם בתום לב משלים עם בוראו וחוזר בתשובה וכיצד הוא לא ילך לראות דבר נפלא כזה.

הנלמד מהמעשה

הנה מעשה לפנינו שכאשר נעשה אפילו מעשה פשוט בתום לב ושלימות כמה גדול הוא בעיני הקב"ה שמזמין כל פמליא של מעלה לראות, ק"ו כאשר אדם יתפלל בתום לב ופיו וליבו שוים וחושב ומכוון אשר מתפלל בודאי שהקב"ה ישמע תפילתו, כמאמר דוד המלך קרוב השם לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת.

הרגל האדם בתפילתו ככפרי שוטה

אולם הרבה בני אדם רצים בתפילתם ואינם מרגישים מה מוציאים מפיהם ובעלי מוסר המשילו הדבר לכפרי שהשתדך עם בת עיר והשדכן הסביר לו שבעיר נוהגים נמוסין והכל מלווה בתגובת נמוסין כגון בבוקר אומרים בוקר טוב, ובלילה לילה טוב, ובאוכל בתיאבון או לשובע, וביום שלום עליכם איך אתם מרגישים, וכשאינו מרגיש כל כך טוב מאחלים לו תהיה בריא, או כשמתעטש אומרים לבריאות, וכן על זה הדרך כמובן שהאזין אותו כפרי להדרכת השדכן אך כל כך הרבה דברים ביחד לזכור את סדר הדברים לא הצליח לקלוט, ולכן כאשר הגיע לעיר ברגע שפגש את מחותניו פתח פיו כמ"ש ויפתח את פי האתון והתחיל לומר בוקר טוב לילה טוב לבריאות תהיה בריא בתיאבון וכך כל מה שזכר, לא ידעו האם לצחוק או לבכות לאיזה חתן טיפש השתדכו.

התביעה מאיתנו בתקופה הקשה שהמגיפה משביתה הכל:

והנה דוקא בתקופתנו אשר פוקדת את כל העולם המגיפה אשר משביתה את כל אורח החיים של בני האדם בכל תחומי החיים ולא רואים סוף או קץ לדבר ויתירה מכך שאוסרים את ההתכנסות בבתי כנסיות ומי יודע כיצד יראו ימים נוראים במצב הזה, אין זו אלא תביעה עלינו לשפר את תפילתנו ולעורר את הלבבות בכדי שהתפילה תהיה מעומק הלב ויהיו פינו ולבינו שוים ולא נתפלל משפה ולחוץ היות ולצערנו ליבנו סתום וחתום ודמעת העין יבשה, ולזאת הקב"ה מקשה עלינו בכדי שנתעורר ואין ספק אם כל אחד יקבל על עצמו לשפר את תפילתו שלא תהיה מצות אנשים מלומדה אלא תהיה עם שברון לב והתעוררות שהקב"ה ישמע בכל תפילתנו ותכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה.

כל בקשתינו למענך אלוקים חיים

והדבר מקבל משנה תוקף כאשר נתבונן האדם עומד בתפלה בימים נוראים לפני בורא העולם בבקשות למלאות כל צרכיו כיצד יכול לבקש ובאיזו זכות יכול לעמוד לפני בורא עולם ולבקש כתבנו בספר חיים ופרנסה ובריאות וכו'? וראיתי בספר אוצר התפילות שכל עיקר הבקשות הן תלויות בלמענך אלוקים חיים, זאת אומרת שכל מה שמבקש הוא לצורך עבודת השם יתברך ולא להנאתו, ולזאת התביעה עוד יותר קשה כיצד האדם מתפלל ואינו מתבונן במה שאומר, היות ואנו רואים עד כמה בני אדם מוכנים לשעבד את עצמן לעבודת השם יתברך לקיום התורה ומצוות, הרי בדרך כלל מקדים את בקשת צרכיו לצרכי הבורא יתברך ובראשונה חושב כיצד להסדיר ענייניו ורק אחר כך בזמן הנותר חושב על הבורא יתברך, ואילו האדם היה חיי בהרגשה שכל חייו תלויים מנגד ומותנים בכך שניתנו לו לצרכי עשיית רצון הבורא בודאי היה מתנהג אחרת.

משל לחולה אנוש

ונמשיל משל אם ח"ו האדם חולה אנוש במחלה ויש רופא אחד מפורסם בעולם שרק הוא יודע לרפאות אותה מחלה ובדוק ומנוסה הדבר שריפא הרבה חולים, ואחרת ח"ו אין לו סיכוי לחיות אלא זמן קצר, ברור שכל אשר יש לו יתן בעד נפשו וישתדל להגיע לאותו רופא ויעשה הכל כפי תנאיו בכדי לרפואתו ולא יאמר לו רק אשתדל ולא יעשה כיון שהרופא לא יטפל בו.

אם כן ק"ו בין בנו של ק"ו הנהגת הבורא יתברך עם האדם אשר בכל רגע ורגע נותן חיות לאדם ומפעיל את גופו ומחזיק נשמתו בקרבו, וכל הבקשות שעומד האדם לבקש על צרכי גופו מתנהג למענך אלוקים חיים, בודאי שצריך לעשות הכל לקיים התנאי בכדי לזכות שתקובל תפילתו, אבל אם ח"ו אין פיו ולבו שוים אין סיכוי לקבלת תפילתו כלל, אבל כאשר פיו וליבו שוים כרמז השופר בודאי יזכה ביום הדין.

מוסר השכל

עלה בידנו להבין ולהשכיל עד כמה צריך להיות זהירים בתפילתנו כאשר אומרים הוידוי וכן אבינו מלכנו ויתר הבקשות שנתבונן במה שמוציאים מפינו וכל תפילתנו תהיה מעומק הלב, ולא משפה ולחוץ והכל במהירות כאותו כפרי שוטה מבלי להבחין בדברנו מבלי שיהיו הדברים בלשון תחינה, היות וברור כאשר האדם מתפלל בסגנון כזה שאין תפילתו מתקבלת. לזאת החלש יאמר גיבור אני ויעשה מאמץ להתכונן לתפילות וילמד ביאורם ויעורר ליבו להתפלל בתחנונים ידבר רש ובשברון לב כי לב נשבר ונבזה אלוקים לא תבזה ונהיה בזה בטוחים כי קרוב השם לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת ויתבקלו ברחמים וברצון תפילתנו ויבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות ויגזור עלינו גזירות טובות ותכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה לטובה ולברכה לששון ולשמחה ולישועה בחסד וברחמים ונכתב ונחתם לחיים טובים ולשלום אמן ואמן.

בידידות ואהבה ובברכת שבת שלום ומבורך, וכתובה וחתימה טובה

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

לפרשת נצבים:

בענין בטחון ובחירה

הַעֲיֵדְתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזָרַעְךָ (ל, יט)

הנה בעיקרי יסודות של האמונה ובטחון, אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עושה ועושה ויעשה לכל המעשים, ומ"מ כל אחד ואחד יש לו בחירה, לבחור בטוב, בעשיית המצות, או חס ושלום להפוך לבחור לעבור על רצונו של השי"ת, כדכתיב: "וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים". ובענין זה, אין מקום לומר שאילו הכל נגזר מאת השי"ת היכן מקום לבחירה, "שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים".

הנה החובת הלבבות (שער הבטחון פרק ד') כתב בהאי ענין וז"ל, "כי מעשי העבודה והעברה לא יתכנו לאדם, כי אם בהקבץ שלשה דברים: האחד הבחירה בלבו ומצפונו, והשני הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו, והשלישי שישתדל לגמר המעשה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה. ומה שאינו נעלם ממנו בהם, כבחירת העבודה והעברה והכוונה וההסכמה על המעשה, הבטחון על האלקים בזה טעות וסכלות, כי הבורא יתברך הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו כמ"ש: ובחרת בחיים, ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה ובעברה, אלא בסבות שהם חוץ לנו, מזדמנות בקצת העתים ונמנעות בקצתם, ואם יבטח על האלקים בבחירת עבודתו, ויאמר: לא אבחר ולא אכונן לעשות כלום מעבודת הבורא, עד שיבחר לי הטוב ממנה, כבר תעה מדרך הישרה ומעדו רגליו מאופני הנכונה, כי הבורא יתברך כבר צונו לבחר במעשה העבודה ולכונן אליה בהשתדלות והסכמה ובלב שלם לשמו הגדול. והודיענו, שהוא אופני הנכונה לנו בעוה"ז ובעוה"ב", עכ"ל. הרי להדיא בדבריו הק', שאין שום מקום כלל וכלל לבטוח בהשי"ת בענין בחירה למעשה מצוה.

לבטוח על השלמת המעשה מצוה

הנה החובת הלבבות (שם) כתב שהגם שאין מקום לבטוח בהשי"ת על עיקר הבחירה למעשה מצוה, מ"מ מה שצריך לבטוח בהשי"ת הוא על השלמת המעשה מצוה וז"ל, "אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא גמר מעשה העבודה, אחר בחירתה בלב שלם ונאמן והסכמה והשתדלות בבר לבב וכוונה לשמו הגדול, ובזה אנחנו חייבין להתחנן אליו לעזר אותנו בו ולהורות אותנו עליו, כמו שכתוב: הדריכני באמתך ולמדני, ואמר: הדריכני בנתיב מצותיך וגו', ואמר: דרך אמונה בחרתי וגו', ואמר: דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני, ואמר: ואל תצל מפני דבר אמת עד מאד וגו'. וכל זה ראייה, שבחירתו היתה במעשה

העבודה, אך התפלל אל האלקים על שני דברים: אחד מהם ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו, כמו שאמר: יחד לבבי ליראה שמך, גל עיני ואביטה וגו' העבר עיני וגו' הט לבי אל עדותיך וגו' והדומה להם. והשני לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והוא מה שאמר: הדריכני בנתיב מצותיך סעדני ואושעה, והרבה כמוהו. ואני עתיד לבאר אופני מפסידי החלק הזה ואופני השלמתו והדרך הנכונה בו בעזרת השם, "עכ"ל. הרי, מאחר שאין שום יכולת לאדם לגמר המעשה, ע"כ צריכים להתפלל, ולבטוח בביטחון גמור שיעזרנו הקב"ה לגמור המעשה. ועי' מש"כ בזה הרמב"ן (אמונה ובטחון, פ"א) וז"ל, "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. הקדים להזהיר על הבטחון תחלה ואחר כך על המעשה הטוב, להודיע שהבטחון הוא שיבטח בו שיעזרהו לעשות מצותיו ואלו אמר עשה טוב ובטח בה', הייתי אומר כי הבטחון הזה שהזהיר עליו הוא נאמר על שכר המעשה הטוב ולא על צרכי העוה"ז שהוא צריך אליהם לעזרהו ולסמכו, ר"ל הסבות והענינים המתקנים מעשה הטוב, על כן אמר בתחלה בטח בה', כלומר שיעזור ויסמוך אותו לעשות חפצו ומצותיו. ואח"כ אמר ועשה טוב כלומר רדוף אחר המצות והשתדל לעשות אותן, ואל תתרשל מלעשות הטוב מפני קוצר יכלתך, כי יסמוך אותך ויעזורך. זהו פירוש "בטח בה' ועשה טוב". וזאת היא כוונתו בהקדימו צווי הבטחון לצווי המעשה הטוב, "עכ"ל.

השי"ת עוזר להתגבר על היצר הרע

והנה אחר שכבר בחר לעשות המעשה מצוה, צריך לבטוח ולהתפלל אל השי"ת שיעזור לנו, שאם אין עוזר לנו, אין לנו היכולת להתגבר על היצר הרע וכן איתא בקידושין (ל, ע"ב): "ת"ר קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר: כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר: רק רע כל היום. ואמר ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו", ע"כ. הרי, שכיון שא"א להתגבר על יצרנו הרע אם אין הקב"ה עזרנו, ע"כ צריך להתפלל ולבקש מלפניו תמיד: "ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו" וכו'.

שכר גדול על השלמת המעשה מצוה

והוסיף החובת הלבבות וכתב: "ואם יזדמנו הסבות ויתכן גמר המעשה בעבודתו, אשר קדמה בחירתנו בה, יהיה לנו השכר הגדול על הבחירה בעבודה ועל הכוונה לעשותה ועל השלמת מעשיה באברים הנראים. ואם ימנע מן האברים גמר המעשה, יהיה לנו שכר הבחירה והכוונה, כאשר זכרנו במה שקדם, וכן העונש על העבירה", עכ"ל. הרי, מאחר שאין ביכולתו של אדם לגמור המעשה מצוה, רק הבחירה הוא בידו, א"כ אם לא השלים המעשה מצות, יש לו שכר על הבחירה. אבל אילו השלים הגמר מעשה מצוה, יש לו שכר נוספת.

ויש להביא ראי' ברורה לדברי רבינו בעל החובת הלבבות דאיתא בגמ' (חולין פז, ע"א): "תניא אידך: ושפך וכסה - מי ששפך הוא יכסנו, מעשה באחד ששחט, וקדם חבירו וכסה,

וחייבו רבן גמליאל ליתן לו י' זהובים", ע"כ. ופי' רש"י (בד"ה ליתן לו) וז"ל, "מפני שהפסידו שכר". [וכן פסק הרמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"ז הי"ד) והשו"ע (חו"מ סימן שפב ה"א) וז"ל "וכן הורו שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים עשרה זהובים".] ויש להעיר מהא דאיתא בגמ' קידושין (מ, ע"א): "מאי ולחושבי שמו? אמר רב אסי: אפילו חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה", ע"כ. וקשה טובה, אמאי חשיב הפסד למי שחטפו ממנו מצוה, הרי מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. וע"כ צ"ל דמבואר כדברי רבינו בעל החובת הלבבות, שיש שכר נוספת כשמשלים המעשה מצוה.

אמאי יש שכר גדול על ההשלמה אם אינו ביכולתו

אולם צריכים להבין, שאם אין בכוחו של האדם לגמור המעשה כמו שאמר החובת הלבבות, [שרק הכונה והסכמה לעשות מה שבחר הוי ביד האדם], אמאי יש לו שכר גדול על השלמת המעשה?

ויש לפרש דברי החובת הלבבות, שאילו לא היה מוכן לאדם שכר גדול על השלמת גמר המעשה, לעולם לא היה האדם מתפלל ובוטח להקב"ה שיעזרהו על גמר השלמת מעשי המצווה. וע"כ הכין הקב"ה שכר גדול למי שמשלים המעשה של המצווה כדי שיתפללו אליו בנ"א, ולבטוח עליו שישלם גם על עצם במעשה של המצווה.

עוד י"ל, שמבואר כאן יסוד נפלא, אלא, שאיננה שוה לכל נפש. דאף אם אין בכוחו של אדם בעצמו לפעול שום מעשה, אם יבטח האדם בהקב"ה שיסייעו בגמר המצוה למעשה, בודאי יעזרהו הקב"ה לפעול המעשה מצווה. והמקור לזה נראה שהיא גמ' מפורש בביצה (טז, ע"א) וכך איתא, "תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך, ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום", ע"כ. ופרש"י (ד"ה לשם שמים), "בוטח שתזדמן לו נאה לשבת", עכ"ל.

וביאר המהרש"א (שם) וז"ל, "ואמר שהלל מדה אחרת היתה בו וכו' כלומר דודאי מדת שמאי מעולה וטובה היא אלא שזה מדה אחרת שיותר טובה ומעולה ממנה סותרת אותה דהיינו מדת הבטחון שבוטח בהקב"ה שיזמין לו הקדוש ברוך הוא נאה ממנה, וקאמר שכל מעשיו כו' שאל תאמר שזו מדת רעבתנות כמ"ש הרוג בקר שחוט צאן וגו' כי מחר נמות וע"כ אמר שהרי כל מעשיו של הלל לש"ש הוא יש לנו לתלות גם זה המעשה היה לשם שמים ממדות הבטחון ומייתי ברוך ה' יום יום יעמס וגו' כלומר שיש לברך להקב"ה על כל מה שממציא לנו בכל יום ויום לבטוח בו שהוא יעמוס לנו עוד לימים הבאים וק"ל", עכ"ל. [וע"ע בדברי הבן יהודע (שם), שהאריך בהך ענין בדברים נפלאים, דהלל היה בטוח בבטחון גמור שבודאי הקב"ה יתן לו מה שהוא צריך, עד כדי כך, שאמר

כן בפומבי לפני בני אדם שדבר זה יהיה שלי. ובטחון כזה שהוא בטחון אמיתי, "זהו מדת
בטחון בדרך פלא", עי"ש כל דבריו.]

ומבואר מזה, דמי שהוא בעל בטחון אמיתי יכול לנהג כמדת הלל, יכול לסמוך שבוודאי
יזמין לו הקב"ה מה שהוא צריך לאותה מצווה. אמנם, זהו רק למי שעל מדרגת הלל
וחבריו, אבל מי שאינו בוטח אמיתי [כגון אנן יתמי דיתמי], אינו יכול לנהוג כן. וכן
מבואר במשנה ברורה (סי' ר"ג, ס"ק ב') וז"ל, "כתיב בתורה זכור את יום השבת לקדשו
ודרשו ב"ש שתהא זוכרו מאחד בשבת נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת, ואמרו על
שמאי הזקן... והסכימו הרבה פוסקים שגם הלל מודה שכדברי ב"ש עדיפא טפי אלא
שהיה בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה משאר הימים וכדי לחזק מדת בטחונו
היה נוהג כן, אבל בשאר כל אדם שאין בטחונו חזק כ"כ גם הוא מודה דכשמאי עדיפא
טפי", עכ"ל.

אולם עדיין יש להעיר, דאה"נ אם היה בוטח בהשי"ת, והתפלל שיעזרהו לגמור המעשה
מצוה, יזכה להשכר על הגמר משום שהיה בכחו לזכות לגמור המעשה, א"כ מובן שיש לו
השכר הגדול על השלמת המעשה. אבל אילו לא התפלל ואם לא היה בוטח בהשי"ת
שיעזרהו לגמר המעשה, ולבסוף גמר המעשה מצוה אמאי יש לו השכר הגדול, הרי לא
עשה שום דבר כלל וכלל לזכות לאותו שכר.

וע"כ צריך לומר, דמאחר שבחירה בידו לעשות המצוה, ובחר לעשותו, אם גמר המצוה
על ידו, מתיחס אותו מעשה לבחירתו, ונמצא דכל הגמר מעשה הוא משום בחירתו, וע"כ
יש לו השכר הגדול על בחירתו.

ויש להביא סמוכין ליסוד זה ממש"כ החזון איש (סוף או"ח, מגליונות על חומש) וז"ל,
"המקום ב"ה מניח את הבחירה ביד האדם, אבל האדם רשאי להכריח את רעהו
לעבודתו ית' בין בכפי' בין בפיתוי ולא הוי ביטול הבחירה כיון דהמעשה עושה בבחירה
וכל ישראל כאיש אחד והיינו מי יתן שיהי' בין צדיקי הדור משתדלים לקרב לב כל העם
לעבודתו ית', אבל המקום ב"ה אינו נותן בלב את הקירוב דא"כ לא יתיחס הדבר
לברואיו, אמנם אם יש מתפלל לפניו ית' על הקירוב ותפלתו נשמעת, מתיחס הקירוב
שעושה הקב"ה לברואיו, כיון שנעשה ע"י תפלת נברא, והיינו דאמרו ע"ז ה' א' היה להם
לומר אתה תן ור"ל ועי"ז היה אפשר לו להקב"ה לעשות הקירוב כיון שהוא ע"פ
תפלתם", עכ"ל. ומבואר מדבריו, דמי שהתפלל על חבירו, וע"י תפלתו התקרב חבירו
ועשה מצות, אותן עשיית המצות אינו נעשה עם בחירת חבירו שהרי מעולם לא היה
בוחר לעשות המעשים הטובים, רק ע"י תפילת חבירו קירבו לעבודת השי"ת, ואותם
מעשים נחשב כעשייה עם בחירה, והיינו ע"י בחירת חבירו שהתפלל עליו. הגם שעושה
המצוה מעולם לא בחר לעשותן מ"מ הוי מעשה עם בחירה משום שחבירו בחר. וא"כ
דחזינן דשייך ליחס המעשה לבחירת חבירו, א"כ מי שבחר אפילו אם לא התפלל ובוטח
בהשי"ת שישלם המעשה מצוה, מ"מ אותו גמר מעשה הוא כל כולו רק ע"י בחירתו,
וע"כ יש לו אותו שכר משום שהיה לו הבחירה.

אופן לזכות לעולם הבא

הנה החובת הלבבות כתב וז"ל, "שגמול העולם הבא אין אדם ראוי לו במעשהו הטוב בלבד, אך יהיה ראוי מן האלקים בשני דברים אחר המעשה הטוב: האחד **שיורה בני האדם עבודת הבורא יתעלה וינהיגם לעשות הטוב**, כמ"ש: ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ואמר: ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. וכאשר יתקבץ למשתדל גמול הצדקתו אל גמול צדקתו וגמול אמונת לבו וסבלו, יהיה ראוי לגמול העולם הבא אצל הבורא", עכ"ל.

וכתב רבי אהרן קטלר זצוק"ל (משנת ר"א ח"א, עמ' כ') לבאר דברי החובת הלבבות וז"ל, "והנה השמיענו החוה"ל בזה חידוש גדול, דרך מצד זיכוי הרבים ראוי לשכר עוה"ב. והביאור בזה, דכל מה שהאדם עושה אפילו לעבודת השם ויגיעת התורה, הרי מקבל טובות מהבורא יותר מזה, כמו שביאר, כי כל מה שהאדם עושה לעצמו הרי די לו במה שבראו ונותן לו הכוח והיכולת לעשות, אבל אם עושה טוב האמיתי בנוגע לזולתו, הרי עושה הקב"ה על ידו שליחותו ומתקיים הרצון העליון להיטיב. ואם עושה חסד גשמי עם זולתו בזה אין הדבר תלוי בו דוקא, כי הרבה שלוחים למקום, אבל חסד רוחני, שהוא ענין התלוי בבחירה אצל הנותן והמקבל, הרי הדבר תלוי בו והיה חסר בלעדו ובו נתקיים הרצון העליון והתכלית, ומגיע עבור זה השכר הנצחי. ועוד, דשכר העוה"ב לא יגיע אליו אלא מי שרוצה בו הבורא, ורצון הבורא הוא שורש הגמול, כמש"כ החוה"ל שם, וכתוב באברהם אבינו (בראשית יח, יט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", הרי שע"י כל מעשיו וכל נסיונותיו הנוראים לא זכה ל"ידעתיו", היינו חיבה יתירה, אלא רק ע"י אשר יצוה היינו זיכוי אחרים כי בזה הוא תכלית האהבה והרצון מהקב"ה ולכן בזה זוכים לשכר העוה"ב, כי בזה מגיעים לדרגה שרוצה בו הבורא. והנה מי שזכה להימצא בצבור של בני תורה בקל יוכל להיות ממזכי הרבים, אך צריך זהירות מרובה שיהיה מהמזכים ולא ח"ו, להיפך", עכ"ל.

הרי מבואר חידוש גדול, דהא דיש לאדם שכר כאשר היטב עם אחר, היינו רק בנוגע לדבר רוחני, משום שלא היתה אותו דבר מגיעו לו אם לא היה מיטב לו. והכל תלוי בבחירתו, שאינו בידי שמים כלל! אבל כאשר היטב עם אחר בנוגע לדבר גשמי, הרי גם בלעדיך היה אותה דבר גשמי מגיע לחברו, כי כך גזר הבורא שיהיה לאיש הזה דבר גשמי זה, ואתה היית רק השליח לפעלו. [אבל נראה, שעדיין יש לאדם שכר שבחר לעשות טוב, וזה לכאורה פשוט].

*

לפרשת וילך:

בענין מהותו של בטחון

חֲזָקוּ וְאַמְצוּ אֶל תִּירָאוֹ וְאֵל תַּעֲרִצוֹ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֶלְקֵיכֶם הוּא הַהֵלֶךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ (לא, ו)

הנה במקרא זה נאמר יסוד גדול, שאופן "שלא תיראו" משום דבר, הוא רק עם האמונה שהשי"ת הוא ההלך עמך! ומי שחי כל ימיו עם השי"ת אינו ירא משום דבר בעולם! וזהו מהותו של בטחון, לחיות עם מנוחת הנפש, ובעזי"ת נבאר הענין קצת.

הבוטח בהשי"ת חי במנוחת הנפש

הנה החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק א') כתב וז"ל, "אך מהות הבטחון היא מנוחת נפש הבוטח ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה הטוב והנכון לו בענין, אשר יבטח עליו כפי יכולתו ודעתו במה, שמפיק טובתו. אבל העיקר, אשר בעבורו יהיה הבטחון מן הבוטח, ואם יפקד, לא ימצא הבטחון, הוא שיהיה לבו בטוח במי שיבטח בו, שיקיים מה שאמר ויעשה מה שערב ויחשב עליו הטוב במה שלא התנה לו ולא ערב עשוהו, שיעשהו נדבה וחסד", עכ"ל.

וכן מבואר מדברי הגר"א שכתב (בדברי אליהו, תהלים פ' קלא) וז"ל, "שאלו לרבינו הגר"א, איך הוא מצות הבטחון בקדוש ברוך הוא? ואמר, כבר פרש לנו דוד המלך ע"ה (תהלים קלא, ב): "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי". פירוש, כמו הגמול היונק משדי אמו, כאשר ינק כדי שבעו אינו דואג אם יהיה לו מה לינוק אחר כמה שעות כשיהיה רעב, כגמול הזה עלי נפשי, שאינני דואג כלל מה יהיה אחרי שעה או ליום מחרי. וזהו גם כן מה שכתוב (שם כב, ט-יא): "גל אל ה' יפלטהו יצילהו כי חפץ בו. כי אתה גחי מבטן מבטחי על שדי אמי עליך השלכתי מרחם מבטן אמי קלי אתה". וזהו שצותה התורה (שם קלא, ג): "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם", עכ"ל. הרי דברים מפורשים מפ"ק של רבינו הגר"א דעיקר יסוד מצות ה'בטחון' הוא 'המנוחת הנפש' שאינו דואג על שום דבר בעולם כלל וכלל.

בביאור מנוחת הנפש של הבוטח

ויסוד זה, מדברי החובת הלבבות ומדברי הגר"א שאמרו שמהותו של בטחון הוא מנוחת הנפש "קצרים בכמות ורבים באיכות". וכדי לבאר עומק כוונתם [כפי הנלע"ד] נקדים קודם מש"כ מרן הגרי"ז הלוי על הפסוק בתהלים (כו, יד): "קוה אל ה' חזק ויאמץ לך

³ ועי' מש"כ הגר"א לבאר דברי הגמ' בב"ק (ביאורי הגר"א ב"ק צב, ב) וז"ל, כד הוינן זוטרי כו', כמ"ש במדרש (ויק"ר פכ"ה) משל התרנגולת כשהיא קטנה אמה זנה אותה ונותנת בפיה וכשמתגדלת ובאה לאכול עמה מכה אותה לפי שכבר יכולה לזון א"ע, כן כשהאדם קטן בוטח על בוראו מאד ומנהיגו הקבה בהשגחה עצומה פרטיי וכשנתגדל בוטח בעצמו, וכמו כן ההשגחה נמעטת מעליו, כמו כן בישראל קודם הים היו מתייראין מן המצרים והיו בוטחים בה' מאד ואח"כ כשנתמעט בטחונם נתמעט ההשגחה מעליהם, וע"ז היו במקדש הכרובים 'כרביא' להיות שהקטנים הם קיום השכינה, עכ"ל. הרי, שמבואר ג"כ שמהותו של בטחון הוא להיות כקטן הסומך על אמו לכל דבר. וליכא שום דאגה כלל וכלל. וחי במנוחת הנפש.

וקוה על ה' וז"ל, "נראה להסביר כונת הפסוק, כי הכתוב אומר שהתשלום הגדול שיזכה לזה הבעל בטחון הוא שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו ויהיה בטחונו עוד יותר גדול ויותר חזק. ואבאר דברי בדרך משל לשני אחים, אחד עשיר ואחד רש, והאח העשיר היה טוב לבב, והעניק מעשירותו לאחיו העני בכל מלוא מדת ההרחבה, הן באכילה ושתייה, והן בלבישה, ודירה נאה, ושאר דברים, הכל ביד רחבה, עד שלא נשאר בהנהגתם שום חילוק ביניהם. פעם אחד, אמר העשיר לאחיו העני, הן אמת כי לא יחסר לך שום דבר, אבל זה בעצמו הוא לא טוב, כי יהיה כל מצבך תלוי בי, וכל מחסורך יהיה נשען על טוב לבי מה שאני אתן לך, ולכן הציע לו כי יקציב למענו סכום גדול, ויעשה לו ממנו עסקה שימצא בה כל פרנסתו ברוח, ולא יהיה עוד תלוי בו ובטוב לבו. והנמשל מזה לענין בטחון, שהכתוב מעיד שעל ידי מדת הבטחון יכולים להשיג כל דבר, כענין שנאמר: "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך", ביאור הדבר, שאם תהיה בטחונך בה' כל כך חזק עד שתתענג על ידי זה, אז יתן לך משאלות לבך, וכן הכתובים מעידים להלן: "גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה. והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים". וכן: "דום לה' והתחולל לו". שכפי פי' חז"ל ענין הכתוב, שאם יש לאדם שונאים המבקשים רעתו, ידום וה' יפילם לפניו חללים חללים. הכל לפי ערך שלמות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה מדה, וישיג כל משאלות לבו בהרחבה. אבל האם נוכל לומר גם שהקב"ה ישפיע לו עשירות גדולה עד שלא יצטרך עוד לבטחון, זה דבר שאי אפשר לאומרו, כי הנה בחוה"ל בשער הבטחון מסביר והולך שמידת הבטחון יתירה בערכה על כל מה שיש בעוה"ז, כגון שדות וכרמים, וכל עשירות שבעולם וגם מבעל האלכימיה שבידו להפוך כל מיני מתכות לזהב, שכל אלו יש להם פחד מבנ"א ומגנבים וליסטים ושאר דברים, ואילו הבעל בטחון יש לו תמיד מנוחת שלימה, ואין לו דאגה משום דבר עי"ש בדבריו. באופן שהבטחון בעצמו יתירה ערכו על כל עשירות שבעולם, ואיך נאמר שה' ישלם לו בעד מדת בטחונו, דבר שהוא פחות במעלה מהבטחון. אלא מה הם התשלומים יותר גדולים שיכולים להשיג על ידי מדת הבטחון הוא שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו ויזכה לבטחון עוד יותר גדול ויהיה עוד יותר מאושר, והן הן דברי הכתוב: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", שבזכות הבטחון יזכה לבטחון עוד יותר גדול וזהו שכרו, ודוק", עכ"ל.

ומבואר מדברי הגרי"ז, דעצם מהותו של 'בטחון' אינו זה שהוא בטוח באחר שע"י אפשר להשיג חפצו, אלא זה שיש לו מנוחת הנפש, שהיינו שהוא בטוח וסומך בדעתו שיכול להשיג מה שהוא צריך - זהו מהות 'בטחון'. וכמו בהמשל שהביא הגרי"ז, דאינו זה שיש לו היכולות להשיג חפצו, אלא זה דיש לו מנוחת הנפש שיכול להשיג חפצו - ונקוט האי כללא בידך כי זה עיקר היסוד של בטחון!

מנוחת נפש הבוטח שיעשה הטוב והנכון לו בענין

הנה החובת הלבבות כתב שמהות הבטחון היא מנוחת נפש הבוטח ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה הטוב והנכון לו בענין. וכוונתו, שאין מהות הבטחון שיעשה הקב"ה כל מה שהבוטח רוצה, אלא מהות הבטחון הוא שיעשה ה' יתברך רק "הטוב והנכון בענין אשר בוטח עליו". לדוגמא, הלא זה פשוט שאין הקב"ה עוזר במעשה עבירה,

דאין זה "טוב ונכון בענין אשר בוטח עליו". [וכן מבואר מדברי רבי אהרן קטלר (ח"א, עמ' י"ח), שאם יבטח בהשי"ת שיצליח במשא ומתן באופן איסור, ודאי לא יועילו לו בטחוננו, כי היא נגד רצון הבורא עיי"ש]. וכן שמעתי מאת מרן המשגיח מוה"ר מתתיהו סלומון שליט"א (בהקלטה), שאמר שאם גנב יבטח שיצליח בגניבה, בודאי לא יועיל לו בטחוננו לזה, וכן ביאר דברי הגמ' (ברכות סג, ע"א): "דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה - בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך. אמר רבא: אפילו לדבר עבירה", ע"כ. ויש שגורסין בדברי הגמ': "אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי: גנבא אפום מחתרתא, רחמנא קרי". ופירש, שהגמ' מיירי בגנב שמתפלל שיעזרהו ה' על דבר העבירה. אך לא כוון הגמ' לומר שהקב"ה יעזרהו שיצליח בגניבתו מחמת בטחוננו בה' ית'. וכן הוא לענין בטחון בדברי מותרות, ודברים שכאלו אינם 'טוב לו'. כי תאוות הם סתירה מוחלטת לדביקות בתורה הקדושה. וזה יסוד כל הענין של בטחון, וכמוש"כ באריכות בספרים רבים.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

דעת מול סחף

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (לא, א)

הליכה, היא פעולה – של יציאה. לצאת מהמצב נוכחי. להגיע למציאות חדשה. למציאות אחרת. מציאות בה הנתונים של המציאות הקודמת – אינם. יש נתונים חדשים. צריך להיערך מחדש. להכין את הכלים. לחזק את הכוחות. לא להיות מופתע. אולי יותר נכון, שהמציאות המפתיעה – לא תתפוס אותך בלתי מוכן.

על יד משה רבנו

משה רבנו. מציאות בלתי נתפסת. הראש ישיבה הכי גדול בעולם. וגם האדמו"ר הכי צדיק שאפשר. וגם הבבא הכי מלוב"ן שהיה אי פעם.

עם ישראל חיו במצב כל כך נפלא. מצב שלא היה כמותו מעולם. מי שחווה שהות על יד תלמיד חכם אמיתי, יודע שזהו דבר בלתי ניתן לתיאור. מרגישים טהרה באויר. קירבת אלוקים. המציאות היומיומית, הקשיים, הרצונות, הכל מתקטן. מתגמד. יראת כבוד מהולה בשמחת אמת. אושר הנובע מהמקום הפנימי ביותר. וגם פורץ החוצה הרבה פעמים.

ועם ישראל חוו את זה. ובאופן העוצמתי ביותר שהיה אי פעם.

ומשה רבנו מצוה. מזהיר. מעודד. נותן כוחות. והכל נרשם – בתורה הקדושה. המילים של משה, הן עצמן – תורה.

והוא לפני מותו. הכאב, בלתי נתפס. הקושי. הצער העמוק. הגעגוע הצורב, שמתחיל כבר כשחושבים על כך שהוא עוד מעט לא יהיה איתנו.

והוא – הולך איתם. מלווה אותם. מכניס אותם איתו ביחד, למציאות החדשה. מציאות בה פני חמה מתחלפים בפני לבנה. מציאות שכל מה שהיה נראה קודם במוחש, עתה הוא במעין 'מראה'.

הוא מלמד אותם, מה עושים שם.

סחף

אנחנו בעיצומם של הימים הנחמדים.

ימים בהם ליבו קרוב אל דודו, וידודו קרוב לו. קרוב. קירבה. תחושה דקה, טמירה, שאתה לא יכול להסביר.

אלו ימים בהם אתה 'מרחף' באויר.

טוב, אולי לא ממש מרחף. אבל אולי קצת קצת – כן.

אתה עולה. לפחות קצת. אתה לא יכול שלא. משהו זו בפנים.

במאמר המוסגר: בתנאי שאתה לא לוקח את זה למקום של חרדה קלינית, ובעקבותיה ליאוש ודכדוך. כנהוג בכמה מקומות, לצערנו.

אלו ימים נחמדים. נפלאים. ימים של קרבת אלוקים. ימים שאתה אמור להרגיש טוב. להיות שמח. לחוש התעלות רוחנית – שמביאה לידי אושר. אם אתה עצוב, אם אתה מדוכא – אל תתלה את האשם בימים המתוקים האלו. זה לא קשור אליהם בכלל!

התחושה שעבודת השי"ת כרוכה בעצב וחרדות, היא אחת מהמחלות הממאירות של דורנו. והיא הורסת כל חלקה טובה. מנפצת לרסיסים כל בדל עליה רוחנית. עלינו – להשתחרר ממנה. ללמוד להעריך את כל מה שאנחנו עושים. לחשב. להעמיד מצוה מול עברה. להבין את המשקל, את הפרופורציה. ויפה שעה אחת קודם.

ה'פלצות' של פעם, היתה חלק ממערכת של שמחה ואושר. והיא עצמה לא היתה דכדוך ועצבות, אלא – צער. צער, הוא התמרמרות על מצב – שמובילה אותך קדימה בשמחה. העצבות, מדכאת ומחלישה. הצער – מוביל ומעצים. ורק כשהוא מתוך תחושה כללית של סיפוק ושמחה.].

ראש השנה. עשרת ימי תשובה. יום כיפור. השטן 'מתעופף' לו לאי שם. תפילת נעילה. רוממות וקדושה. אתה מרגיש – משהו אחר.

סוכות. צילא דמהימנותא.

הושענא רבא. שמחת תורה. אתה עולה טפח מעל הקרקע.

זו תקופה סוחפת. הסביבה סוחפת. האוירה. הרגשות נסחפים אף הם.

מה איתי

אולי, במחילה, נקלקל קצת את החגיגה:

מה יהיה – ביום שאחרי. בשבוע שאחרי.

זמן חורף – לך תדע מה יהיה. קפסולה, בידוד, אולי אפילו מלונית.

איפה כל ההתעלות. איפה הרגשות. איפה הקירבה אל ה'ידוד' הנפלא. איפה האש שהיתה בנעילה. מה נשאר מה'צילא'. אולי צילא דקפסולתא.

הכל היה כל כך סוחף.

ואני נסחפתי. עם הזרם. עם האוירה.

וכשהזרם הפסיק, נסחפתי בחזרה.

– כי אף אחד לא לימד אותי לשחות לבד.

כש'כולם' מתרגשים, גם אני קצת מתרגש. כש'כולם' לחוצים/חרדים/עצובים, גם אני בלחץ ובדיכאון. כש'כולם' צועקים – אני מצטרף. וכש'כולם' רוקדים, גם אני משתתף. ובחדוה רבה.

– שכן, 'כולם' – בחדוה רבה.

ומה איתי??

אכן, קושיא.

הנהגה טובה יותר

משה רבנו, מלמד אותנו. מלווה אותנו למצב החדש. המצב בו כל מה שהיה קודם, חולף ונמוג.

בשלב ראשון, הוא אומר לנו – המצב הקודם, כבר לא יהיה יותר. לא אוכל עוד לצאת ולבוא. אני כבר זקן. לא תהיה לכם כל תועלת ממני (עי' רמב"ן).

אתם עוברים למציאות חדשה. ה' אמר לי, אתה – לא עובר לשם.

תכינו את עצמכם ל'אין'. למצב אחר. פחות 'רוחני'. תכינו את – הדעת שלכם.

מעתה, יש הנהגה אחרת. הנהגה של – ה' אלוקיך.

עד עתה, הייתם קרובים אלי. אולי – במושגים שלנו – היה 'סחף'. סחף אחרי אדם גדול בענקים, אחרי מלאך קדוש ונורא. היה 'זרם' חזק. ואתם – 'זרמתם' איתי. הכל היה 'בזרימה'.

עתה (עי' ספורנו), זו הנהגה טובה יותר. טובה יותר!!

אחרי ה' לא 'נסחפים'. אחרי ה' 'הולכים'. הוא לא סוחף אותך. אתה, בדעת שלך, בוחר בו. 'זבחרת בחיים'.

עד עתה, הכל היה הכנה – לחיים האמיתיים. הסברתי. ביארתי. עמלתי קשה, כדי שכל אחד יוכל להשיג. להבין. לתפוס. לחיות.

עתה – תתחילו ללכת לבד. לבד!

אפילו יהושע (עיי"ש), הוא רק 'עובר לפניך'. ה' – הוא המנהיג.

תהיה אתה

אנחנו לא מורגלים בזה.

אנחנו לא רגילים להרגיש, שיש לנו רגלים משלנו. ושהם – באמת באמת – מסוגלות גם ללכת.

עושים מה שכולם עושים. מדברים על מה שכולם מדברים. והכי גרוע – חושבים מה שכולם חושבים.

נסחפים את עצמנו לדעת.

ופעמים, שה'כולם' הזה – הוא רק בדמיון שלנו. מה אתה חושב, שאחרים חושבים, כיצד אתה צריך לחשוב/לדבר/להיראות.

המילה 'סחף', בעולמו של עובד ה' – לענ"ד היא כמעט מילה מגונה. וכנראה בלי ה'כמעט'. זה לאבד את שלטון הדעת. היינו – לאבד את ה'אדם'.

וגם אם זה אחרי אדם גדול. מי שהיה על יד גדולי ישראל, חוץ מתחושת ההתעלות והטהרה דלעיל, חוה גם מציאות של מישהו חדש לגמרי. מישהו שמעולם לא היה, ומעולם לא יהיה. וודאי שהיום אין כמוהו.

כל אחד מהם – הוא סגנון אחר, צורת חיים אחרת. את האינדיבידואליות הכי גדולה, תמצא אצל גדולי ישראל.

וודאי שהם לא דורשים מתלמידיהם לאבד את אותה אינדיבידואליות.

עלינו ללמוד – עם הכלים שלנו – את הסוגיא של 'ה' אלוקיך'. את הסוגיא של מלכות שמים. הלא זו סוגית החיים שלנו. שם, אין סחף. יש רק 'אני'. הסחף העיקרי היום – הוא לכיוון ההפוך לגמרי.

וכשאתה לומד סוגיא, ובאופן שלמדונו רבותינו ללמוד סוגיא בעיון, אתה 'יוצר'. זה שלך. וזה חדש לגמרי. תובנות שלך. 'הרגשים' שלך. 'דער הער' שלך.

ואז קבלת המלכות היא משהו שנובע ממקום עמוק שבנפש. מקום של תורה, מקום של התבוננות בתורה. וזה המקום הכי אישי שיש.

שם, תפגוש מחדש את משה רבנו. את רוחו של משה. רוחו של רעיא מהימנא. המתלבש בדור אחרון במי שמנסה לעשות למען מלכות ה' – שכינה (עי' תיקוני ז"ח תניינא סד ע"א: ובביאור הגר"א שם. ויש עוד מקורות ואכמ"ל).

ואל תדאג. רוחו של משה לא יוצרת 'סחף'. היא מגיעה מתוך 'דעת'. ודעת היא ההיפך הגמור מ'סחף'.

וכשאתה מרגיש שאתה לא יכול להסביר מה אתה חש – דע שהגעת ל'אני' האמיתי שלך. שם – רק אתה נמצא.

ואל תנסה להסביר. זה רק יקלקל.

לא יעזבך

משה רבנו ממשיך:

אם אכן תבחרו בו יתברך – הוא יוביל אתכם. ה' יתברך, שמליונים של שנות אור – הן אפילו לא כגרגיר חול לפניו, מנהיג אותך. מוביל אותך. ובאופן הכי אישי שאפשר.

רק תקבל אותו עליך. והוא – ישמיד את הגויים האלה מלפניך.

תקבל את מלכותו. והוא ימגר את כל כחות הרע שסביביך. ובעיקר – את כחות הרע שבו.

את היצר השחור משחור והענק שלך; את הארי הנוהם והזועם, האדיר והנורא, הפוער את מלתעותיו מולך, ואתה חש – שעוד מעט קט והוא בולע אותך על כרעיק ועל קרבך; אותו כח איום, שאתה מרגיש לפעמים – שהוא 'סוגר' עליך מכל כיוון אפשרי – – –

ה' אלוקיך – 'הוא ישמיד'. בשניה אחת – הוא מוחץ אותך לגודל של תיקן גרמני מצוי. 'ועשיתם להם'. הוא עוד נותן לך את התחושה שאתה זה שדרכת עליו. עם הרגל שהוא

נתן לך, ובסולית הנעל – שהוא יצר עבורך. את ה'פוש' האחרון הוא השאיר לך, ואתה
'חוגג' את הניצחון.

ומכל מקום, הוא יתברך – לא ירפך. וגם לא יעזבך. לעולם.
רק דבר אחד: קבל עליך את מלכותו יתברך. דע, והפנם, שהוא – ה' אלוקיך.
זה כל כך, אבל כל כך – כדאי.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משפטי צדק / הרב יהודה טננהויז, מח"ס משפטי צדק על חו"מ

הדרך ישכון אור

פִּי קְרוֹב אֵלַיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ (ל, יד)

נפש האדם מחפשת מטבעה מצוות שקל לקיימם ולהוציאם לפועל, למשל אדם שיש לו שעה פנויה יעדיף לומר בה פרקי תהילים, או לעשות מעשה חסד, מאשר לשבת וללמוד ולהתייגע בהבנת סוגיא קשה מסוגיות הש"ס, וכך אם נתבונן בדבר נראה שכל הרוצה ומנסה להתקרב אצל הקדושה, מחפש לעצמו בקעה להתגדר בה, אם זה בנסיעה למקומות הקדושים להפיל תחינה בקברי הצדיקים, אם זה בעוד מצוות שחביב עליו לקיימם, אבל נמנע מלהתקרב אל משימות גדולות ולקחת על עצמו אתגרים, ועל כך אמרה תורה כי המצוה הזאת לא נפלאה היא ממך, ולא רחקה היא, אלא קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך,

שמעתי מאחד מצדיקי הדורות זיע"א שבאה לפניו קבוצת אברכים בני עליה המבקשים קרבת אלקות וסיפרו לו שישבו יחד וחשבו כיצד ובמה להתחזק, וקיבלו על עצמם לכוון יותר בפירוש המילות בברכות הנהנין במשך היום, והוא השיב להם מדוע לא תקבלו על עצמכם לעסוק במצות אהבת ה' שזה מיסודי ועיקרי הדת.

הטענה שסותרתו

בתנא דבי אליהו (זוטא פרשה יד) מובא פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, ומצאני אדם אחד והיה מלציץ ומלעיג דברים ובא כנגדי, ואמרתי לו, בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום המשפט, אמר לי, רבי, יש לי דברים שאני משיב לאבי שבשמים ליום המשפט, אומר אני לו, בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים, אמרתי לו, בני, מה מלאכתך, אמר לי, צייד אני, אמרתי לו, בני, מי אמר לך שתביא פשתן ותאגידינו מצודות ותשליכנו לים ותעלה דגים מן הים, אמר לי, רבי, בזה בינה ודעה נתנו בי מן השמים, אמרתי לו, בני, ומה להשליך מצודות ולהעלות דגים מן הים ניתנו בך בינה ודעה, דברי תורה שכתוב בה, כי קרוב אליך הדבר מאד (דברים ל' י"ד), לא ניתנו בך בינה ודעה, מיד היה מתאנח והיה מרים קולו והיה בוכה, ואמרתי לו, בני, אל ירע לך, אלא שאר בני אדם שהן משיבין באותו עניין, מעשה ידיהן מוכיחין עליהן, עליו ועל כיוצא בו ועל הדומין לו ועל העושין כמעשיו מהו אומר, יבושו עובדי פשתים שריקות ואורגים חורי (ישעיה י"ט ט'). מדברים אלו עולה תשובה ניצחת לטענות היצר שמרפה ידיו שאין לו את הכישרונות להצליח, למה שמעוניין ויש לו את הרצון יש לו כוחות, א"כ מדוע חושב שלא יוכל להצליח ולהתפתח בעבודת ה'?

אשר פריו יתן בעתו

מובא בספרים דע שהאדם דומה לאילן ומצות התורה הם פירותיו של אדם, ואם האדם מקיים התורה והמצות דומה לאילן שפירותיו מרובין וטובים כענין שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה, ואומר והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ואם ח"ו אין האדם עוסק בתורה ובמצות דומה לאילן סרק שאינו עושה פירות, שפירותיו של אדם אינן אלא התורה והמצות,

וכדמצינו להאלישיך הקדוש וימשך מזה אשר פריו יתן בעתו, והוא כי כל תלמיד חכם על ידי נטיעת נפשו בשורשי התורה במה שהוא עוסק בה יומם ולילה, הוא כמשקה את נפשו להוציא פירות, כמשקה אילן, ככתוב אצלנו על נצר מטעי כו' (ישעי' ס כא). והפירות הן מה שמחדש חידושים בתורה, כל נפש ונפש לפי המתייחס אליה, כאשר הארכנו בביאור ספר משלי. ועל כן א - ל דעות ה' חילק בכל דור הנשמות הראויות לחדש בכל דור לפי צורך הדור. והנה אם הראוי לחדש דבר מה, יתשל מהתורה, הרי שהוא כמונע השקאה מהאילן, ולא יזכה לחדש עד ישוב יתגלגל ויבא שנית לעולם, לדעת רבי שמעון בן יוחאי, אז יהיה כנותן פריו שלא בעתו, ועל כן אמר כי אם בתורת ה' חפצו נוסף על הקודם מסור מרע, יזכה כי פריו יתן בעתו, בפעם ראשונה

וא"כ חובה על כל אחד להתאמץ לעלות בהר ה' ולקום במקום קדשו וידרוש מעצמו להיות מאלו שעומדים ברומו של עולם

והנה נוסף על החדושים אשר יחדש התלמיד חכם, עוד יעשה מסברא גדרים וסייגים משמרת למשמרת התורה, והנה לא כל תלמיד חכם זוכה יהיו גזרותיו קיימים להלכה, אמר כי האיש אשר אלה לו, גם עלהו הוא גדרים וסייגים שהם משמרת כעלה אל הפרי, לא יבול, כי אם יהיו דברים בלתי נופלים, כי יהיה הלכה כמותו תמיד. ואם תאמר אם בתורה אהגה יומם ולילה מתי אעשה ללחם ביתי, לזה אמר וכל אשר יעשה יצליח, כי במעט עסק יצליח, וכמאמרם ז"ל (ברכות לה ב) ראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי וזה וזה נתקיימו בידם.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

שתמליכוני עליכם - להרגיש משפט - הדרך לזכות בדין

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ד' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. בעצם כל אחד מאתנו עומד לפני הקדוש ברוך הוא. שהרי הוא משגיח על כל אחד ואחד מאתנו בכל עת ובכל רגע. והנה לא רק שהבורא יתברך משגיח עלינו וצופה במעשינו, אלא שכל מה שיש לנו הוא מאתו. אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שָׁמוּ הוּא בּוֹרֵא וּמְנַהֵיג לְכָל הַבְּרוּאִים, וְהוּא לְבַדּוֹ עֹשֶׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים.

והנה בכל שנה בקריאת פרשה זו, אנו עומדים סמוך ונראה ליום הדין הוא יום ראש השנה, שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, כמו ששנינו בתחילת מסכת ראש השנה, וכך אומרים אנו גם בתפילת "ונתנה תוקף", וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון. ובכן כהקדמה לכך לומדים אנו בקריאת התורה, אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ד' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

ובפירוש אבן עזרא ויקרא פרק כ"ג פ' כ"ד, אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכות השם. ונמצא שיש קשר גדול בין מה שנעשה בשמים, והוא יום הדין לכל באי עולם, ובין מה שאנו עושים בארץ, והיא מצות תקיעת שופר. (וידוע שבין עשרת הטעמים למצות תקיעת שופר שכתב רבינו סעדיה גאון, אחד מהם הוא להזכיר את יום הדין הגדול).

והנה בר"ן על הרי"ף בתחילת מסכת ראש השנה, הקשה למה אדם נדון דווקא בראש השנה יותר מבשאר ימים.

ותירץ על פי מה דאיתא בפסיקתא [פסקא כ"ג] שאדם הראשון נברא בראש השנה, ובו ביום סרח ועמד בדין ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש, וכתב שמכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים, ואף בשמים יש אות שמזל החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה'. אמנם הקשה שזהו רק לפי שיטתו של רבי אליעזר שסובר שבתשרי נברא העולם, אולם לרבי יהושע שסובר שבניסן נברא העולם אם כן מדוע האדם נידון דווקא בראש השנה.

ותירץ, שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה - והיינו לפני יום הכיפורים - שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכיפורים הוקבע יום סליחה לדורות, לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בראש השנה, שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד

יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה, הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו מעשיהם וישובו אל השם. עד כאן דברי הר"ן.

ונראה שיש ללמוד מתוך דבריו, שיום הדין הוא דבר מוכרח מצד עצמו, ורק שהקדוש ברוך הוא קבע שיום הדין יהיה בזמן שסמוך ליום הכיפורים, שעל ידי כך נתעורר לפשפש במעשינו.

ועוד כתב הר"ן שאפשר שמראש השנה ועד יום הכיפורים התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה.

והנה למדנו שרצה הקדוש ברוך לזכות את ישראל בדין ולפיכך קבע אותו באחד לאחד לחדש השביעי. וכמה יש להתעורר ולנצל את חסד השם עלינו, לפשפש במעשינו לטוב לנו כל הימים.

ונראה שכאשר האדם מפשפש במעשיו הרי בזה גופה הוא ממליך את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי זה יזכה בדין. וזהו מה שמצינו בספרים שעל ידי השופר זוכים להמתיק הדינים, והיינו שכאשר יש דין למטה אין דין למעלה, כידוע מדברי חז"ל.

והנה בטבע האדם הוא מרגיש עצמו לבעל הבית של עצמו, ושאינו לאף אחד שליטה כלשהי עליו, ולכן הוא מנסה להשלות עצמו שאני ואפסי עוד. ועד כדי כך הוא מרגיש עצמו בטוח שעושה ככל העולה על רוחו, מבלי לתת לעצמו דין וחשבון, כאילו הוא קיבל את העולם כירושה ממישהו. או לחילופין הוא חושב שהעולם הפקר ולא שייך לאף אחד. והוא מתפלא שיש שחושבים אחרת. וכל זאת מכח הרצון הטבעי להרגיש שולט ומושל. וזו הסתירה הכי גדולה להרגשת מלכות השם.

ונראה ששורש העבודה דראש השנה הוא להסיר את הגאווה האוילית הלזו, ולהכיר בעובדה שחייב להיות שיש מנהיג לבירה. ואם אדם מכיר בכך, שהוא בודאי לא הבעל הבית, והעולם בודאי אינו הפקר, אזי יגיע מהר מאד למסקנא המתבקשת של מלכות השם, והביטוי הבולט ביותר למלכות השם, הוא כאשר האדם מפשפש במעשיו, ורוצה לעשות אך ורק רצון אביו שבשמים.

והנה בשנה זו שעברנו, שאנו מתקרבים לסיומה בס"ד, נוכחנו כמה האדם הוא בסך הכל 'אורח ארעי' בעולמינו, כי ראינו הרבה אנשים שהיו בשיא הפעילות של חייהם, ולפתע קרה מה שקרה והכל פסק, ואיזה נגיף מסתורי - שהגיע משום מקום - עצר באחת את הכל.

אין ספק שבשנה זו יותר קל להגיע לדרגת **שתמליכוני עליכם**. כי ברגע שאין לנו אשליה של **אני ואפסי עוד** הרי הדרך קרובה מאד לאמונה וקבלת עול מלכות שמים. וזה בודאי נותן לנו תקוה גדולה לזכות לשנה טובה, אם ננצל את ההבנה הזאת להכיר במלכותו יתברך.

והנה בספר קהלת יצחק בסופו בדרוש לערב ראש השנה, מביא ענין נפלא בשם מרנא ורבנא אור ישראל הגרי"ס מסאלאנט זצוק"ל, וכך כתב שם:

דוד המלך ע"ה אמר בתהלים (כ"ז א'), ה' אורי וישעי ממי אירא, ואיתא במדרש שוחר טוב, אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכפורים.

ואמר הרב הגאון הגדול הצדיק המנוח מו"ה ר' ישראל סאלאנטער זללה"ה, דביאור המדרש הזה הוא כן, דהנה לכאורה קשה קושיא עצומה, דהלא ידוע דהקדוש ברוך הוא שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתן, ויום כפור הוא יום סליחה ומחילה, יום שנמחל עונותיהן של ישראל וכו', וראש השנה הוא יום הדין, וכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וכו', וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה וכו', ואם כן הו"ל להקדוש ברוך הוא לצוות לישראל לעשות יום הכפורים מקודם, ואחר כשיוטהרו מעונותיהן, יעשו ראש השנה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה.

והתירוץ בזה הוא כן, שבודאי הקדוש ברוך הוא רוצה בטובתן של ישראל ועבור זאת גופא צוה לישראל לעשות מקודם ראש השנה דוקא, והוא מעומק חכמתו יתעלה, כי הקדוש ברוך הוא יודע לבבות בני אדם כי רחוקים המה מאד מדברים הרוחניים, כמו סליחת עונות ועולם הבא וכדומה, להיותם פה בעולם השפל, וכל הרגשתם הוא רק בדברים הגשמיים, כמו בני חיי ומזוני, ולא יוכלו לעלות פתאום למדרגה הגבוהה, לזאת צוה להם מקודם לעשות ראש השנה, שבו דנים על דברים הגשמיים, דברים שיש להם בהם הרגש גדול, וכאשר יחם לבבם בבקשתם על זאת, או אז אולי יוכלו לצעוד הלאה גם ליוה"כ, שהוא עומד על דברים הנעלים הרוחניים לסליחת עונות וכדומה, וזאת היא כוונת המדרש, אורי זה ראש השנה, ר"ל שעל ידו הוא מאיר אותנו לעלות מעלה, ועל ידי כן וישעי זה יום הכפורים, אבל אם היה יום הכפורים לא אוכל להושע בו כנ"ל.

ונתבאר מדברי אור העולם הגרי"ס זצוק"ל, שבראש השנה האדם נידון על הדברים הגשמיים, וכך אנו אומרים גם בתפלה, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה... וגם את נח באהבה זכרת... והיינו שמיום שנברא העולם לאורך כל הדורות, בכל שנה ושנה בראש השנה נידון כל העולם, וכולן נסקרין בסקירה אחת, כבמבואר בגמרא בראש השנה.

ובודאי שיש בידינו כח של תפלה ושל תיקון המעשים, שנוכל לשפר את מצבינו לקראת יום הדין, וכבר מלאו הספרים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ויסוד הדברים הלא הוא במאמר הגמרא במסכת ראש השנה דף ט"ז ע"א:

תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא... ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר...

ולמדנו מדברי הגמרא בשם רבי עקיבא, שהדרך לזכות להיזכר לטובה ביום הדין של ראש השנה היא על ידי שאנו ממליכין על עצמינו את הקדוש ברוך הוא בשופר. (והיינו שלא מספיק שאנו ממליכין את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כולו, אלא שצריך להמליך את הקדוש ברוך הוא על עצמינו, שתמליכוני עליכם...). ומי שמכין עצמו כראוי עשוי לזכות בדין. שהרי ככל שנזכה לשתמליכוני עליכם, כך נזכה לשיעלה זכרוניכם לפני לטובה.

ולפי זה יש להשקיע מחשבה ולמצוא דרכים כיצד להגיע להרגשת מלכויות, וזה הרי כל כך חשוב, שזהו החיוב שמקיף את מצוות היום, שהכל בא כדי להגיע למלכויות, כמבואר בגמרא.

ונראה שאם אדם מתבונן היטב ומכיר בכך שכל מה שהתרחש מראשית השנה תש"פ עד אחרית שנה, הכל הוא מגזירת השם, והכל ממה שנגזר בראש השנה, והכל בדין אמת וצדק, והכל במשפט צדק, כי מלך במשפט יעמיד ארץ, וכמו כן הוא מכיר שגם מה שיהיה בשנה הבאה תשפ"א הוא במשפט צדק, של הקדוש ברוך הוא, המלך המשפט, והכל בדין של צורי ולא עולתה בו, הרי הוא זוכה לדרגה של מלכויות. וככל שנתחזק בזה יעלה זכרונינו לפניו לטובה, ובמה בשופר.

והנה כבר נהגו בתפוצות ישראל מיסוד הקדמונים לומר הפסוק בתהילים פ"ט ט"ז, אֲשֶׁר־י הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה ד' בְּאֹר פְּנִיךָ יְהִלְכוּן. וכך כתב בטור אורח חיים סי' תקצ"א, ואחר שיגמור התקיעות מיושב יתחיל ש"צ אשרי העם יודעי תרועה וגו' עד תרום קרננו ויאמר אשרי יושבי ביתך וגו'.

והנה יש כפי הנראה בפסוק רמזים נפלאים לתקיעת שופר ולסגולת היום שאנו תוקעין בו. אבל בשנה זו תשפ"א הבאה עלינו לטובה, ישנו רמז מיוחד, כי יוֹדְעֵי תְרוּעָה = תשפ"א בגימטריא. ואגב יש בזה עוד ענין נפלא, כי המלה יוֹדְעֵי בגימטריא 100 וזהו רמז למאה קולות שאנו תוקעים בראש השנה כמובא בתוס' במס' ראש השנה ובפוסקים. וזהו אֲשֶׁר־י הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה, דהיינו שיודעים להריע ק' קולות כמנין יוֹדְעֵי.

והנה שנת תשפ"א היא בגימטריא "תשועה". ויהי רצון שנזכה לתשועה גדולה בכלל ובפרט, לרפואה שלימה ולגאולה קרובה, וכתובה וחתימה טובה לנו ולכל ישראל אמן.

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

לימוד על חיים רוחניים

ערלת הלב

פִּי הַמְצוּהָ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצוֹנֵךְ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּנִּי וְלֹא רְחֻקָה הוּא (דברים ל, יא). כתב המלבי"ם כי למרות שאדם יודע את תכלית חייו, הוא מתעלם ממנה. כל בעלי החיים יודעים את תכליתם ומטרתם, ושומרים על עצמם. כל בעלי החיים נמנעים מלעשות דברים שיזיקו להם, ובני אדם עושים טעויות רבות, הן מבחינה גשמית (כמה פשיטות רגל מיותרות ישנן), והרבה יותר בתכלית חייהם הרוחנית. וזאת מדוע, מפני ערלת הלב שגורמת לנו לעשות היפך מן התכלית שלנו. כי הפלא הגדול הוא, למה באמת האדם שונה בזה מכל החי אשר על פני האדמה, שיודע תכליתו ועם כל זה לא יעשהו, וגם יעשה היפך תכליתו.

אם כן, מדוע התורה אומרת שהמצוה לא רחוקה מאיתנו, הרי כולנו יודעים עד כמה היא רחוקה מאיתנו. וידועים דבריו המפורסמים של הרמח"ל והנה שמו הקדוש ברוך הוא לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החמריות, אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי (מסילת ישרים פרק א).

ומסביר המלבי"ם כי הפסוק מלמד אותנו שלעתיד לבוא הקב"ה יסיר מאיתנו את ערלת הלב, ואז ישאר הכח הטבעי שיש בכל בעל חיים, לשמור על תכלית חייו - הלא אז ישאר כח הטיבעי לבדו, להשתוקק אל התכלית, שהוא החיים כטבע כל בעלי חיים.

*

התבוננות וסיפוק מרוחניות

השאלה הגדולה היא כיצד נלמד להגיע לתוך עצמינו, כיצד נסיר את המפריעים והמסתירים מאיתנו את תכלית החיים ואת העולם האמיתי שלנו - עולמינו הרוחני.

התשובה היא שבת קודש. צורתו של היהודי היא שבת קודש, שבת הינה הסמל והדגל של עם ישראל, היא המראה כלפי כל העולם ובעיקר כלפי עצמינו כי יהודים אנחנו, וחושבים על תכלית העולם.

תינוק נולד במחשבה שכל העולם נועד לשרת אותו, כל הסובבים אותו מספקים את צרכיו. כאשר הוא גדל ההורים והסביבה מלמדים אותו שלפעמים צריך לוותר. כמה קשה ללמד ילד קטן את הסיפוק וההנאה שיש בויתור, הנאה רוחנית.

עוד יותר קשה ללמד אותנו הגדולים את ההנאה הרוחנית שתהיה לעתיד לבוא, העולם הבא שאנחנו לא מכירים אותו. כיצד נלמד שיש סיפוק מרוחניות, כמו ילד קטן שלומד

לאט לאט. ההבדל הוא שילד קטן לומד זאת במשך כמה שנים, ואנחנו לומדים את זה כל חיינו, וגם אז לא מספיק מבינים.

לכל אחד יש סיפוק מרוחניות, כל אחד מתמלא נחת רוח אחרי תפילה מרוממת או קיום מצוה מיוחדת. אם נתבונן, בשבת קודש כל צורת החיים שלנו היא עם סיפוק ונחת רוח, והסיפוק הזה מגיע מרוחניות - מעין עולם הבא (הארכתי בדברים בחוברת לקראת שבת ב פרשת בראשית).

בשבת קודש עוצרים את הרדיפה העולמית אחרי הכסף והשליטה, ומתבוננים בתוך עצמינו. כל אחד ברמה שהוא מגיע אליה, אם בעצירה של הרדיפה העולמית, אם במחשבה והתבוננות, ואם בהרגשה המרוממת המראה את צורתו של יהודי - מעין עולם הבא. אם נשכיל, בשבת קודש נוכל להתבונן עוד יותר בתוך עצמינו, ולהרגיש את הנשמה הטהורה הנמצאת בתוכינו.

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

מאמר בענין חצי שיעור, ובעצת הגר"י סלאנטר לחולה ביוה"כ

א. הנה דנו האחרונים אם יש "חצי שיעור" אף במצות עשה, כלומר האם אדם שיש לו חצי כזית מצה בלבד, האם יש לו חיוב לאכול לכה"פ חצי כזית, דאפשר שכמו שיש חצי שיעור באיסורים, ה"נ יש חצי שיעור במצוות, דיעוי' במשנה למלך (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), בבני חיי (סי' תע"ה), שו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' י"ח), שו"ת חקרי לב (ח"ב או"ח סי' צ') מהרי"י אלגזי בקהלת יעקב (תוספת דרבנן אות קל"ז), שו"ת רבי יעקב מליסא לבעל הנתיבות (סי' י"ד), ברוך טעם (שער התערובות פ"ג דין ט'), שו"ת כתב סופר (או"ח סי' צ"ו), ובמרומי שדה (יומא עד, א) נקטו דליכא חצי שיעור במצות עשה, ומאידך גיסא, החיד"א במחזיק ברכה (או"ח סי' תע"ה), ובעין זוכר (מערכת ה' אות ל"ח), מהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ה סוף אות פ"א), שו"ת בנין עולם (או"ח סי' י"ט), שו"ת דברי מרדכי (או"ח סי' נ'), שו"ת מהר"י אסאד (סי' קמ"ח), ובשדי חמד (מערכת החי"ת כלל י"ב בשם ספר דרך המלך מכת"י), דאיכא חצי שיעור במצות עשה.

ב. ובביאור שורש פלוגתתם נראה לומר דפליגי בחקירה אי חצי שיעור הוי "סייג" או "איסור בעצם" ונפק"מ באדם שנדר שלא לאכול כיכר שלם, ונשרף חצי כיכר, שלעולם לא יוכל לעבור על האיסור בשלימותו, דאי הוי משום סייג א"כ ליכא הכא סייג, דאין חשש שיעבור על האיסור. נואפשר דמ"מ אסור, משום חשש לפעמים אחרות – עי' ברכת מרדכי יומא (סי' ו') עניינים (סי' ט'), וע"ע בשאגת אריה (סי' פ"א)]. אבל אי נימא דאסור משום איסור בעצם, א"כ ודאי שאסור, ובנפק"מ זו כתב הרעק"א בתשו' (קמא סוף סי' קנ"ד) לצדד להתיר, והניח בצ"ע לדינא, אולם באבי עזרי (מהדו' חמישאה פ"ד מהל' שבועות ה"א) כתב לחלוק בזה על הרעק"א, וס"ל לאיסור בכה"ג.

ג. ובצפנת פענח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ג) הקשה, מדוע אסור לאכול חצי שיעור ביוה"כ, כיון דלא הוי חצי שיעור אלא חצי איסור, שבתורה כתוב דין "ועניתם", ושיעור חז"ל דבפחות מככותבת הגסה לא מייטבא דעתי, וא"כ לא הוי איסור כלל, ודמי לעקירה בלי הנחה דשרי – עי' שפת אמת (שבת ב, א) מש"כ בזה – והניח הצפנת פענח בצ"ע, יעו"ש, ומוכח מדבריו דהוי איסור בעצם, ול"ש איסור בעצם באכילת חצי שיעור ביוה"כ, כיון דהוי חצי איסור, אבל אי נימא דהוי חצי שיעור משום סייג, לא תיקשי כלל דהא חצי שיעור הוי סייג, שלא יגיע לככותבת.

נולעצם קושייתו נראה ליישב, דאפי' אי נימא דהוי איסור בעצם, מ"מ אין הביאור בשיעור חז"ל דככותבת מייטבא דעתיה, דזה ברור דגם בפחות מכן מייטבא דעתיה קצת,

וחז"ל קבעו שיעור ב"ליתובא דעתיה", וא"כ שפיר הו"ל חצי שיעור, ועי' במהר"א פולדא ובביאור הגר"א על הירושלמי בתרומות (פ"ו ה"א) שכתוב להדיא דהוי שיעור בליתובא דעתיה.

אולם שמעתי מאמור"ר שליט"א לדחות תירוץ זה, דהא אפי' משהו אסור מדין חצי שיעור, ובכה"ג ודאי ליכא יתובא דעתיה, ואמאי בכה"ג אסור הא הו"ל חצי איסור ולא חשיב חצי שיעור, וצ"ע.

ד. ואין לומר עפ"י המהר"ם חלאוה בפסחים (מד, ב) דחצי שיעור היינו חצי דוקא ולא פחות מכך, דזה אינו, משום דלפי מש"כ במקו"א (עי' מנחת רפאל ח"א סי' ב') דהביאור בדברי המהר"ם חלאוה, משום דהוי איסור סייג ואיסור סייג, ולדעתו שייך רק מחצי ולא פחות מכך, וא"כ מכיון דעל צד זה לא קשיא קושיית הצפנת פענח, א"א ליישב קושיית הצפנת פענח דהוי איסור בעצם, לפי"ד המהר"ם חלאוה, דס"ל שחצי שיעור הוא איסור סייג]..

ה. ובראש יוסף (שבת לח, ב) להפרי מגדים כתב, דהמבשל בשבת פחות ממאכל בן דרוסאי, עובר על איסור חצי שיעור, ומוכח דהוי איסור סייג, דאי הוי איסור בעצם הא הוי חצי איסור ולא חצי שיעור – ועי' בחזון איש (או"ח סי' נ' סק"ג) דהתספק בזה והניח בצ"ע – ודברי הפרמ"ג בראש יוסף הנו' צ"ב טובא, דמאי שנא מעקירה בלי הנחה, דפשיטא דאינו עובר משום חצי שיעור, ושמא יש לחלק בין מלאכה שחסר בה עוד מלאכה נוספת, [כעקירה והנחה]. לבין מלאכה ששיעור הזמן שלה לא הסתיים, וצ"ע בזה.

ו. והא דאמרי' ביומא (עד, א) דהא דלרב יוחנן חצי שיעור אסור מה"ת, משום ד"חזי לאיצטרופי" אין להביא מזה ראי', דחצי שיעור הוי איסור סייג, די"ל שגם במילים אלו "חזי לאיצטרופי" אפשר"ל, דהוי סיבה, כלומר שמשום כך חיישי' שמא יצטרף, אולם אפשר"ל דהוי "סימן" דהיינו שמזה שאם זה מצטרף לוקים, א"כ זה סימן שכל חלק באיסור גם אסור, אם כי ברמה פחותה לגבי העונש.

ז. והנה ברמב"ם (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז) כתב דאיסור לאכול חצי שיעור בפסח, מדכתיב "לא יאכל" לרבות כל שהוא, והקשו כל נושאי כליו אמאי איצטרף למילף מדין "לא יאכל", תיפו"ל מדינא דחצי שיעור, ותירץ המשנה למלך (שם) דנפק"מ באדם שאוכל רגע לפני צאת הכוכבים של מוצאי יו"ט אחרון של פסח, דמשום חצי שיעור אין איסור, וע"כ בעי' לדינא דלא יאכל, עכת"ד, ושמעי' מדברי המשנה למלך תלת ש"מ, חדא דחצי שיעור הוי איסור סייג, ועוד דחזי לאיצטרופי זה סיבה ולא סימן, ועוד דחצי לאיצטרופי היינו שיצטרף עכשיו.

[ובקושיא זו דנו הרבה מרבתינו האחרונים, יעוי' בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' נ"ה אות א' וסי' ו' אות ד'), שו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' קמ"ג), שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' י"ג), שו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' פ"ב), אבן האזל (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז ובפ"א מהל' שבת ה"ג), אור שמח, (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), יעו"ש היטב].

ח. ונראה להוכיח מעוד כמה אחרונים דס"ל דחצי שיעור הוא אסור משום סייג, וחזי' לאיצטרופי הוי סיבה ולא סימן, כדלהלן:

א. במחצית השקל (סי' שט"ז ס"ק י"ז) כתב ששולה דג מהים, חייב אף בפחות מכשיעור מדין חצי שיעור אע"ג דלא הוי איסור בעצם, משום שעדיין לא מת, מ"מ אסור מדין סייג של חצי שיעור.

ב. בהגהות חתם סופר (או"ח סי' תקס"ז) מבו', דאפי' שמאכלות אסורות האיסור הוא בשעת הבליעה, מ"מ אף בשעת הלעיסה עובר משום חצי שיעור, ומוכח מהא נמי דחצי שיעור הוא איסור סייג, דאי נימא דהוי איסור בעצם, מאי שייך איסור בעצם כה"ג.

ג. בנשמת אדם (הל' שבת כלל כ"א) מבו' דמי שמתחיל לגוזז צפרניים אעפ"י שעדיין לא תלשן, מ"מ כעת עובר על חצי שיעור, ומוכח דהוי סייג, דאיסור בעצם לא שייך כלל בכה"ג, וז"פ.

ד. בעזר מקודש (אהע"ז סוף סי' כ') מבו' דבקריבה בעריות, אעפ"י שלא עשה את המעשה האסור מה"ת, מ"מ עובר באיסור חצי שיעור, ומוכח דהוי סייג, אולם יל"ע בזה דשמא כל קריבה בעריות הוי איסור, וצ"ע. וע"ע במנחת אשר להגר"ר אשר וייס שליט"א (ויקרא סי' י"א) שהאריך בהאי עניינא דחצי שיעור אי הוי איסור סייג או איסור בעצם.

ט. והנה מטו בי מדרשא משמי' דהגר"י סלאנטר זצ"ל (הו"ד בספר מנחת שלמה ח"א סי' ל"א) דאדם שמחויב לאכול פחות מכשיעור ביוה"כ, משום שהוא חולה וכדו', ישבע באיסור כולל את כל העינויים של יוה"כ רגע קודם יוה"כ, וממילא לא חל עליו יוה"כ מכיון שקודם לכן חלה עליו השבועה, ומעתה אם יאכל חצי שיעור לא יחשב כחצי שיעור ביוה"כ אלא כחצי שיעור בשבועה, ומעתה הא איכא פלוגתא דקמאי (עי' ר"ן שבועות כב, א) אי איכא חצי שיעור בשבועה, וממילא הרוויח דלפחות לכמה ראשונים לא עבר איסור במה שאכל חצי שיעור, עכת"ד.

י. ודבריו צ"ע טובא, חדא דלכאוי' החצי שיעור לא יכול להעלם, כלומר דהרי כל מה שלא חל יוה"כ היינו משום שהשבועה קדמה לו, וכביכול לפותת אותו מלחול, אבל כל כמה שלא חל יוה"כ לכאוי' שחול יוה"כ, ועוד דהרי לכאוי' יסוד ושורש פלוגתתם האם יש חצי שיעור בשבועה, היינו שחלקו בגדר חצי שיעור (עי' משנה למלך פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז, שו"ת נודע ביהודה תניינא או"ח סי' נ"ג, שו"ת רעק"א קמא סוף סי' קנ"ד) האם חצי שיעור הוי איסור סייג או איסור בעצם, דעל הצד דחצי שיעור הוי איסור סייג א"כ יש מקום לומר דאף בשבועה שייך הסייג, משא"כ אי נימא דהוי איסור בעצם, היינו דוקא בנבילה ובהמה טמאה וכדו' דאיכא חפצא דאיסורא אלא בשבועה דליכא איסור בעצם, ומעתה תיקשי ממה נפשך על הגר"י דאי ס"ל דחצי שיעור הוי איסור סייג, וע"כ מכיון שאפי' אם יאכל שיעור שלם לא יעבור על איסור יוה"כ אלא על שבועה, ע"כ ל"ש לאסור מצד חצי שיעור ביוה"כ, אלא דא"כ תיקשי היאך תפס כהשיטות דליכא חצי שיעור בשבועה, דלכאוי' אי נימא דחצי שיעור הוי איסור סייג אף בשבועה, נמי שייך סייג זה, [וכמובן, דא, ע"ז יל"ד ולומר דבשבועה ל"ש לאסור חצי שיעור, משום שבלשון השבועה

נאמר "כיכר" ולא חצי כיכר, ודו"ק]. ועוד יש להקשות, עפ"י המבו' בשו"ת אחיעזר (ח"ב יו"ד סי' כ"א אות ב') דחצי שיעור היינו איסור "כללי" כלומר איסור כללי שלכל החצי שיעור בכל האיסורים [ודלא כהגרש"ש בחי' לבימות (סי' ל"א אות ו') דנקט דהי איסור "פרטי", דהיינו שבכל איסור ואיסור נאמר שחצי שיעור שו' אסור בתורת אותו איסור, וע"ע בשו"ת חקרי לב (ח"ב או"ח סי' צ').]. וא"כ ל"ש לומר לכאו' דמכיון ואינו ח"ש באיסור שבועה אינו ח"ש בכלל, דמכיון וסו"ס יש כאן איסור וישנו ח"ש לכאו' מחויב המציאות שיהיה חצי שיעור [ויעוי' במנחת שלמה (שם) שג"כ עמד בשאלה הראשונה, יעו"ש].

יא. ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י בהקדם דברי הצפנת פענח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ג) דהקשה מאי שייך חצי שיעור ביוה"כ, הא כיון דלא הי' איסור בעצם, אלא דין עינוי וחז"ל אמדו שבככותבת מייתבא דעתו א"כ בפחות לא הו"ל איסור כלל, אלא הוי חצי איסור ולא חצי שיעור, ודמי לעקירה בלי הנחה (ועי' שפת אמת שבת ב, א ודו"ק), [ואין לומר דהוי שיעור בלייתובא דעתא דהא אמרי' ביומא (עד, ב) דאף בעוג מלך הבשן זהו השיעור לייתובא דעתא, ורק שמיישב דעתו פחות, ומוכח מזה דבפחות מכך לא יתיישב דעתו כלל, ולזה האירני ידידי הרב מנחם מלר שיחי'].

יב. ומעתה יש לומר ביישוב קושיית הצפנת פענח דאי נימא דח"ש הוי איסור סייג אתי שפיר, דסייג שייך אף בח"ש ביוה"כ, [ולא דמי לעקירה ללא הנחה, דהתם הוי פעולה שונה שמשלימה את המלאכה, משא"כ באכילה ביוה"כ שזו אכילה נוספת שעניינה אחד, כמו האכילה הקודמת, ודו"ק]. ומעתה נראה לומר דכל מה שנחלקו האחרונים איה"ש הוי סייג או איסור בעצם, היינו שנחלקו האם הוי גם איסור בעצם, דסייג פשיט"ל דאיכא [ונפק"מ האם מותר לאכול ח"ש ביוה"כ ברגע האחרון לפני שנותר לו להשלים, דאי נימא דהי סייג, וסייג מיידי כלומר שעכשיו צריך להצטרף, א"כ שרי כיון דל"ש "חזי לאיצטרופי"].

יג. ולפי"ז אתי שפיר היטב מה שהקשינו על דברי הגרי"ס, דמעתה ביוה"כ כו"ע מודו דהוי סייג, כיון דל"ש ביוה"כ איסור בעצם וכקושיית הצפנת פענח, ומעתה הדברים מבוארים כפתוח ופרח דלעולם הגרי"ס ס"ל דחצי שיעור הוי איסור בעצם, וע"כ ל"ש חצי שיעור בשבועה, וגם מכיון דלא אסר בלשונו חצי כיכר, אבל ביוה"כ ס"ל דהוי סייג וא"כ חצי שיעור מותר מתורת שבועה, ומתורת יוה"כ, וע"כ ל"ש לאסור עליו כעת, [וכמו שביארו את דברי התוס' בקידושין (לה, א) דהביאו דברי הירושלמי (חלה פ"ב ה"א) דבני ישראל לא אכלו במדבר מצה משום חדש, והקשה הירושלמי דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ומקשים דהרי לא הוה בעידנא, דכיון שאוכל משהו עובר בחצי שיעור ולא מקיים את המצוה עד שאוכל כזית, ומתרצים דמכיון וכל האיסור הוא שמא יאכל שיעור שלם, ובכה"ג כשיאכל שיעור שלם לא יעבור באיסור כיון דעדל"ת, ודו"ק ועי' במש"כ בזה במנחת רפאל (ח"א סי' ז') יעו"ש], אולם יש שהעירו לי שאין סיבה לומר שביוה"כ הוי מדין סייג, ויש לפלפל בזה.

יד. ובמה שהבאנו מהאחיעזר דס"ל דחצי שיעור הוי איסור כללי, הנה כבר נכתב למעלה דדעת הגרש"ש לא כן, ועי' בשו"ת צפנת פענח (סי' מ"ח) שכבר חקר חקירה זו, ומצאתי בספר "מבית לפרוכת" (שיו"ל ע"י ישיבת ארחות תורה עמ' שט"ו) שהגראי"ל שטיינמן זצ"ל הקשה ע"ד האחיעזר, דא"כ אדם שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם ילקה, כיון שאכל שיעור בדין חצי שיעור, ובאמת דעת ר"מ בירושלמי (תרומות פ"ב ה"א סוטה פ"ו ה"א) דאיה"נ דלוקה, אבל מבו' בכמה מקומות דאינו לוקה, והנה שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שאמר דחצי שיעור הוא "חצי שיעורדיקער דין" כלשונו. והיינו שחצי שיעור מלבד חסרונו הכמותי שי לו גם חסרון איכותי, וע"כ אף אם אוכל שיעור בדין חצי שיעור נמי לא לוקה, והצעתו בפנין שעפ"י דבריו מתיישבים דברי האחיעזר, והסכים עמדי ודו"ק.

טו. [והנה הקבא דקשייתא (קושיא ו') הקשה לדעת רבי ביומא (פה, ב) דיוה"כ מכפר אף בלא תשובה, משום דעיצומו של יום מכפר, ואי נימא דחזי לאיטצרופי היינו עכשיו ולא אח"כ (עי' מ"מ פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), א"כ מדוע אסור חצי שיעור כיון דחזי לאיטצרופי (אי נימא דחזי לאיטצרופי הוי "סיבה" ולא "סימן") הרי כל גרגיר שאוכל מיד מתכפר, ותירץ הברכת מרדכי (עניינים סי' ו' יומא סי' ט') דהו"ל גלגל החזור דאי נימא דהוי עבירה הר"ז מתכפר, אבי אי אי"ז עבירה הרי שאינו מתכפר, אבל אי אי"ז עבירה הרי שאינו מתכפר, אולם לענ"ד אין נראה לומר כן, שהרי יסוד דברי רבי הוא שלא שייך מציאות של עבירה ביוה"כ, וכל כמה שזה עבירה זה מתכפר, ואף את העבירה של הגלגל החוזר, והצעתו הדברים לפני הגר"מ אורחי שליט"א, ולא קבלתי תירוץ שהתיישב על ליבי וצ"ע].

בביאור דברי הירושלמי בתרומות לגבי דעת ריש לקיש בח"ש

טז. ירושלמי תרומות (פ"ו ה"א), "מודה רבי שמעון בן לקיש באיסור הנאה, ומודה רבי שמעון בן לקיש ביום הכיפורים, ומודה רבי שמעון בן לקיש בעתיד להשלים, והיינו דאף דנחלקו רב יוחנן וריש לקיש (בבלי יומא עג, ב) אם חצי שיעור אסור מן התורה, לדעת רבי יוחנן, או מותר מן התורה ואסור מדרבנן, לדעת ריש לקיש, מ"מ לדעת הירושלמי ר"ל מודה לרב יוחנן בג' מקומות איסורי הנאה יוה"כ ודעתו להשלים, והנה ביוה"כ הירושלמי פליג על הבבלי, דדעת הבבלי ביומא דפלוגתא דר"י ור"ל היא אף ביוה"כ.

יז. והנה יש להבין בדברי הירושלמי היאך שייך לומר דמודה ר"ל לר"י בג' מקומות, מאחר ולא ס"ל לר"ל הך דרשא ד"כל חלב" לרבות חצי שיעור, וא"כ מנאי יליף לה לאותם ג' מקומות, מאחר דחלב אינו כלול בהך ג' דברים, דאינו אסור בהנאה וכו', ועוד צ"ב דמה הטעם בהך ג' מקומות דמודה ריש לקיש, ומה המכנה המשותף של הך ג' דברים דבהם מודה ר"ל לרב יוחנן.

יח. ובאחרונים מצינו שביארו האי עניינא דאיסורי הנאה דבהם מודה ריש לקיש, דהיינו משום דבאכילה הפחותה מכזית, אע"ג דליכא ביה שם אכילה, מ"מ איכא בי' הנאה, והיינו משום דלהנאה אין שיעור, [ומה שמצינו במעילה היינו שיעור שוה פרוטה, שזהו

שיעור בשווי ולא באיכות, ודו"ק]. וכך ביארו במהר"א פולדא על הירושלמי שם, וע"ע בביאור הגר"א, ובר"ש סירילאון, ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ס"ד אות ג').

יט. ובהא דלדברי הירושלמי מודה ריש לקיש ביום הכיפורים, ביאור המהר"א פולדא, ר"ש סירילאון, וביאור הגר"א, דהיינו משום דביוה"כ ליכא דין אכילה, אלא דין יתובא דעתי, וגם בפחות מכשיעור מתיישבת דעתו במקצת.

כ. והא דמודה ריש לקיש בדעתו להשלים, ביאר במהר"א פולדא, דהיינו משום דכל מה שחולק ריש לקיש על רב יוחנן בסברא ד"חזי לאיצטרופי", היינו משום דאין דעתו לצרף, אבל כל כמה דדעתו להשלים ולצרף, מודה ריש לקיש לרב יוחנן דאסור משום חזי לאיצטרופי, והיינו דהמהר"א פולדא הבין ד"חזי לאיצטרופי", היינו "סיבה" ולא "סימן", כלומר דחיישי' שמא יצטרף, וכמבו' במשנה למלך (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), וכן משמע ברעק"א (תשו' קמא סוף סי' קנ"ד) שהניח בצ"ע לדינא, ולא כמו מי שאומר דהוי סימן דא"כ אפי' קצת אסור. [ועי' במש"כ בזה במנחת רפאל ח"א סי' ז'].

כא. ולענ"ד נראה לבאר דברי הירושלמי באופן נוסף, דהנה יש להבין מן התוסף באיסורי הנאה טפי משאר איסורי אכילה, ויש לומר בזה בהקדם דברי הגרש"ש בריש נדרים, דכל איסורי אכילה אין המאכל אסור בעצמות, אלא שאסור לאדם לאכלו, משא"כ באיסורי הנאה שהדבר אסור בעצמותו לכל שימושיו והאפשרויות שהדבר נותן, ומעתה אתי שפיר היטב מדוע דוקא באיסורי הנאה מודה ר"ל, משום דבאיסורי אכילה כיון דמיירי בפחות מכזית, ממילא הא קי"ל דאין אכילה פחותה מכזית, משא"כ באיסורי הנאה שהחפץ אסור בעצמותו, הרי הוא אסור בכל אופן ובכל צורה.

כב. והא דמודה ריש לקיש ביום הכיפורים דחצי שיעור אסור מן התורה, נראה לבאר באופן זה, דשונה יום הכיפורים משאר איסורים, דבשאר איסורים אדם שאוכל כזית איסור, הרי שכמגיע לכזית החצי הראשון עזר לו רק באופן טכני להגיע לאיסור, אולם היום כשנמצא בכזית האיסור הוא משום חלות איסור של כזית נבילה, משא"כ ביוה"כ שהאיסור הוא ליתובא דעתי, א"כ כשהוא ישלים לכזית, הרי שמתחילת האכילה כל גרגיר וגרגיר הוא חלק מהמציאות של הליתובא דעתי. [ודברי המהר"א פולדא דביוה"כ אסור משום דאף בפחות מכזית איכא נמי ליתובא דעתי, אם כי ברמה פחותה, דבר זה קצת צ"ב, דאטו אדם שאוכל פירור איכא בהא משהו של ליתובא דעתי, וצ"ע].

כג. ובהא דבדעתו להשלים, מודה ריש לקיש דחצי שיעור אסור מה"ת, נראה לבאר בהקדם דברי החכם צבי בתשו' (סי' פ"ו), דחצי שיעור אסור מדין "אחשביה" – והיינו דס"ל להחכם צבי ד"חזי לאיצטרופי הוי "סימן" ולא "סיבה", והסיבה היא משום אחשביה – ומעתה י"ל, דהטעם דר"ל פליג אהא משום דס"ל דהו"ל כבטלה דעתו אצל כל אדם, שאינו יכול להחשיב דבר שכל העולם מחשיבים, משא"כ כשמחשיב דבר ש כל העולם מחשיב, והיינו משום דדעתו להשלימו, א"כ שפיר שייך בכה"ג אחשביה, ודו"ק.

כד. בבד קודש יומא ס' נ"ב [ובחלקים ח"ד סי' ט"ז] ביאר דברי הבנין ציון [סי' ל"ד] שחולה שאמדהו לאכול חצי שיעור ביוה"כ, ואכל שיעור שלם, חייב כרת, והעולם

מבאר כיון דסו"ס איכא יתובא דעתי, וביאר שכל מה שהתירו לו הוא רק כשאוכל חצי שיעור, ואם עובר על דבריהם א"כ לא התירו לו כלל, ויש להוסיף בזה עפ"י מה שנתבאר בריש האשה רבה ביבמות שאשה שקיבלה היתר נישואין מבי"ד שמת בעלה, והלכה ונישאה לאדם האסור לה כגון ממזר, אם יבוא הרוג ברגליו, תחשבת מזידה, כיון שלא התירו להינשא למי שאסור לה, ואם נשאה לו ע"ז לא קיבלה היתר, והנה יש מקום לבאר באופ"א שאין דין כזית ביום הכיפורים, אלא דין יתובא דעתא, וממילא אם בסופו של דבר יש יתובא דעתא חייב כרת, ויש שהעירו שאם כן מדוע אם אוכל בבין השמשות חצי כזית, ועוד חצי כזית לאחר צאת הכוכבים בתוך כדי אכילת הפרס, מדוע שלא יתחייב כרת, ובשו"ת כתב סופר [או"ח סי' ל"א] כתב שאיה"נ, [ועי' בנתיב בינה תרומות ומעשרות סי' מ' שכתב שפשוט לו לא כן] ויש לחלק בזה.

כה. באבני חפץ בפרשת בשלח הביא קושיית הבאר יצחק אמאי לא יותר לאכול טבל לצורך סעודת שבת, דנימא דיבא עשה דעונג שבת, וידחה ל"ת דטבל, ותירצתם באופן נפלא, וי"ל בזה תירוץ נוסף דלא הוי בעידנא, כיון שאת האיסור הוא עובר מיד בחצי שיעור, ואילו את המצוה לא מקיים עד שיאכל כזית, אמנם יש לדחות תירוץ זה מתוס' בקידושין [לח,א] דהתם חזי' דאיכא עדל"ת במידי דאכילה, [והיינו דלא כמו שכתבתם בשם האור שמח פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ו דליכא עדל"ת במידי דאכילה, וצ"ע] והיינו משום דחצי שיעור הוי סייג, וא"כ כל כמה שאם יאכל שיעור שלם יקיים מ"ע לא נאסר ח"ש בכה"ג, עי' משנה למלך [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז] ושו"ת רעק"א [קמא סי' קנ"ד], ועו"ל דאי נמא דאיכא חצי שיעור במ"ע נמי אתי שפיר, כיון דהלאו והעשה באים יחדיו, וכמו"כ לדברי הפסקי תוס' בזבחים [אות ס"ט] דהיכא דל"ש בעידנא ליכא דין בעידנא נמי אתי שפיר. [והיינו עפ"י הר"ח בשבת קלב, והריטב"א בר"ה לב, שהדין של בעידנא הוא משום חשש שמא לא יוכלו לקיים את העשה אח"כ, ובמלוא הרועים כלל ח' כתב שהדין של בעידנא הוא מדרבנן].

כו. יש מי שכתב לדון האם יש קים ליה בדרבא מינה בחצי שיעור, כלומר, האם באופן שעבר על חצי שיעור בחייבי כריתות האם נפטר משום קלב"מ, ויסוד הנידון הוא האם חצי שיעור הוי דין פרטי או דין כללי, דהיינו האם חצי שיעור בנבילה נחשב פרט מאיסור נבילה, או דלמא הוי איסור כללי.

והנה בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] כבר חקר חקירה זו, והביא נפק"מ באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם, דאי נימא דהוי איסור כללי א"כ ילקה, ואמנם בבבלי מבו' בכמה מקומות שלא מצטרף, למשל יעוי' בסוגיא דשבת [עא,א] ומעילה [יח,א] אולם הביא מירושלמי דפליג על הבבלי בזה.

*

שמועות הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א

א. שמעתי באב תשע"ב מהגרי"ב שרייבר שליט"א שהביא דברי המקדש דוד שמחדש דתרו"מ אינם "מתיר", וכמו שחיטה שאם רוצה לאכול מחויב לשחוט או להפריש תרו"מ,

אלא הוי חיוב אף אם לא מתכוין לאכול, והקשו עליו מהגמ' בברכות [להב] שראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים, שדורות אחרונים מתחמקים מתרו"מ ע"י שמכניסים את התבואה דרך הגג והקרפף, שמבואר שרק אינו ראוי, ואמר ע"ז הגרי"ב מנ"ל שאין כוונת הגמ' שהדבר אסור, ואדרבה הא הדבר הבא שם בגמ' הוא "דורות ראשונים עשו מלאכתן עראי ותורתן קבע, ודורות אחרונים עושים מלאכתן קבע ותורתן עראי", והתם הא ודאי הוי איסור, עכ"ד הגרי"ב שרייבר, ודפח"ח.

ב. שמעתי בשם הגרי"ב שרייבר שליט"א שאמר שאביו הג"ר פנחס זצ"ל שהיה ניצול שואה, ונתייתם מאביו ואמו הי"ד, היה באפשרותו לקבל הון עתק כפיצויים מגרמניה, לו היה מצהיר שהיה באירופה בזמן שהוריו נרצחו, [ואליבא דאמת הי' כבר בטהרן], ושקל בענין והחליט שאי"ז השתדלות המחויבת, ואמר הגרי"ב דאמנם אביו לא היה אדם עשיר, אולם חיתן את כל ילדיו, ולא הלך מן העולם עם חובות.

ג. בפרשת תזריע תשע"ג שמעתי מהגרי"ב שרייבר שליט"א להקשות אמאי לא מלים מילה שלא בזמנה בשבת, הא אפשר למול בשבות דשבות לצורך מצוה, וכגון בשנים שעשאוה בשינוי, או ע"י גוי, למ"ד דמילה בגוי כשירה [עי' ע"ז כז,א] ולדעת בעל העיטור דאף בשבות לצורך מצוה נמי שרי, א"כ די בכך שיעשה בשינוי, [והא דבמילה בזמנה בשבת אינו מחויב לעשות בשינוי, י"ל דהתורה לא חייבה לעשות בצורה משונה, ואיה"נ דאף במילה שלב"ז אי"ז חיוב, אלא האם מותר לעשות כן].

ואם תאמר ד"צורך מצוה" אינו תלוי בשאלה האם כעת זה מצוה, אלא אם לא יעשה המעשה האם יחשב מצוה, וכל כמה שכעת אם לא ימול לא יחשב שהפסיד מצוה, א"כ אסור למול ע"י שבות דשבות, א"כ היאך מותר למול בזה"ז בחוה"מ מילה שלא בזמנה, הא כיום מילה הוי מעשה אומן, שאין הכל בקיאיין במלאכה זו, ולא הוי דבר האבד, כיון דאפשר למחר, ולא הוי צורך מצוה, וע"כ דבכה"ג חשיב צורך מצוה, וצ"ע בכ"ז.

ד. הנה נתפרסם בשם הגרי"ב שרייבר שבעידן הקורונה הורה לעדים בשעת הקידושין להסיר את המסכה, כדי שיוכלו לזהות אותם, וללא זה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, והדבר עורר פולמוס בעולם התורה, והגר"ח פיינשטיין השיב ע"ז במכתב להגרמ"ב זילברברג שאינו נכון משלושה טעמים, גם משום שלא הוי אינו יכול להזימה בעצם, וגם בגלל דהוי עדות לקיומי, וגם משום דבדבר שבערווה ליכא דינא דעשאאי"ל, וע"ז ענה הגרי"ב שיסודות אלו שנויים במחלוקת, אולם יש להעיר על עצם הנידון, שהרי האפשרות להזים היא לא על מקום החופה, אלא אדרבה שיאמרו העדים על עדי הקידושין שעמנו הייתם במקום פלוני, וא"כ מה יועיל שיסירו את המסכות בשעת הקידושין, [ומה שנשאר לדון האם החתן והכלה מחויבים להסיר את המסכות, כדי שהעדים יזהו אותם], ובמהלך המו"מ בענין זה כתב הגרי"ב שרייבר שבכל עדי קידושין בעי' עדים נוספים על עדי הקידושין שהם היו העדים, והדברים צ"ע גדול, דמעולם לא שמענו כדבר הזה, ובכה"ג ל"ש לומר "לא שמענו אינה ראייה", כיוון שיש בזה נפק"מ לדינא שיצטרכו בכל קידושין ד' עדים, זאת לא שמענו, וצ"ע.

ה. בחנוכה תשע"ז שאלתי את הגרי"ב שרייבר על ענין העברת מתים במנהרות, והלא מטמאים את הכהנים שנמצאים במנהרות, ואמר שאין לחוש לזה מכיוון שרוב המכוניות אינם מקבלות טומאה, וזאת משום שאינן מה' מיני מתכות המקבלות טומאה, והיינו דס"ל דעת האגרות משה, שרק ה' מיני מתכות שכתובות בתורה מקבלות טומאה.

ו. בספרו **נתיב בינה** על ספר המצוות כתב על מצות פו"ר, והביא שלושים וחמש קושיות שעל פיהם הניח את היסוד, והנה הדברים הנפלאים אולם על כמה מהקושיות אפשר ליישבם בדרך אחרת, וא"כ היסוד אינו מוכרח, [אם כי די"ל עפ"י היסוד הנודע של הגר"ח שעדיף לתרוץ אחד על שלוש קושיות, ולא שלושה תירוצים, וכמו"כ שמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שאמר שעדיף לתרוץ אחד על שמונים קושיות, מאשר שמונים תירוצים לקושיא אחת, והיינו משום שבתירוץ אחד על שמונים קושיות ישנם שמונים ראיות לתירוץ, משא"כ בשמונים תירוצים לקושיא אחת ישנם רק אחת חלקי שמונים ראיה לכל תירוץ, ודפח"ח] ונעבור על הקושיות אחת לאחת, וכדלהלן, הקשה ע"ד הרמב"ם בספר המצוות [מ"ע רי"ב] "והוא שיכוין לקיום המין", והקשה למה כוונתו, דאם משום מצוות צריכות כוונה, א"כ מדוע כתב דבר זה דוקא בפו"ר, ועוד דאי"צ כונה בפו"ר דהא מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ועוד דבהיו לו בנים וגיותו ונתגייר הרי לא כיון לשם מצוה, ולענ"ד יש ליישב את שלושת הקושיות, דהנה מי שבונה מעקה "כדי שלא יפלו אנשים", ולא לשם מצות מעקה, נראה שיצא יד"ח, כיון שכיון לשם מטרת המצוה, למרות שלא כיון לשם המצוה עצמה, וא"כ הרמב"ם בא לומר שצריך שיכוין לשם פו"ר ולא לשם תאוותו, וע"כ אינו שייך לסוגיית המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, וע"כ לא קשה מהדין של היו לו בנים בגיותו ונתגייר שיצא יד"ח פו"ר, כיון שגם בהיותו גוי כיון לשם קיום המין, שהיא תכלית המצוה, וכמו"כ יש ליישב את הקושיא אמאי יצא יד"ח כשהיו לו בנים בגיותו, והא קיים מצוה בעודו פטור, וע"ז י"ל שהקיום מצוה הוא במציאות הילדים, וא"כ המצוה מתקיימת אף כעת כשיש לו ילד, [ואין להקשות ממעשה דדוד במנחות מג,א שהיה בבית המרחץ ואמר אוי לי שאני ערום מן המצוות, ואמאי לא נתיישרה דעתו משום פו"ר, י"ל דאפשר שמעשה זה היה קודם שהיו לו בן ובת] ולא קשה מהא דצריך לכיון לשם מצוה, דלכאו' מקיים את המצוה כשיש לו ילדים, וא"כ מדוע יכוין בשעת הביאה, וע"ז י"ל שהמצוה המוטלת על האדם היא לעסוק בפו"ר, והשיעור והקיום של המצוה היא כשיש לו ילדים, וכדי להגדיר את העיסוק בפו"ר כמצוה, צריך לכיון לקיום המין,

ז. ומה שהקשה אמאי בהיו לו בנים בגיותו ונתגייר קיים פו"ר, הא גר שנתגייר כקטן שנולד, וא"כ אינם מתייחסים אליו, וע"ז צ"ל שאין דין שיתייחסו אליו, אלא שיבואו על ידו, ושאינו עבד שלעולם לא נחשב שבאו ממנו כלל, והכא נחשב קצת שבאו ממנו.

ח. והנה הביא מהראשונים ביבמות דף כ"ב שהבא על הערוה והוליד ממנה ממזר קיים פו"ר, והנה מקור דבריהם מהירושלמי ביבמות [פ"א ה"ו] וכך פסק הרמ"א [אה"ע סי' א' סעיף ו'], וא"כ לכאו' הוא תימה על תוס' בפסחים [עב,ב] שהבאתם שהבא על הנדה לא קיים פו"ר, ולכאו' היא קושיא על תוס' מירושלמי, והנה אחר העיון בדברי

התוס' יל"ד בכוונתו דאפשר דמיירי מדין עדל"ת, וע"ז כתבו תוס' דליכא מצוה, כיון דלא אמרי' בכה"ג עדל"ת, וצ"ע.

ט. ובמה שהקשה בענין אשה האם מחויבת בפו"ר, דמחד גיסא כתבו תוס' בבבא בתרא [יגב] כתבו שהאשה לא מצווה, וע"כ ליכא עדל"ת, ומאידך גיסא הרבה ראשונים כתבו שמצווה, אלא שציווי זה אינו מפורש בתורה, והביאור בזה נראה שאשה אינו מצווה בפו"ר, אולם מצוה ב"לא תוהו בראה", אולם דין זה אינו דוחה ל"ת כיון שאינו ציווי ממש, וכן ציווי שאינו מפורש בתורה נראה דאינו דוחה ל"ת, ואי"ז תביעה על האשה בעצם אלא מחייבה להינשא, וע"כ אינה יכולה מדין זה לתבוע מבעלה ילדים, אלא רק משום שרוצה המשכיות.

י. **בנתיב בינה מצוה ב'** בענין מילה הקשה עשרים קושיות נפלאות, והריני בזאת בניסיון ליישב את חלקם, הקשה לדעת הרמב"ם [פ"א מהל' מילה ה"ב] שהמ"ע של מילה היא בכל יום שלא מל, ואילו הכרת היא רק בסוף ימיו אם מת בערלתו, ותמה דמנ"ל לחלק העשה מהכרת, נראה ליישב שהדין של המ"ע היינו שמחויב בכל רגע, וא"כ נחשב שביטל, משא"כ הכרת הוא על אדם שהפקיע את עצמו ממילה, וזה שייך רק אם מת בערלתו, עוד הקשה מדברי הגמ' בכריתות [יזב] לפטור מילה מקרבן חטאת, ואי נימא דאינו חייב עד שמת, אימתי יביא חטאת, וע"ז י"ל דמיירי בנכרת הגיד, עוד הקשה על המנ"ח [מצוה ב'] שדן האם יש פטור של אונס ביום אחרון, ותמה דא"כ לעולם יהי' פטור, כיון שלא יודע מתי ימות, ורגע קודם מיתתו אינו יכול למול, וע"ז י"ל דמיירי באדם שנגזר דינו למיתה שמחויב למול קודם שמת, עוד הקשה ע"ד הרמב"ם שכתב דמצות מילה אינה כשאר מצוות, והקשה שהרי יש לה תשלומין שיכול למול עד שימות, וע"ז י"ל שמצות מילה ביום השמיני אין לה תשלומין, וכן הקשה על הש"ך [יו"ד סי' ר"ס] שמצות מילה חמורה יותר מכל מ"ע כיון שיש בה צד כרת כשיגדיל, והקשה שהרי פסח נמי אית ביה כרת, וי"ל דהש"ך מיירי רק במצוות שנוהגות בזה"ז, והנה מה שהניח שאין קיום מצוה לקטן כלל, אינו מוסכם דדנו בזה האחרונים האם מחויבים למול קטן שוטה, כלומר דאפשר ששוטה שפטור מכל המצוות אף כשיגדיל, אין מחויבים למולו, ותינוק רגיל מחויבים למולו כיון שמקיים בכך מצוה, ומה שהקשה על רש"י בחולין [מזב] שכתב שהטעם שלא מילים תינוק מסוכן, משום שמילה אינה דוחה פקו"נ, והקשיתם דאף אם מילה הייתה דוחה פקו"נ אין האב יכול להמית את בנו משום המצוה של האב, והנה הגר"ח קרייזוירט זצ"ל סיפר שבבחרותו פגש את הגר"א ווסרמן זצ"ל ושאלו שאלה זו, וענה לו הגר"א שאם רש"י היה כותב שהטעם הוא משום שזו מצוה של האב היית מקשה, דמה בכך הא מילה אינה מג' עבירות שדוחים פקו"נ, עוד הקשה אמאי אם יש לאב ממון מחויב לשלם למוהל, הא לא קיים האב שום מצוה בכך, ומדוע שישלם למוהל, וי"ל שמכיון ויש לאב אף מצוה לדאוג שבנו יהיה נימול, א"כ מחויב לשלם למוהל ע"כ שפטרו מחובה זו.

יא. בענין הטפת דם ברית הקשה כמה קושיות, חדא דהרמב"ם [פ"ו מהל' תרומות] פסק שהנולד מהול אוכל בתרומה, ותיקשי דהא הוי ספק ערלה כבושה, וספיקא

דאורייתא לחומרא, ועוד שמה יועיל הטפת דם ברית, הרי אי"ז מסלק את הערלה כבושה, ועוד הקשה אמאי בעי' קרא למילף דהנולד מהול חייב הטד"ב, ואטו איצטריך קרא לרבוויי ספיקא, ועוד תמה אמאי גר שנתגייר בעודו מהול חייב בהטד"ב, הא אין לו ערלה, ועל כ"ז י"ל דבודאי דבהטפת דם ברית איכא דין נוסף מלבד הדין של ספק ערלה כבושה, והא שכל פעם שהמילה לא הייתה כדין מחויב לעשות מעין מילה, אולם עדיין קשה מדברי הרמב"ם שמי שנולד מהול יכול לאכול בתרומה, ותיקשי דהא הוא ספק ערל, ומכ"ז מוכח שספק ערלה כבושה אינו כפשוטו, וצ"ע מהו הגדר.

יב. בנתיב בינה מצוה פ"ד הביא הרבה ראיות סותרות האם במצות שמיטת קרקע הוי אפקעתא דמלכא או שמחויב להשמיט בפועל, ונראה לומר בזה באופ"א עפ"י מה שממעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א לבאר דברי החינוך דתמורה הוי לאו הניתק לעשה, ותיקשי דמאי שייך ניתק לעשה, וכי הדבר תלוי בו כמו בגניבה שיכול להחליט האם לקיים והשיב את הגזלה, ומאי ניתק לעשה איכא ב"הוא ותמורתו יהיה קודש" ויש שמבארים שהעשה הוא הניהוג של דיני הקדושה] וביאר הגר"ד מילר שישנם דינים שנתבע שהם יהיו ואז ממילא הם חלים, וזהו הדין בתמורה שמחויב להקדיש, אולם אחרי שמחויב להקדיש הדבר קורא ממילא, וה"נ בשמיטה שאחר שמחויב להפקיר ממילא הדבר מופקר.

יג. בנתיב בינה מקוואות סי' ח' ביאר את דברי הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] ששוגג בדרבנן אי"צ כפרה, שאדם שאכל עוף בחלב, וחשב שהוא דג בחלב, באמת לא עבר שום איסור, שהרי רבנן אסרו עוף כיון שדומה לבשר בהמה, וא"כ אין חשש שילמדו מכך שבשר ג"כ מותר בחלב, אולם כ"ז אמור דווקא בגזירות דרבנן, ולא בתקנות או בדינים דרבנן, וכן אדם שטעה וחשב שמותר להוציא בשבת כלאחר יד, א"כ הוי שוגג שהתוצאה שלו יכולה להיות שבפעם הבאה יוציא בצורה רגילה, והיינו ששוגג אינו דווקא כשלא יודע שהדבר הוא עוף, אלא גם כשלא יודע את הדין שעוף אסור, ואין לומר שבשוגג בדין אין דברי הנתיבות אמורים, שהרי הנתיבות כתב דבריו על השו"ע [שם] שהמוכר דבר לחברו ונמצא אסור מדרבנן, דלא הוי מקח טעות, שהרי הנתיבות הביא ראי' לדבריו מהגמ' בעירובין [סז,א] דבדרבנן קודם עבדי' מעשה ואח"כ עבדי' תיובתא, והתם הוי שוגג בדין. [א"ה לאחר זמן שאלתי את הגאון שליט"א שאלה זו מהגמ' בעירובין, וענה דהתם מיירי בשאלה האם לתקן תקנה חדשה, וע"ז אמרי' שאיננו חוששים, ולא בתקנה קיימת].

לתגובות: zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי

מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו!

לכאורה קשה בנוסח הסליחות, הרי כבר ביקשנו "דלתיך דפקנו רחום וחנון נא אל תשיבנו ריקם מלפניך", מה אם כן התוספת "מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו"?

היה יהודי אחד בשם הרב לוי, יהודי מרוקאי שגר בצרפת. כל שנה הוא נוסע למרוקו וקוטף אתרוגים, מגיע לארץ ומחלקם לגדולי הדור. לפני כמה שנים הגיע למרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זי"ע, הביא לו אתרוג ואמר: "ברצוני לספר לרב סיפור", וכך סיפר:

יש לי חבר בצרפת, עשיר גדול. היהודי הזה מתגורר בבנין של עשירים, ואחד הדיירים באותו בנין הינו גוי מבוגר, עשיר גדול, אריסטוקרט מכובד.

יום אחד התברר ליהודי הזה שהגוי הוא חמיו של מלך מרוקו – בתו התחתנה עם מלך מרוקו, לא פחות ולא יותר! היהודי התרגש מאוד. פנה אל שכנו ושאל: "האם הם באים לכאן לפעמים?", והלה השיבו: "כן".

"וכשהם באים הם מתארחים כאן בבנין"

"כן".

"במטותא ממך, כשיהיו המלך ורעייתו בביתך אוכל לשבת ולדבר עמו מעט? בחיים לא ראיתי מלך, מאוד הייתי רוצה לראות מלך ולשוחח עמו".

"בסדר", הסכים השכן.

ואכן, בפעם הבאה שהגיעו הבת ובעלה, מלך מרוקו, קרא אביה לשכנו היהודי.

התיישב אתם השכן היהודי. מלך מרוקו אינו עושה צרות ליהדות, זו מלכות של חסד.

שואל אותו המלך: "כמה ילדים יש לך? בני כמה הם?", והיהודי מתחיל לספר לו: "הגדול בן שבע-עשרה, הקטן עוד חודש בר-מצוה".

המלך עוצר אותו ושואל: "עוד חודש מה?"

היהודי קלט שהוא מדבר עם גוי שאינו יודע מה זה בר-מצווה, ואמר: "הקטן יהיה בעוד חודש בן שלוש-עשרה, אצלנו קוראים לזה 'בר מצוה' כי בגיל הזה הוא מתחייב במצוות, ועושים לו לכבוד זה מסיבה גדולה. שכרנו אולם, הוזמנו אורחים, אבל העיקר שהבן נעשה בן שלוש-עשרה".

אומר לו המלך: "אני מבין שהמסיבה הזאת שתעשו לו בגיל שלוש-עשרה איננה מסיבת יום הולדת רגילה, זה מין טקס דתי, לא?". "נכון", משיב היהודי, "זו איננה מסיבת יום הולדת".

אם כך", אומר לו המלך, "השאלה היא האם מותר לי לתת לך מתנה למסיבה הזו, או כיון שזה משהו דתי ואני לא יהודי אולי אסור לך לקבל ממני?"
אמר היהודי: "לא, זה בסדר, אדרבה ואדרבה".

המלך כתב צ'ק ונתן לו.

נטל היהודי את הצ'ק בידו וכשהביט בו החלה ידו לרעוד: הצ'ק היה על סך 40 אלף יורו – 200 אלף שקלים מתנה לבר מצוה!

המלך רואה שידו רועדת. נענה ואמר בחיוך: "אני יודע שזה הרבה כסף, וגם אם הייתי נותן לך ארבעת אלפים היית מרוצה מאוד. אך ראה נא, אני מלך מרוקו. אינני נותן מתנות בכל יום, אבל אם אני נותן – אני נותן מתנה שלא תבייש את מלך מרוקו, לא שתשמח את המקבל. מלך לא יכול לתת פחות מזה, אחרת זהו בזיון למלוכה שלו!"

"לפי זה", סיים היהודי ואמר למרן הגראי"ל, "הבנתי מהי התוספת 'מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו כי אתה שומע תפילה' – מבקשים אנו: ריבונו של עולם, 'דלתיך דפקנו רחום וחנון, נא אל תשיבנו ריקם מלפניך'. אבל לא 'ריקם' במושגים שלי, אלא 'מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו'. אתה אינך מלך מרוקו אלא המלך של כל העולם, תן לנו אפוא לפי המושגים שלך!"

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

ימים שיחשב בהם עם קונו

הרמ"א פסק (ס' תר"ג ס' א) "ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה" וכתב שם המשנה ברורה "כתב הרא"ש שיקרא באלו הימים באגרת תשובה של רבינו יונה והאר"י ז"ל כתב שחיוב ללמוד בספרי מוסר כל השנה וכן כתב הגר"א בכמה מקומות ובמעשה רב".

ובחודש אלול ותשרי היו גדולי ישראל מתמעטין מזמן לימודם ופורשים את עצמם מעול הציבור כדי לעשות חשבון בנפשם, והדברים צועקים אלינו מעל דפי ספריהם, ונעתיק כמה מהם למשל ולדוגמא:

וכך כותב רבינו הנודע ביהודה (ח"מ מהדו"ת ס' כה) "מכתבו קבלתי ויען בימים האדירים הנוראים האלו ועול הציבור עלי ביותר וגם שערי דמעה אינם ננעלת וראשי כבד עלי, לכן לא עיינתי בשאלות הבאים כי אם בדברים הנחוצים ביותר". והגאון בעל כוכב מיעקב כותב בספרו (ס' קכג) "לא ירשני הזמן (בין כסא לעשור) להאריך יותר, כי הימים האלה מקודשים המה, שמים וארץ נקראו בואו חשבון". ואילו הגאון בעל מחזה אברהם כותב (ח"ב אבהע"ז ס' טו) "והנה כ"ת האריך הרבה ואין הזמן גורם כעת להעמיק העיון בזה בהלין יומא דחושבנא שצריך כל איש ישראל לחשוב עם קונו".

וכעין זה איתא בשו"ת עבודת הגרשוני (ס' לא) מהגה"ק ר' גרשון אשכנזי זצ"ל וז"ל: "אין כעת צאת לטייל בהווית אביו ורבא ובפוסקים ישנים וגם חדשים רק בדברי כבושים וכל איש ישראל יבא הביתה לחשוב חשבונות עם קוניהו, ובמסתרים תבכה נפשי מאימת יום הדין הנורא המשמש ובא לקראתינו לשלום, מ"מ לאפרושא מדבר חמור וקשה לא אחשה, אמנם בקצרה".

וכן כתב הבית יצחק הגאון ר' יצחק שמלקיש אב"ד לבוב (בהסכמתו לספר אבני משפט על חו"מ) "והנה בימים האלה בימי רצון ותחנונים אשר בהם יחשוב האדם עם קוניהו, אין הזמן גורם להעמיק בפלפול וחדוד, ע"כ לא עיינתי בו רק בהעברה בעלמא". וכן העיד המהרש"ם על עצמו במכתב אחד (נדפס בהקדמת ספר מים חיים להרה"ק מזידיטשוב) "זה כמה שבועות הגיעני מכתבו ויען כי בחודש תשרי אין דרכי להשיב נקבצו חבילות מכתבים".

(וראה בתשובת מהרש"ם (ח"ב ס' רי) שהעיד על עצמו איך שהיה חרד וזהיר ביותר לענות על כל שאלה מיד "והשי"ת יודע כי אני בעניי כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי שאם יבוא מי לשאול באמצע אכילה או שינה לא יעכבו אלא יביאו לפני או יקיצוני כי יפחד לבבי ממאמר זה". כוונתו לדברי הילקוט שמעוני (פר' משפטים אות שמט) "וכבר היו רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל יוצאין ליהרג, אמר ליה רבן שמעון לרבי

ישמעאל, רבי יצא לבי שאיני יודע על מה אני נהרג. אמר ליה מימיך לא בא אדם אצלך לדין או לשאלה ושהיתו עד שהיית גומר כוסך או שהיית נועל סנדלך או עד שהיית עוטף טליתך ואמרה תורה (שמות כב כא) 'אם ענה תענה אותו' אחד ענוי מרובה ואחד ענוי מועט". ועם כל זה לא היו נוהג להשיב לשואליו בימים נוראים, רק במקרה דחופה ביותר שאינה סובלת שום דיחוי ואיחור).

והנה הרמ"א לא ביאר כמה זמן צריכים להוציא על עיון זה, ומדברי הגדולים הנ"ל נראה שהיו מוציאים הרבה זמן על זה, עד שכמעט א"א היה להם להשיב דבר לשואליהם, וצ"ב כמה זמן יש לנו להוציא על עיון זה, והדבר מתבאר בעוד מקומות לגבי לימוד מוסר במשך כל השנה, ומזה נלמוד שק"ו וכל שכן הדברים בעשרת ימי תשובה, ונראה איך שבעוה"ר כמה רחוקים אנו מכל זה.

פסק החפץ חיים בריש ספרו משנה ברורה (סימן א ס"ק יב) "צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ותבלין יצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל", ובספר שיחות החפץ חיים (אות ע"ח) שהדפיס בנו ר' ליב מביא דברי הח"ח שאמר "ווי קען מען זיין א יוד אז מען זאל א צוויי שעה אין טאג ניט קלערין וועגען זיך" (איך אפשר להיות יהודי אם לא יתבונן שתי שעות ביום על מצבו) וכן מובא בספר לב הארי (עמ' ט) מפי עד שמיעה שכאשר נשאל החפץ חיים כמה זמן צריכים להקדיש ללימוד מוסר, השיב "שתי שעות ביום".

ובלי לימוד מוסר כלל אין האדם שוה כלום, וכדמובא (ח"ח חיינו ופעליו עמ' שכ"ט ואור אלחנן ח"א עמ' צ"ב) שהגאון רבי אלחנן וסרמן שיבח פעם איזה ישיבה לפני החפץ חיים ושאלו הח"ח אם לומדים שמה מוסר והוסיף הח"ח "ללא מוסר אין שוה אפילו כאבק הפורח". וע"ע במשנה ברורה ס' קנ"ה ס' א שגם יהודי שאינו יודע כלל ללמוד אכתי צריך לעשות חשבון עניניו בכל יום.

והנה כאשר ראיתי הנ"ל שסובר החפץ חיים שצריך כל אחד לתת עד שתי שעות בכל יום לעשות חשבון לנפשו היתה הדבר לחידוש גדול בעיני, אבל אחר כך מצאתי שרבינו בעל מסילת ישרים בספרו דרך עץ החיים גם האריך בזה וז"ל: "הלא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו עסקי חיי שעה, ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש מה הוא ולמה בא לעולם או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ומה יהיה סוף כל עניניו, זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר והיא קלה ופעולתה גדולה ופריה רב שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות לחשוב רק על הענין הזה שאמרתי, ויבקש בלבבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם, מה עשה משה רבינו עליו השלום, מה עשה דוד משיח ה' וכל הגדולים אשר היו לפנינו, ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא וטוב לו".

והנה הגם שאנו רחוקים מזה בעוה"ר, אולי עדיין יש לנו תקוה, והיינו שאפשר לעשות התבוננות הנ"ל בעת תפילתו וכדברי הרמח"ל ז"ל בספרו מסילת ישרים (פרק כ"א) בדרכי

קניית החסידות שכתב "והנה ודאי שיעזרהו לזה ר"ל לקנין מידת החסידות רוב ההתמדה והעיון במזמורי דוד המלך ע"ה וההתבוננות במאמריהם וענינם כי בהיותם כולם מלאים אהבה ויראה וכל מיני חסידות, הנה בהתבוננו בהם לא ימנע מהתעורר בו התעוררות גדול לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו וזה יביאנו לחסידות" ע"ש.

ובספר לקט רשימות (ימים נוראים עמ' ע"ח) מהמשגיח דלייקווד הגה"צ רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצוק"ל מובא שגדולי עולם היו עמלים הרבה בברכה ראשונה של שמונה עשרה ויגעו הרבה יגיעות לכוון בברכה זו, ועבודתם היתה לצייר את כל מעשי האבות וכך הגיעו להתעוררות גדולה אשר בכחה להעמיד את האדם בין אותם שאמרו עליהם יש קונה עולמו בשעה אחת, ואמר כשאומרים "אלקי אברהם" מתבוננים באברהם אבינו מה עבר עליו עשרה נסיונות וכו' תתאר לך אברהם אבינו יושב פה בשולחן ומוכן לגלות את עבודתו וכו' אחר כך ממילא כבר תתנהג אחרת, כשאומרים "אלקי יצחק" צריך לתאר לעצמינו את ה"ויחרד יצחק חרדה גדולה" וכו' דהאבות הם היו היסוד ובנו מקום לכולם לכן בקלות אפשר להשתייך למעשיהם.

הרי שמי שמתפלל בכוונה ובמתינות כדבעי, ומתבונן בדברי התהלים ופסוקי דזמרה ושמונה עשרה וכו', זה יביא אותו להתבוננות במעשי אבות ובמעשי הקב"ה ולאהבה ויראה, ולצאת וללכת בעקבי חסידי עליון, וכן התבטא פעם זקני הק' רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע וכדהובא בהספד "נשמה מעולם האצילות" לזכר רבינו הק', (שכתב ר' מרדכי גוטפריד ז"ל מווינא): "פעם ביקרתיו במעונו לשיחה, פתאום יצאה השיחה מגדרה, והצדיק נתלהב בהתלהבות של חסידות, ואמר! "דרך תפלה מתדבקים אנחנו בהיוצר כל, דרך תפלה אנו מתחברים יחד עם כל נפשות הצדיקים בשרשם ובעקרון. היוכל איש לחיות בלי תפלה? חידה כי ישנם אנשים החיים בלי תפלה, וחיייהם מה?"

וכן מצינו בשו"ת נודע ביהודה קמא (או"ח ס' ל"ה) שכתב תיקון תשובה לחוטא אחד שנכשל בעבירות חמורות מאד, וכתב לו הנודע ביהודה "וידבק מאד בשירות והשבחות של דוד המלך ע"ה שזה דבר גדול להלהיב בלב האדם אהבת הבורא ברוך הוא". ובספר לקט יושר העיד על רבו בעל תרומת הדשן "כי הגאון ז"ל הוי מנגן מראש חודש אלול בחול עד אחר יום הכיפורים בברוך שאמר כמעט שעה אחד".

והס"ק מרוזין זי"ע פירש בדרך זה (הובא בעיריין קדישין ח"ב עמ' תערב) בקשת דוד המלך ע"ה (מדרש תהלים א, ח) שביקש שהעוסק בתהלים יהיה חשוב לפני הקב"ה כעוסק בנגעים ואהלות, ולמה ביקש דוקא כנגעים ואהלות, כי נגעים ואהלות נעשו להזכיר ליהודי לשוב ולתקן מה שפגם, שבתחילה באים נגעים בביתו ואם אינו מתעורר באים עליו נגעי בגדים וכו' ודוד המלך ביקש שבאמירת תהלים יהיה הכח לעורר יהודי ולא יזדקק לנגעים ואהלות.

ובזה יש לפרש דברי הטור (ס' תקפ"א) "וכל המוסיף לבקש רחמים זכות היא לו" וכבר שאלו למה אנו מרבים כל כך בתפלה הלא העיקר היא לעשות תשובה, וממ"נ אם עשה תשובה למה לו להתפלל, ואם לא עשה תשובה מה יעזור לו התפלה, ולפי הנ"ל מבואר

שהתפלה גופא מעורר האדם לתשובה והיא מדרכי התשובה, וזהו עבודת הסליחות שיתבונן האדם מה פגם ויתקן את נפשו, והשל"ה הק' (חלק א' ענין ספר תורה וענין בית הכנסת פ"ר ע"ב) כתב וז"ל "אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים שכלול מן הכל מרבים שבחים להשם יתברך ורבים מזמורים הם של התעוררות תשובה ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה והכל מיד ה' השכיל חיבר דוד המלך ע"ה ברוח הקדש. ואשרי האיש אשר אומר תהלים בשירה ובזמרה ובשמחה ובכוונת הלב לא כמו בדור הזה שאומרים במרוצה ובמהירות ובבלתי כוונה והבנה" וכו'.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

האחדות היא כח – עצה ליום הדין

אתם נצבים היום פלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם פל איש
ישראל (כט, ט)

לכאורה צ"ב שהרי הפסוק פתח בלשון רבים "כולכם" ואח"כ הפסוק פירט ראשיכם
שופטיכם וכו', ואח"כ שוב כלל "כל איש ישראל".

והנראה לבאר ענין זה שהרי במדרש מובא על הפסוק אתם נצבים "היום" הוא ראש
השנה, שאדם ניצב לדין כבני מרון וכו', והעצה היעוצה ליום הדין היא, וכמו שמובא
בשם הרב דסלר זצ"ל, שיש ב' מהלכים של דין א. דין על הכלל שהקב"ה דן את כלל
העולם, כלל ישראל, כלל העיר, כלל הישיבה, וכמו שאנו אומרים בנוסח התפילה "מי לא
יפקד כהיום הזה".

ויש מהלך בדין והוא על הפרט שהקב"ה דן כל אחד בפני עצמו, וכמו שיתבאר לקמן
[בענין ודברך מלכנו אמת], שבזמן תקיעת שופר הוי במצב של קדש קדשים, וכשם
שעבודת הכהן בקודש הקודשים היתה בחשאי שרק הוא ובורא עולם, כך כ"א מבנ"י
נידון בפנ"ע, וכאשר הדין הוא באופן אישי מהלך הדין הוא הרבה יותר קשה, וכמו
שחכמים המשילו לגבי תפילה בציבור שעדיפה מתפילה ביחיד שתפילה בציבור נחשב
שאדם קונה ארגו עגבניות, או פירות וכו', הוא לא מתבונן בכל פרי בפנ"ע, אולם אם
קונה רק תפוח אחד הרי הוא מתבונן בו הדק היטב, וכך הנמשל כלפי בורא עולם,
שכאשר אדם מתפלל בציבור אין הקב"ה מתבונן בכל תפילה בפנ"ע, אולם כאשר מתפלל
ביחיד הקב"ה בוחן את תפילתו הדק היטב, ונראה שג"כ כלפי עומק הדין כאשר דנים את
האדם כ"ציבור" כ"כלל", הדין הוא אחר, אבל כשדנים אותו בפנ"ע, א"כ מי יעמוד בדין,
אם עוונות תשמור י-ה ה' מי יעמוד, וכמו שאנו אומרים במנחה של שבת שהיא תחליף
ליודוי "משפטיך תהום רבה", והיינו שעומק הדין בשמים הוא כמו עומק תהום של
עשרות מטרים.

ולכן העצה היעוצה היא לדאוג להיות "מתוך הכלל", ולא רק מי שיש לו תפקיד של רב,
ר"מ, או ראש ישיבה, ראש כולל, אלא כל אחד ואחד בפנ"ע, וכגון אדם שמקפיד לקום
לתפילה מוקדם ולהתפלל מתחילה ועד סוף וכו', הרי הוא משפיע חיזוק על הכלל, וכן
בישיבה וכן בבית שמקדש שם שמים ע"י הדוגמא האישית שלו, בזה הרי הוא נידון ככלל
בזה שמשפיע חיזוק לסובבים אותו.

ולפי"ז אפשר לפרש את הפסוק אתם נצבים היום "כולכם", ואח"כ התורה מפרטת את
הפרט ראשיכם, שוטריכם וכו', ואח"כ שוב כוללת בלשון רבים "כולכם" והיינו שהעצה

היעוצה לזכות בדין היא ע"י שהקב"ה ידון אותנו "ניצבים" אבל עד כמה שאנו מתוך הכלל והיינו מתוך ה"כולכם", וגם כשאתה כפרט בכ"ז התורה חוזרת שוב "כל איש ישראל", שרק ע"י שאנו נהיה מתוך הכלל זה העצה להינצל מיום הדין.

ועוד אופן נראה לבאר שמונח בדברי הפסוק, עוד עצה להינצל מיום הדין והיא ע"י שנהיה במצב של "כולכם" של אחדות שהאחדות היא כח, אחדות במשפחה אחדות בכל מסגרת שהאדם נמצא יש דעות שונות ותפיסת עולם שונה, וכמו שאמרו חז"ל כשם שפרצופיהם שונים זמ"ז כך דעותיהם שונות זה מזה. שהנה נמצאים אנו בדור שבכל חברה יש פיצול של חוג זה וחוג אחר וכ"א רומס ומשמיץ את השני, אולם כאשר יש אחדות שמונח באחדות ג"כ את הלדון לכף זכות, ואפי' שהוא לא אוחו כמוני ולא בהשקפתי וכו' בכ"ז הוא עבד ה' בעבודת ה' שלו, וזו הסגולה להינצל מיום הדין.

ומסופר על נפוליאון שכבש כמעט את כל העולם, ופניו היו להילחם נגד רוסיה, והתייעץ עם הגר"ח מוולוז'ין האם להילחם או לא [ומוכח שאפי' הגויים מבינים מהי דעת תורה, שע"י שאדם עמל בתורה נכנס כביכול לדעת רצון ה', דקב"ה וישראל ואורייתא חד הוא] והגר"ח ענה לו משל למה הדבר דומה, לעיירה שהיתה בה ביצה עמוקה שבולעת כל מה שעובר בה כמו בולען, והנה היו כמה מאנשי המקום שאמרו אנחנו חייבים לעבור את הביצה, והביאו כל מיני סוגי סוסים נבחרים, באיכות ובחוזק, ומהסוסים הכי חזקים והמובחרים שיש בעולם, ובכ"ז הביצה בלעה אותם והנה אחר זמן קצר עבר בביצה איזה עגלון עם סוסים וחצה בשלום את הביצה וכל העיר רעשה וגעשה היתכן, אנחנו הבאנו את טובי הסוסים הכי חזקים בעולם ולא עברו, והנה העגלון עבר, ותמהו כולם הכי צד.

והשיב העגלון שאתם לקחתם את טובי הסוסים שבעולם, אולם הם היו ממקומות שונים סוס גרמני, רוסי, צרפתי וכו', וכל סוס דאג לעצמו ולא לחבריו, אבל אצלי הסוסים שהיו רתומים לעגלה היו אמא סוסה עם בניה, ולכן כאשר היו במצב של טביעה כ"א עזר לשני האמא לילדים והילדים לאמא, ולכן ניצלנו ועברנו את הביצה בהצלחה, כך ענה הגר"ח לנפוליון שכל המדינות שנלחמת הם היו מורכבות מכמה צבאות, כמו בארץ הצבא מורכב מדרוזים, רוסיים, אתיופים, אבל הצבא הרוסי באותם הימים היה מאוחד ומאוגד מאוד "אמא רוסיה", ולכן יעץ לו שלא ילחם נגדם.

וחזינן שהמלכת ה' היא ע"י "איגוד ואיחוד" ולא ח"ו פירוד, וכמו שנאמר בפסוק "ויהי בישורון מלך יחד שבטי ישראל" [דברים ל"ג, ה'], והיינו מתי יהיה בישורון "מלך" שמלכות ה' תלויה ב"יחד" שבטי ישראל.

והנה מצינו גם את ענין האחדות ועבודת ה' ששייכים בבין אדם לחבירו בהפטרות של ר"ה בעיצומו של יום הוא על חנה ביום א', ועל רחל ביום ב', ובגמ' דרשינן שיש ט' ברכות בתפילה זה כנגד ט' פעמים שחנה הזכירה את שם ה'.

כתוב בהפטרה ויהי איש אחד מן הרמתים צופים וכו', ולו שתי נשים שם "אחת" חנה ושם השניה פנינה [שמואל א' א', פסוק ב'] ואצל חנה לא כתוב שם "האחת", וחז"ל

דרשו שהיה לו רק אישה אחת, והיתה נשואה עשר שנים ולא ילדה, וביקשה מאלקנה שיכניס אשה תחתיה [וכדמצינו אצל כל האימהות שרה, רחל וחנה].

והנה לאחר תשעה עשרה וחצי שנים, לא היה לחנה ילדים ולפנינה נולדו עשרה ילדים, וחז"ל דורשים "הכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה" [שם, פסוק ו'], שפנינה היתה מצערת אותה בדברים שיגרמו לה להתפלל לה' וכך היה, כשהיתה מכינה פנינה את הילדים להסעות בבוקר, היתה אומרת לחנה מה עם הילדים שלך, הכנת אותם, וכך קניתי סט בגדים לכבוד החג וכו', את רוצה גם שאני אקנה לך, וכן במשחקים, מוצץ וכו', וחז"ל דרשו בסנהדרין (טז.) שפנינה לשם שמים "התכוונה" ואם הקב"ה מעיד על כך, הרי כוונתה היתה מאה אחוז לשם שמים.

ובכ"ז נא' בפסוק (שם) "עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה", ושואלים חז"ל שהרי לחנה היה רק חמישה ילדים ולא שבעה, וביארו שעל כל ילד שנולד לחנה נפטרו לפנינה שני ילדים באותו יום, ואלקנה היה מברך שהחיינו ללידת הבן מחנה ודיין האמת מב' ילדים שמתו לפנינה, וכן בארבעה בנים שנולדו לחנה מתו שמונה לפנינה בדיוק באותו יום, וראתה פנינה שבעצם מכוון הכל מן השמים שבדיוק באותו יום וכו', ולכן התחננה לחנה שתמחל לה, ולכן קרואים ב' הילדים על שמה של חנה כאילו היא ילדתם שנא' עד עקרה ילדה שבעה, ואפי' שבפועל היו לה רק חמשה ילדים.

ולכאורה פלא עצום מדוע נענשה פנינה שהרי חז"ל העידו שלשם שמים התכוונה, ואם חז"ל העידו על כך הרי כוונתה היתה לשם שמים במאה אחוז, ובכ"ז כזו גזירה, וחזינן מה שאמר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שבכל עבירות שבין אדם לחבירו הוי "אש" ואש היא מציאות ששורפת ואפי' שהתכוונה מאה אחוז לשם שמים.

וכן בהפטרה של יום ב' על רחל שנא' בפסוק את נוסח התפילה שמזכירים בר"ה הבן יקיר לי אפרים ילד שעשועים ובעצם הכוונה לבנה של רחל, שנא' בפסוק קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להינחם וכו' [ירמיה ל"א].

וחז"ל דרשו מתי שסנחריב הכה אם על בנים זקנים וצעירים וכו' באכזריות גדולה עברו דרך בית לחם וכביכול רחל מתעוררת ומבקשת מבורא עולם וכו', מדוע אתה כועס שמנשה מבני בני העמיד צלם בהיכל וכו', גם לי היתה צרה שזו לאה ועמדתי בהתמודדות עצומה האם עדיף להקים את כלל ישראל מיעקב אבינו או לבייש את אחותי, וכדי לא לבייש את אחותי החלטתי לוותר, ואני עשויה מבשר ודם, ואתה מלך מלכי המלכים ולא תמחול לעם ישראל.

ועל זה ה' עונה לרחל "כי יש שכר לפעולתך" - והיינו על מה שמסרת את הסימנים כדי לא לבייש את לאה, ולוותר על בנין בית ישראל, ולכן "ושבו בנים לגבולם" וכו'.

וחזינן שבעיצומו של יום ר"ה ובעצם הוי הב' ימים הראשונים של עשי"ת, הוא ענין הויתור שמצינו אצל רחל וכן המידות של בין אדם לחבירו אצל חנה, וכמשנ"ל שע"י שלימות של בין אדם לחבירו הוי אחדות שהיא תנאי להמלכת ה', שנא' ויהי בישראל מלך "יחד" שבטי ישראל, בגדר של יחד הוא תנאי לוייהי בישראל מלך.

ובעצם יש כאן ענין יותר עמוק- "שכל הטלת אשמה הוי חסרון אמונה", הנקמה מתוקה מדבש, עשה לי, פגע בי, ואם האדם היה מאמין שהכל מאתו יתברך לא היה צד בעולם שהיה שונא ונוקם בחבירו, דהנה בעולם יש משחקי מילים אני אחנך אותך, וכן צריך להעמיד אותו במקום, אולם הוי סתירה לכל המלכת ה', שאומרים- ה' מלך, וכל הפסוק של מלכות המלך הקדוש- המלך המשפט וכו', ובעצם כאשר יש הטלת אשמה, הוי חסרון בהמלכת ה', והוי חסרון באמונה, שהרי ה' שלח את אותו אדם לפגוע בך וכדי לכפר לך את העוונות וכיוצ"ב, וזה עיצומו של ר"ה של יום- כולכם "היום" שהוא ר"ה.

ובזה יש לבאר את נוסח התפילה שאנו אומרים בר"ה "אם כבנים אם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים, ואם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחוננו" וכו', והיינו שהקב"ה אומר לבנ"י אם אני בגדר של אבא בשבילכם, אני ארחם עליכם כרחם אב על בנים, אבל בתנאי שיהיה ביניכם שלום ואחוה ורעות, שאם אתם בנים שלי א"כ כל אחד צריך להרגיש שחבירו הוא כאח, שהרי כל אבא שיש לו בנים, הרי הבנים הם אחים אחד לשני, וא"כ התנאי שאני ארחם עליכם כרחם "אב" ובתנאי שתהיו בנים- והיינו מאוחדים ואוהבים כאחים, ואם ח"ו אין ביניכם אהבה ואחוה כאחים א"כ הוי בגדר של עבדים שצריך לשאת עינינו לך עד שתחוננו.

*

אַתֶּם נְצַבִּים 'הַיּוֹם' - הַיּוֹם הוּא רֵאשׁ הַשָּׁנָה

אַתֶּם נְצַבִּים הַיּוֹם (כט,ט)

ודברך מלכנו "אמת"

כדי להמחיש את הדקות שאנחנו נמצאים בהם, צריך להקדים את הגמ' בר"ה (כו). שהגמ' שואלת למה לא תוקעים בקרן של פרה, ותירצה הגמ' שאין קטגור נעשה סגור, כיון שהפרה מזכירה את חטא העגל, ומקשינן בגמ' והרי היה בגדי זהב, ותירצה הגמ' שאין קטגור נעשה סניגור הוא רק כאשר העבודה היא בפנים, ומה שלא בפנים לא חל דין קטגור נעשה סניגור, ועל דא שואלת הגמ' והרי השופר הוא בחוץ, מתרצת הגמ' כיון שלזכרון קא אתי "כלפני ולפנים דמו", והיינו שהמצב שאנו נמצאים בתקיעת השופר נחשב "כקודש קדשים".

וכך ר' ישראל מסלנט היה נוהג לדייק שבזמן זה שנמצאים בתקיעת שופר, הרי הוא מוגדר כקודש הקודשים ממש, ניש כאלה שטסים לקברות צדיקים לזכות בדין, וצריכים לדעת דהוי גמ' מפורשת שנמצאים בזמן תקיעת שופר בקודש הקודשים].

וכדי לחדד את התחושה מובא בחז"ל שיש ג' שלבים שאדם עומד לדין א. ר"ה ב. יום מיתתו ג. ביום הגדול והנורא שהוא ביאת משיח, והביא הרמח"ל במס"י פכ"ג את ההמחשה (שם) שאנו לפני הקב"ה שיושב על כיסא רם ונישא, וכל מלכי עליון טהורים וקדושים, ושרפים וכו', וכאשר יתבע לדין מה יענה אותו שפל וכו', וכי יהיה פתחון פה לענות לפני מלך מלכי המלכים וכו'.

ואנו אומרים בנוסח התפילה "כי אתה אלוקים אמת, ודברך מלכנו אמת וקיים לעד", והיינו המצב שאנו נמצאים בו הוא דין "אמיתי" שאנו לפני הקב"ה הכל ברור והכל שקוף ומדויק בתכלית הדיוק, וא"א להערים בטענות וכו', ואין פתחון פה כלל וכלל וכמו שהביא הרמח"ל (שם).

וכמו שכתוב בגמ' ביומא שעבודת כהן גדול בקודש הקדשים היא עבודה "בחשאי", שרק הקב"ה נמצא עם הכהן, כך הדין בקודש הקדשים בעת תקיעת שופר, הדין הוא רק עם הבורא עולם, שהרי הרבה פעמים אדם מושפע מהסביבה, מהחברה, מתנהג אחרת ליד אחרים, ולכן בדין הרי הוא דין "אמת" אחד על אחד מי אתה באמת.

ולכן בדקות הללו צורת העבודה היא לא "בדיבור", שהרי בכל דיבור הוא בא מכח השכל, שהרבה פעמים הדיבור אינו אמת, אלא אחד בפה ואחד בלב, ומערים על חברו, מנסה לשקר את חברו וכו', ובתקיעת שופר משמיע קול של "צעקה" שהיא קול אמת, אם אדם מקבל מכה ח"ו או מתייסר כאשר הוא צועק הצעקה היא "אמת", והיא קול השופר שמשמיע צעקת אמת, רבש"ע רצוננו לעשות רצונך אלא שהשאר שבעיסה מעכב.

והנה אנו תוקעים מאה ואחד קולות, כנגד מאה ואחד יבבות שאמא של סיסרא ייבבה, וילפינן ליה כל תרועה והיינו קול יבבה, וגם אצל אם סיסרא שראתה כאשר בנה בושש להגיע ועוד שעה ועוד שעה, ותשקף מבעד לחלון, וכאשר הבינה שבנה מת בצבא, בכתה מאה ואחד יבבות, וילפינן לה מג"ש דכל יבבה, וקשה מה הקשר בין אם סיסרא לתקיעות שופר, ולפמש"נ שהבכי של אמא שרואה שבנה מת במלחמה, הרי הבכי הוא "אמת", ולא שקר, וכמו קול צעקה שאדם מתייסר או מקבל מכה שהוא קול אמת.

ולמה הדבר דומה, לבן שעשה הרבה צרות ובעיות לרבי'ה, והרב התקשר לעדכן את האב בכל הבעיות שהוא עושה, וכאשר הבן הגיע הביתה האב מיד הרעיף עליו סוללה של עונשים, שאין לרדת למטה, ואין לנסוע באופניים, וכו' וכו', ומרוב לחץ הבן נכנס לחדרו וטרק את הדלת בחוזקה, ונחתך לו האצבע, וצעק צעקה גדולה ומרה, ומיד כל בני הבית ריחמו עליו, הריצו אותו למיון, והביאו כל בני המשפחה הרבה מתנות וכו', וכן הנמשל שאנו עשינו סוללה של דברים שהקב"ה לא רוצה שנעשה, שנדבר, שנסתכל, וכו', אולם ע"י הצעקה של השופר "רצוננו לעשות רצונך", שהיא צעקת אמת, ממילא הקב"ה מרחם, וכמו שכתוב בספרים שהקב"ה קם מכסא דין ויושב על כסא רחמים.

ועוד מסופר על אחד מגדולי ישראל שהיה אלמן, והחליט לעלות לא"י הוא ובניו, ובאמצע ההפלגה היתה סערה גדולה בים, וטלטלה עצומה, והרב חובל הודיע שחייבים להיזרק לים, שהספינה טובעת, והרב ובנו וביתו על גבו ירדו למים והתחיל לשחות, ולאחר כמה מטרים, כבר לא יכל לשחות, והדין הוא שכאשר יש אפשרות להציל או את הבן או את הבת, שהחייב להציל את הבן שהוא מחויב במצוות וכדתנן בהוריות (יג.), ואמר לביתו שרה אני חייב לזרוק אותך למים, שאם לא כן כולנו נטבע ביחד, וצעקה לו ביתו צעקה מכל הלב "אבא!!!!", אני הבת שלך איך אתה מסוגל לומר לי כך שאתה

תטביע אותי". וכששמע את הצעקה באפיסת כוחות שחה עד לחוף והצליח בדרך לא דרך להציל את בנו וביתו.

כך אנו צועקים ע"י השופר, "אבא", אתה אבא שלנו, ואפי' שאנחנו מחויבים להיטבע במצב של העבירות אבל אתה תציל אותנו, וכשם שאנו אומרים בתפילה אם כבנים אם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים.

וכן בדקות הללו שאנו ממליכים את הקב"ה, וכמו שאמרו חז"ל "אימרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם", ובמה בשופר, שהגדרת המלכות אין עניינו כהמלכת מלך בשר ודם, או נשיא וכיוצ"ב שעניינו הוא מושל, רודן, וכיוצ"ב אלא המלכת ה' היא שכל חיותינו היא הקב"ה, שאין אדם יכול להזיז יד ורגל אילולי כח ה', "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית", שכל רגע ורגע הקב"ה מחדש את הבריאה בכל שניה ושניה, מה שאנו מדברים, מה שאנו נושמים, וכו', וממילא חיוב הכרת הטוב לבורא עולם הוא צריך להיות שלא ח"ו בכח של דיבור וראיה, החיות שנותן לנו בכל עת ובכל שעה כמו שקע לתקע, ואנו עושים דברים הפוכים ונגד רצונו.

והנה בזמן התקיעות צריך לחדד את דברי הגמ' בר"ה (טו). אמר ר' אבהו מדוע תוקעים בשופר של איל נולשיטת הרמב"ם שאר שופרות פסולים, וקשה מכאן כיצד מנהג תימן שפוסקים כהרמב"ם, שתוקעים בשופרות אחרים ולא של אילן, כדי שהקב"ה יזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו, ויעלה עליכם כאילו עקדתם עצמכם עכת"ד הגמ'. וקשה מה לנו ולעקידה של יצחק, הוא קשר את ידיו, אברהם מסר א"ע עד כדי כך שהקב"ה העיד עליו "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", וא"כ כיצד שייך להחיל עלינו כאילו אנו עקדנו א"ע.

וצ"ל דכיון שאנו מוסרים את הנפש ועוקדים את עצמנו מרצוננו, מהתאווה, מענייני העוה"ז, כדי להתקדם ברוחניות הרי אנו עושים כמעשה אבותינו, ואפי' שהוא כאין וכאפס ביחס למצב העקידה שהיה עם יצחק, אולם עי"ז נחשב ועולה לן כאילו עקדתם את עצמכם, שאתם עושים כמעשה יצחק. נובפרט בענייני התורה, שהרי אברהם אבינו לא גילה לשרה שלוקח את יצחק לשחיטה, וכן מובא בפסוקים שאברהם לא מגלה גם ליצחק, והראיה שיצחק בסוף הדרך שואל, ואיה השה לעולה וכו', וצ"ב מדוע לא גילה לו אברהם אבינו שהולך להישחט ולא יעלה לאמו.

אלא חזינן שכלפי הליכה לתורה להתנתק מהבית, מהרצונות, מהגשמיות, הרי הוא כבר בגדר של "עקידה" שאדם עוקד א"ע מכל ענייני העוה"ז.

והנה אחד מהטעמים למנהג בני אשכנז לקרוא את הסליחות ד' ימים לפני ר"ה שהוא רמז לקרבן שצריך לבדוקו ד' ימים ממום, ובר"ה לא נא' כשאר הקרבנות והקרבתם אלא נאמר "ועשיתם", והיינו שע"י המסירות הוא הענין למסור חלק מחלקך כקרבן

ונסיים בביאור ששמעתי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאחד הדוגמאות של כבני מירון היינו כחיילות של בית דוד, שהנה חייל כשיוצא לצבא ולמלחמה הרי הוא יודע וכך ממחישים לו פסיכולוגים וכו', שיש צד גדול שלא יחזור הביתה לאשתו ולילדים, והנה

חייל זה יעשה את כל האפשרויות עם כל הכח, העוצמה, להצליח במלחמה, לא אכפת לו האוכל, השתיה, השינה.

וכגון שאדם לא יכול להיתלות הרבה זמן בברזל כשגופו באוויר, אבל אם יהיה תלוי בקומה שמינית באיזה סורגים, יגלה שיש לו כוחות מעל הטבע, כיון שיודע שהוא בזמן של חיים ומוות.

כך אנו נמצאים בדקתו שכולנו בקודש הקדשים, וכתוב בספרים שבדקות התקיעה נחרץ על הכל בעולם, והוי מלחמת עולם בין המקטרגים והמשטינים, נגד הסנגורים, וספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, מי יחיה ומי ימות, מי ינוע ומי ינוח, מי יישלו ומי יתייטר, וכן על המדינות בו ייאמר איזו לחרב ואיזו לרעב, ומחובתנו לעשות "את כל מה שביכולתנו" כאותו חייל שיעשה מאמץ להישאר בחיים.

ולכן מחובתנו לחדד את בקשה זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים, למענך אלוקים חיים, והיינו "שהחיים יהיו למענך", שלא תעבור עוד שנה שנשרוף עוד שנת חיים בלי להתקדם, בלי להשתנות, בלי להתרומם, אלא חייבים לומר להקב"ה "החיים למענך אלוקים", שכל החיות שנתת לנו היא לכבודך, שנתקדם יותר בתורה, ביר"ש, שנעקוד א"ע בכל ענייני העוה"ז כיד לעמול בתורה, כדי לקיים את המצוות שבזה ייחשב "שכאילו עקדנו את עצמנו לכבוד הקב"ה, ע"י הצעקה שהקב"ה ישמע קולנו, ויחתום את כולנו לשנה טובה ומבורכת, לשנת בריאות, שנה של סייעתא דשמיא ברוחניות ובגשמיות, ושכולנו נכתב ונחתם לחיים טובים ולשלום לבני הקהילה, ולכל עם ישראל, אמן.

*

האם על חטא בשוגג ובאונס אומר חטאתי עויתי ופשעתי

הרמב"ם בהל' תשובה [פ"א ה"א] פסק, שחלק מתנאי התשובה הוא הוידוי שנא' "והתוודו את חטאתם אשר עשו" זה וידוי דברים, ועיי"ש שכתב וז"ל כיצד מתודין, אומר אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך, והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה עכ"ל. ומבואר בדעת הרמב"ם שיש חיוב במעשה התשובה ע"י וידוי שיאמר בפיו חטאתי עויתי פשעתי וכו', ועיי"ש.

והסתפק הגרא"מ שך זצ"ל בספרו אבי עזרי בדעת הרמב"ם (שם), באדם שחטא בשוגג מהו נוסח הוידוי שצריך לומר, דלכאורה מלשון הרמב"ם מבואר שחלק ממעשה התשובה הוא חרטה, וידוי וקבלה לעתיד, ושיאמר בפיו חטאתי עויתי פשעתי, אולם בנידו"ד יש צד לומר שאין צריך לומר עויתי פשעתי שהרי חטא בשוגג.

ועיי"ש שהביא ראייה מדברי הגאון בספר קול אליהו, שכתב לפרש נפלא את הפסוק שנא' בשמואל כאשר בא נתן הנביא להוכיח את דוד שחטא בחטא בת שבע, והמשיל לדוד את המשל של כבשת הרש, וכאשר דוד אמר חטאתי יש תנועת הטעם של פסק לאחר המילה חטאתי, וביאר הגר"א (שם) שדוד המלך בא להמשיך ולומר חטאתי עויתי

פשעתי, אלא שנתן הנביא עצר בעדו וזה הביאור בתנועת הטעם של הפסק לאחר המילה חטאתי.

ובזה מבואר הפסוק בתהלים [מזמור נ"א] "חטאתי הודיעך ועווני לא כיסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה'", והיינו שדוד המלך רצה לומר לא רק שחטא אלא גם להודות על פשעו, ולומר פשעתי, אולם "ואתה נשאת עוון חטאתי סלה", והיינו ע"י נתן הנביא מנעת ממני להמשיך לומר פשעתי, עכת"ד, וא"כ מתבאר לן שדוד המלך סבר כן לומר חטאתי ופשעתי גם על החטא בשוגג של בת שבע [וכדאיתא בב"מ (נט.) שכל מי שאומר שדוד חטא אינו אלא טועה, ועיי"ש בסוגיא באריכות] אלא שנתן הנביא עצר בעדו, ומוכח שרצון ה' שלא לומר על חטא בשוגג בלשון הוידוי חטאתי עויתי ופשעתי.

ולדינא צידד (שם) שגם בשוגג צריך לומר באותו נוסח, שהרי בכל שוגג יש ג"כ מציאות של קצת מזיד, שהרי אם האדם היה נוהר מאוד לא היה מגיע למצב של שוגג, ולכן גם בשוגג צריך לומר חטאתי עויתי פשעתי, ועיי"ש שציין בסוף דבריו שדעת המנח"ח להדיא שגם אם חטא בשוגג, בכה"ג א"צ לומר בלשון חטאתי עויתי פשעתי וכו'.

אלא שיש להקשות שהרי בנוסח הוידוי שאנו אומרים ביוה"כ על חטא שחטאנו לפניך "באונס", והיינו שפורטים את הוידוי גם על חטא שהתבצע לכאורה גם באונס גמור, ובאונס גמור אין את הסברא של האבי עזרי שיש קצת פשיעה בחלק של האי אונס, וא"כ תיקשי מה צריך בקשת מחילה על אונס, ומה שייך נוסח וידוי שאומר חטאתי עויתי פשעתי על פירוט הוידוי של אונס.

והנראה ליישב וע"ע במש"כ בשמחת מיכאל על השו"ע [ח"א סימן פ"ח] באריכות, שבכל מעשה עבירה שאדם פועל הוא עובר בעצם על ב' עניינים א. עצם מציאות החטא שיוצר פגם וקלקול לאדם ולכל העולם כולו, ב. עצם המרידה שמרד את דבר המלך ברוך הוא, וכעין משל לאבא שציוה את בנו שלא לחצות את כביש, והבן חצה את הכביש ונפגע ונחסר מאבריו, שהבן עבר על ב' עניינים, א. שמרד בצווי אביו ב. עצם הפגיעה שנחסר באבריו, וע"י חרטה בלבד ללא חידוש התשובה, הרי החרטה עוקרת רק למה שמרד על רצון וציווי ה', ועצם מציאות החטא ומעשה הפגם והקלקול שנגרם בעולם הרי הוא נשאר, ועל דא התחדש במ"ע של התשובה שגם עצם "מציאות" החטא ומעשה העבירה נעקר לגמרי ובטל מהעולם [וע"ע בפסחים (נד.) שהתשובה נבראה לפני שנברא העולם, ולפמ"ש"נ היה צריך בריאה חדשה לעקור את החסרון שיצר בעולם, וע"ע במש"כ בזה ליישב כמה עניינים ואכמ"ל].

ולפי"ז יש ליישב שגם באונס חל חיוב תשובה, והיינו שבחטא באונס אמנם אין את התביעה על הענין הראשון שעובר על רצון ה' שהרי היה אונס, אולם עצם "מציאות" החטא" הרי הוא בעולם וגם כשהחטא התבצע באונס, ולכן גם על חטא באונס צריך כפרה ווידוי.

ויש עוד להוסיף עפמש"כ הר' יונה [שער ב' סעיף י"ד] שיש מ"ע להטהר ביוה"כ, שנא'
כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל עוונותיכם וכו', ולכן גם אי נימא שבאונס אין
דין חרטה וכו', אולם להגיע למצב של "טהרה" יש להתוודות גם על חטא שחטא באונס
וחיוב הטהרה חל ביוה"כ וגם לפני יוה"כ ואכמ"ל.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

'אתם נצבים' – התייצבות לקראת יומא דדינא

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

בספרים מובא שבפרשה הזו שקוראים בשבת קודם יומא דדינא רבה דראש השנה, ישנו רמז ליום הדין. ובספר הק' בית אברהם למרן אדמו"ר מסלונים זי"ע מובא בכמה אנפי ואחד מהן: "אתם נצבים היום וכו'". היום הוא יומא דדינא, שכל אחד צריך להתכונן שיהי' ראוי להתייצב לפני ה"א" ראשיכם שבטיכם זקניכם ר"ת שז"ר, ידע אינש בנפשי' איך ובמה עבר עליו השנה, ובמה יש לו להתייצב לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, רק העצה הוא להתאחד ולהתקשר עם כללות ישראל..."

ובפרשת שמות במעשה של הולדת מושיען של ישראל משה רבינו ע"ה נאמר "וַתִּתְּצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ" (שמות ב, ד). ובתרגום אונקלוס "ואתעתדת אחתיה מרחיק למדע מא יתעביד ליה". למדנו מהדברים שהלשון 'ניצב' הוא שאדם עומד ותוהה על ההמשך לקראת מה הולכים ומה העתיד טומן בחובו. אחות משה עמדה לראות מה עתיד להיות עם משה רבינו לאחר שהנחתו אמו ביאור מאימת פרעה מלך מצרים שהתכוון להשליך כל ילד – היארה תשליכוהו.

ראש השנה הוא יום הדין, יום בו ה' שם כיסאות למשפט לבחון כל אדם ואדם עפ"י מעשיו ולחתוך את גזר דינו, ומאידך הוא יום חגנו, יום בו אנו לובשים לבנים ושמחים עם בואו ומברכים שהחיינו בכניסתו.

ומה תפקידנו בימים קדושים אלו? לעמוד ולחיות את הדין והמשפט, כמו שאחות משה חיה את המצב של היניק ששכב בתיבה בליבו של היאור, ורצתה בכל מאודה לראות מה עתיד להיות בסופו. אנו בר"ה עומדים במתח עצום – ככל שניתן – לראות מה עתיד להיות בסופנו, כאילו שאנו רואים במוחש את הנעשה בבי"ד של מעלה ומביטים ברעדה מה העתיד משמיע לנו.

אבל מאידך כמו שנאמר ברות (ב, ה) "וַיֹּאמֶר בְּעֵז לְנַעֲרוֹ הַנְּצַב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנְּעָרָה הַזֹּאת", נצב בקומה זקופה לעקוב מקרוב אחר מלאכת הקוצרים, ללא כל פחד ומורא, להם יש פחד ממנו, ולו אין מה לחשוש, הוא משגיח עליהם ולא הם עליו.

ואלו ב' העניינים של ר"ה, בחדא מחתא, לעמוד בחשש כמו שאחות משה עמדה בחשש ולהעמיק בליבו את חרדת היום ומהעתיד הנראה, ומצד שני לעמוד בקופה זקופה ולזכור שבמעשינו ותפילותינו ובתקיעת שופר שלנו אנו מכריתים את כל המשטינים ומעלימים כל מקטרג וגורמים למלך יושב על כיסא דין לעבור ולשבת על כיסא רחמים.

השילוב הזה של 'בכסה' ו'יום חגנו', אימת הדין והעמידה הבלתי יציבה והנחרדת אל מול בורא כל העולמים והדר גאונו הבא לשפוט את עמו, יחד עם העמידה הזקופה והברורה שהוא מרחם עמו ביום דין, הוא המהות של ר"ה יום הכסה, וכמו שכתב הרבי רבי בונם זי"ע במכתבו שכל עניין ר"ה הוא הפסוק מרחוק ה' נראה לי, מצד אחד 'מרחוק' ומצד אחד 'נראה לי'. וה' יעזרנו לשנה טובה ובשורות טובות.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

הנגלות לנו ולבנינו

הַנְּסֻתָּה לָהּ אֵלֵינוּ וְהַנְּגִלָּה לָנוּ וְלִבְנֵינוּ עַד עוֹלָם (כט, כח)

עפ"י המסורה מנקדים בס"ת מעל לנו ולבנינו. אדם הכותב אגרת או מסמך, מבליט בניקוד או בגרשיים עיקר תוכן דבריו. נותן התורה רומז לנו כי עקרה של תורה היא מסירתה 'לבנינו', הנחלת ערכיה לדורות, ובכך נזכה לעשות את כל דברי התורה הזאת.

כיצד נזכה להעברת התורה באופן שבנינו יחפצו בעצמם בקיומה וישמרוה בנאמנות? בהמשך הפרשה מצוה הקב"ה 'וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזִרְעֶךָ'. מקשים, הרי הבחירה היא שלך, למען חיך, ומהי התוספת אִתָּה וְזִרְעֶךָ? דרש הג"ר משה פיינשטיין, שהפסוק מלמדנו יסוד חשוב בעבודת ה'. אדם המקבל על עצמו עול תורה ומצוות, לא די 'לבחור בחיים'. חובה עליו לנהוג באופן שגם זרעו, בניו ובנותיו הצופים ורואים דרכי עבודתו, ירצו ללכת בעקבותיו, ולקבל גם הם עול קדוש זה. אל לנו לבחור בדרך החיים מתוך עצבות ודחק, מתוך תחושת סבל ואיום. ילדים הרכים חשים רגשותינו ה'כבדים', וישאפו לסלק מעליהם לחצים אלה ודקדוקי הקושי והמעמסה. בצעירותם יחליטו 'מה לנו ולצרה הזאת!' התורה מלמדת שעלינו לקיים את חוקי התורה מתוך שמחה, 'לבחור בחיים' מתוך עוז וחדוה, ובכך יקוים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזִרְעֶךָ.

עיני ילדינו צופיות בנו ללא הרף, בוחנות את מעשינו ועוקבות אחר יחסינו למצוות. האם היציאה לשוק ד' המינים הוא חוויה או מעמסה? האם 'תקיעת מוצאי יוה"כ' היא עבורנו שיא הכרזת מלכות שמים, או שמא 'צפירת הרגעה'? האם מקיימים תרי"ג אתגרים והזדמנויות או חלילה מתמודדים עם תרי"ג בעיות?

בתפילות ימי הרחמים והסליחות אומרים ומשננים 'מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו'. המתבונן ישאל, וכי אברהם ביקש דבר במעמד העקידה? בשלמא אליהו בהר הכרמל, יונה במעי הדגה, דניאל בגוב האריות, כל אלה והאחרים העתירו לה', ביקשו ונענו. אך מה ביקש אברהם בהר המוריה ומה נענה? זקני הרב זצ"ל הסביר ממעייני חכמתו, כי אבותינו ורבותינו כבשו עבורנו מסלול בחינוך הבנים. עלינו לדבוק בדרכם, לא לסור ימין ושמאל מנתיבתם שריצפו לנו. אברהם היה הסולל הראשון, הוא פרץ דרך במדבר רוחני שומם, בעולם שטוף עובדי אלילים ובעלי עבירה. אך אברהם עצמו לא ראה ולא קיבל הנהגה חינוכית מאחרים, לא נעזר בספרי הדרכה, לא בהרצאות חינוכיות ובלי מאמרים. בוודאי לא לקח דוגמא אישית מתרח אביו. רק מתוך התעוררות פנימית חינך אברהם אבינו את יצחק בנו. הוא עבד את ה' ועיקר העבודה היא ההנחלה אחריו, כמו שנאמר לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנֵיו וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו. לאורך השנים שואל ותוהה אברהם אבינו בליבו 'האם דרכי נכונות?' האם אמות-המידה שאני מעמיד בחינוך,

ראויות? הוא נענה בהר המוריה! כשראה את רמתו הרוחנית של יצחק, את רצונו העז למלא אחר דבר ה', אביו מתפעל מבקשתו שיעקדו בחוזק לבל יזוז וייפגם. אברהם נענה! החינוך שלו מצוין! ראה גידול שגדלת!

מבקשים מרבש"ע זכור ברית אבות. נזכור גם אנו ברית זו! ננחיל לדורות הבאים ההוד והיופי שבתורה. התורה איננה מפרט טכני נוקשה, אוסף פרטי דקדוקים יבשים, אלא אלומת אור המקרינה לנו ומשיבה את נפשנו בנועם עילאי נצחי. הנגלות לנו ולבנינו, בנינו ערבים לנו כשנחנך אותם בעריבות ובמתיקות. מי שענה לאברהם אבינו והראהו נחת מבנו יחידו אהובו, יעננו בנחת מכל יו"ח, יידיש נחת נאמן למקור!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת נצבים

- א. איזה ביטוי הנזכר בפרשה כלפי קללה מוזכר בתורה כלפי בעלי חיים, כלפי החטא וכלפי התהום, ובנביאים כלפי ישראל וכלפי רצפת אבנים, והוא שם אחת מתולדות אבות הנזיקין?
- ב. מנין שעבדים כנעניים נחשבים "בני ברית" (עי' רש"י גיטין כג: ד"ה אף שלוחכם)?
- ג. היכן מצאנו לשון "שמא"? ולשון "יתר" (עי' ספורנו)?
- ד. אלו ערים מוזכרות רק בספר בראשית, בפרשתנו ובספר הושע?
- ה. איזה לשון בפרשה נמצא בדברי בלעם אודות מלך המשיח?

שאלות בפרשת וילך

- ו. איזה דבר נאמר באבות ובמשה רבינו, ונלמד מפסוק בפרשת משפטים, ומפסוק בפרשה (עי' ר"ה יא.)?
- ז. על איזה פסוק בפרשה אמר ישעיה (ישעיה ח, יז) "וחכיתי לה"?
- ח. איזו סתירה מצאנו לכאורה בין ב' כתובים בפרשה בענין מסירת ספר התורה?
- ט. איזה פסוק בפרשה מתחיל בשם ותסתיים בשם?
- י. על איזה כתוב בפרשה אמרו חז"ל (חגיגה ה:) שהוא הוכחה מיהו מזרע ישראל? ומאיזה כתוב למדו חז"ל (ברכות לב.) שהודה הקב"ה לזכות שלימד משה על ישראל?

חדוותא דאפטרותא נצבים-וילך (ישעיה סא-סג)

יא. היכן נרמזה זכות האבות (2)?

יב. היכן מצאנו לשון "שתיקה" (3)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא כי תבא

א. איזה בעל חי הוזכר בפרשה כמשל לבעל חי אחר?

(כח, מט) ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ פֶּאֶשֶׁר יִדְאָה הַנֶּשֶׁר גוי אֲשֶׁר לא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ: ופירש"י כאשר ידאה הנשר. פתאום, ודרך מצלחת ויקלו סוסיו:

ב. איזה כלי מוזכר בפרשה ב' פעמים, פעם אחת כמשמעו, ופעם אחת ככינוי לתוכן הכלי?

(כו, ב) "וְלִקְחֹתָ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֶרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשָׂמֶתָ בְּטֶנְא" והיינו הסל שמניח בו הביכורים.

(כח, ה) בְּרוּךְ טֶנְאָךָ וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: ופירש"י ברוך טנאך. "פירותיך", והיינו שהטנא הוא כינוי לתוכנו.

ג. היכן מצאנו לשון "עקירה"?

(כח, סג) וְנִסְחַתְּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שְׂמָה לְרִשְׁתָּהּ: ופירש"י ונסחתם. לשון עקירה, וכן בית גאים יסח ה' (משלי טו, כה.):

ולשון "מועקה"?

(כח, נג) וְאֶכְלֹתָ פְּרֵי בִטְנְךָ בְּשֹׁר בְּנִיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצְיֵק לְךָ אֵיבֶיךָ: ופירש"י במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר, ויהיה שם מצוק עקת רעבון:

לשון "תוחלת"?

(כח, לב) בְּנִיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתָנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוּת וְכָלֹת אֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יִדְּךָ: ופירש"י וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו ואינם שבים, כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים:

ולשון "ערעור"?

(כח, כט) וְהָיִיתָ אַךְ עָשׂוֹק וְגִזּוּל כָּל הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ: ופירש"י עשוק. בכל מעשיך יהיה ערעור:

ד. היכן מצאנו בפרשה לשון עוני בצומח?

(כח, מב) כָּל יַעֲצֵךְ וּפְרֵי אֲדָמְתְךָ יִירָשׁ הַצֶּלְצֵל: ופירש"י יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני: ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה, שא"כ היה לו לכתוב יירש, ולא לשון הורשה וגרושין, שא"כ היה לו לכתוב יוריש:

והיכן מצאנו ברש"י חרדה בדוממים?

(כח, סה) וְנָתַן ה' לְךָ שֵׁם לֵב רָגֵז וְכָלִיוֹן עֵינַיִם וְדָאָבוֹן נֶפֶשׁ: ופירש"י לב רגז. לב חרד, כתרגומו דחיל, כמו שאול מתחת רגזה לך, (שם יד, ט). שמעו עמים ירגזון (שמות טו, יד.), מוסדות השמים ירגזו (שמואל-ב כב, ח.):

ה. היכן מצאנו ששה תיבות רצופות המתחילות בוא"ו?

(כו, יב-יג) אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבַרְךְ אֶת הָעַם עַל הַר גְּרִזִים בְּעִבְרָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שְׁמַעוֹן וְלִוי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכֶר וַיֹּסֶף וּבְנֵימִן: וְאַלֶּה וכו'נא.

והיכן מצאנו י"ב פסוקים רצופים המתחילים באל"ף?

(כו, פסוקים טו-כו) כל י"ב הארוורין.

חדוותא דאפטרטא כי תבא (ישעיה ס)

ו. היכן מצאנו לשון "פרנס"?

(יז) וְשִׁמְתִי פְקֻדְתְּךָ שְׁלוֹם וּפִירְשִׁי וּשְׁמַתִי פְקוּדְתְּךָ שְׁלוֹם. ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו: פקודתך. פקידים שלך, ורבותינו אמרו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה:

לשון "שלטון"?

(יז) וְשִׁמְתִי פְקֻדְתְּךָ שְׁלוֹם וּנְגִשְׁיֶךָ צְדָקָה: וּפִירְשִׁי וּשְׁמַתִי פְקוּדְתְּךָ שְׁלוֹם. ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו:

ולשון "הכנסה"?

(כ) לֹא יָבֹא עוֹד שְׁמִשְׁךָ וַיִּרְחַךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי ה' יִהְיֶה לְךָ לְאֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יָמֵי אֲבֹלְךָ: וּפִירְשִׁי לֹא יֵאָסֵף. לשון אספו נגהם (יואל ב) הכניסו אורם:

ז. איזה בעל חי מוזכר הן בהפטרתינו והן בהפטרת מסעי?

"בכר" שהוא גמל בחור.

שנאמר (ו) שְׁפַעַת גְּמָלִים תִּכְסֶּךָ בְּכָרִי מִדִּין וְעִיפָה וּפִירְשִׁי בְּכָרִי מִדִּין. הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה (ירמיה ב):

ובהפטרת מסעי נאמר (ירמיה ב, כג) רְאֵי דְרָרְךָ בְּגֵיָא דְעֵי מָה עֲשִׂית בְּכָרָה קְלָה מְשַׁרְכַת דְרָרְכִיָּה וּפִירְשִׁי בכרה. גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדין (ישעיה ס) מתורגם הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני.

נא ויש להתבונן מדוע בעומדים על הקללה אין וא"ו החיבור בין כל שבט ושבט, אלא נאמר "ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי".

והנה עפ"י הדקדוק אין לכתוב וא"ו החיבור שוב ושוב, אלא כוללם בסוף הפסוק, וכמו שמצאנו בתחילת ספר שמות (שמות א, ד-ה) "ראובן שמעון לוי ויהודה", "יששכר זבולון ובנימין" והיינו שהוא"ו כולל לכל הפסוק.

ומה שנאמר שם (פסוק ו) "דן ונפתלי גד ואשר", ביאורו הוא שהכתוב חלקם לב' קבוצות לפי אמהותיהם. וכעין זה החלוקה "ראובן גד ואשר, וזבולון דן ונפתלי" היא גם חלוקה לב' אלא שהוא"ו החיבור שבזבולון הוא חיבור ב' הקבוצות (עי' ספר משמרת צבי בפרשתינו שהאריך בזה). וכן נראה גם מטעמי המקרא שתיבת "ואשר" מוטעמת בזקף שהוא טעם מפסיק.

וא"כ יש להתבונן מפני מה בעומדים על הברכה נאמר וא"ו החיבור בכל שבט ושבט. ואפשר שבא לרמוז כי שעת הברכה היא שעה של חיבור ואילו הקללה באה משורש הפירוד.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת נצבים

שבעים יאספו לאגדה
ובששים נגיע לזאת העמדה
בשלוש שנוי תמיהת לידה
ומה נלמד זאת המדה
זהירות בלוח ושברי חמדה
ובל ישליכנונו לעת רעידה
חסידים ושבים יודו ברקידה
ובשבת על אשה בבעל נדע
מול כסיל ולא מספן נתמודדה
ולבל יסור בחנוך נעבדה
לעתיד ישבו ברחובות יהודה
קרח מזה וילדה כנגדה
נהדר את המצוה ונעמדה
ומטוב, יין לאב תיעדה
התעלם ממצויאת פתרון חידה
אך הלכה שונה בל תגידה
בפרשתנו פתר בעמידה
ובשבוע הבא שאל ללמדה
וכתוב תשובה על מחיקת עמודה

*

כתב חידה לפרשת וילך

הפעם תאזינו על בנין,
אלמד אתכם את הענין,
ואם תתעסקו, כתרועה הוין.
אמנם דומה הוא לתלית מנין,
ובמפלת פרענות הוא מאפין.

אך במקומות אחרים משרין,
אחד ע"ג אחר יעמד מצין,
וט"ו מדרגות לו בעין.
במדבר עלה המעין,
השבת בגלות לא מענין,
ולא מתאים פשעל דא בכין.

*

קבלנו בספר ממשיח במלכות,
שם חדש יהיה בשכיחות,
וגם נשיקה מבנו, איזו זכות.
אשה תתנבא פשאוּיב שחוט,
ומעמל לילה יבצפץ חוט.
לא בעגב אלא באיכות,
ובאגודל יבצע בהתמחות.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת כי תבוא: 'דרך'

בָּאָה בַּפֶּסוּק לַפָּנִי הַשְּׂפָכָה וּבִלְכַתְךָ בְּדֶרֶךְ וּבִשְׂכַבְךָ וּבְקוֹמְךָ (דברים ו, ז)
וּבְשֶׁהֲלַךְ וְהָטָה נַפְשׁוֹ נִתְחַיְבָה אִמֵּר רַבִּי טְרַפּוֹן: אֲנִי הֵייתִי בֵּא בְּדֶרֶךְ וְהֵטַתִּי לַקְרוֹת כְּדַבְרֵי
בֵּית שְׁמַאי אִמְרוּ לוֹ כְּדַאי הֵייתָ לְחֹב בְּעֶצְמְךָ (ברכות א, ג)

גַּם הַהוֹלֵךְ וּפּוֹסֵק, גּוֹרֵם חוֹבָה רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְשׁוֹנֵה, וּמְפַסֵּק מִשְׁנָתוֹ
וְאֹמֵר מַה נָּאֵה אֵילָן זֶה, מַה נָּאֵה נִיר זֶה, מַעֲלָה עָלָיו כֵּאִילוֹ הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ (אבות ג,
(ז)

חֹוץ מִרְגְּזָה אֲשֶׁר כָּךְ נִצְטָוָה אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדֶרֶךְ - אֵל תַּעֲסִקוּ בְּדַבַּר הַלְכָה (תענית י, ב)
בְּהֵמָה בְּנִטְיָה, חָשׁוּב הַעֲלִיבָה אֶתוֹנוֹ שֶׁל בִּלְעָם נִטְתָּה מֵהַדֶּרֶךְ (במדבר כב, כג)
וְתִשְׁלַם בְּנִזְק עַל רֶגֶל מִחְרִיבָה הַהַגְדֵּרָה שֶׁל אַב הַמְזִיז רֶגֶל - דֶּרֶךְ הִילוּכָה (בבא קמא ב,
(א)

אֶת מִצְבַּת הָאִשָּׁה שֶׁם הַצִּיבָה וְתַמַּת רַחֵל וְתַקְבֵּר בְּדֶרֶךְ אִפְרַתָּה... וַיִּצַּב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל-
קְבֵרָתָהּ (בראשית לה, יט- כ)

וְחָשַׁשׁ אֶסּוֹן לְבָנוֹ וַיַּעֲצִיבָה יַעֲקֹב חֲשֵׁשׁ עַל בְּנֵימִין וְקִרְאָהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ (בראשית מב, לח)

רַע עִם לְזָכוֹן עוֹלָם נִכְתְּבָה זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמְלֶק... בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
(דברים כה, יז)

וְלִנְמֹלֵט תִּכְיֶן כְּוִיִן לְבַל יִסְתַּוְּבָה מִכוֹוִנִים אֶת הַדְּרָכִים לְעָרֵי מִקְלֵט שְׁלֵא יִטְעָה הַרוֹצֵחַ
בְּשׁוֹגֵג שְׁנֵאמַר תִּכְיֶן לָךְ הַדְּרָךְ (מכות ב, ה)

אַל תִּפְרֹק וְאַל יִכָּךְ לֹא תִקְרָבָה כָּל הַפּוֹרֵק עוֹל תּוֹרָה נוֹתְנִים עָלָיו עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ (אבות ג, ה)
נַעַם תּוֹרָה וְשָׁלוֹם פְּתוּבָה דְרָכִיהָ דְרָכֵי נַעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם (משלי ג, יז)
וְעוֹד הִלְכָה בְּשָׁלוֹם נְחִיבָה דְבָרִים שְׁנֵאמְרוּ מִשׁוֹם דְרָכֵי שְׁלוֹם

בְּמִצְוָהּ, גּוֹיִים וְכִהֵן שְׁנַחֲשִׁיבָה מִצְוֹדוֹת חִיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בְּהֵם מִשׁוֹם גּוֹל, אֵינן
מִמְחִינ בִּיד עֲנִיִּי גּוֹיִם בְּלֶקֶט וּבִשְׂכַחָה וּבִפְאָה וְכִהֵן קוֹרָא רֵאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לֹוִי וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל
(גיטין ה, ח)

אָרוֹר הַמּוֹנֵעַ מֵעֵוֶר הַטְּבָה אָרוֹר מִשְׁגָּה עֵוֶר בְּדֶרֶךְ (דברים כז, יח)
וְהָ עַל מְעוֹט בְּהִבְטָחָה צָוָה אֲבָרָהֶם קִיבַל הַבְּטָחָה עַל ג' דְבָרִים שֶׁהַדְּרָךְ מִמְעַטָּה: פּוֹרֵר
מִמּוֹן וְשֵׁם (בראשית יב, ב)

צָאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהֵי הַתְּשׁוּבָה אָמַר לָהֶם, צָאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהֵי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שִׁדְבַק בַּהּ הָאָדָם
(אבות ב, ט) (או גם דרכי תשובה)

כִּי תִמְצָאָנָה זָכָר וְנִקְבָּה דֶרֶךְ מִשְׁמֶשֶׁת גַּם כּוֹזֵר וְגַם כְּנֻקְבָה (תוספות קידושין ב.).
בְּשִׁבְעָה תִּפְתָּר, בְּרָעָה וּבְטוּבָה גַם בְּבִרְכוֹת וְגַם בְּקִלְלוֹת כִּי תִבּוֹא מוֹזְכָר שְׁבַעֵה דְרָכִים

פולמוס

פולמוס / הרב נפתלי גלינסקי קרית ספר, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב נפתלי גלינסקי, קרית ספר

הפסיק באמצע הלל

מעשה שארע ביהודי שאמר הלל יחד עם הציבור בשבת, וכשסיימו הקהל הלל והתחילו בקריאת התורה עדין אחז באמצע הלל.

אותו יהודי נוהג תמיד לקרוא שמו"ת יחד עם בעל הקורא, וכשהחל בעל הקורא לקרוא מתוך הרגל התחיל לקרוא יחד איתו וכך שכח שאוחז באמצע הלל ולאורך כל קריאת התורה [כולל בין גברא לגברא] המשיך בקריאת השמו"ת ולאחר מכן אף התחיל בתפילת מוסף ורק באמצע שמו"ע נזכר שאוחז באמצע הלל (כמנהגם של יהודים להיזכר בהכל באמצע שמו"ע...).

ויש להסתפק האם צריך [לאחר שיגמור שמו"ע] לחזור שוב לתחילת הלל או להמשיך מהיכן שאחז, ובעיקר יש להסתפק האם צריך לחזור ולברך שוב ברכה ראשונה וכן האם יכול לברך ברכה אחרונה וכדלהלן.

הנה לגבי עצם ההפסק מבואר במשנה ברורה לגבי קריאת שמע (סימן סה סק"א) דאם הפסיק בדיבור בשוגג בודאי אין צריך לשוב לראש [נממילא בוודאי שלא לברך], וה"ה לגבי הלל כמבואר שם, אבל יש להסתפק בכה"ג דדילמא כזה הפסק ארוך כן מפסיק, וביותר שהתפלל שמו"ע באמצע ושמא זה הפסק יותר חמור.

אך לכאורה עיקר הספק הוא מצד שיש לומר שתפילת שמו"ע נחשבת כהיסח הדעת ולכן יצטרך לברך שוב.

הספק בזה בב' אנפי:

א' האם חשיב כהיסח הדעת

ב' אי נימא דחשיב כהיסח הדעת יש לעין אם לגבי הלל מחייב שוב בברכה

דהנה לגבי אכילה [ששם בודאי יש מושג של היסח הדעת] מצאנו בשו"ע (סימן קעח סעיף ו) שאם התפלל באמצע הגם שלא יכול לאכול באמצע התפילה לא חשיב היסח הדעת, וא"כ כל שכן כאן, ומצד שני לגבי תפילין שהסיח דעתו הרי חיב לברך שוב ואולי יותר דומה לזה, ויש לעיין אם מצינו איזה מקור לעניין היסח הדעת באמצע מצוה אם מחייבת בברכה נוספת, וצ"ע.

ועוד יתכן דאף אי נימא דחשיב היסח הדעת אולי יש לומר שאעפ"כ לא יצטרך לברך שוב דהרי בראש חודש אין חובה לומר את כל ההלל, וא"כ כיון שהסיח דעתו כבר יצא במה שאמר, ולא יכול לברך שוב,

ואם כנים הדברים, גם ברכה אחרונה לא יוכל לומר כיון שכבר סיים את ההלל וצ"ע בכל זה.

ועוד יש לעין דאותו יהודי נוהג לעתים לכפול תיבות בשמו"ע ליתר כונה ויש להסתפק אם היה מותר לו כשנוכר באמצע שמו"ע לכפול תיבות [לפי הדיעות שמותר באופן כללי], או שכיון שנמצע באמצע הלל אסור לו להוסיף מילה מעבר למה שצריך לגמור שמו"ע.

אשמח לשמוע חוות דעת התלמידי חכמים.

*

תגובה א.

הרב דוד אריה שלזינגר, מח"ס 'ארץ דש"א' על מ"ב

בק"ש מבואר שאפילו הפסיק כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש הרי שאין חילוק בגודל הזמן דאל"כ היה להם לפרט, ולענין ברכה אין ראייה כל כך מק"ש כי התם לא נתקנו על המצוה, ולומר שלהתפלל זה נחשב להפסק יותר אינו מוכרח, כי יש לומר להיפך כל שעסק בתורה ותפילה אינו הפסק כל כך והוי ענין אחד, ולענין אם תפילה נחשבת כהיסח הדעת פשוט שלא וכמבואר בש"ע, אלא השאלה נשארת כי כאן היה היסח הדעת ממש דאל"כ היה ממשיך לומר ההלל, ובבדיקת חמץ כל שהתחיל כבר חלה הברכה ואף שהפסיק אח"כ אינו חוזר לברך, והסברא כיון שקורין בדילוג כבר יצא, כסברא זו מבואר בבה"ל סימן תכ"ב, אלא יש לדון כמה השיעור שמוכרח לומר, ופשוט שיש להתחיל מתחילה ובלי ברכה כלל, וכיון שכבר הפסיק הרבה אין איסור לכפול התיבות וכעין סימן ק"ג.

הרב השואל:

גם אני הקטן כוונתי לחלק מהסברות שהזכרתם,

אבל לא ברירא לי דין היסח הדעת במצוות, דלא מצינו לעניין בדיקת חמץ שאי"צ לברך "אף אם הסיח דעת" אלא עיקר הנידון שם שאין הדיבור הפסק אחר שהפסיק במצוה אבל מה דין היסח הדעת במצוות האם דומה לסעודה שיש בה היסח הדעת או לא, לא מצאתי בזה מקורות מפורשים, ואשמח לשמוע אם יש בזה מקור מפורש.

*

תגובה ב.

הרב משה מרדכי אייכנשטיין, ראש כולל שע"י ישיבת יד אהרן, בני ברק

זה ברור שנחשב היסח הדעת שהרי לא היה לו להפסיק, ובפרט לא הפסקה כזו אורכה, ולא דמי כלל לאמצע סעודה, שמותר לו להפסיק, ועי' בסוג' בתוס' כיסוי הדם.

אמנם זה נראה סברא נכונה, שהלל בר"ח שלא צריך לגמרו, א"א לו תו לברך, ונחשב ככבר אמר וכמש"כ.

תוס' בפ' כיסוי הדם השווה מצות לאכילה, וכמדומה כל הפוסקים אזלו בתריה, ומסתמא כבר בקדמונים הרי"ף בער"פ ועוד. ויש לעיין ולחלק בין הפסק להסח הדעת, אבל הכא איתא לתרוויהו.

הרב השואל:

אף אם נפשוט בוודאות דהוי היסח הדעת כדברי כת"ר, אכתי יש לדון האם יש מושג של היסח הדעת במצוות לחייב ברכה חדשה או שהיסח הדעת הוא רק באכילה ולא במצוות.

[ואמנם כת"ר מצדד שבר"ח בכל אופן יצא י"ח במה שאמר חלק מההלל וממילא בוודאי לא יברך שוב, אבל נפק"מ ליו"ט שמחוייב בהלל שלם שאז לא יצא י"ח אם לא אמר כל ההלל ובזה הנפק"מ אם צריך לברך שוב ברכה ראשונה. וצ"ע.

מה שמצינו בהדיא עניין של היסח הדעת הוא באכילה, האם גם במצוות? ואולי על דרך מה שמצינו בסי' תעז לעניין שכח לאכול אפיקומן אתכא שרחמנא סמכינן, גם בזה שייך לומר שאין שייך היסח הדעת כשלא סיים המצוה?, ומ"מ אם לא נמצא ראייה מפורשת, בוודאי מסתבר כדברי כת"ר.

*

תגובה ג.

הרב זאב וואלף בנצלוביץ

לא כל כך מובן קושייתו, שהרי לא שהה כלל, דכל הזמן דיבר. הפסק בהלל להצריכו לחזור ויברך. וטענתו שכאן זה הפסק ארוך, פליאה היא עליו מנין חילוק כזה בין שהה לגמור כולה פעם אחת ליותר מכך.

ולגבי שאלתו על היסח הדעת, תפילין לא דמי, כי כשמניח קיים כל המצוה, ולכן בתפילין וציצית והרבה מצוות, היכן שהפסיק בהם שייך להצריכו לברך שוב, אבל באמצע מצוה לא שמענו הפסק של היסח דעת, ולהדיא בסימן סה שהביא שמחלקים בדרכי הפסקה לא הזכירו היסח הדעת. והלל דרבנן הוא קולא גדולה שלא יחזור לברך גם אם יש צד שהפסיק.

והערתו על ברכה אחרונה מעניינת ביותר, אבל בפשטות מהיכי תיתי לברך תמיד אם כבר יוצא כשאומר חלק מההלל. אלא כיוון ששם הלל על מה שאומר הרי עוסק במצוות אמירתו וכשם שתיקנו ברכה בתחילתו כך תיקנו בסופו. לכן אף אם יצא ידי חובתו אבל אם שייך להמשיך במצוות הלל שלא גמרה, שייך גם לברך את מה שתיקנו בסופה, ויותר מכך מצאנו ששייך לקיים מצוות לולב אף שכבר יצא בה, שממשיך ונוטלם אחר שהניחם מידו וחשיב עוסק במצוה. ומה ששאל על הוספת מילים בשמונה עשרה, בפשטות אם כעת הוא במצוות שמונה עשרה יכול לקיימה כראוי ולא איכפת מה שממשיך ההפסק בהלל כי כעת כבר עוסק במצוה אחרת, אבל טוב יעשה כל השנה שלא יוסיף מילים במחשבה שכך מכוון יותר. חברותא כלפי שמיא? כך יצא ידי חובתו?

הרב השואל:

עלה בדעתי סברא חדשה דיש להסתפק טובא אם המקרה דנן הוי בכלל היסח הדעת. שהרי אותו יהודי כלל לא התכון וכלל לאט עלתה על דעתו לגמור הלל אלא פשוט שכח שהוא באמצע הלל ובודאי אם היה זוכר לא היה קורא שמו"ת ולא מתפלל שמו"ע ופסק ובמפני מה יחשב כהיסח הדעת?.

אלא שאולי עצם המציאות ששכח חשיב היסח הדעת ובפרט שהיה זה לכ"כ הרבה זמן, ויש לעיין מהי ההגדרה של היסח הדעת.

ובפשטות [מבלי לעיין במקורות] לכאוי היסח הדעת כשמו כן הוא שהאדם סילק דעתו מהדבר ואינו מעונין להמשיכו וזה הרי לא היה פה שהרי כלל לא התכון לגמור את ההלל ורק בטעות גמורה הפסיק וא"כ לכאוי לא חשיב היסח הדעת.

אלא"כ נאמר שהכא גרע שכיון שפסיק כ"כ הרבה המציאות הזו נחשבת שסילק דעתו או שכיון וזה סברא קצת קשה לענ"ד אלא א"כ נמצא לזה מקור.

ועוד יתכן שהיסח הדעת הינו שהדבר כבר לא היה בדעתו [אפילו אם לא התכון להסתלק מהדבר] וכאן כיון שכ"כ הרבה זמן הפסיק נחשב שכבר לא היה בדעתו.

ויל"ע בזה טובא לענ"ד דהיכן מצאנו דבר כזה שזה נחשב היסח הדעת הרי לגבי אכילה בודאי ההגדרה היא כמו שכתבנו למעלה וכמבואר בפוסקים ועד כמה שזכור לי גם לגבי מצוות מצאנו היסח הדעצ רק לגבי אם סילק עצמו מהמצוה.

והמקום היחיד שעולה בדעתי שמצאנו היסח הדעת באופן השני שצינתי הוא לגבי תפילין שאסור להסיח דעתו מהם אבל שם זה לכאוי דין בקדושת התפילין וודאי שאינו חייב לברך אף אם שכח לגמרי שהם עליו.

ולגבי המקרה דנן יש עוד סברא להקל דאף אי חשיב היסח הדעת מ"מ בודאי זה היסח הדעת בשוגג ומצאנו לגבי אכילה שאם הסיח דעתו בשוגג [כגון שחשב שאין לו עוד מה לאכול] לא חשיב היסח הדעת וא"כ לכאוי גם פה לא יחשב היסח הדעת שמחייב בברכה.

והסברא היחידה שניתן לדון בה לענ"ד היא מצד הפסק שאף שלגבי קרי"ש כתב המשנ"ב שבשוגג לא חשיב הפסק אף בשהה כדי לגמור את כולה ופשטות הדברים שאף בהפסק יותר גדול מזה [וכמו שכתב הרב דוד אריה שלזינגר] מ"מ עדין יש מקום לדון בזה שכל זה בהפסק סטנדרטי אפילו אם הוא קצת גדול אבל בכזה הפסק גדול הוא כבר ממש מחלק את ההלל לשנים ומה שהמשנ"ב לא ציין שבהפסק גדול מאד הוי הפסק אף שבאמת זה מחזק את הסברא שלא הוי הפסק אבל עדין אין זה ראייה מוכרחת לענ"ד שלא בכל מקום ציין המשנ"ב את כל האפשריות וכן יתכן שהדבר היה פשוט לו שבכה"ג הוי הפסק שהרי אין שום קשר בין ההתחלה להמשך ויל"ע.

ואי נימא דהוי הפסק כאן יש מקום לדון שאולי כיון שהפסיק כ"כ הרבה אולי כבר יחשב שגמר את ההלל [כיון שזה ר"ח שאין צריך לומר הכל וכנ"ל במכתב הראשון] ויא יברך גם ברכה אחרונה אלא שכאן שוב חזרנו לרענן היסח הדעת מה גדרו ויל"ע.

אשמח לשמוע חוות דעתם של הת"ח בנושאים אלו שיש לזה השלכות רחבות על כלל דיני הפסק והיסח הדעת

בברכת ישר כח,

נפתלי גלינסקי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף יח.

בעניין בית שאין נשמעין בו דברי תורה בלילה

בגמ' 'ואמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נתן זמירות בלילה', לפום ריהטא היה נראה דהכוונה לעצם עסק התורה בלילה, אלא שבזמנם שלא היה תאחרה בלילות, לא היה מציאות של לימוד בביהכנ"ס בלילות [ויעו' ברכות דף ו ע"א ובתו' שם], וע"כ הלימוד היה בבית, אבל בזמננו שיש אפשרות ללמוד בבית הכנסת, הלא שיבחו חז"ל את הלימוד בבית הכנסת, וכמובא בשולחן ערוך יורה דעה בהלכות תלמוד תורה [סימן רמו סעיף כב] 'ברית כרותה שכל הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח', א"כ למה נעדיף את הלימוד בבית מבית הכנסת, ומה שאש אוכלתו י"ל דהיינו אם אינו לומד כלל בלילה, וצ"ע.

ושוב ראיתי בבן יהודיע שהאריך קצת בעניין זה ולפ"ר זה תלוי בפירושו דלפי' הראשון שלו העיקר זה באמת עצם לימוד התורה, אבל לפירוש השני יש עניין דייקא בלימוד תורה בבית בכל אופן.

וז"ל 'שם כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו נחרב. נראה לי בס"ד טעם שיש יתרון ללילה בזה, כי ידוע שבלילה שולטת הגבורה וכוחות החיצונים משוטטים בעולם, אך עסק התורה שהוא בסוד החסד כמ"ש [דברים ל"ג ב'] מימינו אש דת למו, וכן הוא אומר [משלי ל"א כ"ו] ותורת חסד על לשונה, הוא ממתק הגבורה ומכרית כוחות החיצונים דמשוטטין בלילה בעולם. וז"ש כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו נחרב מיד כוחות הדינין וכוחות החיצונים. ולכן קראה הכתוב זמירות מלשון לזמר עריצים, ואמר לשון נותן ולא אמר אומר זמירות בלילה, רמז לפי דרכו שיהיה לומד בנדבות לב ועין טובה, ולשון מתנה נאמר על עין טובה, וכמ"ש רבותינו ז"ל כל הנותן בעין יפה הוא נותן, שחוטף יגוזל משעות המיוחדים לשינה ומוסיף על שעות דעסק התורה:

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שמסוגל עסק התורה של לילה לקיום הבית, דאמרו רבותינו ז"ל אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו, ולכן האשה נקראת בשם בית, וכמ"ש רבותינו ז"ל אין בית אלא אשה, ולכן אר"י מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא ביתי. וידוע מ"ש רבותינו ז"ל יעקב ועשו חלקו העולמות ומנין ברכה לישראל דאין להם בעולם הזה אלא בצמצום כדי חיותם בלבד, ומתרצים דזוכים לטוב וברכה של עולם הזה מכח התורה, [ירמיהו ל"ג כ"ה] דאם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, דהעולם קיים בשכר התורה שעוסקים בה ישראל, ולכן זוכים בטוב עולם הזה

מדין מציל מזוטו של ים. ונמצא אף על גב דהברכה המצויה בביתו של אדם בעבור אשתו, אין להם זכות בה אלא מכח התורה. ודא עקא כי האשה שהיא העקרית בזה היא פטורה מדברי תורה ואינה עוסקת ואיך יועיל זה, ולכן אם האדם עוסק בתורה בלילה בביתו ששם אשתו, דאף על פי שהיא אינה לומדת היא שומעת, ואפילו אם היא ישנה וגם אינה מבינה, נשמתה שומעת דברי תורה וקולטת אותם, וכמ"ש על ריב"ח אשרי יולדתו, שהיא גרמה לו להתחכם בתורה, דאחר שילדה אותו נטלה עריסה שלו והנחתו בבית המדרש, אמרו לה מה טיבו של קטן זה בבית המדרש דאינו שומע ואינו מבין, ותאמר להם כדי שיכנסו דברי תורה באזניו, ועדיין מה תועלת בזה כיון דאינו מבין, ופרשנו בס"ד בענין כי נשמתו מבינה וקולטת דברי תורה, והארכת בזה בדרשותי בס"ד. נמצא גם אדם שאינו מבין או אם הוא ישן מרויח מדברי תורה שלומדים סמוך לו, דאף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי. ולכן אם האיש עוסק בתורה בלילה שהוא מצוי בביתו אצל אשתו שאז גם היא תשמע מדברי תורה ואף על פי שאינה מבינה או אם היא ישנה, עם כל זה נשמתה שומעת ומבינה וכאלו קראה היא בתורה המקיימת העולם ובוזה תזכה בברכה בעולם הזה ואז יטב גם לבעלה בעבורה. ולכן נקיט בלילה, כי ביום על הרוב אין האיש לומד בביתו אלא בבית הכנסת או בבית המדרש וגם יוצא לשוק, מה שאין כן לימוד הלילה הוא בביתו סמוך אצל אשתו, ואז תזכה היא בתורה מצד השמיעה. ובוזה יתורץ דקדוק אחר עמ"ש כל בית שנשמעין בו דברי תורה ולא אמר שלומדין בו דברי תורה, כי התועלת הזאת אינה באה מצד הלומד שהוא האיש בעל הבית אלא מצד השומע שהיא האשה וכאמור.

*

דף יט.

תוספות ד"ה פושעי ישראל אין אור שולטת בהן ק"ו ממזבח הזהב 'תימה דבמס' חגיגה (דף כז.) עביד ק"ו מסלמנדרא דתלמידי חכמים אין אור שולטת בהן מק"ו וי"ל דפושעי ישראל פניהם משחירי' ואלו תלמידי חכמי' כלל וכלל לא', והנה לשון הגמ' 'לא קשיא הא בפושעי ישראל הא בפושעי עובדי כוכבים, הכי נמי מסתברא דאם כן קשיא דריש לקיש אדריש לקיש דאמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן, קל וחומר ממזבח הזהב מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עמד כמה שנים ולא שלטה בו האור, פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון שנאמר כפלח הרמון רקתך ואמר רבי שמעון בן לקיש אל תיקרי רקתך אלא ריקתיך שאפילו ריקנין שבך מליאין מצות כרמון על אחת כמה וכמה, אלא הא דכתיב עברי בעמק הבכא, ההוא דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו', ויל"ע לפי דברי התו' מהו קו' הגמ' מדכתיב עוברי בעמק הבכא, הרי לא אמרו שאין להם גיהנם כלל אלא שאינו שולט בהם, וכמוש"כ התו' שעכ"פ פניהם משחירים, וא"כ י"ל דע"ז נאמר עוברי בעמק הבכא, וצ"ע.

*

בגמ' 'בעא מיניה אביי מרבה תל המתלקט עשרה מתוך ארבע נידון משום דיומד או אינו נידון משום דיומד, אמר ליה תניתוה רבי שמעון בן אלעזר אומר היתה שם אבן מרובעת רואין כל שאילו תחלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד ואם לאו אינו נידון משום דיומד, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר היתה שם אבן עגולה רואין כל שאילו תחלק ותחלק ויש בה אמה לכאן ואמה לכאן נידון משום דיומד ואם לאו אינו נידון משום דיומד, במאי קא מיפלגי מר סבר חד רואין אמרינן תרי רואין לא אמרינן ומר סבר אפילו תרי רואין נמי אמרינן, כפי הנראה שמבואר בזה שדיומדין צריך שיהיה דווקא אמה לכאן ואמה לכאן, ביושר, ולא שבס"ה יהיה כאן אמה ולא נפק"מ איך, וע"כ צ"ל בזה דין מיוחד של "רואין" שעניינו שאני רואה כביכול את כל השאר והמיותר "כמאן דליתא" עד שנשאר רק קו של אמה לכאן ואמה לכאן, ובזה מובן ששייך לומר תרי רואין לא אמרינן, אבל אם הוא כשאר מחיצות שהעיקר הוא מה שיש כאן מחיצה א"כ מה נפק"מ בין חד רואין או תרי רואין [ומצינו בדין פתח בפשטות דברי רש"י בדף יא ע"ב שבעינן דווקא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם, ואם יש עוגל באמצע הוא מפסיק, אלא שהוא מועיל מדין אי"צ ליגע, ויעויק' בחזו"א סי' ע' ס"ק א' וס"ק ג', ועכ"פ י"ל דלעניין דיומדין שהוא הלמ"מ מיוחדת כמבואר בתו' ריש פירקין, כו"ע מודו שיסודו באמה ישרה מכאן ואמה מכאן, וצ"ע].

*

דף כ.

בגמ' 'אלא תרי גווני אילן הכא נמי תרי גווני גדר', משמע שגם אליבא דאמת מחיצה עם לבוד ומחיצה בלי לבוד הוא בבחי' תרי גווני גדר, ונראה דזהו דווקא לעניין דיומד, שבזה מספק"ל להגמ' אולי לא נאמר דין לבוד, כיון שנתחדש בזה הלכה מיוחדת של אמה לכאן ואמה לכאן, אבל לעניין שאר מחיצות, דין מחיצת לבוד כדין מחיצה גמורה ואין נחשב בכלל אופן אחר של מחיצה [נאמנם אולי יש קצת ראייה שגם בכל מחיצה יש משמעות למחיצה עם לבוד או בלי לבוד מדברי המג"א בריש סי' תרל שבכל הד' מחיצות בסוכה לא מהני לבוד, באופן שכולם עשויים בתורת לבוד והוא על פי דברי התו' בפ"ק דסוכה, משמע שבכל לבוד יש שם מחיצה אחרת וא"כ אולי יתפרש הגמ' כפשוטה, ויל"ע בזה, וכמו"כ יל"ע במה שאמרו תרי גווני אילן, למה נחשב תרי גווני, ובזה משמע לכאן בלשון רש"י שהנידון כן רק בדיומד דבזה יש הלכה מיוחדת של אמה לכאן ואמה לכאן עד שצריך לדין רואין, ואכתי צ"ב קצת מהו הנידון באילן דאם הוא מצד לבוד, היינו בעיא דלבוד, ובלשון רש"י משמע שהוא מצד עצם הדבר שלמעלה הוא נפרד, וא"כ עדיין צ"ב שעכ"פ גם בכל לבוד יש אותו חסרון, וצ"ע בזה].

*

דף כא.

בגמ' 'דרש רבא מאי דכתיב ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל

העובר על דברי סופרים חייב מיתה שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ, לכאור' אינו מובן שהרי בוודאי יש חילוקים בין דאו' לדרבנן לעניין ספיקן, וא"כ מטעם זה י"ל דלא נכתבו כי באמת יש להם דין שונה, וכמו"כ יש נפק"מ לעניין גזירות שאם היה כתוב הדרבנן, היו עושים ע"ז עצמו גזירה, אבל עכשיו הו"ל גזירה לגזירה נאמנפ זה יש ליישב דכאן הנידון על המד שנאמר שכל הגזירות דרבנן כולם יכתבו וא"כ באמת לא ינתן לחז"ל כח לגזור גזירות נוספות, אבל הקו' הקודמת יקשה שהרי נפק"מ לעניין ספק, וצ"ע].

*

דף כב.

תוספות ד"ה דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא 'הוה מצי לשנויי דרבנן לא פליגי אדרבי יהודה אלא מדרבנן אבל מדאורייתא מודו ליה' יל"ע אם כוונת התו' שזה נכון אליבא דאמת שרבנן מחמירים רק מדרבנן, או שהו"מ לתרוצי כך, אבל אליבא דאמת שלא תירצו כך י"ל דרבנן פליגי כלפי דאו' וולכאו' משמע קצת מלשון התו' שזה ידוע להם שרבנן מחמירים רק מדרבנן דאל"כ מהיכ"ת שיתרצו כן, ויל"ע מנ"ל באמת, וצ"ע].

*

בגמ' אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן ארץ ישראל אין חייבין עליה משום רשות הרבים, יתיב רב דימי וקאמר לה להא שמעתא, אמר ליה אביי לרב דימי מאי טעמא אילימא משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא, בבל נמי מקיף לה פרת מהך גיסא ודיגלת מהאי גיסא, דכולא עלמא נמי מקיף אוקיינוס, דילמא מעלות ומורדות קאמרת אמר ליה וכו', איתמר נמי כי אתא רבין אמר רבי יוחנן ואמרי לה אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן מעלות ומורדות שבארץ ישראל אין חייבין עליהן משום רשות הרבים לפי שאינן כדגלי מדבר' לכאו' יש כאן איזה חידוש להלכה שיש דרגא מסויימת של מעלות ומורדות שהם לא רשות הרבים כי אינם דומין לדגלי מדבר, ויש להתפלא למה לא הובא דבר זה בפוסקים וצע"ג [ולא משמע שהנידון מצד ביטול המחיצות שלפ"ז מובן דהנידון רק מצד אתי רבים ומבטלי מחיצתא ואין כאן נידון חדש, דלשון הגמ' שאינו דומה לדגלי מדבר משמע לכאו' שהוא טעם בפני עצמו, ואמנם בהמשך הסוגיא דיברו מצד ביטול מחיצוצ אבל אינו מוכרח כלל שגם מימרא זו הוא על אותו אופן, ואמנם בתוד"ה דילמא יש קצת משמעות שפירשו שהמעלות ומורדות יוצרות מחיצה ובאופן של תל המתלקט, וכן בתוד"ה תל המתלקט משמע כך, אבל צע"ג דא"כ מהו הטעם שאינו דומה לדגלי מדבר, ויעוי' ברשב"א, גם יל"ע מתוד"ה יהושע אוהב ישראל היה בסוף העמוד שמשמע לכאו' דלא ניחא תשמישתא הוא טעם בפני עצמו, וצ"ע].

*

תוספות ד"ה ואיזהו 'ואם תאמר ולמה לי אין העבד יכול לרוץ אפי' יכול נמי הוי רשות היחיד כיון שמתלקט עשרה מתוך ארבע ויש לומר דבעינן שלא יהא ניחא תשמישתיה

שלא יהא עשוי כעין מדרגה דלא תהוי מחיצתא נדרסת דאמר בפרק כל גגות (לקמן ד' פט:) דלא הויא מחיצתא' משמע שיש בזה הלכה מיוחדת של "מחיצה הנדרסת" מלבד הנידון דאתי רבים ומבטלי מחיצתא, והיינו כשהדריסה היא על המחיצות בעצמם [ונפק"מ טובא למדרגות שהרבה פעמים הם בגדר תל המתלקט ולפי דברי התו' אינם מחיצה מצד מחיצה הנדרסת, וצ"ע אם העירו בזה, ויל"ע עוד בהתירא דהחזו"א מצד עומד מרובה שיוצר מחיצה מפני מה אין כאן חסרון של מחיצה הנדרסת, ואולי יש חילוק בין תל המתלקט לעומד מרובה כי בעומד מרובה החשיבות הוא מצד חלק העומד שהוא לא נדרס, והוא מחיל את דין המחיצה כאן, משא"כ בתל המתלקט שהנידון להחשיב את המחיצה מצד התל עצמו וע"כ באופן שהוא עצמו נדרס אינו יכול להיחשב כמחיצה, וצ"ע].

*

דף כג.

תוספות ד"ה איכא בינייהו רבועא דרבעוה רבנן 'פ"ה דרבי אליעזר בעי לכתחילה אורכה פי שנים ברחבה ורבי יוסי בעי לכתחילה מרובעת, וקשיא דאין שייך כאן לכתחילה ודיעבד דאי כבר הוקף לכתחילה לכ"ע שרי ואם בא להקיף וכי נאמר לו שלא יקיף אלא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה', לכאו' אינו מובן כ"כ קו' התו' דלמה לא נאמר דשייך בזה לכתחילה כשמקיף, שלכתחילה יקיף באופן כזה שאי"צ כאן קולא מיוחדת במחיצה, אבל בדיעבד בעשה באופן כזה לא אסרו לגמרי מחיצה כזו, ומ"ש משאר לכתחילה ודיעבד שמצינו בכל מקום, וצ"ע.

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ל”ז “ תהליך עזיבת השידוך”

תקציר: מישהו מגניב מכתב לתוך ספר התנ”ך שצארטיל לומדת בו, המכתב כתוב במכונת כתיבה, היא פותחת לאחר הלימוד את המכתב ומוצאת בו פניה אישית מחיים שלום, להפעיל לחץ על ההורים, כדי שיקבעו תאריך או להסיק מסקנות, הוא נותן לה שבועיים כדי להתארגן, במידה ולא תישמע תשובה הוא מגיב חד סטרית ומנתק כל קשר. המכתב גורם לה ללחץ איום, היא מגיבה על כך בצורה קשה ובליל הדלקת הנרות היא עומדת בצד, אמה רואה זאת ומנסה להוציא ממנה מענה, אך היא בורחת לחדרה, ההורים מאד מודאגים, האבא מעדיף לתת לבת ספייס ולא להלחיק, אך האם השתלטנית מתחילה לחקור את בתה, לאחר מערכת לחצים מגלה צארטיל לאמה על המכתב ששלח לה חיים שלום, המכתב מגביר את זעמה, היא לוחצת את רב משה יוסף לנקוט עמדה ולנתק את השידוך, אך רב משה יוסף מבקש ממנה יום התבוננות לפני שיקבל החלטה.

עידו לפני שעובר לגבעתיים ממבקש מרעול הפנים לעבור עמו כדי שתהיה לו חברותא, הרעול מתנגד בשל הבנתו המועטת בלימוד, אבל עידו אינו מוותר לו, רעול הפנים מבקש תמורת זאת שעידו ילמד אותו את דרכי הלחימה, כולל תכנון אסטרטגי ולוגיסטי. לפני שהוא עוזב את ירושלים הוא מוסר לרעול תכנית לפיצוץ מלון קינג דיוויד, בתכנית ישנן דרכי גישה למטבח, הלוחמים יכנסו מחופשים כמובילי החלב למלון, הם יחדירו שבעה נודות חלב עמוסי מאות קילוגרמים של טנ”ט (חומר נפץ רב עוצמה) הנודות מוצמדים אל עמודי התמך, הנודות יתפוצצו על ידי מרעומים מוסתרים שמכוונים להתפוצץ יחד, בתכנית הוא הניח פרק זמן שבו נשלחות הודעות למשטרה הבריטית לחלץ בזמן את כל האנשים כדי שלא יהרגו, אך המשטרה הבריטית ברוב גאוותה אינה מתייחסת להודעות וכתוצאה מכך נהרגים עשרות רבות של אנשים, כולל יהודים חפים מפשע, הפיצוץ גורם לזעזוע בעולם ומביא לפרצי אנטישמיות בעולם, ארגון המרי האזרחי מתנער מהביצוע, למרות שראשה היה מהדוחפים למבצע.

התכנית המופלאה מביאה את גואל ומושיקו רצון שהיו המתכננים הראשיים של האצ”ל בירושלים לקנא בעידו, מבצע כזה מעבר להשגותיהם, מרוב קנאה הם מחליטים להתנקש בחיי עידו, ברם הייתה לו עזרה ממרומים, יומיים קודם לכן החליף את מגוריו ועבר לגבעתיים, שני יהודים ששכרו את דירתו נהרגו במתקפה. המשטרה האנגלית חוקרת

בעניין ולעוזי ראש האצ”ל בירושלים נודע כי עידו היה בכוונת המתנקשים, הוא מקבל רמזים מהמשטרה שאנשיו הם החשודים לרצח.

*

חנוכה תש”ד

עוברים יומיים שלושה ואין שינוי במצבה של צארטיל רב משה יוסף הויזמן חש שהיא נמצאת בסכנה גדולה, היא עלולה חלילה וחס לשקוע בתהומות היגון והיאוש וחלילה תקמול לחלוטין, אם לא יחלץ כעת הוא חושים עלול הוא לאבד את המומנט ואז חלילה וחס יצעק על לשעבר, הוא חייב לעשות מעשה של ממש כדי לחלצה מהחורבן, הדבר הטובה ביותר להיענות לבקשת חיים שלום, אבל איך עושים זאת? הוא לא יכול לבקוע את האטום, אין לו את החומרים לכך.

רעייתו אדישה לחלוטין, היא לא רואה את החורבן שעשתה בהתנהגותה הלא אחראית, עד לרגע זה היא משוכנעת לחלוטין כי חיים שלום מסוכן עבור צארטיל, היא לא תתן יד כדי שהחתונה תגיע לכלל מימוש, אולי לא תישכב על הרצפה כדי למנוע זאת, אבל תחרים את החתונה ואת כל השמחות שיהיו בגין משפחה זאת, כפי שהודיעה נחרצות, הדבר יבלוט מאד ויעשה שם רע לכל המשפחה, היא גם עלולה לנטור לו בלב, על שלא כיבד את רצונה וזה יתבטא בהרבה מישורים. אבל מאידך צארטיל דועכת מיום ליום, בשבילה הסכמה לניתוק הקשר מהווה כריתת מוות לכל גורלה.

”אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי” מה שיעשה לא יהיה טוב, הוא לא יכול לקחת בעצמו החלטה שעלולה להביא תוצאות הרות גורל לאחד מן הצדדים חשב לעצמו, הוא נועץ עם רב מיילאך הפיקח, ברם אף הוא הודה שכאשר יש אופוזיציה קשה כזו הדבר יכול להסתבך עם הרס המרקם המשפחתי והנזק יהיה כפול ומכופל, המצב מורכב למדי, טעות אחת יכולה לערער את כל היסודות.

בשאלות כאלו ישנה כתובת אחת ויחידה, יש להפנות את השאלה בדחיפות אל ”לשכת הגזית” הלא הוא המורה המובהק מרן הגרי”ז מינצברג, המליץ רב מיילאך לאחר סקירת כל הצדדים, רב משה יוסף הסכים עמו. עוד באותו יום ניגש אל חדר ההוראה, למזלו הרב היה חדר הקבלה ריקן לחלוטין, הוא שטח לפניו את כל הצדדים ושאלו בקול רועד מפחד וכאב לב, מה עליו לנקוט בסוגיא הרת גורל?

המו”צ ישב שקוע בהרהוריו זמן רב, ניכר היה על פניו שהנושא כואב לו מאד, הוא חש בכאב החורבן של תלמידו הנאמן, זו לא סוגיא פשוטה, אי אפשר להכריע בה בנקל, כל צעד שרק יעשה יהווה מכה קשה לאחד מן הנוגעים בדבר. מישהו חייב לשלם כאן את מלוא המחיר, השאלה על חשבון מי? מה ראית להעדיף דמו של פלוני על פני אלמוני? כל צד זה דיני נפשות.

”רב משה יוסף היקר, השאלה קשה מאד, אך היות והתשובה לא צריכה להינתן ברגע זה ממש, יש לך עדיין שבוע ומחצה כדי לתת תשובה מסוימת, הנח לי כמה ימים, כדי שאוכל לשקול את כל העניין בישוב הדעת גמורה, עלי לבדוק את עצמי, האם תשובתי

מונעת מרגשות, נטייה של קרבה, או שהיא על “טהרת דעת תורה” לזה צריכים בדיקה שבעה נקיים”.

בסוף חנוכה קיבל רב משה יוסף הודעה מרב ברוך עקשטיין תלמידו המובהק של הגרי”ז, להיכנס אליו לאחר הדלקת הנרות, רב משה יוסף שמח מאד, יש לו הכרעה, לא משנה מה תהיה, אבל ברגע שתהיה לו תשובה מרבו, הוא לא יטה ממנה ימין ושמאל.

כשנכנס לבית הרב מצאו שקוע בהרהורים עמוקים, נראה שעדיין צריך הוא לישב הדעת האחרון, כדי להכריע בסוגיא מסובכת זו. כעשר דקות ישב הרב שקוע בשרעפי קודש, לפתע הבחין שמעיניו ניגרות דמעות רבות, תופעה שלא הכיר עד עתה, הגרי”ז נזהר מאד לא לבכות בפני אחרים, הוא שמר עצמו מלבוא לידי התרגשות יתר שיכולה לקלקל את ההכרעה.

שפתותיו רחשו תפילה, פניו היו מאוימות, ניכר היה עליו פחד ה’, כאילו חרב חדה מונחת בין ירכיו ואש הגהינום פתוחה תחתיו, רב משה יוסף לא יכול היה לשמוע מה אמר, אבל נראה לו כי המו”צ מתפלל על סייעתא דשמיא ברגע שהוא מכריע בדיני נפשות.

לאחר חמש דקות נוספות של דומיה מוחלטת נשמעה ההכרעה.

”איני יכול להרחיב בעניין, אך אוכל לומר שרבות הפכתי בכל הצדדים, למסקנה הגעתי: לא להשיב כל תשובה לחיים שלום “דער גרוסער נעבאך” האומלל הגדול, למרות שאף אחד לא אוהב חוסר התייחסות, אך אינך אשם בכל המצב, חיים שלום נקט עמדה שדחקה אותך אל הפינה, הוא תובע ממכם הכרעה, כיון שהדבר נוגע לכם אישית, אין במה שאומר משום “מגלה סוד” מותר לי לגלות שחיים שלום עצמו בא אלי להתייעץ בעניין, קודם נקיטת עמדה, אמרתי לו חד משמעית, להמתין בסבלנות ולא לעשות שום פעולה שיכולה לשנות את המצב לרעה גם כלפיו.

לבי אמר לי כי בעוד תקופה, אין לי הערכה בדיוק מתי, כשצארטיל תתבגר יותר ולא תהיה תזוזה או אז תגדל התמיהה בעיני הבריות, על מה ולמה היא ממתינה כל כך הרבה זמן, איש לא יבין את המצב, ישנה כלה שמתבגרת בבית ואיש לא מדבר על חתונה?! על מה ולמה נוהגים כלפיה כאלו היא ילדונת שרחוקה מגיל השידוכים?

סברתי כי יהיה על הכלה ואמה לחץ חברתי חזק מאד מכיוון החברות והשכנות, זהו לחץ חזק ביותר, אין כמו לחץ חברתי כדי להכריע בנושאים שנויים במחלוקת והדעת נוטה שרוב האנשים אינם מכוונים לרגע שינתקו את השידוך אלא ההיפך, אמרתי לו שגם אם הסיפור יארך שנה או שנתיים כדאי לחכות בשביל שידוך איכותי, לא סוף העולם להתחתן בגיל 22 ישנם כאלו שנישאים לכתחילה בגיל כזה, בינתיים ילמד ויתחזק והשנים יוכיחו כי הוא חזק בלימוד, גם מצב רוחו יתייצב מאד עם הזמן, נוות ביתך לא תוכל לבוא בטענה מוכחת כי השידוך מסוכן, חזקה של שלוש שנים יציבות חזקה גמורה היא.

רק שלזה צריכים ”אורך רוח” מצרך שלא נמצא ביסודות נפשו, הוא הורגל שהעולם מתנהל לפי סדר יומו וכעת הוא רואה כי יש סתירה למהלך הזה ואת זה הוא לא יכול להכיל. הוא שגה מאד בזה ששלח לכלה מכתב, דבר חמור ביותר שלא יעשה, ראשית מבחינה רוחנית חסידיית, לא כותבים שום מכתב לכלה עד לחתונה, אך גם בלא זאת שגה חמורות, הוא הכניס את כלתו לתוך תסבוכת חמורה, אסור לה להיות צד בעניין, בפרט בקטע כה מסוכן, הוא חשב שבזה יצליח לשבור את אמה וכך יכריע את המערכה.

הוא לא ידע, או לא רצה לחשוב, שהכלה לא חוצבה מזן שמפעיל לחץ על הורים ולא היה טעם במכתב הנואל, מה שכן הצליח לגרום, לשבור את כל מה שבנתה בעמל רב, להיות אישיות יציבה, עתה ריסק את אישיותה כליל.

אבל אסור לדון אותו לכף חובה, הוא לא היה מסוגל לעמוד מול המצב שנראה שסוגר עליו מכל כיון, מבחינתו נראה לו כי הוא נמצא בבית כלא והוא עגון לנצח, לפיכך ניסה לשבור את הקיפאון.

יש פתגם באידיש ”א’נאר ווארפט א’שטיין אין ברוך, צעהן קלוגע מענטשען קענען דאס נישט ארויס נעמען” כששוטה זורק אבן לתוך באר, עשרה פקחים לא יוכלו למשותה” בפזיזותו יצר בעיה מסובכת מאד כמעט בלתי פתירה, שתגרום כי יפסיד חלילה את השידוך הטוב ביותר שיכול להשיג. לא נראה לי שיהיה לו משהו דוגמתה, הלוואי שלא יקלקל את זיווגו לחלוטין, כי לדעת כ”ק הרבי הקדוש מאמשינוב היא בת זוגו משמים, אך לא כל אחד זוכה בבת זוגו, פעמים מפסיד את זיווגו לחלוטין אם עושה שטויות חמורות, לכן אנו מוצאים אנשים שלא התחתנו... ואיה בת זוגתם? אלא שבמו ידיהם הפסידו זאת, כי יש כוח בחירה בעולם, ברגע שבן אדם מחליט שהוא המחליט והמכריע יש כוח בידו לעשות ונתנו לו את הכוח להכריע.

למעשה הוא הכריע בשבילכם את ההחלטה, אתם לא עושים מעשה וברצותו הרי יכול לחזור בו, אבל נראה לי שלא יחזור בו, מעולם לא היה מוכן להודות על טעות וללמוד מטעויות, הלכך עליך לעודד את בתך שה’ לא יעזוב אותה, היא תתחתן בעזרת השי”ת (כיון שלא קלקלה), אין לי מושג מתי, אבל לבי אומר לי שהיא תזכה להקים בית מעולה ולבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות אמכי”ר”.

רב משה יוסף הליט את פניו, קשה היה לו לקבל את ההחלטה, למרות שהבין בשכלו שכך יהיה, דמעות זלגו על פניו וירדו על מורד פניו והרטיבו את זקנו ההדור שהחל להכסיף בצדעיים בימים האחרונים. הוא נשק את ידי מורה הדרך שלו, משם הלך לכותל להתייחד עם בורא העולם, למזלו הטוב היו במקום רק יהודים מעדות המזרח שלא הבינו את שפת האידיש, כך יכול היה לשפוך שיח לפני בורא עולם בשפתו בלי פחד, הוא התחנן לישועה ורחמים, שה’ יאיר את עיני חיים שלום שלא ימשיך במורד הטעויות, כמו כן התפלל על גורל בתו הנאוה שתאלץ להתמודד עם קשיים גדולים, הוא ביקש גם שה’ יפתח את עיני אשתו להבין את גודל החורבן שהיא ממיטה בשל גאוה פצועה, בד בבד קיבל על עצמו לפייס אותה ולחזק את רוחה, הוא קיבל את מידת הדין באהבה.

לאחר התפילה הארוכה רווח לו מאד, הוא חש בן אדם אחר, הוא שמח שיש לו מורה דרך שמכריע בשבילו ואינו צריך לקחת את גודל האחריות על עצמו.

*

כל אותם ימים היה חיים שלום במתח אדיר, זה ניכר בלימודו הוא לא היה בריכוז מלא וטעה בהרבה דברים, הפלא היה גדול בעיני כל אלו שהיו להם עסק איתו, מלבד אפרים זלמן שהיה בסוד העניינים מההתחלה.

הכל התחיל, אחרי שקיבל החלטה לעזור לחיים שלום להתיר את הפלונטר, הוא ניסה להפוך בדברים איך ניתן לגשת אל ההורים בלי לפגוע בדבר, הוא ישב מספר ימים ללמוד את ”הלכות כיבוד אב ואם” לעומק וראה שאין כל דרך לפתוח בשיחה עם ההורים בנושא כה טעון בלי לפגוע באחד מהם.

לאחר שראה שהדבר בלתי אפשרי ניגש אל חיים שלום והודה לו על האמת שהוא לא יכול להוביל מהלך להשפיע על הוריו בלי לפגוע בהם חלילה וחס, הוא התנצל שאינו יכול לעשות דבר שיפגע ישירות בהוריו.

חיים שלום נגס את שפתיו באכזבה עצומה, בסתר לבו סמך על חיים שלום שיעשה איזו פעולה לפקוח את עיני אמו כי היא משחקת באש, אבל עתה ראה כי אפרים זלמן יותר מידי ”ילד טוב ירושלים” ”מקעהן גארנישט בויען אויפ איהם” אי אפשר להסתמך עליו בכלום, הוא מרובע מאד ולא חושב מחוץ לקופסא, רטן לעצמו בעצבנות, אם היה מתייעץ עמו, היה נותן לו עצות אמיתיות שלא תסתורנה אף פסיק קטן בהלכה (הוא כתב קונטרס שלם איך אפשר בכל מיני נושאים להסתדר עם ההלכה בניחותא) אבל אפרים זלמן הוא בעל מחשבה רדודה ולא יודע לאלתר פתרונות יצירתיים, באופן כזה לא יוכל להיות ”מורה הלכה בעל שיעור קומה” כל מורה הלכה יודע להבין דבר מתוך דבר, אין ספור פתרונות נמצאים בעולם התשובות בנושאים סבוכים כגון, איך התירו עגונות שכמעט ונדמה שאין להן היתר.

הוא שקע בדיכאון אימים, אבל את הבטחתו לגיסו זכר, גם אם יביא אפס תוצאות הקשר שלהם ימשך.

לילה שלם התהפך במיטתו, עד שנצנץ במוחו רעיון נועז, לכתוב מכתב לכלתו הוא יסביר לה את המצב לאשורו הוא יבהיר לה דברים כהווייתם, הוא רצה להאמין שצארטיל שכה שקועה בתפילות לשלומו, כשתדע את המצב לאשורו, תבכה לאמה בכיה של בת אבודה, קשה לאמא לעמוד בשוויון נפש מולו.

לצורך זה ניצל את מכונת הכתיבה שהייתה ברשותו, מתנת אחד מידידיו, לאחר כתיבת המכתב מסרו חתום, בלי להודיע על תוכנו לאפרים זלמן (אין כמוהו איש סוד שלא חטטן) הוא ביקש ממנו להניח את המכתב בספר שהיא מעיינת בו ולעשות זאת בצורה מתוחכמת שאיש מבין בני הבית לא ירגיש בכך. אפרים הבטיח לו לעשות את המאמץ הזה, לאחר שסיים את תפקידו, היה עליו לדווח על הקורה בבית, אפרים זלמן

הבטיח לו שיעשה כן, אך בלי להיות מעורב אישית, כדי שלא להסתבך, לזה לא יכול היה חיים שלום להתנגד.

שבועיים ימים חלפו מעת שהמכתב נשלח, הוא חיכה בהתרגשות עצומה לתשובה שתגיע, הפעם היה משוכנע בכל לבו שיצליח במשימתו, הוא בנה רבות על צארטיל שלא תהיה שוות נפש לתחינותיו, לא יתכן שאמה תתנגד לכך, האם היא יותר קרובה מהבת לעצמה, הלא אמרו חז”ל “אדם קרוב לעצמו” הקרבה הגדולה ביותר שקיימת, האדם לעצמו, רק אחרי כן קרבתו להוריו, כשתראה האמא העקשנית, עד כמה הדבר נוגע לבתה עד כדי פיקוח נפש, תרפה ותסכים לנישואין, וה’ יעזור שלא תפריע למהלך התקין של בניית בית בישראל.

המתח היה רב עד כדי מחנק, כל יום חיכה שתבוא התשובה הגואלת במהרה, יום רודף יום והוא הולך לישון בלי כל ידיעה. עצביו התערערו מאש בעקבות המתח, הוא היה חולמני למדי, לא אחת היה צריך רב ברוך עקשטיין להעיר אותו מחלומותיו, חיים שלום היה מתנצל בפניו כי הוא עייף מדי לפיכך הריכוז שלו פגום, גם רב ישראל יצחק רייזמאן תמה מאד אבל היה פחות אקטיבי בעניין, הוא רק רמז לו פעם פעמיים ולא יותר, חיים שלום השתדל להתרכז עד כמה שיכול אך מפעם לפעם שוב חלם, לשיעורים של רב נחמן נתן ואיציק ביגלמייסטר לא הלך, הוא לא חש כלפיהם כזו מחויבות. גם את החברותא של האחים הורוביץ נטש זמנית, הוא אמר להם כי חש לא בטוב ויחדש את הקשר עמהם בעת שיחוש בטוב.

אבל ביום האחרון של האולטימטום לא הלך ללמוד עם איש, הוא הסתגר לו בעזרת הנשים של בית הכנסת הספרדי “שערי רחמים” שם היה יושב פעמים רבות לבדו, הוא לא היה מסוגל להיראות בפני אנשים שיראו אותו באפסותו שלא מסוגל לשלוט בעצמו, הוא ישב עם ספר התהילים ושפך את לבו לפני הבורא שיחוס וירחם עליו ויוציאו מתוך החושך הגדול בו הוא אפוף כבר זמן רב.

הוא התנן לסייעתא דשמיא להקים בית נאמן בישראל, הלא כך ציווה אותו הבורא במצווה הראשונה בתורה, יש ב”ה את האוכל ואת השולחן הכל פרוס וערוך לפניו, אבל אין את הכלים לפרוס את הלחם ולאכול את הארוחה. הוא כל כך קרוב לקיום המצוה, אבל היא מתרחקת ממנו כמו קוועקזילבער (כספית) עד כמה ישרה רח”ל בתוך חשך אין סופי, עד כמה יצטרך להצטער בצער הספק, הוא התחנן שה’ יאיר את עיניו להבין, למה הוא צריך להתייטר ולעבור כל כך הרבה ניסיונות.

הוא חזר לחדרו בשעת לילה מאוחרת בצפייה שהמכתב יבוא לבית מארחיו, הבית היה שקוע בשינה עמוקה, הוא לא העז להעיר את אחד מבני הבית לשאול אותו, האם הגיע איזה מכתב עבורו. כל הלילה התהפך על מיטתו, בסוף חלם כי אביו ז”ל נגלה אליו והוא אומר לו: “חיים שלום אל תדאג, צארטיל היא השידוך שלך ולא אחרת, היא זומנה לך ארבעים יום קודם יצירתך, אבל יש עליך קטרוג גדול בשמים, כי אתה מתרשל בכל מיני מצוות וד”ל, עליך להתחזק בלימוד ובשמירת המצוות יותר מכפי מידתך, אם תשמור על

עצמך מכל משמר ולא תחבור לאינשי דלא מעלי, תראה את הסייעתא דשמיא באה אליך בדרך לא צפויה.”

החלום היה נראה לו ממש אמיתי, שנים רבות עברו מאז שאביו ז”ל עלה למרומים, מעולם לא ראהו בצורה כה ברורה, תמיד היה רואה אותו במעומעם, גם לא היו לו כל דיבורים איתו, אך הפעם ממש היה חזיון אמיתי, כעין מראה נבואה נגלה אליו להרגיעו כי השידוך שלו שמור עבורו, אין לחשוש מפני הרוח הרעה ששוררת בבית המחותרים, לבסוף גם המחותרת הרעה תשלים ותאמר אמן.

בבקר קם עם מצב רוח טוב, בטוח ומשוכנע כי בתום פקיעת האולטימטום יגיע מכתב תשובה חיובי, הוא ניגש בשקט אל אב המשפחה ר’ שלמה (לעווי) ושאלו אם הגיע מכתב אל ביתו שממוען לו, כשנענע בשלילה הייתה אכזבתו ניכרת על פניו, בלי משים החלו דמעות סוררות להציף את לחייו, הוא מיהר להסתלק לחדרו ולשטוף את פניו לפני שכל בני הבית יראוהו במצבו הנואש, המשבר שתפסו היה קשה מדי, כגודל הצפייה כך הייתה האכזבה, צארטיל לא תרמה במאומה לחלץ את העגלה המקרטעת מהבוץ בו היא שקועה. היתכן? מה עם החלום הנדיר אותו חלם בלילה זה? הלא יש לו הבטחה ברורה מאת אבא שמעולם לא הוציא דבר שקר מפיו, אם בחייו כך על אחת כמה וכמה לאחר מותו.

אולי היום יגיע המכתב, יתכן שהתאחר ביום אחד, פעמים יש תוספת יום, ההחלטה קשה ולפעמים מתקבלת ברגע האחרון ממש, אסור להתייאש, עליו להתאזר עוד מעט סבלנות, מצרך נדיר בשבילו, אבל חייבים לנשום עמוק ולקוות לטוב.

באותו יום הגיע ללמוד עם מתח מלווה בתקווה רבה, הוא לא ענה לשאלותיו של רב ברוך על ההיעלמות של אמש, רב ברוך הניחו לנפשו והמשיך את השיעור, חיים שלום הפעם אור חלציו והתערב בשיעור הפעם לא רק שלא טעה אלא העמיד את רבו בכמה נקודות שלא חשבנם עד הסוף, רב ברוך שמח מאד, נראה שהבחור מתאושש מאיזה משבר שתקף אותו, השמחה החזיקה עד לשעות הערב, כשהגיע אפרים זלמן ללמוד עמו, שאלו האם יש לו מושג מה קורה בבית?

פני אפרים זלמן הלבינו כפני מת, הוא לא ידע איך לענות לו בלי לשבור אותו, הוא ידע את התשובה הכואבת, אביו סיפר לו את האמת, לאחר שהפציר בו בעדינות לדעת מה קורה עם השידוך, את השיחה ניהל בשיא הדרך ארץ, לאחר שבדק את הלכות כיבוד בעיון רב והוברר לו ללא כל ספק כי מותר לו לשאול בלי ללחוץ, רק לדעת את התשובה והיה אם אביו יתחמק לא ישאל יותר.

הפעם הייתה המשימה קלה מאד, אביו שעירב אותו כבר בכמה משימות, שיתף אותו גם בנושא זה. הוא סיפר לו בצער רב כי חיים שלום קירב את הקץ בלחץ שהטיל, הוא התייעץ עם המו”צ והוחלט כי ניתנה לחיים שלום האופציה לעזוב את השידוך, אם ירצה יכול הוא לשלוח את כל המתנות, הם מצידם לא עושים כל פעולה לדחוף לכיוון הזה, הם יתנו כתב מחילה לחיים שלום וישמחו לקבל גם ממנו כתב מחילה, הם מברכים את

חיים שלום מכל הלב, כי ימצא בקרוב שידוך הולם שמתאים לו במאת האחוזים. רב משה יוסף הבחין כי פני אפרים זלמן נעשו אפורים כפני מת, נראה כי בו אישית נגע הדבר.

באותו לילה לאחר הבשורה המרה לא ישן אפרים זלמן רגע אחד, הוא היה שבור ורצוף לחלוטין, הסיפור הגיע לסופו, מעתה הוא וחיים שלום אינם גיסים, צארטיל אחותו הצדקנית “שידוך עזוב” הכתם הגדול ביותר שניתן להדביק לאדם, שש שנים היו חתן וכלה ולבסוף הכל נגוז והתאדה באויר כלא היה.

אותו יום צם בלי קבלת תענית, הוא פשוט לא יכול היה להכניס דבר מאכל לפיו, אותו יום למד מעבר לכוחותיו, עד שבליילה התעלף בחדרו, למזלו הטוב איש מבני הבית לא הבחין שמוטל היה מספר דקות על הרצפה בחלישות, לאחר שהקיץ שטף את פניו כמה פעמים ונשכב במיטה, הוא שקע בשינה עמוקה שלא כדרכו, למחרת הקיץ בשעה מאוחרת מאד, הוריו הבינו היטב את משמעות העניין, אפרים זלמן מבכה את עזיבת השידוך.

אם אפרים זלמן נפגע מעזיבת השידוך, היה זה רק פרומיל אחד מהצער העצום שאפף את צארטיל, מרגע שידעה כי השידוך אינו קיים עוד הסתגרה בחדרה ולא אבתה לצאת רק לצרכים חיוניים ביותר, היא לא דיברה עם אחד מבני הבית כאילו ניטל ממנה כוח הדיבור, פניו היו אפופות צער שלא ניתן להכיל, היא בקושי טעמה איזה דבר מאכל שיחזיק את נפשה ושתתה רק מים, בעת שהותה בהסתגרות בכתה חרישית ואמרה את ספר תהילים הלוך ושוב, עד שאיבדה את המספר. היא החלה ללמוד את איוב ספר הצער והנחמה כדי לשאוב משם עידוד.

ציפורה נבהלה מהתגובה הקיצונית של בתה, אבל לא התחרטה לרגע שדחפה לעזיבת השידוך, בטוחה הייתה כי כך יהיה רק בימים הראשונים, אבל יעברו ימים והיא תשוב לעצמה, היא תמתין פרק זמן שתהיה בטוחה שהתאוששה לחלוטין, או אז יש לה כבר שלושה הצעות שכבר זלאטע ושיינא ביילא שכנותיה השדכניות מגלגלות במרץ רב, עוד בטרם נפלה החלטה. הצד השווה של כל ההצעות, בחורים עדינים מטובי בני ירושלים, אמנם אין אחד מהם שיוכל להתמודד בכישרונותיו האדירים של חיים שלום ובידיעת מסכת אחת כמותו, אבל הם בריאים בנפשם בעלי מידות מיוחדות ויראים ושלמים, איש מהם לא התחבר עם הציונים רחמנא לצלן, אין מקום לדאגה, לא תעבור חצי שנה והיא שוב תהיה כלה.

אפרים זלמן שמר את הסוד הזה מחיים שלום עד לרגע זה, למה לו להיות “מוציא דיבה הוא כסיל” הוא לא שופר חדשות ממנו לא נשמעו פעם אחת “נייעס” הוא מאס בזה בתכלית, אותו לא עניין רק תורה ויראת שמים והצלחה בלימוד.

אבל עתה עליו להיעשות “בלדר חדשות” מלאכה כה מאוסה עליו. מה עושים? ידיו רטטו מרוב פחד ופניו דמו לפני נפטר עוד רגע עומד הוא להתמוטט, איך יאמר לחיים שלום שהקריבו אותו על מזבח המולך?

חיים שלום לא היה צריך לחקור את גיסו, פניו האומללות שיקפו את כל התשובה, למרות שכל הזמן התכוונן לתשובה טובה הפנים כי טעה לכל אורך הדרך, ברגע זה פרצה צעקת ”אוי וועה איך געה אויס” ”אבוי אני מתמוטט” לרגע חג כל הבית כנסת מול עיניו עוד רגע הוא צונח מחוסר הכרה, אפרים זלמן קם ממקומו לתמוך בו, אך נראה כי חיים שלום התאושש במהירות האור, הוא דחה את עזרתו בנמרצות ידו פשפשה בזריזות ושלפה לפתע סכין חדה מכיסו הוא אחז אותה בנחישות ומבע פניו נראה מפחיד, עיניו נצצו במוזרות כשברק חשוד מנצנץ מאישוניו, אפרים זלמן נחרד קשות, מה עומד גיסו לעשות, האם ח”ו הוא מתכוונן לשלוח יד בנפשו, או גרוע מזה להרוג אותו? מרוב פחד צעק בקול חנוק את שמע ישראל.

חיים שלום אחז את הסכין, הוא קירב אותה אל בגדיו וחתך את דש בגדו כאבל, הוא אמר בבכי מר את ברכת ”ברוך דיין האמת בשם ומלכות” (בשבילו זו הייתה בשורה רעה שטעונה ברכה) וישב כמה דקות כאבל על הרצפה.

אפרים זלמן נחרד מהתגובה, מצד אחד שמח מאד שחיים שלום לא עשה מעשה אסור והצטער בלבו שחשדו על כך, אבל המעשה שעשה זעזע אותו, זה העיד עד כמה קיבל חיים שלום את הגזירה בצורה קשה, מבחינתו הדבר כאלו מת לו אחד משבעת הקרובים שחייב לקרוע עליהם קריעה ובברכה.

חיים שלום קם וסגר את הגמרא, הוא אמר לו בחופזה: סלח לי אפרים לזמן ידידי הטוב משחר נעורי, הבטחתי לך שהקשר שלנו ימשך, אין לי חרטה על כך, אבל איני יכול ברגע זה להמשיך את מסגרת חיי כאלו לא קרה כלום, אחרי מה שקרה עלי לעזוב את המקום לתקופת התאוששות ובניה מחדש, בלי נדר כשאשוב בחזרה הקשר ימשך כפי שהבטחתי, אך לעת עתה עלי ללכת לתקופת התבודדות.

עוד באותו יום ארוז חיים שלום את מטלטליו המועטים בזריזות במזוודה בינונית, הוא נפרד ממשפחת לעווי שאירחה אותו תקופה ארוכה, הוא הודה להם מאד, והסביר לאבי המשפחה כי לעת עתה עליו לעזוב את המקום לתקופה מסוימת, בני המשפחה נוהרו מלשאול שאלות מיותרות. הוא הותיר מכתב חתום עבור אמו וביקש מאחד מבני המשפחה להביא זאת לאמו בהקדם האפשרי כדי שלא תדאג.

נראה כי חיים שלום הכין עצמו היטב ליום סגריר, למרות שלא רצה לחשוב על זה בפועל, אבל מוחו הגאוני חישבן גם את התהליך הזה, הוא הכין לעצמו מקלט במקום סתר, שם יתבודד עד שיצבור כוחות, מרגע זה אינו מעוניין בקשר עם אלו שהייתה לו עמיהם שייכות עמוקה, עליו להיות הרבה עם עצמו ולחשוב לעומק מה הוא עושה עם עצמו בעתיד הקרוב. הוא הכין עוד שני מכתבים קצרים, אחד יועד למו”צ ואחד יועד לרב ברוך עקשטיין, את אפרים זלמן עשה שליח על פה להתנצל בפני הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן שלימדו תקופה כל כך ארוכה.

אפרים זלמן למרות שלא היה בסוד העניינים, סבר שיודע הוא מהו המהלך של גיסו לשעבר, הוא לא ניסה לחקור או למנוע את הצעד הזה, הוא הבין שחיים שלום הוא אדם

נחוש ביותר, ברגע שקיבל החלטה לא יסוג ממנה, הוא מתכוון לאיזה מהלך, הוא לא סוגר דלתות, אבל בפירוש מחפש את עצמו, הלוואי במקומות טובים, לא פחות ממה שהיה לו כעת.

באישון לילה יצא חיים שלום לדרך בלי להותיר עקיבות.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

תרופה למחלה הידועה ל"ע – עדות אישית מצמררת!!

סיפר הרב יוסף חי סימן טוב שליט"א בקונטרס 'עצות וסגולות להינצל מן הדין':

בהקשר לכח הקבלה שיש בידה להכריע לכף זכות, הנני להביא ביד עובדא דהוה בדידי, ביום שלישי י"ד אלול התשע"ז פגשתי ידיד לאחר תקופה ארוכה שלא ראיתיו. במהלך שיחתנו הוא פנה ושאל אותי אם הכרתי לפלוני שנפטר לאחרונה לאחר זמן קצר מעת שהתגלתה בגופו המחלה הידועה רח"ל, והוא צעיר לימים, השבתיו שאמנם איני מכירו, אך דבר אחד אני יודע, שלאחרונה שומעים רח"ל על הרבה חולים במחלה הידועה, וכמעט אין אדם מישראל שאין לו קרוב כזה או אחר במשפחה שלא חלה במחלה הידועה, והרי זה כמגפה המתפשטת בשדה קוצים.

לשמע דברים אלו, נענה והחל לספר לי שאף אביו חלה לפני חצי שנה במחלה הידועה, כשהחלה לצאת מראשו בלוטה גדולה, ומיד דרשו בבכירי הרופאים, ולאחר בדיקות רבות ומקיפות, בישרו להם הרופאים את הקשה מכל, שנותר לאביהם לחיות ארבעה חודשים בלבד, וכי אין שום אפשרות לפעול לרפואתו בשום דרכי טיפול, כי הדבר נתגלה באיחור מאד. הבן המשיך וסיפר שהם לא הסתפקו בכל הבדיקות המקיפות, והחלו לקיים בדיקות חוזרות ונשנות קשות מנשוא של ביופסיה וסיטי ואם אר אי ועוד בבתי חולים נוספים וייעוץ אצל גדולי הרופאים, כדי לבדוק ולאמת את החלטת בכירי הרופאים, ולצורך כך הוכרחו לשלם הון עתק לרופאים ומנתחים גדולים, אך כולם השיבו להם פה אחד שאין תרופה למכתו של אביהם ונותר לו לחיות חודשים ספורים.

מתוך דבריו ניתן היה להבין שאביו כבר נפטר, וזה מה שהוא מבקש לרמוז לי. פניתי לידידי ושאלתיו בפירוש בשלום אביו: העודנו חי? או אז השיבני בחיוך גדול שאביו קיבל על עצמו קבלה, ועמד בה איתן בכל כוחו, ולאחר תקופה החל לעשות שוב מחדש את כל הבדיקות, והרופאים נדהמו מהתוצאות המפתיעות, ולא מצאו שום זכר למחלה, לא דבר ולא חצי דבר, כלום! הוא אף הזמין אותי לביתו לראות עין בעין את כל המסמכים שקיבלו מבכירי הרופאים על מצבו הרפואי של אביהם טרם התחולל הנס הגדול, ואף הרופאים לא האמינו למראה עיניהם, והכריזו פה אחד שזו ממש תחיית המתים.

שאלתיו האם בכל זאת עבר איזה טיפולים, זריקות, הקרנות, כדורים, וכל כיוצא בזה? לא ולא! השיבני, שום דבר, אבל כלום! פניתי לידידי וביקשתי לדעת איזו קבלה קיבל אבי על עצמו? אך הוא סירב בכל תוקף לספר. אמרתי לו דע לך כי אתה חייב לספר מהי הקבלה שקיבל אביך, כי זכות גדולה היא לו שבע"ה נתחזק כולנו על ידי זה, ובודאי שאין להסתיר כזה דבר! הבן עמד ושקע בהרהורים, ולפתע החליט לגלות דבר הקבלה של אביו וכך סיפר.

יום אחד כאשר אביו שקע בהרהורים על יום קיצו הקרב ובא, ולאחר שכבר ציווה לבני ביתו את צוואתו האחרונה, עבר על יד בית מדרש מרכזי בירושלים ולפתע עלתה בליבו

מחשבה לעלות כמה רגעים לבית המדרש, והנה היאך שנכנס שמע את הדרשן שואג בקול חוצב להבות אש:

"יש היום אנשים המבלים זמנם לריק בגלישה באינטרנט ובראיית סרטים, ואתם יודעים מה הקב"ה עושה? הקב"ה מביא עליהם את המחלה הידועה רח"ל, ואז או שהם חוזרים בתשובה, או שבסופו של דבר הם צריכים לבלות את זמנם בבתי חולים".

האב שידוע לרבים כירא שמים, ועובדה זו שהיא מבלה זמנו בראיית סרטים אינה ידועה לאף איש מלבד בני ביתו, צמרמורת אחזה בגופו, ומיד קיבל על עצמו קבלה גמורה בלב שלם שלעולם עוד לא יצפה בסרטים, והנה לאחר כמה שבועות של התחזקות בעבודת השי"ת ועמידה איתנה בקבלתו, שב לעשות את כל הבדיקות הדם, והתוצאות היו פשוט מפתיעות כאמור, אין שום סממן למחלה, הכל נעלם כליל. הרופאים העידו שללא ספק מדובר בנס רפואי, וכמ"ש "ועבדתם את אלקיכם וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך".